

Kenyér és tank

1956 pestszentlőrinci és pestszentimrei eseményei

Kenyér és tank

1956 pestszentlőrinci és pestszentimrei eseményei

Szerkesztő: Heilauf Zsuzsanna
2. javított, átdolgozott kiadás

2016
Budapest XVIII. kerület
Pestszentlőrinc–Pestszentimre

A Tomory Lajos Múzeum kiadványa az 1956-os forradalom és szabadságharc 60. évfordulójára.

www.muzeum18ker.hu

A kötet teljes anyaga megtalálható: www.18ker1956.hu

Az első kiadás nyomdai munkálatai Pestszentlőrinc–Pestszentimre Önkormányzata Közművelődési és Sport Közalapítványa támogatásával készültek. Közreadta a XVIII. kerületi Pedagógiai Intézet és Helytörténeti Gyűjtemény, amelynek jogutódja a Tomory Lajos Múzeum.

Szerkesztő: Heilauf Zsuzsanna

Közreműködött:

Feitl István, Frank Gabriella, D. Kenedli Eszter, Grünvald Mária, Horváth Gábor, Kardos Márta, Karip Gyula, Kerecsényi Sándor, Ladányi Károly, Ritterné Pajor Csilla, dr. Schmidt Jánosné, Szujkóné Hegedűs Rozália, Torma Imre

A második kiadásban közreműködött: Pápai Tamás László,

Kis-Kapin Róbert, Fodorné Nagy Veronika, Nagy Katalin, Várnai Zoltán, Szabó Zsófia, Szegediné Mucsi Eleonóra, Giron Éva, Grohmann Ilona, Lomnici Zoltán

Olvasószerkesztés, szöveggondozás, kiegészítések: Rozgonyi Sarolta

A Függelék összeállítói:

Feitl István, Heilauf Zsuzsanna, Karip Gyula, Rozgonyi Sarolta, Pápai Tamás László

Borítófotók: Barikád a lajosmizsei vasút és az Üllői út kereszteződésében (Torma Endre felvétele)

Barikád az iparvasút és az Üllői út kereszteződésében (Torma Endre felvétele)

Belső borítófotók: Kossuth-címer a Lőrinci Fonó falán (Tary Imre rajza)

A Hargita téri 1956-os emlékmű (Pápai Tamás László felvétele)

Tördelés: Szerif Kft.

Nyomdai kivitelezés: Korrekt Nyomdaipari Kft.

A kiadvány megjelenését támogatta az 1956-os forradalom és szabadságharc 60. évfordulójára létrehozott Emlékbizottság és Budapest Főváros XVIII. kerület Pestszentlőrinc–Pestszentimre Önkormányzata.

ISBN 978-615-80455-1-3

© Tomory Lajos Múzeum, 2016.

Kondor Béla Közösségi Ház és Intézményei

Tartalom

Köszöntő	7
Előszó	9

I. Tanulmányok

Heilauf Zsuzsanna: A XVIII. kerület 1956-ban	13
Karip Gyula: A forradalmárok felfegyverzése, fegyveres harcok Pestimrén	39
Feitl István: A pártház megtámadása	55
Grünvald Mária: Dr. Balogh György, a XVIII. kerületi Ideiglenes Nemzeti Forradalmi Bizottság elnöke	79
Feitl István: Károk, helyreállítás, életkezdés – rendteremtés	85
Kis-Kapin Róbert: XVIII. kerületi fegyverrejtegető fiatalok esete a forradalom után	93

II. Visszaemlékezések

Előszó.....	102
Bányai László: 12 év alatt hétszer (részletek).....	103
Terényi Ferenc: '56. október, Budapest (részletek).....	108
Plivelic Iván: Az én forradalmam (részletek).....	110
Tary Imre: Bürök (részletek)	114
Farkas Lóránt: Életem képei (részletek).....	120
A lőrinci pártház védője – Fonyódi János visszaemlékezése.....	123
A lőrinci pártház ostromlója – Kabelács Vilmos visszaemlékezése	124
A XVIII. kerületi Forradalmi Bizottság egyetemi hallgató tagja – Lévai Sándor visszaemlékezése	127
A nemzetőr – Csürke Károly visszaemlékezése	129
A kiskatona – Fonyódi Géza visszaemlékezése	133
Tragédia a Béke tér melletti Fröhling-pékségnél	136
Az áldozat – Horváth Éva visszaemlékezése	
A kisegítő – Tóth Ferenc visszaemlékezése	
A szakrendelő	138
A szakrendelő nővére – Doufrain Piroska visszaemlékezése	
A betegkísérő – Raáb Rezsőné visszaemlékezése	
A pestlőrinci vasútállomás forgalmistája – Kardos Kázmér visszaemlékezése	141
Élelmiszerbeszerzés a forradalom alatt	145
Pestimrei történetek	
A kereskedőtanuló – Borbély Erzsébet visszaemlékezése	
A középiskolai tanár – ifj. Mányoki Sándorné visszaemlékezése	147
A tanítónő – Szöllősy Antalné visszaemlékezése	149
A textilgyári fotós – Torma Endre visszaemlékezése.....	150
A katolikus pap – Varjú Imre visszaemlékezése	151
Grohmann Ottó versei: A véres kenyér. A menekülőkhöz.	153

III. Dokumentumok

1. Dr. Berczy Károly 13 pontja (1956. október 30.).....	157
2. A Lőrinci Újság, a forradalom helyi lapja (1956. november 3.).....	157

3. Csendes terror. Pufajkás napló (1956. december 15. – 1957. március 14.).....	162
4. Pálincás (Pallavicini) Antalné levele Kádár Jánoshoz (1957. február 10.) részlet.....	165

IV. Függelék

1. 1956 kronológiája	169
2. A fegyveres harcok XVIII. kerületi helyszínei.....	177
3. Régi-új utcanevek	185
4. XVIII. kerületi bebörtönzöttek és halálraítéltek	186
Lomnici Zoltán: Néhány gondolat a névsorhoz	186
5. A fegyveres harcokban elhunytak.....	193
6. Kislexikon	195
7. Irodalomjegyzék és források.....	201

V. Emlékhelyek

Pápai Tamás László: 1956-os emlékművek a XVIII. kerületben.....	204
---	-----

Végszó	207
---------------------	-----

Köszöntő

Hatvan éve zajlott az 1956-os forradalom és szabadságharc, és huszonhat éve választhattunk először szabadon *igaz*, bennünket képviselő honatyákat. A történelem két kiemelkedően fontos dátuma között 34 esztendő telt el, de jelentésüket és fontosságukat tekintve egymást követő események voltak. Az első a *mag*, a második a *virág*, és közte a fejlődés, amit a hatalom igyekezett megakadályozni és elfojtani, éppúgy ahogyan eltitkolni és elpusztítani az örökséget. Hatvan év után azonban még mindig nem látunk tisztán. Sajnos a mai napig szemtanúi vagyunk azoknak a közéleti színjátékoknak, amelyek a szovjet megszállás és a diktatúra éveit már-már kedves, színes időszaként mutatják be, a hatalom fenntartóit, csatlósait, kiszolgálóit pedig felmentik a felelősség alól. Az olyan kiadványok, mint a „*Kenyér és tank. 1956 pestszentlőrinci és pestszentimrei eseményei*” azonban nagyban segítik az egymást követő generációk tisztánlátását.

Mert nekünk, nekem és mindazoknak, akiknek nem világítottak a fáklyák, nem melegedtek a spontán rakott máglyák tűzénél, akik nem érezték a tankok fém-szagát, csak *torzó* marad 1956.

Ami ott, akkor történt, azok az érzelmek, amik az utcára hívták és ott is marasztalták az embereket, ma már történelmi epizódok. Mi, akik 1956 után születünk, sosem élhetjük át azt a szívdübörgést, amelybe a szovjet tankok is beleremegtek. Nem élhetjük át, de minél több ilyen kiadvány készül, s jut el a történelemtanárokhoz, az iskolákba, a könyvtárakba, annál közelebb kerülhetünk az eszme, a történet pontos megértéséhez.

A „*Kenyér és tank*” szükségszerű ajándék apáinknak és nagyapáinknak is, akik több mint három évtizedig éltek a kommunista csatlósok uralmi hazugságában. Három évtizeden át nézték, aztán néztük mi is, ahogy

az a tűz, ami 1956-ban az emberek szívében, szemében lángolt, talán elveszik örökre. Közös felelősségünk, hogy ezeket az éveket leleplezzük, és számoljuk le a nosztalgikus ideákkal. A börtönökben ártatlan foglyok ültek, sötét pincékben embereket kínoztak, a szovjetek magyar helytartói elárulták, kizsákmányolták, kiárusították az országot – erre a kerületi kegyeleti „Kockánk” éppúgy emlékeztet mindenkit, mint azok az élménybeszámolók, amiket a lelkiismeretes történészek összegyűjtöttek nekünk.

Hitem szerint nekünk nem lehet más dolgunk, mint hogy újra és újra tisztelgünk a lyukas zászló előtt, az emlékezetet pedig tisztán megőrizzük.

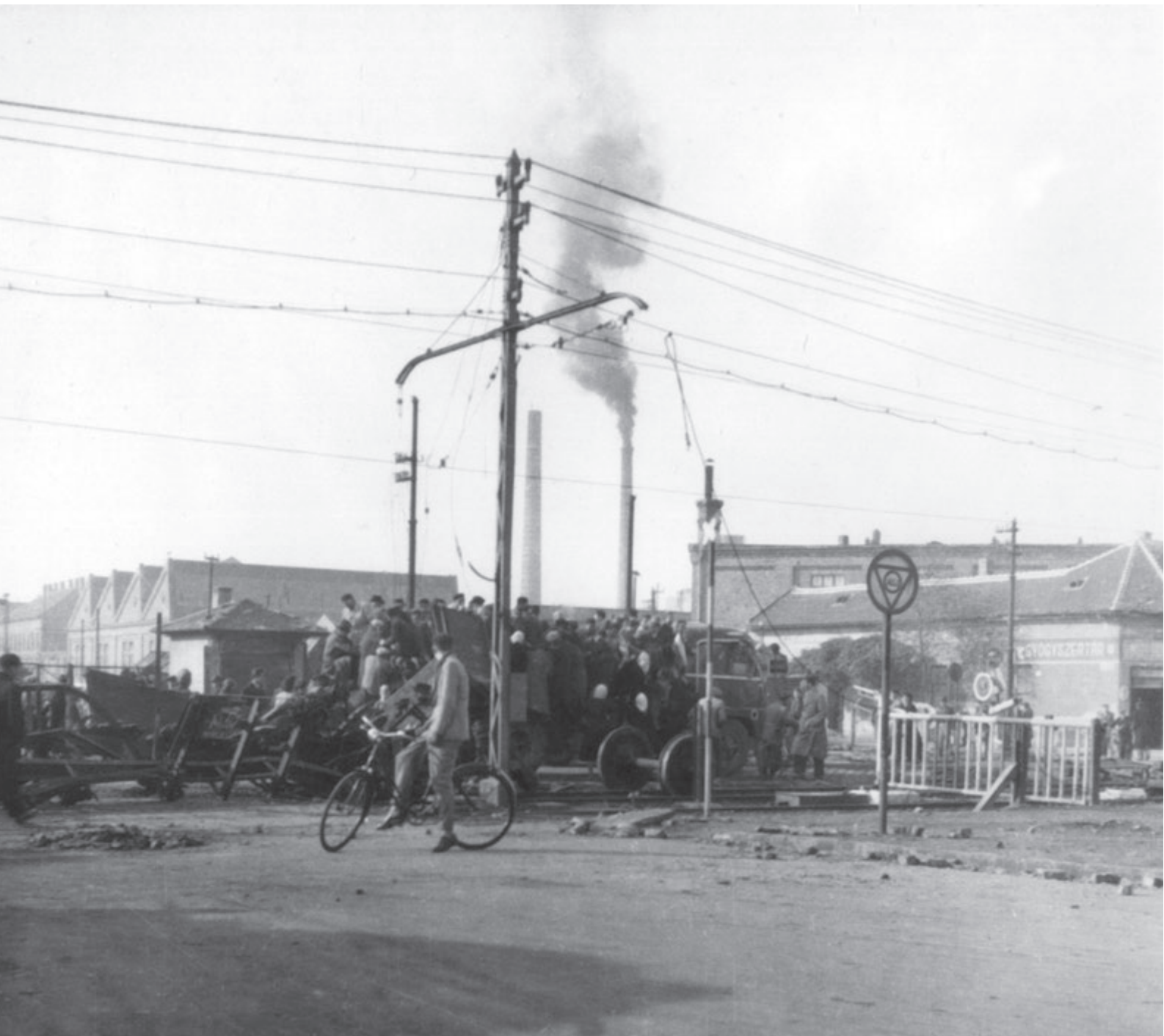
Ebben a „munkában” ez a könyv és az összes '56-os kiadvány csak a javunkra szolgálhat.

A szemtanúk, a forradalmárok, a mártírok hozzátartozóinak elbeszélésein keresztül, a történészek kutatásainak révén egyre közelebből láthatjuk azt a tisztítótüzet, ami egy kis közép-európai országot felszabadított, felemelt, majd visszaadta neki a méltóságát és a becsületét.

De ez a könyv abban is segít, hogy megértsük, milyen erő és hit kell egy nemzet összefogásához és mekkora az a bátorság, amit Európa azóta sem látott. Magyarságunk, hazaszeretetünk, önazonosságunk a történelmi tudással olyan többlettel gazdagodhat, amelyből bármikor meríthetünk. Tudni fogjuk, hogy ha nemzetként viselkedünk, akkor minden körülmények között megálljuk a helyünket.

Ha úgy tetszik: a dolgos és békés hétköznapiakban tisztességgel megkeresett kenyeret teszünk az asztalra, vészidőben pedig még a tankok elé is odaállunk.

Ughy Attila
Pestszentlőrinc–Pestszentimre polgármestere

Bevezető

*„Mi egy független, szabad jogállam
nagykorú polgárai vagyunk...”*

ifj. Mervel Ferenc
Lőrinci Újság 1956. 11. 03.

A *„Kenyer és tank”* első kiadása 2007-ben jelent meg, a kötetet Eörsi László történész, az 1956-os Intézet munkatársa mutatta be az októberi kerületi koszorúzás után. A megjelenés óta majd 10 év telt el. Ma is sokan keresik, pedig 2014-re már az utolsó példány is elfogyott, így többször szóba került egy újabb kiadás.

Időközben új kutatási eredmények is születtek, ezért úgy gondoltuk, hogy a hatvanadik évforduló alkalmából megújítjuk, kiegészítjük a szöveget és a képanyagot. 2007-ben néhány forrás, felvétel a kéziratleadás előtti utolsó napokban jutott el hozzánk. Az elmúlt években megjelent Feitl István kötete, új visszaemlékezők jelentkeztek. Sikertelen tisztázni és dokumentálni Pálincás (Pallavicini) Antal kerületi kötődését. Mindez arra ösztönzött, hogy az eredeti szerkezetet, anyagot megtartva, új adatokkal, új anyagokkal kiegészítve készítsük el a 2016-os kiadást.

A *„Kenyer és tankot”* elsősorban nem a sajtótörténeteknek szánjuk. Célunk, hogy a téma iránt érdeklődők, fiatalok és idősebbek áttekintést kapjanak arról, mi történt 1956-ban a forradalom alatt és után a XVIII. kerületben. Egy-egy témát szerzőink alaposabban is körüljárunk, a visszaemlékezők szövegei pedig felelevenítik az eseményeket. A légi fotók segítenek elhelyezni a történeteket, és végre közkinccsé lesz a forradalom helyi lapjának, a Lőrinci Újságnak valamennyi oldala.

1956 a fiatal kerület – hiszen ilyen formában alig hat éve létezett - első erőpróbája volt. Hogyan működik egy ilyen rendkívüli helyzetben az intézményrendszer, a közigazgatás, megszervezhető-e a közellátás? Mennyire és milyen formában oldható meg a közbiztonság a kerület egészében? Tud-e együttműködni a két korábban önálló település, Pestszentlőrinc és Pestszentimre? Hol, kik és mikor harcoltak a megszálló szovjet hadsereg ellen? Kik lettek az áldozatainak harcoknak, a forradalom utáni megtorlásnak?

Ezek mind fontos és megválaszolásra váró kérdések, melyekre – reméljük – választ talál a kötet lapjain az olvasó.

Fontos megjegyeznünk, hogy a kerületben csak a szovjet csapatok elleni harcoknak voltak halálos áldozatai, annak ellenére, hogy a helyi rendőrségen, a pártbizottságon, a kerületben működő két magyar laktanyában és egyéb magyar katonai objektumokban jelentős mennyiségű fegyver volt. Önmérséklet, együttműködés és a település lakóinak szolgálata jellemezte a helyi rendőrség, a nemzetőrség, a forradalmi bizottságok és a munkástanácsok munkáját.

A könyv első részét hat önálló tanulmány alkotja, melyekben a szerzők átfogó képet adnak a kerületről, illetve korábbi feldolgozásokra, levéltári forrásokra, visszaemlékezésekre támaszkodva egy-egy részterületet vázolnak fel. Ezeket keresztlő jobban megismerhetjük dr. Balogh Györgyöt, a kerület forradalom alatti irányítóját; tisztábban láthatjuk a Lőrinci párt ház ostromát. Egy írás Pestszentimre 1956-os történetét mutatja be részletesebben, a két utolsó munka pedig már a forradalom utóéletével foglalkozik: a két szovjet támadás okozta anyagi és épületkárokkal, a karhatalom tevékenységével, továbbá nyomom követhetjük egy fegyverrejtegetési ügy felgöngyölítésének minden mozzanatát is.

A második rész visszaemlékezései a résztvevők, szemtanúk nézőpontjából mutatják be az 1956-os forradalom időszakát. Személyes sorsok, élettörténetek ezek. A nemzetőrök, a forradalmi bizottság tagja, a fegyveres harcok résztvevői mellett olyan hétköznapi hősokeket is megismerhetünk, akik a közellátás, közlekedés, illetve az egészségügy területén tevékenykedtek, fontos, sokszor tragikus események részesei voltak. Mindenhol jelöltük a visszaemlékezés lejegyzésének vagy megjelenésének időpontját, ha volt, akkor a korábbi megjelenés helyét és a visszaemlékezés rögzítőjét.

A Függelékben négy fontos forrás mellett olyan adat-sorokat közlünk az 1956-os forradalom és szabadságharc kerületi eseményeiről, illetve azok szereplőiről, melyek segítenek az olvasónak eligazodni térben és időben, az események és a szereplők között. Az új kiadásban számba vettük a kerületben található emlékhelyeket is.

A kötet új kiadásának előkészítése közben több olyan visszaemlékezést, adatot is rögzítettünk, amelyek jelen formájukban még nem voltak alkalmasak a megjelentetésre, további kutatást, kiegészítést igényelnek. Kaptunk ígéretet új, még nem publikált kerületi fotók átadására is.

A *18ker1956.hu* oldalon e kötet megjelenésével párhuzamosan elérhető lesz a második kiadás teljes anyaga. De ezen túl ide kerülhetnek majd fel először az újabb kutatási eredmények, a sajtó alá rendezett, a mostani kiadás megjelenésekor még nyers, szerkesztésre váró visszaemlékezések, valamint fotók – egy újabb kötet megjelenéséig.

Szeretnék köszönetet mondani a Tomory Lajos Múzeum munkatársainak és a kötet szerzőinek, különösen Pápai Tamás Lászlónak, Rozgonyi Saroltának és Kis-Kapin Róbertnek, valamint az interjúk nagy részét készítő Torma Imrének. Minden egyes visszaemlékezőnek, a képek tulajdonosainak és készítőinek. Végül mindazoknak, akik munkájukkal, támogatásukkal segítették a kötet létrehozását. Köztük is kiemelten a kerületi '56-os Emlékbizottság és a Jubileumi Tanácsadó Testület tagjainak, az önkormányzat (a polgármesteri hivatal) volt és jelenlegi munkatársainak. Nélkülük számos visszaemlékezés, tény nem kerülhetett volna napvilágra.

*Heilauf Zsuzsanna
szerkesztő*

TANULMÁNYOK

Heilauf Zsuzsanna

A XVIII. KERÜLET 1956-BAN

1950-ben Budapest XVIII. kerületévé alakult a két, korábban önálló település, Pestszentlőrinc város és Pestszentimre nagyközség. 1956-ban alig hat éve tagozódtak a fővárosba. Már születésüket is a főváros közelsége generálta, és a kapcsolatrendszer az évek során egyre csak erősödött. A helyi sajátosságok: az önálló települési múlt, az elővárosi jelleg, az összetartó helyi közösség és a peremkerületi státusz Budapesten belül egyszerre határozta meg a XVIII. kerület 1956-ját.

A település képe

Az új kerületnek 1949-ben 58.712 (ebből Imrén 11.606), 1960-ban viszont már 69.456 (Imrén 13.803)¹ lakosa volt, kertvárosi jellegű (elsősorban földszintes házas) telepeken. A lakosság száma dinamikusan nőtt, egyre nagyobb volt a zsúfoltság, mivel új lakóházakat csak kis számban és döntő többségében magánerebből építettek.² A korszakban Pestimrének nevezett – önálló központú – egykori nagyközség mellett Pestlőrinc egymással párhuzamosan kiépülő telepei is őrizték sajátos kertvárosi arculatukat. A fiatal, 1936-ban városi rangot elnyerő Pestszentlőrincen csak a fallal, árokkal körülvett Állami Lakótelep különült el markánsan a többi teleptől (bár ez is kertes házakból állt), s ez volt a legsűrűbben lakott.

A két, korábban önálló települést (Pestlőrincet és Pestimré) egyetlen háziorvos sem kötötte össze. A kerületben nagy összefüggő, beépítetlen területek voltak: a legnagyobb a délnyugati részén, a Baross utca, a mai Gilice tér és Pestszentimre között, ahol ma a Szent Lőrinc és a Gloriett-lakótelep áll. De üres terület volt „Lőrinc szívében” a Lakatos-lakótelep, és Imre és Lőrinc között az „Alacska”. Ezek a földeken az

ötvenes években még mezőgazdasági termelés folyt, egy részére pedig erdőt telepítettek.

A XVIII. kerületben több közterületnek is hangsúlyos szerep jutott 1956 októberében: a nagyobb terek, a Kossuth tér, a Béke tér (Lőrincen) és a mai Hősök tere (Imrén) mellett a főutak, közlekedési csomópontok váltak fontos helyszínekké. A gyárak mellett itt cseréltek gazdát az információk, a köztereken választották meg a forradalmi bizottságokat és a főutakon küzdöttek a megszálló szovjet erőkkal.

A világháború után számos utca, tér kapott új nevet. Ezek az új rendszert és ideológiáját voltak hivatottak elfogadtatni, megerősíteni. A két települést „szenttelelenítették”: Pestszentlőrincből Pestlőrinc, Pestszentimréből Pestimre lett. Az elnevezések keveredtek, a köznyelv sok esetben még a háború előtti verziót használta, sőt ezek hivatalos iratokban is előfordulhattak: az 1956-os kerületi halotti anyakönyvben a halálozás helyszínének megjelölésekor minden esetben az Üllői utat adták meg a Vöröshadsereg³ útja helyett.

Az 1956-os forradalom idején is született egy új utcanevjavaslat. A november 3-án megjelenő Lőrinci Újság szerkesztői azt kérték, hogy az Ideiglenes Forradalmi Bizottság nevezze át az Üllői, azaz a Vöröshadsereg útját Ifjú Mártírok útjává, sőt az újság impresszumában már ezt a címezést használták.

A két, még önálló település központjában állították fel a korszak jellegzetes szimbólumait, a szovjet hősi emlékműveket.⁴ Ezek a megszállók jelenlétére emlékeztettek nap mint nap. Éppen ezért fordult ellenük a népharag a kerületben a szovjet harckocsik megjelenése, a véres összetűzések híre és látványa után.

¹ Kerületünk húsz éve. Szerk.: DÖMÖTÖR László. [Budapest, 1966.] 25. o.; illetve PÁNDY Tamás: „100 éves falu a Városban” – Pestszentimre. Bp., 1998. 44. o.

² Az első modern lakótelepek építésére a 60-as évekig kellett várni.

³ A Vörös Hadsereg útja elnevezést többféleképpen írták: Vörös Hadsereg/Vöröshadsereg út/útja. A forrásokban megőriztük az eredeti írásmódot. A tanulmányokban Karip Gyula kivételével a Vöröshadsereg útja formát használtuk.

⁴ Bár a politikai emlékművek kategóriájába tartoznak, nagy részük valójában köztereken álló síremlék. 1945-től szinte minden magyarországi településen avattak szovjet hősi emlékművet.

A pestlőrinci szovjet hősi emlékmű a Kossuth téren

Pestszentimrén az emlékművet a második világháborúban a község területén elesett szovjet katonák tömegsírja fölé emelték.⁵ 1956-ban a forradalom idején ledöntötték, az obeliszk a szovjet tankok ellen épített barikád közepére került. (A vasúti sínek mellett álló emlékmű darabjait nem kellett messzire vinni, a barikádot ugyanis a sínek másik oldalán emelték az imreiek.) 1956. november 7-én a szobor romjainál koszorúztak az imrei kommunisták, és már 1957 novemberére újjáépítették. Ebben a formában látható ma is, a Nemes utca – Vasút utca sarkán.⁶

⁵ 1945-ben a vasúti sorompó melletti területen a Pestszentimrei Nemzeti Bizottság közös sírba gyűjtette a községben talált 57 szovjet katona földi maradványait, s fölé a község lakói emlékkövet emeltettek a helyi kőfaragóval. 1947. november 16-án avatták fel a Szovjetunió által átadott új, szürke műkő obeliszket.

⁶ A pestszentimrei emlékműről lásd PÁNDY: 100 éves falu 248–249. o.

A lőrinci „szovjet hősök emlékművét” a mai Kossuth Lajos téren 1946. augusztus 17-én avatta fel Józsa Sándor polgármester. Az avatáson Tildy Zoltán köztársasági elnök és a kormány tagjai, köztük Szakasits Árpád is részt vett.⁷ Az emlékművet az 1937-ben felállított országzászló talapzatának átalakításával hozták létre. Felső részére és talapzatára cirill betűs feliratot, tetejére bronzcsillagot tettek. 1956-ban, október 25-én, még a párház ostroma előtt rongálták meg. Visszaállítása után az emlékmű 1970-ig állt, majd Buza Barna „Lány galambokkal” című alkotása (felszabadulási emlékmű) került a helyére.

*„Ezeket a rohamtempóban elkészített, tisztán építészeti alkotásokat a későbbiekben figurális művek követték. A szovjet katonának ugyanolyan korhű és realistán ábrázolt egyenruhában és fegyverzettel kellett megjelenie az emlékműveken, mint korábban az első világháborús magyar katonáknak.”*⁸ Jó példa erre a Lőrinc és Vecsés, azaz a főváros határán, a 4-es főút mellett felállított, országos jelentőségű Steinmetz Miklós emlékmű is.⁹ Ezt a kor ismert és sokat foglalkoztatott művésze, Mikus Sándor készítette 1948-ban. Az ő alkotása volt a Felvonulási téren álló, gyűlölt bronz Sztálin is.

Steinmetz kapitány emlékművét október 26-án Kardos Kázmér vasutas még épségben látta, Szirtes Tibor viszont november elején már a következőket tapasztal-

⁷ Szabad Lőrinc. Demokratikus hetilap. 2. évf. 8. sz. 1946. augusztus 17.

⁸ PÓTÓ János: Hősök emlékezete – a köztéri szobrok tükrében. Elhangzott a Történelemtanárak 16. országos konferenciáján. 2006. október 14-én. <http://www.tte.hu/toertenelemtanitas/toertenelemtanarok-orszagos-konferenciaja/6744-hosok-emlekezete-8211-a-kozteri-szobrok-tukreben> (letöltés ideje: 2007)

⁹ „Az 1940-es évek végén beköszöntő szocreál korszak aztán – legalábbis a szándékok szintjén – az abszurditásig fokozta a realitás iránti igényt. ...A Steinmetz-szobor pályázati kiírásában szerepelt, hogy »kéitalakos megoldás« legyen »egy szovjet katonát hátba támadó ellenséggel«. Az »ellenség« megjelenítése már önmagában képtelenség egy köztéri szobron. Nem is csoda hát, hogy a beérkezett pályázatoknak aztán azt vetették a szemére, hogy »a gyilkos német katona« »monumentális« és »majdnem rokonszenves«, vagy hogy »az orgyilkos germán« »fantomszerű«, a parlamente meg viseljen felismerhetően szovjet tiszt egyenruhát. A zsűri aztán végül belátta, hogy lehetetlent kívánt, s végül egy szintén kéitalakos, de két szovjet katonát ábrázoló művet avattak fel” – írja Póty János.

A pestimrei szovjet hősi emlékmű

Az első Steinmetz-emlékmű

A ledöntött Steinmetz-emlékmű talapzata

ta: „A szobor sehol, a talapzata és környéke tele törmelékkel, iszonyú dűlős nyomai. Közel érve látjuk, hogy a szobor van ott apróra törve és szétszórva.”¹⁰ Steinmetz kapitány emlékművét 1957-ben visszaállították, egyalakos változatban egészen a rendszerváltásig állt a helyén, majd a budapesti Szoborparkba került. Steinmetz Miklós földi maradványai ekkor a Kerepesi temetőben találtak végső nyughelyre.

Közlekedés

A kerületet három, a fővárosba vezető főútvonal szeli át, ezek már a második világháborúban is hadászati jelentőséggel bírtak. Közülük kettőt (a Nagykőrösi út imrei, illetve az Üllői út lőrinci szakaszát) 1946-ban a rajtuk a fővárosba vonuló Vörös Hadseregről nevezték el, jellemző módon – egészen 1973-ig – egy kerületen belül, párhuzamosan használva ugyanazt az utcanévet.¹¹ Ez a két út keresztlhalad Imre, illetve Lőrinc központján. A forradalom idején a környéken lakók, dolgozók ezeken, jellemzően a vasúti átjáróknál, több helyen barikádokat építettek, hogy megakadályozzák a szovjet csapatok áthaladását. Ezek közül az elsőt a legfontosabb fővárosba vezető útvonalon, az Üllői úton, a Lőrinc és Kispest határán lévő lajosmizsei vasútvonal kereszteződésében készítették október 24-én. Lőrincen az iparvasúti átjárónál, Imrén a nagy- és a kisállomásnál állta el a Budapest központjába vonuló szovjet tankok útját hosszabb-rövidebb ideig barikád.¹² A repülőteret és a várost összekötő Gyömrői út mellett jelentős gyárak, üzemek működtek Lőrincen, de itt nem emeltek barikádot. 1956 őszén mindhárom úton nagy létszámú szovjet haderő haladt át, az utak felületét megrongálták a tankok láncfalai.

A Pestlőrinc–Pestimre területén élők többsége villamossal, vonattal és buszjáratokkal jutott el munkahe-

lyére, iskolájába. A két kerületrészt a 40-es villamos kötötte össze, ez a pestimrei vasútállomástól a Béke térig közlekedett. A vonalat a II. világháború után építették ki a Marx Károly (1964-től Vörösfény, ma újra Nemes utca) és a Királyhágó utcán. Az 50-es villamos a Béke tértől a Nagyvárad térig vitte utasait az Üllői (Vöröshadsereg) úton.¹³ Ezen a vonalon az 52-es villamosjáratokkal lehetett eljutni a város közepétől, a Deák tértől a kispesti Villanytelep (Üllői út) végállomásig, jó esetben 35 perces menetidővel (a korszakban a járatokon sokszor óriási volt a zsúfoltság). Október 24-én viszont a villamosközlekedés teljesen leállt. Bár tervezték a visszaállítását, tudomásunk szerint a XVIII. kerületben ez a november 4-i támadás miatt nem történt meg, ami nemcsak a nagy kiterjedésű kerületen belül okozott nehézségeket, hanem az itt élőket is elvágta a főváros többi részétől.

A kerület két legfontosabb vasútvonala a Gyömrői út melletti Budapest–Cegléd–Szolnok és a mai Nagykőrösi út melletti lajosmizsei vasútvonal. A vasúti forgalom már október 24-én kora reggel akadozott, a lőrinci állomásra csak nagy nehézségekkel és késéssel jutott el a hajnali vonat. De egészen 26-a reggeléig még bizonyos járatok közlekedtek ezen a vonalon. Aznap reggel a vasútállomáson összeállítottak egy utolsó szerelvényt, mellyel az összegyűlt emberek egészen Monorig eljuthattak.¹⁴ Pestimrén – Dr. Berczy Károly¹⁵ vallomása szerint – szintén megszűnt a tömegközlekedés, „az állomáson tömeg várakozott”, és a „vasúti közlekedés hiánya miatt” sok volt a gyalogos idegen. A lajosmizsei vasútvonal Kispest és Lőrinc közötti átjárójában már október 24-én megépült a barikád, így onnan vonat nem közlekedhetett Pestimre felé.

Jellemző közlekedési eszköz volt még a bicikli, esetleg a kismotor, ezek a tömegközlekedés megbénulása után különösen jó szolgálatot tettek a nagy kiterjedésű kerületben. „12 évesen felpattantam a biciklire, és végigjártam a pékségeket kenyérért, a boltokat cigarettáért” – mesélte egy visszaemlékező. Sokan gyalog indultak dolgozni október 24-én. Az imreiek egy része – a mai Péterhalmi-erdőn¹⁶ keresztülvezető

¹⁰ SZIRTES Tibor visszaemlékezésének kézírata (Tomory Lajos Múzeum – a továbbiakban TLM – adattára)

¹¹ Az Üllői út kerületi szakasza csak 1991-ben kapta vissza korábbi nevét.

¹² Az egyes barikádok történetét részletesebben lásd a kötet „A fegyveres harcok XVIII. kerületi helyszínei” című összeállításában. A lajosmizsei barikádról további adatok: FEITL István: 1956 Mikrotörténetek Pestszentlőrincről, Pestszentimréről. Napvilág Kiadó Bp., 86–93. o.

¹³ Budapest központja 12 kilométerre van a Szarvas csárdától.

¹⁴ A vasúti közlekedésről részletesebben lásd KARDOS Kázmér visszaemlékezését.

¹⁵ Pestimrei orvos, az imrei 13 pont megfogalmazója.

¹⁶ Az erdő telepítését az 50-es években kezdték, 1956-ban még csak a terület egy része volt fás.

úton – „toronyiránt” indult munkahelye felé. De nem csak felnőttek jártak ezen az úton: „6 éves voltam, emlékszem, édesanyámmal a hátsó úton – sok más imreivel együtt Lőrincre tartottunk. Mi az édesapáért mentünk a Kistextbe, hogy hazavigyük.”¹⁷

A fővárosi ingázók – ha meg merték kockáztatni – biciklivel vagy gyalogosan próbáltak eljutni a kerületbe vagy innen a város más részeibe. Az arra járó teherautók gyakran felvették őket.¹⁸

Decemberben, már a tömegközlekedés megindulása után – a munkástanácsok sztrájkfelhívásához csatlakozva – Pestlőrincen és Pestimrén is a közlekedés blokkolásával próbálkoztak: december 12-én az imrei állomáson hárman sikeresen megakadályozták a szerelvény elindulását, a Béke téren viszont feloszlatták azt a több száz fős tömeget, mely a villamosközlekedés megbénítására gyűlt össze.¹⁹

A kerület Vecsés és Rákoshegy felé eső végén álló Ferihegyi közforgalmi repülőtér 1950-től volt a polgári légi közlekedés magyarországi központja. Október végén nemzetőrökből, katonákból, rendőrökből és repülőtisztjeiből álló magyar őrség ellenőrizte a repteret. Egészen november 1-ig folyamatosan érkeztek a nemzetközi segélyszállítmányok. Ekkor a szovjet csapatok harckocsikkal körbezárták a forgalmi épületeket, lánctalpaikkal megrongálva a kifutópályákat. Ez volt az első kerületi objektum, amit a szovjet csapatok a novemberi támadáskor elfoglaltak, az ENSZ-megfigyelők gépe már nem szállhatott le.

Ipar, mezőgazdaság

A Havanna kivételével (ez a volt Állami telepet váltotta) a mai lakótelepek helyén még mezőgazdasági termelés folyt. A megművelhető területek a földosztás után magántulajdonba, majd az 50-es években megalakuló termelőszövetkezetekhez kerültek. Pest-

imrén volt a Szabadság Tsz²⁰ központja, melybe több, kisebb tsz beolvadt, így az 1956-ban még önálló pestlőrinci Rákóczi Tsz²¹ is. „Az ellenforradalom a kerület mezőgazdaságában is mély nyomokat hagyott, habár a termelőszövetkezet feloszlását a tagok többségének helytállása következtében sikerült megakadályozni” – írta néhány évvel később a kerületi kiadvány.²² Volt, akit 1957-ben azzal vádoltak, hogy a forradalom alatt megpróbálta önkényesen visszavenni darálóját az egyik helyi termelőszövetkezettől.²³ Az imrei forradalmi bizottság több ülésén foglalkozott a Szabadság Tsz ügyével, a lőrinci bizottság pedig a Rákóczi Tsz raktáraiból biztosította a szállításhoz elengedhetetlen lófogatok takarmányát.²⁴

1956-ban még álltak épületek a korábbi birtokközpontban, a „Szemere-majorban”. A Cséry-telep személtárája 1958-ig működött Pestimre határában. Ide szállították a főváros szemetét, de 1952-től tözeget is előállítottak: itt hozták létre a Szervestrágyagyűjtő és Kereskedelmi Vállalat Komposztföldtermelő üzemegységét.

Pestszentlőrincen már a háború előtt is jelentős volt a gyáripár. Bár sok kerületi „ingázott”, a főváros más részein dolgozott, sok ezren helyben, a háború után megnövekedett számú és létszámú gyárakban, üzemekben találtak munkát. Az 50-es évek közepén 10 gyár, nagyobb üzem működött a XVIII. kerületben: a Lőrinci Fonó, a Lőrinci Hengermű, a Budapesti Kőolajipari Gépgyár, a „Darugyár”²⁵, a Kispesti Textilgyár (Kistext), a Lőrinci Téglagyár, a Lőrinci Vattagyár, a Lőrinci Szalag- és Csipkegyár, a Kártszalaggyár és a „Ládagyár”.²⁶ A téglagyáron kívül, amely Pestszent-

¹⁷ FRANK Gabriella közlése

¹⁸ Lásd Visszaemlékezések fejezet

¹⁹ A tanulmányban az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárban (a továbbiakban ÁBTL) található 3.1.9. V-142003.; 3.1.9. V-150381., és a 3.1.5. O-16653. jelű vizsgálati dossziékban található iratok, jelentések, tanúvallomások és vizsgálati jegyzőkönyvek anyagát használtuk fel. Köszönjük Karip Gyulának, hogy a kutatásai során fellelt dossziék másolatait a TLM adattárának átadta.

²⁰ A pestimrei Vöröshadsereg (ma Nagykörösi) u. 36. szám alatt.

²¹ Pestlőrinc, Kölcsey (ma Aranyeső) utca 36. Az 1956-os budapesti telefonkönyv alapján: Budapesti távbeszélőnévsor. Bp., 1956.

²² Fővárosunk XVIII. kerülete. Szerk.: FEKETE Ferencné. Bp., 1985. 23. o.

²³ ÁBTL 3.1.5. O-16653.

²⁴ Grünvald Mária tanulmányának mellékleteként átadott iratmásolatok (TLM adattára)

²⁵ Épületgépgyártó és Javító Vállalat (Kavicsbánya, Halmi dűlő)

²⁶ Utóbbi a Lőrinci Fatömegeikk KTSZ (Vöröshadsereg u. 45.) nevet viselte. Budapesti Kőolajipari Gépgyár (Gyömrői u. 79–83.), Lőrinci Fonóipar (Gyömrői út 85–91.), Lőrinci Hengermű (Hengersor u. 38.), Lőrinci Szalag- és ►

Az Épületgépgyártó és Javító Vállalat, azaz a „Darugyár” a Péterhalmi-erdőben

A Lőrinci Fonó

Lőrinc központjában, a Kossuth tér szomszédságában volt, a felsoroltak mindegyike a két vasútvonal (lajosmizsei és ceglédi) mellett helyezkedett el.

A felszabadulás után a magániparosokat nagyrészt szövetkezetbe tömörítették, ezek voltak a ktsz-ek (kisipari termelő szövetkezetek).²⁷ A legnagyobb közöttük a Híradástechnikai Műszergyár, a Lőrinci Fatömegcikk és a Baross utcában a Fém- és Műanyagyszerző-készítő Ktsz volt.²⁸

1956-ban a kerületi gyárakban és nagyobb ktsz-ekben dolgozók a saját kezükbe vették az irányítást. Több helyen alakult munkástanács, összesen 12-ről vannak adatok.²⁹ Ezek a Lőrinci Hengermű vezetésével alakították meg a területi munkástanácsot, mely a kerületi forradalmi bizottságba is delegált tagokat: 1-1 dolgozót a Lőrinci Hengerműből, a Szalag- és Csipkegyárból és a Lőrinci Fatömegcikk Ktsz-ből.

A nagy létszámú, általában 28-30 fős üzemi munkástanácsokon belül (létszámukra a következő adatokat találtuk: Épületgépgyártó – 27 fő, Hengermű – 20 fő, Fonó – 31 fő³⁰), általában 4-10 fős operatív munkástanács (intézőbizottság) alakult és végezte a napi feladatokat. Együttműködtek a kerület ideiglenes vezetésével, már október 28-29-én elmentek tárgyalni a tanácsházára. November elsején is ugyanott tartottak egy közös értekezletet. A kerületi forradalmi bizottság tagjai közül pedig többen (dr. Balogh György, a bizottság elnöke vagy dr. Berczy Károly) jártak egyes üzemek megbeszélésein. A Hengerműben tartott értekezleten – Petykó István tanúvallomása szerint – Balogh felszólította az üzemeket, hogy szervezzék meg dolgozóik számára az élelmiszerellátást.

Csipkegyár (Vöröshadsereg u. 8–10.), Lőrinci Téglagyár (Thököly u. 3.), Lőrinci Vattagyár (Reviczky u. 9–11.), Kistext (Fáy u. 2.) – az 1956-os budapesti telefonkönyv alapján.

²⁷ A kerületben működtek: Cipész Kisipari Termelő és Javító Szövetkezet; Ruhatisztító Ktsz; Fodrász Szövetkezet; Távközlési, Mérőkészülékeket Készítő és Javító Ktsz; Lőrinci Szövő Ktsz; Lőrinci Ülőbútor Ktsz; Lőrinci Fém és Műanyag Ktsz, „mely az ellenforradalmat követő zűrzavarban oszlott szét 4 különböző részre”; a XVIII. kerületi Kislakásépítő Ktsz elődje; a Minőségi Vegyes Háziipari Termelőszövetkezet és a Lőrinci Reszelővágó Ktsz. – Az 1956-os budapesti telefonkönyv és Kerületünk 20 éve 41–53. o.

²⁸ Kerületünk 20 éve. 41–53. o.

²⁹ ÁBTL 3.1.5. O-16653.

³⁰ ÁBTL 3.1.5. O-16653.

Dr. Balogh György azt vallotta, hogy november 2-án személyesen felhívta az üzemeket, hogy vegyék fel a munkát.³¹ A legaktívabbnak a gyárak közül a Hengermű bizonyult: munkástanácsülésükön tárgyalták az új alkotmánytervezetet, ezen a gyűlésen más üzemek küldöttei is részt vettek. Követeléseiket (általános sztrájk, amíg a szovjet csapatok ki nem vonulnak, többpártrendszer alapján titkos választások tartása, általános amnesztia a politikai elítélteknek) a kerületi forradalmi bizottság is elfogadta november 3-án.³² A gyárak, üzemek épületeiben fegyveres őrseget állítottak, s bár termelés nem folyt, a dolgozók többsége bejárt, mert csak azokra a napokra kaphattak fizetést, amelyeken bent tartózkodtak a gyárban. Távolmaradást csak indokolt esetben engedélyeztek. A kerületben létrehozott munkástanácsoknak a december 12-i sztrájkig volt irányító szerepük, ezt követően már csak névleg működtek.

MUNKÁSOK!

Megvalósult a munkásosztály kívánsága: az üzemeket munkástanácsok fogják vezetni! Ez betetőzése a gyárak népi tulajdonba vételének!

Munkások és műszakia! Most már teljesen magatokénak érezhetitek az üzemeket, melyeket ezentúl magatok irányíthattok. Meg fog szűnni az üzemek eddigi túlzott központi irányítása, meg fognak szűnni az ezzel kapcsolatos hibák.

A munkástanácsokra nagy felelősség hárul. Ezért nagy körültekintéssel a legtapasztaltabb, legderekabb dolgozók közül válasszátok a munkástanácsok tagjait!

Az új kormány fel fogja emelni a kifizetésük bérét. Minél hamarabb kezditek meg a termelést a gyárakban, minél jobban dolgoznak munkástanácsaitok, annál előbb és annál nagyobb mértékben lehet majd emelni a béreket.

Támogassátok tehát az új kormányt a szocializmus építő szabad, demokratikus Magyarországiért folyó munkában.

A SZOI Elnöksége

³¹ ÁBTL 3.1.9. V-142003.

³² ÁBTL 3.1.9. V-142003.

A forradalmi bizottságok megalakulása, tagjai, működése³³

A XVIII. kerületi Forradalmi Bizottság megalakulásának előzményei

Október 26-án, a kerületi pártbizottság ostroma után – az alig két saroknyira lévő tanácsházáról – elmenekült a XVIII. kerületi Tanács vb-elnöke, Vig László. Így a kerület irányítás nélkül maradt. Még aznap este a korábbi tanácselnök, a már nyugdíjas, de a kerületben élő Lakatos Gyula vezetésével megkezdtek egy új irányító szervezet, az Ideiglenes Nemzeti Bizottság szervezését (ezzel már bevált gyakorlathoz, az 1945-ös mintához visszanyúlva).³⁴

Más kerületekhez hasonlóan a XVIII. kerületben is megkísérelték kézben tartani az eseményeket a hatalom korábbi gyakorlóit: „A forradalmi bizottság létrehozásában 27-én még részt vettek pártbizottságból is elvtársak, 30-án már nem” – írja az 1957-es jelentés.³⁵ Bakó Józsefné, a tanács munkatársa úgy emlékezett, hogy először október 26-án gyűltek össze: „egy fiatalember papírt kért tőlem, majd megkérte, hogy vezessem az alakuló ülésről a jegyzőkönyvet. [...] a kis tanácssteremben ülészetek, 15-20 fő lehetett”. A 35-40 percig tartó megbeszélésen kimondták a bizottság megalakítását, majd a közrend és közellátás feladatairól folyt eszmecsere. Az egyik tanú szerint ekkor a résztvevők az Ideiglenes Nemzeti Bizottság szűkebb,

Operatív Bizottsága elnökének Lakatos Gyulát választották.³⁶

Rádi Lászlóné – aki 1951-től dolgozott a tanácsnál – azt vallotta, hogy „a bizottság első névsorát Lakatos Gyula és Szabó Ferenc elnökhelyettes, valamint Nagy Jánosné, a tanács egészségügyi osztályvezetője állították össze, olyan elv alapján, hogy lehetőség szerint megbízható személyek, kommunisták szerepeljenek benne többségben”. Az október 29-i keltezésű listán, melyet az Ideiglenes Nemzeti Bizottság Operatív Bizottsága néven írtak alá, a nemzeti bizottság tagjaiként a következők szerepelnek: a névsor fent említett három összeállítója; továbbá Fonyódi János, aki a kerületi DISZ Bizottságon dolgozott;³⁷ Kuti Lajos, a Hengermű párttitkára; Heller György Közért-igazgató; Szabó Gábor, a Fővárosi Tanács pénzügyi osztályának vezetője; dr. Scharang János, a Kistext tervezőosztályának vezetője; Csopor Géza „ifjűmunkás”; Simor Antal, Ujvári Béla. Rajtuk kívül szerepelt a listán még dr. Balogh György, Gál László, Gergelics Imre³⁸, a felkelők vezetője, Sokoray Károly evangélikus lelkész, Somogyi László katolikus plébános, ifj. Száyer Nándor egyetemi hallgató, Papp Sándor³⁹, a kerületi kapitányság vezetője. Utóbbiak a második, Kossuth téri gyűlésen jóváhagyott névsorba is bekerültek.

A helyesírási hibákat, névelírásokat is tartalmazó gépelt lapon az eddig vezető pozíciókban dolgozókhoz – az aktuális helyzetnek megfelelően – semleges megjelöléseket írtak: a három összeállító közül a volt tanácselnök nyugdíjasként; a másik egészségügyi, a harmadik szövetkezeti dolgozóként szerepelt.⁴⁰

A lista összeállítása után felkeresték a leendő tagokat. Október 27-én délelőtt Szabó Gábor és Kővári Sándor légószázados járt a későbbi elnöknél, dr. Balogh Györgynél, majd együtt mentek a tanácsházára. Ott tájékoztatást kapott arról, hogy „a kerület vezetés nélkül maradt és a nemzeti bizottságnak kell a kerü-

³³ A bizottságok elnevezése ingadozó: az ideiglenes, a nemzeti és a forradalmi jelzőt is használják. A két bizottság megalakulásáról és működéséről ír BENKŐ Levente: Az 1956-os Forradalom és Szabadságharc története Pestszentlőrincen. 1993. kézirat (TLM adattára); dr. TÉGLÁS Tivadarné: Forradalom és Szabadságharc Pestszentlőrincen 1956 őszén. In: Pestszentlőrinc krónikája. Szerk. dr. TÉGLÁS Tivadar. Bp., 1996. 233–246. o.; PÁNDY: 100 éves falu 57–61. o.; valamint PÁNDY Tamás – dr. TÉGLÁS Tivadar – dr. TÉGLÁS Tivadarné: Helytörténeti Olvasókönyv. Bp., 1998. 121–130 és 279–283. o. A kerületi bizottság működéséről részletesen beszámol GRÜNVALD Mária: Dr. Balogh György, a XVIII. kerületi Ideiglenes Nemzeti Forradalmi Bizottság elnöke című tanulmányában.

³⁴ ÁBTL 3.1.9. V-150381.

³⁵ ÁBTL 3.1.9. V-142003.

³⁶ Balogh György szerint a megválasztásra okt. 28-án, azon a megbeszélésen került sor, melyen ő is részt vett. Lakatos arra kért mindenkit, hogy lehetőség szerint a tanácsházán tartózkodjanak a folyamatos ügyintézés miatt.

³⁷ Valamint a pártbizottságon tartózkodott az ostrom alatt.

³⁸ Gerebenics Imre néven szerepelt a listán. A forrásokban kétféle módon is írták: Gergelics/Gergelits, de ebben az esetben biztosan hibás a gépelés.

³⁹ Papp Ferenc néven szerepelt a listán.

⁴⁰ A röplap megtalálható a TLM gyűjteményében.

let vezetését ellátni.” A következő ülést kedden, 29-én, 11 és 12 óra között tervezték megtartani.⁴¹

Időközben az október 26-tól folyamatosan a tanácsházán tartózkodó Száyer Nándor „közölte Lakatos elvtárrsal, hogy a bizottságot nem lehet 2-3 főnek összeállítani, hanem nagygyűlés elé kell vinni, és ott kell elfogadtatni, személyenként, az ideiglenes forradalmi bizottság tagjait” – emlékezett az egyik tanú.

Az első lista nyilvánosságra kerülése után többen jelentkeztek, hogy elérjék a névsor megváltoztatását. Október 28-29-én nemcsak a környező üzemekből jöttek, hanem a kisiparosok képviselőiben is küldöttség járt az épületben. Erre így emlékezett vissza vallomásaiban Ludányi Lajos villanyszerelő, a bizottság egyik későbbi tagja:

„Október utolsó napjaiban, az első 4 nap után két szórólap jelent meg, melyben felhívták a lakosság figyelmét, hogy tegye meg javaslatát az ideiglenes forradalmi bizottságra. Az első jelöltek listáján a kerületi tanács jelöltjei voltak, ezt Lakatos tanácselnök állította össze, a másodikon a kerület lakói szerepeltek... ellenzékkel a volt tanácselnök iránt. Miután a kisiparosok is tudomást szereztek a meghirdetett nagygyűlésről, küldöttséget küldtünk a tanácselnökhöz, melyben sérelmeztük, hogy a kerületet tekintélyes számban képviselő iparosokból nincs jelölve senki. Lakatos kérte a neveket. Így kerültem fel a listára.” A nyolcfős küldöttségből Ludányi is hozzászólt a megválasztandók névsorához. „8-an voltunk, én két személyhez szóltam hozzá, elvetettem Lakatost, mert hibákat követett el, mint tanácselnök. Nagyné mellett felszóltam – de a többiek elvetették.”⁴²

Ifj. Száyer Nándor egyetemi hallgató nemcsak a már nemzeti helyett forradalmiként meghatározott bizottság létrehozásában vállalt részt, ő volt a lebonyolítója – az időközben a kerületi hangosbemondó rendszeren összehívott – Kossuth téri nagygyűlésnek is. Balogh csak a téren tudta meg, közvetlenül a gyűlés előtt, hogy őt jelölték elnöknek.

A végső listára, mely 26 névből állt, felkerült az első listáról a már említett hét személy: dr. Balogh György, Gál László, Gergelics Imre, Sokoray Károly, Somogyi László katolikus plébános, ifj. Száyer Nándor, Papp Sándor, valamint két kisiparos, Ludányi Lajos és Ha-

Lakatos Gyula

mar Géza; a nemzetőrség két tagja, Hideg József és Molnár Károly; a református lelkész, Pócs Lajos; Száyer gimnáziumi osztálytársa⁴³, a szintén műegyetemista Léway Sándor és még tizenketten (Bognár László gépkocsivezető, Csöndes János főmérnök, Csuport Géza olvasztár, dr. Huray György orvos, Horváth Balázs gyári munkás, Horváth Sándor szövetkezeti dolgozó, Kiss Ernő szövetkezeti alkalmazott, Radics János kisiparos, Serfőző Mihályné csipkeverő, Szalay Dezső kisgazda, Szalay József asztalos, Szalai Sándor energetikus, Vidács György szállítómunkás.)⁴⁴ A kerületi munkástanács által delegált három üzemi képviselőről nem tudjuk biztosan, hogy már a téren is elhangzott-e a nevük, vagy csak a tanácsházán megtartott első ülésen csatlakoztak a bizottsághoz⁴⁵.

⁴³ Mindketten a lőrinci Steinmetz Miklós Gimnáziumban érettségiztek.

⁴⁴ A végleges lista megjelent a Lőrinci Újságban, lásd a Dokumentumok között.

⁴⁵ A téren osztogatott második röplapon a végső listánál kevesebb, összesen 22 név szerepelt

⁴¹ ÁBTL 3.1.9. V-142003.

⁴² ÁBTL 3.1.9. V-142003.

Dr. Berczy Károly

Pestimre

A gépelt lista, illetve a nagygyűlés híre – a közlekedési nehézségek ellenére – Pestimrére is eljutott. „A korábbi község, illetve Pestszentimre kerületrésze gazdátlan lett, vezető nélkül maradt 24-25-én. Molnár Zoltán és Rátkai János vette kezébe az ügyek intézését” – emlékezett vissza vallomásában dr. Berczy Károly, aki Pestimrén dolgozott mint körzeti orvos.⁴⁶ Őt és Szóts Mihályt (aki Balogh Györgyhöz hasonlóan a kiskazda párt egyik helyi tisztségviselője⁴⁷, a peštszentimrei kiskazdapárt elnöke volt) október 28-án beinvitálták a rendőrségre⁴⁸, amit már a felkelők tartottak ellenőrzésük alatt. (Szóts november 28-án érkezett meg Inotáról⁴⁹ Pestimrére.) Az esti találkozón a pestimrei élelemellátásról, valamint a nemzetőrség megszervezéséről beszéltek. A megbeszélésen

⁴⁶ ÁBTL 3.1.9. V-142003.

⁴⁷ Balogh a lőrinci kiskazda pártszervezet ügyésze volt.

⁴⁸ Ez a volt Pestszentimrei Községháza épülete.

⁴⁹ Ahol már 1953 óta az alumíniumkohó építésén dolgozott.

a később megválasztott imrei bizottság leendő tagjainak többsége részt vett.

Berczy vallomásában a következőket mondta el: „... délelőtt szóltak, hogy Lőrincen, a téren, gyűlés lesz 11-kor. Előtte megírtam a 16 pontból [ebből 13 ismert – a szerk.] álló követeléseket... Ezt [még Pestimrén] felolvastam a lerombolt szovjet emlékműnél, kértem a tömeget, jöjjön a Kossuth térre”. Szóts szerint az imreiek a nagygyűlésre teherautóval mentek, Kasza Miklós⁵⁰ és még kb. 40-50 ember. A Kossuth téren ők is kézhez kapták a géppel írt kerületi bizottsági névsort.

A Kossuth Lajos téri nagygyűlés

Az 1990-es években lebontott szabadtéri színpad⁵¹ körül több ezren álltak október 30-án, 11 órakor.⁵² Balogh György vallomásában 5-6000 főre teszi a létszámot. Rádi Lászlóné szerint a nagygyűlést Száyer Nándor vezette le, az ő feladata volt biztosítani annak zavartalan lefolyását.

Először Berczy doktor mondta el pontjait, ezt közfelkiáltással elfogadták. Így emlékezett vallomásában: „Az imrei magyarok üdvözlését hozom, és engedjék meg, hogy felolvassam az imreiek követeléseit. Minden pont után helyeselt a tömeg, és bár nem voltam jelölve a Forradalmi Bizottmányba, többek bekiabálására engem is megválasztottak.”⁵³

Az imreiek kérésére Szóts bejelentette, hogy mivel előttük „a közölt nevek ismeretlenek, és ezért nem értünk egyet a névsorral, de különben is érdekeink mások, és jelenleg el is vagyunk vágva közlekedésileg Lőrinctől, ezért mi elmegyünk haza, és Imrén külön választjuk meg a bizottság ránk eső részét. Természetesen az együttműködést keresni fogjuk.”⁵⁴

Csapó⁵⁵ szerint Kasza Miklós még a nagygyűlés ideje alatt tudatta Papp alezredessel, hogy ő lett (Kasza) az október 26-án megalakult imrei nemzetőrség veze-

⁵⁰ Az imrei nemzetőrség vezetője.

⁵¹ A későbbi Lőrinci Ifjúsági Park a református templom előtt.

⁵² Néhány vallomásban (Berczy Károly, Balogh György) 29-i dátum is elhangzik.

⁵³ ÁBTL 3.1.9. V-142003.

⁵⁴ ÁBTL 3.1.9. V-142003.

⁵⁵ Csapó Sándor az imrei nemzetőrség megalakítója, Kasza Miklós helyettese.

Budapest XVIII. ker. Ideiglenes Nemzeti Bizottság Operatív Bizottsága.

Értesítjük a XVIII. ker. dolgozóit, hogy megalakult az
Ideiglenes Nemzeti Bizottság és megkezdte működését.

A Nemzeti Bizottság tagjai a következők:

dr. Balogh György	ügyvéd
Csapor Géza	ifjnmunkás
Fonyódi János	ifju pedagógus
Gál László	pedagógus
Gerebenics Imre X	felkölők vezetője <i>diszidált</i>
Heller György	Közsért igazgató <i>Baross u. kpt. o.</i>
Kiti Lajos	Lőrinci Hengermű dolgozója
Lakatos Gyula	nyugdíjas
Nagy Jánosné	egészségügyi dolgozó
Pap Ferenc	ker. kapitányság vezetője
Simor Antal	nyugdíjas
— Sokoray Károly	evangélikus lelkész <i>W. u. meg. János</i>
— Somogyi László	rom.kath.plébános <i>gala Dedo ával</i>
dr. Soharang János	Kistex terv.o. vezetője
— Szabó Ferenc	term.szöv.dolgozó <i>part. sz.</i>
Szabó Gábor	Főv. Tanács dolgozója
— ifj. Szájer Nándor	egyetemi hallgató <i>2-3 u. 13-14</i>
— Ujvári Béla	Kieg.parancsnokság vezetője

Közös erővel a rend, nyugalom, szabadság, függetlenség
és jólét megteremtéséért.

B u d a p e s t , 1956. okt. 29.

Ideiglenes Nemzeti Bizottság
Operatív Bizottsága.

P o l g á r t á r s a k !

Értesítjük a kerület dolgozóit, hogy az Ideiglenes Pártadalmi
Bizottság jelöltjeire szavaznak.

Dr. Balogh György

Gaál László

Gerebenics János

Papp Ferenc

Sekeresi Károly

Somogyi László

if. Széjtel Mándor

Kiss Ernő

Rótfalusi Gyula

Jávosi László

Pócs Lajos

Országh István

Murai György

Gaál Jenő

Csontos János

Harnat Jenő

Szalai Dezső

Lénárt Miklós

Telvai János

Ludányi János

Ferencz Károly.

Lakay László

Község erővel a Független Szabadság Jélét megteremtéséért.

Budapest 1956. október. 29.

ügyvéd

pedag.

felkelők vez.

readőr kapitány

ev. lelkész

plébános

egy. halg.

szöv. dolg.

iszagató

műszerész

ref lelkész

vill. ellenőr

orvos

földműves

Tanács mérnök

" tisztv.

TSz. dolg.

Kisgazda

"

Kisiparos

"

Firtinich

*Naggyűlés megtartva Petőfivárosi, Kossuth-tér
1956. okt. 30. dé. 1-3 óráig.*

tője. A pestimreiek nem várták meg a gyűlés végét, hanem a jelöltek bemutatása alatt hazaindultak. A Kossuth téren mindkét kerületi lista jelöltje szinte teljes létszámban megjelentek. Amikor Lakatos Gyula és a vele érkező tanácsi dolgozók meghallották, hogy a másik listát akarják megszavaztatni, elhagyták a tere. Lakatos még a helyszínen megnyugtatta társait: „Ne féljetek, ez úgysem tarthat sokáig!”⁵⁶

Ludányi Lajos úgy emlékezett, hogy a színpadon a második lista valamennyi jelöltje bemutatkozott. „Az összegyűlték előtt, a szabadtéri színpadon került sor a választásra. [...] Az elnökjelölt, dr. Balogh György felhívta a figyelmet a bizottság célkitűzéseire: rend és nyugalom helyreállítása, közlekedés biztosítása, közlekedés mielőbbi helyreállítása, megindítása... Az elnökhelyettes, ifj. Száyer Nándor egyetemi hallgató, ismertette az egyetemi ifjúság felhívását, Kiss Ernő titkár elmondta, hogy a lakosság érdekeit nem lehet egyik napról a másikra megvalósítani – de mindent elkövetünk. Papp rendőralezredes a kerületi rendőrséggel együtt biztosítja a rend és fegyelem megtartását [...] megakadályozza az esetleges visszaéléseket. Én elszavaltam a »Magyar vagyok, magyar« c. költeményt⁵⁷, majd Gergelics Imre és Hideg József, a felkelők vezetői hozzászóltak a barikádharcok [...] és a sztrájkok mellett.”⁵⁸

Sokoray Béla, Sokoray Károly lőrincai evangélikus lelkész fia így emlékezett a nagygyűlésre: „Visszatérve az októberi napokhoz, az oroszok kivonulásához, a rendet helyreállítani hivatott bizottságok, tanácsok megalakulásához, a békés újrakezdés reményében élt az ország. Lőrinccen is megalakult a Forradalmi Bizottság, és apánk is tagja lett a testületnek. Megalakulása népgyűlés keretében történt. A Hősök terén az evangélikus-református templommal szemben felállított tribünön sorra beszédet mondtak a képviselők és az egyházak beválasztott lelkészei is, így apánk is. Békére, nyugalomra szólított fel reménykedve egy jobb, emberibb magyar jövőben.”⁵⁹

A megválasztott Ideiglenes Forradalmi Nemzeti Bizottság a nagygyűlés után a tanácsházára ment.

A Pestimrei Ideiglenes Forradalmi Bizottság megválasztása

Még aznap, október 30-án estére Pestimrén – szintén a hangosbemondó rendszer segítségével – népgyűlést hívtak össze. A forgatókönyv hasonló volt, mint Lőrinccen. A kerületi nagygyűlésen résztvevő, hangadó imreiek – még az esti imrei gyűlés előtt – a helyi rendőrségi épületben⁶⁰ összeállították a javasolt névsort.

Öt órakor 1000-1200-an gyűltek össze a Magyar Hősök emlékműve⁶¹ körül. A himnusz eléneklése után dr. Berczy Károly újra felolvasta – aznap harmadszor – 13 pontból álló követeléseit, melyekkel a tömeg egyetértett. Ezután bemutatták az Ideiglenes For-

⁵⁶ ÁBTL 3.1.9. V-142003.

⁵⁷ A vers szerzője Pósa Lajos.

⁵⁸ ÁBTL 3.1.9. V-142003.

⁵⁹ Gépelt kézirat. 61. o. Korányi András közreműködésével kaptuk meg a visszaemlékezés néhány oldalát. (TLM adattára)

⁶⁰ A volt községháza épülete, a népgyűlésnek helyet adó Hősök tere sarkán állt.

⁶¹ Első világháborús emlékmű. Akkor nem baloldalt, hanem egyetlen emlékműként a tér közepén állt.

A magyar hősök emlékműve Pestimréen

A pestimrei rendőrőrs épülete (régí községháza)

radalmi Bizottság tagjait. „A névsorban szereplőket a Magyar Hősök Emlékműve talapzatára állítva ismertették meg a jelenlévőkkel. A késői időpont miatt többüket elemlámpával kellett megvilágítani” – írta Pándy Tamás.⁶² Szóts Mihály rövid beszédet mondott. A gyűlésen részt vett, illetve a bizottság elnökévé választották a köztisztviselőben álló Müller Károlyt, aki korábban a szociáldemokrata párt helyi titkára volt, 1945-től községi bíró, egészen a pártegyesülésig. Később a bizottság tényleges munkájában nem vett részt, csak egyszer járt az egyik, kerületi tanácsházán tartott ülésen. Őt Szóts Mihály kérte fel arra, hogy vállalja el e tisztséget. Az imreiek 9 tagot választottak: Müller Károly mellett elnökhelyettesként Szóts Mihályt, dr. Berczy Károlyt, Kasza Istvánt, Csapó Sándort, Pantocsik Jánost, Aranyosi Józsefet, Faragó Jánost, Szenyita Gábor rendőrt. Szóts Mihály vallomása alapján úgy tudjuk, hogy – Szenyitán és Mülleren kívül – valamennyien jelen voltak az október 28-án, este tartott megbeszélésen.⁶³

Az imrei gyűlés után rögtön elkészítették annak jegyzőkönyvét. Az irat zárómondata: „A Bizottság bejelenti, hogy megalakultnak tekinti magát, és október hó 31-én de. 10 órakor a Lőrinci Bizottságnál, egyenjogú tagként megkezdí a munkáját.”⁶⁴

A jegyzőkönyvet mind a kilenc tag aláírta, majd átadták Szabó hadnagynak, a kerületi kapitányság nyomozótisztjének, aki átvitte Pestlőrincre.

Más forradalmi bizottságok, pártok, érdekvédelmi szervezetek a kerületben

November 4-ig további bizottságok is alakultak: október 31-én a Tanács Forradalmi Bizottsága dr. Szabó Tibor jogász vezetésével.⁶⁵ November 1-jén hozták létre a Pestszentlőrinci és Pestszentimrei Pedagógusok Ideiglenes Forradalmi Bizottságát. Gépelt röplapjukon 13 pontban számoltak be megalakulásukról, és foglalták össze követeléseiket.⁶⁶ A 19 tagú bizottság

⁶² PÁNDY: 100 éves falu 60. o.

⁶³ ÁBTL 3.1.9. V-142003.

⁶⁴ PÁNDY: 100 éves falu 60. o.

⁶⁵ Más források szerint október 27-én. Tagjai: dr. Szabó Tibor, dr. Wiedemann István tisztiorvos, Piszker Márton, Alexi Róbert, Bernárusz Ferenc, Valentin József, Bakó Józsefné, Vali Benjamin.

⁶⁶ A pontokról részletesen ír TÉGLÁS: Forradalom és Szabadságharc

Szóts Mihály

elnökének Vanka Lászlót választotta, és a pedagógusok képviselőjében Rótfalusi Jánost delegálta a kerületi forradalmi bizottságba.

November elején mindkét településrészen újjáalakították a korábban megszüntetett pártokat és egyes érdekvédelmi szervezeteket. Mind Pestlőrincen, mind Pestimrén megindult a Kisgazdapárt és a Szociáldemokrata Párt helyi szervezetének újjászervezése. A lőrinci pártszervezetek bejelentették helyiségi igényüket a rendőrségen, Imrén pedig Szóts Mihály összehívta – november 1-jén – a Független Kisgazda, Földmunkás és Polgári Párt pestimrei alakuló ülését. Megválasztották elnöküket, a két alelnököt, a titkárt, a pénztárnokot, a háznagyot, a propagandistákat és öttagú politikai bizottságukat.⁶⁷

Ludányi Lajos vallomása szerint a kerületi kisiparosok ipartestületének alakuló ülését november 3-án tartották a tanácsháza nagytermében. Ezen ő mint a nemzeti bizottság képviselője vett részt, és beszédet is mondott: „Részt vettem a Kisiparosok Ipartestületének megalakulásában [...] 150 fő volt jelen.

⁶⁷ PÁNDY: 100 éves falu 60–61. o.

Eredménytelenül harcoltam a kerület kisiparosainak székház megszerzésére, sajnos a pártok helyiségei fontosabbak lettek.”

Úgy tudjuk, hogy a Forradalmi Ifjúsági Szövetség megszervezésével ifj. Szóts Mihályt bízták meg.

Október 28. és november 3. között mindkét kerületi laktanyában forradalmi katonai tanácsokat hoztak létre, amelyek kapcsolatot kerestek a kerületi forradalmi bizottsággal. (Az egyik vallomás szerint dr. Balogh Györgyöt tiszti küldöttség kereste fel a Városházán november elején.)⁶⁸

A lőrinci és imrei forradalmi bizottság tevékenysége

A lőrinci nagygyűlés után – Szalai Nándor vallomása szerint – a tanácsházán tartott bizottsági alakuló ülésen dr. Balogh György javasolta, hogy alakítsanak egy intézőbizottságot, mivel egyszerre minden megválasztott és delegált tag nem lehet jelen folyamatosan. Ebbe a szűkebb csapatba a következők kerültek be: dr. Balogh György mint elnök; helyettese ifj. Száyer Nándor, valamint Kiss Ernő, Vidács György, Csöndes János, Hideg József és Szalai Nándor.⁶⁹

Készült egy 1957-es jelentés, amelyben az szerepel, hogy november elsején a nemzeti bizottság két albizottságot választott, az egyik feladata volt a közellátás, a másiké pedig a közbiztonság megszervezése. Ez utóbbi vezetésével Papp Sándort és Gergelics Imrét bízták meg.⁷⁰

A pestimrei bizottság irányítója, Szóts Mihály úgy emlékezett, hogy a kerületi forradalmi bizottság Lőrincen rendszeresen délután 3 körül gyűlt össze, de ő csak kétszer vett részt ilyen ülésen. Ezeken – amikor az imreiek is jelen voltak – elsősorban az „*imrei élelmezési nehézségekkel*” foglalkoztak. Egyik esetben sem várták meg az ülés végét, hanem igyekeztek haza a „*közlekedési nehézségek*”, illetve a sötétedés miatt. Azt vallotta, hogy „*mint összekötő, a Pantocsik és Aranyosi voltak delegálva*”, azaz tartották fenn a folyamatos kapcsolatot a kerületi bizottsággal. A Pestimrén megválasztott bizottság külön nem ülésezett,

mert szinte állandóan a volt községháza, azaz a rendőrőrs épületében tartózkodott néhány tagja. Onnan intézték a járőrözést, illetve a felmerülő ügyeket: „*közért boltok részére áruszállítás és utánpótlás, sorbanállás rendjének biztosítása, pékekkel kapcsolatos nehézségek, [Szabadság] tsz ügye*”.⁷¹ Pestimrén a következőképpen osztották fel a feladatokat: „*Pantocsik a pék és közért ügyeket vitte, Aranyosi a közélelmezési és konyha ügyeket, Faragó pedig a gépkocsi ügyeket intézte*”. Csapó és Kasza a rendőrőrszobán működött együtt, a közigazgatási résztől elkülönülve.⁷²

Dr. Berczy Károly – orvosi munkájára hivatkozva – nem vett részt az imrei bizottság napi tevékenységében, viszont számos kérdésben keresték fel lakásán a bizottság egyes tagjai. Ő úgy emlékezett, hogy csak kétszer jelent meg kerületi bizottsági ülésen, s a második alkalommal, november 3-án lemondott a tagságáról. Viszont több beszédet is tartott a kerületi forradalmi bizottság képviselőjében: november elején – a tanácsháza nagytermében – az üzemi küldöttek részére, majd november 3-án a Lőrinci Fonóban, és még aznap részt vett az SZTK-dolgozókkal folytatott egyeztetésen is. A november elsején tartott értekezletre Berczy hívta össze az üzemi küldötteket azzal a céllal, hogy a kerületi forradalmi bizottság megtudja, hol alakultak meg a munkástanácsok, s mi a helyzet a bérkifizetésekkel.⁷³

A kerületi forradalmi bizottság a közellátás és a közbiztonság minden területét tisztán akarta látni. Az első ülésen született jegyzőkönyve elsősorban a helyzetfelmérésre és a helyzet normalizálására vonatkozó döntéseket tartalmazott.⁷⁴ A kerületi bizottság ismertté vált tevékenységéből egyértelműen kimutatható, hogy együttműködésre törekedtek minden lehetséges fórummal: a munkástanácsokkal, a pártokkal, az újjáalakuló szervezetekkel, valamint a rendőrséggel és a nemzetőrséggel. De egyeztettek a laktanyák új vezetésével is.

Ludányi Lajos így vallott saját feladatairól: „*A közellátás terén tevékenykedtem, az élelmiszerek szétosztásában. Részesült Pestimre, a rendőrség, a segélyhely,*

⁶⁸ ÁBTL 3.1.9. V-142003.

⁶⁹ GRÜNVALD: Dr. Balogh György

⁷⁰ ÁBTL 3.1.9. V-142003. 1957. június 12. kapitánysági jelentés

⁷¹ ÁBTL 3.1.9. V-142003.

⁷² ÁBTL 3.1.9. V-142003.

⁷³ ÁBTL 3.1.9. V-142003.

⁷⁴ A bizottsági ülés jegyzőkönyvét részletesen ismerteti GRÜNVALD: Dr. Balogh György

az aggokháza, a bölcsőde, az állami telepi szegénysorban, többgyermekes családok. Berczy egy alkalommal kért élelmiszert, főleg kenyeret, én odaírányítottam. Eredménytelenül harcoltam a kerület kispárosainak székház megszerzésére, sajnos a pártok helyiségei fontosabbak lettek – ezután kikapcsolódtam a bizottságból.”⁷⁵

Közellátás

Az élelmiszerboltokat a Fővárosi Közért Vállalat, a pékségeket a Sütőipari Vállalat helyi részlege működtette az államosítás után, de elenyésző számban akadt a kerületben néhány magánüzlet is. A pékségeket, némelyik élelmiszerboltot még régi tulajdonosaik nevére emlegették, és az 1956-os forradalom idején ezek bizonyultak a legfontosabb pontoknak, ahol a lakosság sokszor órákon át, életét kockáztatva várta a kenyér elkészültét, az élelmiszer megérkezését (a két lőrcinci Fröhling-pékség vagy az imrei Tólos közért). Az 50-es években az élelmiszerellátás sokszor akadozott. A családoknak nem volt anyagi erejük és lehetőségük nagyobb élelmiszerkészletre szert tenni, de aki tudott, tartalékolta a legszükségesebbekből. A kiskertekben megtermelt a zöldség, a gyümölcs, és nem volt ritka az 1-2 baromfi.

Korszakunkban a XVIII. kerület ellátásához naponta kb. 10 vagon élelmiszere lett volna szükség⁷⁶, de a hadi események miatt a vasúti forgalom teljesen megbénult, időlegesen akadozott a közúti is. Amikor a szovjet csapatok körülférték a várost, a kerületi vasútvonalakon napokig kizárólag szovjet katonai szerelvények közlekedhettek. A vidékről érkező, élelmiszerekkel megrakott néhány teherautó és szekér csak enyhíteni tudott a nehézségeken. (Október 31-én Tiszacsege községből és az Óhát Állami Gazdaságból; november 1-jén Tés községből és Szentlőrinc-kútjáról érkezett ajándék élelmiszer.)⁷⁷

Az ellátás csak a harcok csitulásával, október utolsó napjaiban és a novemberi szovjet támadás előtt javult, de a november 4–8. közötti harcok alatt újból nehézségekbe ütközött. A legtöbb család már nyár végén beszerezte a téli tüzelőt, ezért a tüzelőhiány

elsősorban a középületek, gyárak, illetve a pékségek működésében okozott problémát.

Mivel a korábbi budapesti szállítási és ellátási rendszer összeomlott, a forradalom napjaiban a közérdekű szállításokat a forradalmi bizottság koordinálta. Papp alezredes felügyelte a szállítást végző nemzetőröket, akik a teherautókat üzemeltették. Ezek a teherautók részben (Kabelács Vilmos szerint) a Gyömrői úti TEFU-telepről, illetve (Ludányi Lajos vallomása szerint egy) a rendőrséggel szomszédos hadkiegészítő parancsnokságról származtak. A feladat veszélyes volt, október végéig bármikor összefuthattak szovjet harcokocsikkal. A kerületben több telephelyen is voltak lovas kocsik. Ezek igénybevétele a pékekhez alapanyagot és fűtőanyagot juttattak el.

A forradalmi bizottságok illetve az újra működő tanácsok legfontosabb feladatának éppen a közellátás megszervezése, biztosítása, az élelmiszersegélyek elosztása bizonyult. A kerületi és az imrei forradalmi bizottság – a rendfenntartó erővel szorosan együttműködve – a helyzethez képest sikeresen oldotta meg a közellátást november 4-ig. A két szovjet támadás alatt az Üllői úti boltok nagy része megsérült. November 4. után átmenetileg meggyengült a közbiztonság, és az üzletek egy részét kifosztották.⁷⁸

A bizottságok vezetőinek tapasztalatára az újjászerveződő tanács vezetése is számított. Balogh Györgyöt és Szóts Mihályt, a két vezetőt egyaránt felkérték november 15. körül, hogy vegyenek részt a Vöröskereszt Akcióbizottság munkájában, a segélycsomagok elosztásának koordinálásában, s ezt mindketten elfogadták.⁷⁹ A Vöröskereszt tevékenységébe bekapcsolódott Pantocsik János is.⁸⁰

Egészségügyi ellátás

A világháború után, 1947-ben létesítettek mentőállomást Pestszentlőrincen, a Rózsa utcában. Mivel kórház nem volt a kerületben, a mentők (hivatásos és alkalmi jelentkezők vitték a sérülteket olyan járművel, ami akadt) a súlyosabb sérülteket a Nagyváradi

⁷⁵ ÁBTL 3.1.9. V-142003.

⁷⁶ Pestlőrinc 50 éve. Bp., 1960. 20. o.

⁷⁷ GRÜNVALD Mária tanulmányának mellékleteként átadott iratmásolatok (TLM adattára).

⁷⁸ Az üzleteket ért kárról részletesen ír FEITL István: Károk, helyreállítás, életkezdés – rendteremtés című tanulmányában.

⁷⁹ Hogy a koordinátori tevékenységet elláthassa, Szóts Mihályt kikérték munkahelyéről, Inotáról.

⁸⁰ ÁBTL 3.1.9. V-142003. Szóts Mihály vallomása

tér környéki (István kórház, klinikák) vagy a kőbányai Bajcsy-Zsilinszky kórházba⁸¹ szállították. Ugyancsak 1947-ben hozták létre a korábbi Egészség-házban (különböző társadalombiztosítási intézmények összevonásával) a Pestszentlőrinci Szakrendelő Intézetet a Steinmetz kapitány (ma Ráday Gedeon) utcában. Itt látták el a könnyebb sérülteket, kisebb műtéteket is végeztek, felkészítették a súlyosabb betegeket a kórházba szállításra. 1951-ben 18, 1963-ban már 27 körzeti orvos dolgozott Pestlőrincen és Pestimrén. A korábban közös lőrinci-kispesti orvosi ügyeletet éppen 1956-ban szervezték át, ettől kezdve külön orvosi ügyelet működött a XVIII. kerületben.⁸² A rendőrkapitányság szomszédságában, a Steinmetz Miklós (ma Sztéblo Gábor) Gimnázium alagsorában ideiglenes kórházat rendeztek be a fegyveres ellenállásban részt vevőknek a novemberi szovjet támadás időszakában. Ennek ellátásáról Ludányi Lajos gondoskodott november elején. „...elvittük a katonai parancsnokság⁸³ udvarán álló IFA teherautót az illetékeseknek bejelentve, és ezzel szállítottunk élelmiszert, kötszert, gyógyszert a kerület 12 orvosának lakására; sebesülteket kórházba, a Gyáli útra, a Fiumei útra, a segélyhelyre, illetve a saját lakásukra, egészen november 10-ig” – áll vallomásában.⁸⁴ A legtöbb áldozatot követelő (a Béke tér melletti Fröhling-pékségnél bekövetkezett) tragédia után a Kassa utcai iskolában is kialakítottak egy ideiglenes segélyhelyet.

A harcok idején a kerületiek többségének megközelíthetetlen volt a kerületi köztemető. Az áldozatokat, sőt az ezekben a napokban természetes halállal elhunytakat is több esetben – először – haláluk helyszínén vagy a közelben lévő üres telkeken, már bezárt temetőkből hantolták el. Egy szovjet kiskatona sírja a „Piros iskola” melletti szántóföldön volt, fejfája a tanksapka. A Fröhling-pékség halottait⁸⁵ egy szemtanú elmondása szerint a közeli üres telken (mások szerint a Kassa utcai iskolában, illetve a Béke téren)

földelték el átmenetileg. November elején a lőrinci öreg temető szélén fegyveres szabadságharcosokat temettek el.⁸⁶ A novemberi halottak közül négy kiskatonát csak a következő esztendőben, 1957-ben jegyezték be az anyakönyvbe, köztük a repülőtéren lelőtt Tar Lászlót is.

A helyzet átmeneti normalizálódása idején, november 2-án a kerületi forradalmi bizottság az „októberi hadi események során meghalt” áldozatok számára ünnepélyes temetést szervezett. Az új temető ravatalozója mellett helyezték sírba őket, így Szekeres Tamást is, aki fegyvertelenül hazafelé tartott a Vöröshadsereg útján, amikor egy tank lelőtte.⁸⁷

Rendőrség – nemzetőrség

A rendőrség és a nemzetőrség kapcsolatáról, működéséről több, a kötetben szereplő tanulmány és visszaemlékezés is szól.⁸⁸

A felkelők többsége fiatal munkás, kisebb része diák, egyetemista, valamint alakulatát elhagyó katona volt. Katonaviselt fiatal férfiak, volt rendőrtiszt is. Iskolások is csatlakoztak a nemzetőrséghez. A felkelő szabadságharcos csoportok és a közrend, a vagyon- és személyi biztonság védelmére alakult önkéntes erők nem különültek el élesen. A személyes ismeretség is segített, Kabelács Vilmos rendőri múltjáról többen is tudtak. Október 27-étől a fegyveresek a kerületi kapitányság épületében maradtak, és rendőri állományba vették őket. A XVIII. kerületi október 26-i egyezményt (a fegyveres csoportok vezetőivel), amely a nemzetőrség első helyi csoportjának hivatalos megalakulása is volt, a következő napokban több budapesti vezetőnek is pozitív példaként hozták fel. Ezt azután a perekben Papp alezredes fejére is olvasták.⁸⁹ A megegyezést elősegítette, hogy a rendőrök többsége elégedetlen volt a helyzetével, anyagi és erkölcsi megbecsülésével. Más fegyveres testületekkel

⁸¹ Maglódi út 89–91.

⁸² Kerületünk 20 éve. 95. o. A sérültek ellátásáról, szállításáról lásd a Visszaemlékezések fejezetet.

⁸³ Gyöngyvirág utca 8, ma „Új Tündérkert” vendéglő.

⁸⁴ ÁBTL 3.1.9. V-142003.

⁸⁵ Az egyik szemtanú szerint az ismeretlen halottakat a Kassa utcai iskolába vitték, hogy később azonosítani lehessen őket.

⁸⁶ Ma a Lőrinc Center bevásárlóközpont áll a helyén.

⁸⁷ Lásd Visszaemlékezések fejezet.

⁸⁸ Lásd FEITL István: A párház megtámadása. KARIP Gyula: A forradalmárok felfegyverzése, fegyveres harcok Pestimrén. Függelék: A fegyveres harc helyszínei a XVIII. kerületben.

⁸⁹ Az egyezményről ír FEITL István: Nemzetőrség. In: Városképek ünnepi különszám. 2006. október. A „pozitív példáról” lásd HORVÁTH Miklós: 1956 hadikronikája. Bp., 2003.

szemben háttérbe szorultak és nagy volt közöttük a fluktuáció.

A nemzetőrök karszalagot és igazolványt kaptak. Szolgálati idejük alatt fizetésüket korábbi munkahelyük biztosította, s rendszeres ételmisszeradagokkal látták el őket a rendőrőrsökön. Mint rendfenntartóknak joguk volt az igazoltatásra és a fegyveres beavatkozásra. Feladatuk elsősorban a rendőrség támogatása, a közrend védelme volt. A kerületben a fegyvereket a kapitányságról és a Beloianniszt laktanyából kapták. Október végétől a november 4-i támadásig többségük elsősorban az ellátási feladatok teljesítésében vett részt, tehergépkocsival ételmisszert, sérülteket szállítottak, felügyelték a kerületi nagygyűléseket. A közbiztonság fenntartása érdekében a kerületben járőröztek. Erre nagy szükség volt, mivel olyanok is fegyverhez jutottak, akik elsősorban saját boldogulásukat kívánták segíteni: több üzlet kirakatát betörték, az árukészletet elvitték. Kabelács Vilmos visszaemlékezésében említi egy olyan családot, melynek több tagját is bekísérték az őrsre köztörvényes bűncselekmények miatt.

Csoporton belül részlegeket hoztak létre, ezek élére alparancsnokokat és őrpapancsnokokat neveztek ki. Pontos adatok nincsenek a lőrcinci nemzetőr-igazolványok számáról, a következő évben született vizsgálati jelentésben 73 nemzetőrt említenek, ezek közül 63 munkás, 5 BM-es vagy katona volt.⁹⁰ A helyzet ideiglenes normalizálódása idején a nemzetőrök száma lecsökkent, sokan hazamentek, majd a novemberi támadás elején egy-egy független csoport létszáma erősen felduzzadt. Ezek közé tartozott a Tutsch-csoport is.

Egymástól viszonylag függetlenül működő, rendkívül vegyes összetételű csoportok alakultak, olvadtak egymásba és váltak szét, melyek a novemberi szovjet támadás során egységes irányítás nélkül harcoltak. Sok esetben egy-egy csoport magját közeli barátok, „haverok”, munkatársak alkották. Egyszerű harci eszközeik (kézfegyverek, benzines palackok) voltak, többségük nem értett a nagyobb fegyverekhez (lövegek). Pestimréen sok helyen fegyvertelen férfiak adtak őrséget éjjel a háztömbök körül.⁹¹

Október végén megindult az „erjedés”, több csoport függetlenítette magát a rendőrségtől, és más, nem

rendőrségi épületben kezdett önállóan szervezkedni (Tutsch-csoport, Bors utcai csoport, a Bokányi Dezső utcai (ma Bókay Árpád) Általános Iskolában állomásozó csoport). Október 28-án Pestimréen az őrs parancsnokát, Rátkai Jánost a nemzetőrök nyomására visszahívták a kapitányságra, majd az első imrei nemzetőrparancsnok, Kasza Miklós az Üllői úti Stromfeld laktanyába helyezte át csoportját.⁹² Berczy Károly szerint Kasza „jó szervezőképességű és demokratikus érzelmű [...] előbb Pappal tartotta a kapcsolatot, de azután katonák jöttek a laktanyából, állandóan izgatva és biztatva őt fegyverkezésre, ezért a rendőrségtől eltávolodott...”⁹³ (Éppen az erjedési folyamat miatt bízhatták meg Pantocsik Jánost november elején a kerületi nemzetőrség újjászervezésével.)

A rendőrkapitányság – élén Papp Sándor alezredessel – koordinálni tudta a nemzetőrség tevékenységét egészen a novemberi szovjet támadásig. Csapó Sándor úgy emlékezett 1957-es vallomásában, hogy november 3-án (vagy 4-én) nagy felfordulás volt a kapitányságon, nem adták ki számára az imrei nemzetőröknek járó ételmisszert, és „Mészáros alezredest a fogdába tették, hazafelé mindenütt felkelők igazoltattak”. A rendőrség tagjai elhagyták a kapitányság épületét.

A nemzetőrök kétféle magatartást tanúsítottak a pártfunkcionáriusokkal és államvédelmi tisztekkel szemben. Egy részük a „ha nem lösz, mi sem lövünk” taktikát képviselte, azaz megüzenték mindenkinek, ha otthon marad, nem esik bántódása. Sőt Csürke Károly szerint ő személyesen biztosította Lakatos Gyula volt tanácselnököt, aki a rendőrőrstől nem messze, a Nagyenyed utcában lakott, hogy semmi nem fog történni vele. Berczy Károly úgy emlékezett, hogy 3 embert is figyelmeztetett.

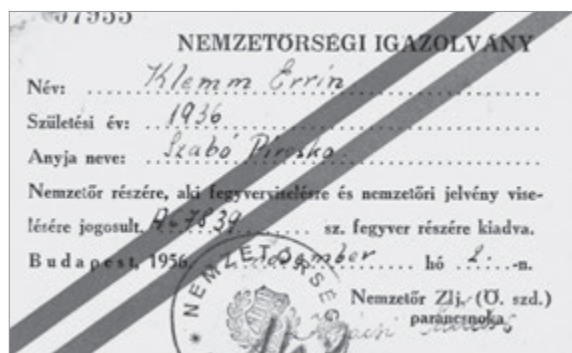
Viszont legalább két olyan csoport (Bányai László és Molnár Károly vezetésével) működhetett, amely lakásán felkereste, megfenyegette, illetve a rendőrségre vitte ezeket az exponált személyeket. Mind a kerületi forradalmi bizottság, mind a rendőrség meg-

⁹⁰ ÁBTL 3.1.9. V-142003.

⁹¹ KARIP: A forradalmárok

⁹² Mivel ő és társai sajátos egyenruhát viseltek, valószínűleg ezt említi Plivelic Iván visszaemlékezésében: „A tisztek látszólag felkarolták a forradalmat, a végén előkerültek még a régi hadseregből eredő egyenruhák és kitüntetések is!” In: PLIVELIC Iván: Az én forradalmam. <http://www.nemenyi.net/konyvtar> (2007)

⁹³ ÁBTL 3.1.9. V-142003.

próbált fellépni ezzel szemben. Volt, akit a szomszédok bűjtattak el, többen rokonokhoz menekültek. A rendőrségre bevitt letartóztatottakat továbbküldték a BRFK-ra, másokat kihallgatás után elengedtek. A XVIII. kerületben nem dördültek el halálos áldozatokkal járó sortűzek, nem lincseltek meg senkit. A pártház ostromakor viszont egy embert a tömeg megvert, életét csak a rendőrök közbelépése mentette meg. Minden fegyveres viszonylagos önmérsékletet tanúsított. Egyetlen tüntetés sem fordult véres tragédiába. A pártház ostroma, a két laktanya megtámadása során eldördült jó néhány lövés, de halálos áldozat egyik esetben sem volt. A pártház védőit átkísérték a kapitányságra, az egyetlen súlyos sérülthez mentőt hívtak. A laktanyánál tüntetők ellen sortűzet elrendelő tiszteket pedig a forradalmi katonai tanács el akarta távolítani a laktanyából.

Laktanyák, katonaság⁹⁴

Az 50-es évek jellegzetes építménye volt a II. világháború után felépített Stromfeld (a mai Üllői út mellett, részben Vecsés területén), illetve a Beloiannis laktanya (a Halomi út és Királyhágó utca sarkán). A kerületben létesített laktanyáknak fontos, de nem kiemelkedő szerep jutott az '56-os eseményekben. Innen származtak a szovjet csapatokkal szemben használt ágyúk és a fegyverek többsége. A laktányákhoz tartozó katonai objektumokban 3 tüzérezred és a déli tüzérhadosztály parancsnoksága állomásozott. A katonaságot érzékenyen érintette az 1953-tól megkezdett átszervezés és létszámcsökkentés. Sok helyen a

leszerelő állományt már elküldték, az új pedig még nem érkezett be.

Október 25-én az egyik laktanyából a kerületi pártbizottsághoz 120 db puskát és 6 láda lőszert juttattak el. A civil lakosság október 24–26. között ugyan többször megtámadta a két laktanyát, hogy onnan fegyvereket szerezzenek, de komoly, áldozatokkal járó összecsapásra nem került sor. Október 29. és november 3. között választották meg a Forradalmi Katonai Tanácsokat. A 77. ezred laktanyájában Rózsavölgyi János főhadnagy vezetésével el akarták távolítani a párt- és politikai apparátust. Emiatt az ezredparancsnokot és a forradalmi bizottság tagjait berendelték az Országos Légvédelmi és Légierő Parancsnokságra, majd a forradalmi bizottságot megszüntették, és újat hoztak létre. A 73. ezrednél működő forradalmi bizottság azt a határozatot hozta, hogy a politikai helyettesek és a civilekre lövő tisztek azonnal hagyják el a laktanyát.⁹⁵

A kerületben működő laktanyák katonasága október 28-a után – mint egységes fegyveres erő – passzív szemlélője lett az eseményeknek. A rendőrséggel, nemzetőrséggel kapcsolatot tartottak fenn a laktanyák vezetői és fegyvereket biztosítottak tevékenységükhöz. Kisebb csoportok részt vettek a közbiztonsági járőrözésben is.

Plivelic Iván 1956-ban, a Stromfeld Aurél laktanyában, Lőrinc és Vecsés határán töltötte sorkatonai szolgálatát. Közel 130 oldalas visszaemlékezésében⁹⁶ részletesen beszámol arról a bizonytalanságról, ami a laktanyában és a kerületi katonai állásokban (az egyes ütegeknél) eluralkodott október 23. után. A sorkatonák többsége – pontos információk híján – döbbenettel fogadta a laktanyát és egyéb katonai objektumokat ért civil támadásokat. Csak több nap után, a lassan beszivárgó hírek alapján ismerték meg és fogadták el a felkelők érveit. Lekerült a régi címer és a vörös csillag a katonaság épületeiről is. Október végére akadozott, majd megszűnt a fűtés, egyre kevesebb lett az élelmiszer. A javarészt vidéki sorkatonák hangulatát tovább rontotta, hogy nem tudtak semmit családjukról, szeretteikről. A forra-

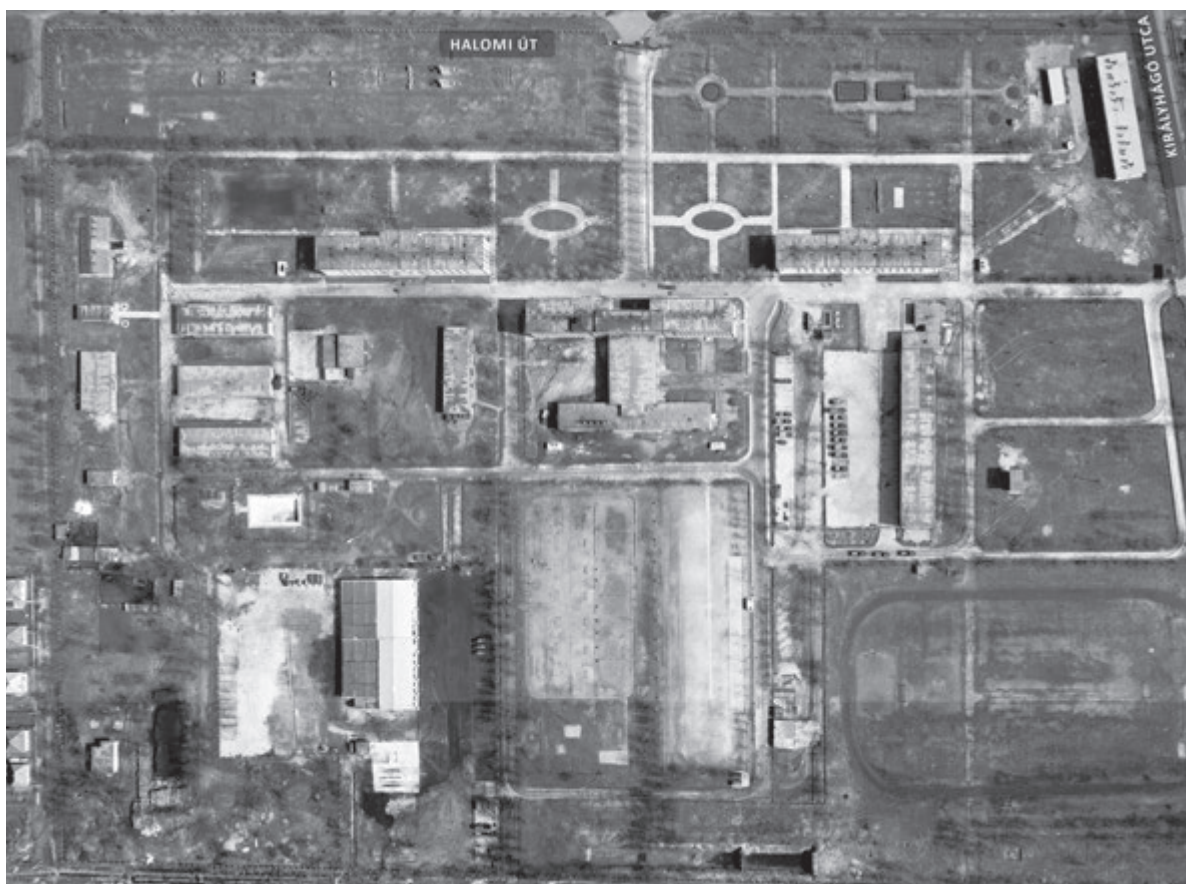
⁹⁴ A két laktanyáról és az itt állomásozó csapatokról részletesen ír KARIP: A forradalmárok

⁹⁵ KARIP Gyula tanulmányának mellékleteként átadott iratmásolatok (TLM adattára).

⁹⁶ A teljes szöveg magyarul: PLIVELIC Iván: Az én forradalmam. <http://www.nemenyi.net/konyvtar> (letöltés: 2007). olaszul: Ivan PLIVELIC: La mia Rivoluzione da Budapest, 1956. All'Italia, Ferrara, 2006.

Az egykori Stromfeld Aurél laktanya a szovjet megszállás után 9 évvel

A Beloianisz laktanya a szovjet megszállás után 9 évvel

dalmi katonai tanácsok megalakulása után a „*komunista vagy kompromittált*” tisztek elmenekültek, egyes tiszteket, tiszthelyetteseket bezártak, volt, akit tűzpárbajban megsebesítettek. De mindezek ellenére az egységek a helyükön maradtak, s viszonylagos fegyelem volt.

A sorkatonák is tudtak a közelben letáborozó szovjet alakulatokról. Plivelic Iván kenyérért induló katonatársaival először Vecsés irányába fordult, így láthatta az ott állomásozó csapatokat.

Nincs tudomásunk a kerületben szovjet–magyar katonai összetűzésekről. Más forrásokból egyértelműen kiderül, hogy a védekezésre készülve a laktanya környékére kitelepítettek lövegeket, a november 4-i, második szovjet támadás mégis váratlanul érte a laktanyákban állomásozó katonákat. Plivelic Iván úgy emlékszik, hogy ekkor a laktanya épületeit még nem érte közvetlen támadás. A bevonulás egyetlen jele egy kora reggeli géppisztolysorozat és a Vöröshadsereg útján (ma Üllői út) hajnalban elvonuló tankok sora volt. Néhányan légvédelmi ágyúkkal akartak védekezni, de a katonák többsége elhagyta állomáshelyét és hazaindult. A magyar csapatok parancsba kapták, hogy nem használhatnak fegyvert.

Egy-egy kisebb katonai csoport a civil lakossággal összefogva fejtett ki ellenállást, a harcokban elesettek között 9 honvédet találunk, közülük öten nem kerületi lakosok. Egy kivételével valamennyien a novemberi harcok közben veszítették életüket. Egy-egy tiszt (Szántó, Müller) irányítása nagy segítséget jelentett a novemberi szovjet bevonulása idején, az ágyúk használatakor, egyébként a harcolók nagyrészt a civilek közül kerültek ki.

Plivelic Iván a laktanyát védő csapattal a Béke térre ment, odavontatva a lövegeket. Itt estek át az első tűzkeresztségen. Éjszaka a téren álló mozi épületében találtak szállást. November 5-én egy, az Üllői úttal párhuzamos mellékutcában álló löveg személyzetéhez csatlakozott. November 6-án együtt vonultak vissza a régi temetőig. Plivelic társaival egészen november 8-ig harcolt, a csoport tagjai a temetőben, időnként magánházaknál találtak éjszakára szállást.⁹⁷ Miután a két laktanyát a magyar csapatok elhagyták, a rövid, átmeneti időszakban a helyi lakosok a rakétákészletek zömét széthordták, így kipótolva az aka-

dozó közellátást. Egy visszaemlékező szerint ebben az időszakban néhány Szent Imre-kertvárosi család (többek között ő, édesanyja és testvérei is) valamelyik felkelőcsoport kérésére Molotov-koktélokot készített a már elhagyott laktanyában. A rongyokat otthonról hozták, üveget, benzint a laktanyában találtak. Az elkészült adagokat a felkelők teherautóval szállították el. A visszaemlékező szerint a felkelők nem környékeliek voltak, azt nem tudta megmondani, pontosan hol használhatták fel a benzinnel töltött üvegeket.⁹⁸ A kifosztott laktanyákat a szovjet csapatok foglalták el, majd egészen az 1990-es évekig, a kivonulásig sajátjukként használták mindkettőt.

Fegyveres küzdelem, szovjet csapatok

„*A fővárosi küzdelem nemzeti szabadságharc jelleget öltött, és több napon át húzódott*” – állapítja meg az 1956 hadikronikája szerzője.⁹⁹ A XVIII. kerületben halálos áldozatokat csak a szovjet megszálló csapatok fellépése, illetve a velük folytatott küzdelem követelt.

A szovjet csapatok a magyar kormány kérésére október 24-én, hajnali 2 óra körül érkeztek Budapestre. A főváros területén a 33. gépesített gárdahadosztály alakulatai harcoltak. Elrettentésül a Berlinben alkalmazott eljárást választották, gyalogsági fedezet nélkül küldték járőrözni a tankokat, páncélozott autókat (T–54-es, T–34-es harckocsikat, nyitott páncélcsoportokat). Feladatuk az erődemonstráció, a felkelők elrettentése, a rend helyreállítása volt. A lőrinci vasútállomás ügyeletes, Kardos Kázmér úgy emlékezett, hogy még sötét volt, amikor lövések, sőt lövéssorozatok zaját hallotta Lőrinc központja felől, ekkor keltette fel az állomásfőnököt, és a szolgálati vonalon próbáltak meg tájékozódni a helyzetről.¹⁰⁰

„*A kerület szívében lévő Schönherz Zoltán¹⁰¹ utcai villamosmegállóban több tucat ember várta az 50-es villamost, mellyel a város belső kerületeiben dolgozók szoktak közlekedni, és azon tanakodtak, vajon mi lehet az oka a máskor oly forgalmas főútvonal kihaltságának. A különös csendet azonban csakhamar egy*

⁹⁷ Az Üllői úti fegyveres ellenállás rekonstrukciójára lásd FEITL: 1956 Mikrotörténetek 190–215. o.

⁹⁸ Boronkay Géza visszaemlékezése (TLM adattára)

⁹⁹ HORVÁTH: 1956 hadikronikája 131. o.

¹⁰⁰ Lásd Kardos Kázmér visszaemlékezését

¹⁰¹ Ma Kubinyi Imre utca

szokatlan, furcsa, hol nyikorgó, hol csörömpölő hang törte meg a távolból. Minthogy a kilátást az utat szegélyező fák és bokrok eltakarták, sokan kimentek az út közepére, hogy jobban szemügyre vegyék a különös hang előidézőjét. Ám ezek sem jártak sokkal jobban azoknál, mint akik a helyükön maradtak, mert legfeljebb csak a Lőrinc legmagasabb pontján lévő Szarvascsárda térig láthattak el. Az idősebbeknek lehet, hogy már éppen derengeni kezdett valami, amikor a bukkanó mögül először csak egy ágyúcső, majd teljes életnagyságban a hozzá tartozó harckocsi is megjelent. Néhányan az első meglepetésükből felocsúdvá behátráltak a Piac téri fedett vásárcsarnokba, a többség azonban földbe gyökerezett lábakkal nézte a nem mindennapi látványt: a nyitott lövegtoronyban egy jellegzetes tanksapkát viselő katona állt, kezét a fedélzeti géppuskán tartva. A meglepetés okozta mozdulatlanságot azonban abban a pillanatban pánikszerű menekülés váltotta fel, amikor a katona a villamosmegállóhoz közeledő tankon a várakozók felé fordította a géppuska csövét. Az emberek egymás hegyén-hátán rohantak a biztos menedéknek, fedezéknek tűnő vásárcsarnok felé; nagy igyekezetükben először csak magukkal sodorva, majd felökkelve és legázolva az ijedtükben helyükön maradókat. A harckocsi azonban anélkül, hogy akárcsak egyetlen lövést is leadott volna, tovadübörgött Kispest felé, nyomában még legalább egy tucat szovjet tankkal” – írta az első szovjet páncélosok megjelenéséről Benkő Levente „Az 1956-os Forradalom és Szabadságharc története Pestszentlőrincen” című, 1993-ban elkészült szakdolgozatában.¹⁰²

Október 24-én egyetlen ember vesztette életét a kerületben. A halál okaként „koponya és hasúri roncsolás lövések következtében, szovjet harckocsiból gépfegyvertűz által okozott halálos sérülés” szerepelt az anyakönyvben. Rajta kívül még három lőrinci lakos halt bele lövedék okozta sérüléseibe ugyanezen a napon a közeli kórházakban.¹⁰³

A belvárosba igyekvő szovjet katonai egységek nehezen ismerték ki magukat a környéken. A vasút telefonvonalán próbáltak kapcsolatba lépni vezetőikkel. „24-én felhívott egy orosz parancsnok a harangjelző berendezés engedélykérő vonalán, a Steinmetz-szobornál lévő sorompótól, és minden áron azt akarta,

hogy kapcsoljam az orosz parancsnokságot. Nagyon nehezen tudta a kollégám – Gér Marci – elmagyarázni, hogy ez a vonal csak a két állomás között működik, máshová nem kapcsolható. A parancsnok mindenáron meg akarta tudni a feletteseitől, a két út közül melyiken induljanak a város felé. Csak nagy keservesen hitte el, hogy nem tudunk segíteni” – emlékezett Kardos Kázmér. Tutsch József vallomásaiban megemlíti, hogy ugyanezen a napon a lajosmizsei átjáróban felállított barikádnál tájékoztatást kérő szovjet egységet sikerült megtéveszteni és másfelé irányítani.¹⁰⁴ A következő napokban többször haladtak át a három főútvonalon kisebb-nagyobb szovjet egységek, hogy a barikádokat felszámolják – az utánpótlási útvonalat biztosítva – és a lakosságot megfélemlítsék. Az elrettentő erőt fokozandó géppuskát használtak, illetve egy-egy épületbe bele is lőttek a tankkal. Több helyen fegyveresen is felléptek ellenük, elsősorban a barikádok környékén. Az október végi szovjet kivonulásig – a 9 kerületi áldozat közül – a legtöbben 26-án haltak meg. Ők részben a fegyveres ellenállás résztvevői voltak, de ekkor vesztette életét a hazafelé tartó Szekeres Tamás is. A legveszélyesebbnek az Üllői út bizonyult, de volt áldozat a Gyömrői úton is, a Kőolajipari Gépgyárnál. Dr. Berczy Károly említi egy áldozatot, aki a Vasút utcában halt meg.

A szovjet csapatok kivonulásának idejére a barikádokat felszámolták. A kivonuló csapatok Budapest határában összpontosítási körleteket foglaltak el, ahol a harci technikát és fegyvereket karbantartották. Ha szükséges volt, a személyi állományt, a lőszert, üzemanyagot és az élelmiszerkészleteket kiegészítették, és katonai erővel felléptek a támadók ellen. A belterületekről kivonult 33-as gépesített gárdahadosztály feladata volt a délkeleti megközelítési útvonalak biztosítása, a laktanyák körülzárása.¹⁰⁵ November 4-én hajnali öt óráig csak a déli körzetekben voltak csapatösszevonások, de a Ferihegyi repülőtér már november elsején körülzárták, illetve a kifutópályákat megszállták. Megakadályozták a gépek le- és felszállását, de november 4-ig a kb. egy tucat magyar „szolgálattevőt”, akik a repülőtér őrségét adták, nem bántották. A környező területeken két nagy csoportban gyülekezett a szovjet haderő, részben a Vecsés és Lőrinc közötti földeken (Steinmetz-szobor környéke),

¹⁰² TLM adattára

¹⁰³ Az anyakönyv arról nem nyújt tájékoztatást, hogy a sérülést hol szereztek.

¹⁰⁴ FEITL: 1956 Mikrotörténetek 86–93. o.

¹⁰⁵ HORVÁTH: 1956 hadikronikája

részben a keresztúri erdőben, Bélatelep és a repülőtér között.

November 4-én a repülőtéri őrség két tagját lelőtték, majd a repülőtér elfoglalása után elindultak a belváros felé. Az szovjet támadás során a fő közlekedési útvonalakon rengeteg harckocsi haladt keresztül. „November 4-én kijöttem kenyérért az Üllői útra, végignézek rajta, és azt hittem a szemem káprázik. Ott állt végig vagy ezer¹⁰⁶ tank. Valami történhetett, úgy hallottam, mintha valaki lőtt volna. Egyszerre csak felbomlott a sor és 6 tank elindult a mellékutcákba” – emlékezett egy szemtanú. A támadás során, bár a kerület több pontján ellenállásba ütköztek, a tankok gyalogos fedezet nélkül is – folyamatos légi felderítés mellett – végigjárták a kerület mellékutcait.

A kerületben a forradalmárok és a szovjetek között csupán az Üllői úton voltak nagyobb összecsapások. A Béke térre és több kereszteződéshez ágyúkat vontattak a laktanyából, ezek mellett kézfegyvereket is használtak a megszállók ellen.¹⁰⁷

November 4–9. között 31 erőszakos halált halt személy nevét jegyezték be a kerületi halotti anyakönyvbe. A legtöbben, összesen húszan november 8-án vesztették életüket. Közülük 16 biztosan a Fröhling-pékség előtt sorban álló fegyvertelen civil volt. Az anyakönyvben nem mindig szerepel a haláleset pontos helyszíne, és akiknél ez hiányzik, azokról a jelenleg ismert adatok birtokában nem lehet megállapítani, hogy a pékségnél vagy máshol haltak-e meg. Nem szerepel a kerületi adatok között, de tudjuk, hogy a pékségnél megsebesült Horváth Lajos november 14-én kórházban hunyt el.

A kerületi közép- és általános iskolák

A Hengersor utcában egy épületben működött a Rudas László Közgazdasági Technikum és Általános Gimnázium, nemcsak nappali, hanem levelező közgazdasági tagozaton is oktattak. A diákok zöme fiú volt, az általános gimnázium két fiúosztályát (egy humán- és egy reálgimnáziumi osztályt) azért in-

dították, mert a Steinmetzben nem volt elég hely. A tanári kar kiváló volt, itt tanított 1956 őszén az a Kemény István, akiről nemcsak tanártársai, hanem diákjai is tudták, hogy a Petőfi Kör aktív tagja.¹⁰⁸ A kerületben sokan vettek részt a Petőfi Kör ülésein.¹⁰⁹ A forradalom alatt az iskolák hivatalosan zárva voltak. Középiskolások, néhány általános iskolás diák, de a tanárok közül is többen részt vettek vagy szemtanúi voltak a forradalom eseményeinek. A Hengersor utcai iskola egyik tanára és egy diákja is meghalt a fegyveres harcokban. A tanár, Dobra Ágoston október 25-én a Molotov téren¹¹⁰, a diák, Babolcsay

¹⁰⁸ „1956 szeptemberében a Gólyavárban találkozott Budapest értelmiségi ifjúságának fiatalon is nagy múltú Petőfi Köre, hogy megvitassa a népi kollégiumi mozgalom újjászervezésének feladatait. Pataki Ferenc beszámolója után felszólalt Gyenes Antal, a NÉKOSZ volt elnöke, Kemény István tanár és sokan mások. Kemény István tanár felszólalásában a munkásifjúság helyzetének keresztmetszetét adta, számszerűen kimutatván, hány gyerek iratkozik be évente általános iskolába, hány végzi azt el, az általános iskolát végzettek közül hány jut tovább középiskolába, a középiskolát végzettek közül hány jut egyetemre. E helyzet tudományos feltárását követelte, hogy abból következtetéseket vonhassunk le a jövő feladatokra nézve, és azt javasolta, indítson az Oktatásügyi Minisztérium általános felmérési munkát, mindenekelőtt a külső Angyalföldön. Ehhez a javaslatához aztán számosan csatlakoztak, s egyáltalában jellemző volt erre a Petőfi körü estre a résztvétel a feladatokból. Az Orvostudományi Egyetem egyik tanársegéde intézete nevében ott, helyben vállalta, hogy orvosi szemszögből segítséget nyújtanak a felmérés munkájához. A Hazafias Népfront VII. kerületi bizottságának egyik tagja megígérte, hogy a saját kerületükben elvégzik ezt a »feltérképezést«. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem pedagógiai tanszéke több aláírással ellátott levélkét juttatott el az elnökséghez, amelyben felajánlotta segítségét az angyalföldi szociografikus vizsgálatoknál. Sándor András író bejelentette, hogy megszervezi ezt a munkát Sztálinvárosban; a Szikra Könyvkiadó jelen volt munkatársai közölték, hogy 1957 elejétől kezdve, sorozatban megjelentetik a volt falukutatók műveit, és utána sor kerülhetne az itt elhatározott szociográfiai munkák kiadására stb.” EMBER Mária: A népi kollégiumok nevelési tapasztalatai. Ankét a Petőfi körben. In: Magyar Nemzet, 1956. szeptember 21. <http://www.archivnet.hu> (2016)

¹⁰⁹ Keményt tavasszal elvitték, s egy 1958-as perben 4 évre ítélték „Nagy Imre iratainak külföldre juttatásáért”. 1956 kézikönyve. Bp., 1996. 201. o.

¹¹⁰ Ma az V. kerületi Vigadó tér

¹⁰⁶ Az ezer itt nem pontos szám, az úton felsorakozó tankok látványára vonatkozik.

¹⁰⁷ Ezekre lásd A fegyveres harcok XVIII. kerületi helyszínei című fejezetet és FEITL: 1956 Mikrotörténetek 190-219. o.

László október 23-án a Corvin köznél (Práter utca) kapott halálos lövést.¹¹¹

„Október 23-án este villamossal jöttem a hegedűőráról, a Nemzeti Múzeum előtt délután már tömeg volt. A Széchenyi utcában laktunk. Apám korábban az Ipartestület elnöke volt. Kivitt magával a térre, amikor Balogh ügyvéd a tömeghez szólt. A Maros utcában gyűltek össze a Kisgazdák. Apám, mint régi kisgazda be akart szervezni, ezért magával vitt. Az épületben nagyon sokan voltak, valószínűleg Balogh György és a Huray doktor is járt ott.

Két iskolatársamról tudom konkrétan, hogy részt vett a harcban: Radnóti Ivánt, akinek a testvérével egy évfolyamba jártam, és aki két osztállyal felettünk végezte a közgazdaságit, el is ítélték. A kispesti srácot, Bese Ferencet, aki szintén a mi iskolánkba járt, magam is láttam barikádot rakni. Amikor beállt a tehervonat, fákat, építőanyagot pakoltak le a Lajosmizsei barikádnál.”¹¹²

„Aznap, október 23-án az állatkertben volt az osztály. Ahogy hazafelé jöttünk, láttuk a csoportosulást a Múzeum körúton. A Magyar Rádió előtt tüntettek. Egész éjjel ott voltunk, az egyik kapualjba húzódva. Reggel, amikor hazaértem, már nem közlekedett semmi, óriási pofont kaptam, és a harcok alatt nem léphettem többé ki az utcára.”¹¹³

Decemberben még a diákság is mozgolódott. Még működhetett az irodalmi kör, felolvashatták az Írószövetség memorandumát. A Hengersor utcai intézményben hősi halottként tisztelték a harcokban elesett diáktársukat (képét kitették, gyűjtést szerveztek), és megemlékeztek a határon disszidálás közben lelőtt diáklányról is. Tisztelegésül zöld szalagot viseltek a temetésen.

Sokan disszidáltak, a tüzelőszállítások akadozása miatt sok iskolában szünetelt az oktatás. Tomory Lajos, a Bajcsy-Zsilinszky Úti Általános Iskola igazgatója ekkor határozta el pedagógiai és helytörténeti anyag gyűjtését, hogy elterelje a gyerekek figyelmét

a nemzeti tragédiáról.¹¹⁴ Egyik, akkor nyolcadikos diákja úgy emlékezett, hogy a tüzelőhiány ellenére nekik, a végzősöknak mégis tartottak órát. Mindenki hozott otthonról egy kis fűtőanyagot, s befűtöttek az egyik terem vaskályhájába.¹¹⁵

Információáramlás

„A külvárosi lakosság egy része zavarodottan ült a rádiókészülékek előtt, a belvárosból hazatérők ugyanis hihetetlen dolgokat meséltek, miközben a Kossuth rádió utolsó, éjjeli híreiben a magyar-jugoszláv tárgyalásokról, a lengyelországi eseményekről, valamint az algériai helyzetről beszéltek. Mindeközben a háttérből gépfegyverropogás hallatszott.”¹¹⁶

A lakosság többsége a rádióadásokból, a kerületi hangosbemondó rendszerből és munkahelyén, a köztereken vagy akár a barikádoknál juthatott új hírekhez, értesülhetett a kerületi és országos eseményekről. „30-án a Hősök terén a hangosbemondóból értesültem, hogy nagygyűlés lesz, újból választás lesz a téren” – mondta vallomásában dr. Balogh György.¹¹⁷ Működtek a telefonok, nemcsak a rendőrség és a vasút belső hálózata, hanem a lakossági vonalak is. Fontos információforrások voltak a megjelenő újságok, napilapok. Osztogatott, kiragasztott, illetve a levegőből szórt rölapok. Jó néhányat megtalálhatunk a XVIII. kerületi Tomory Lajos Múzeumban. Köztük van az a rölap is, amelyből a lakosság értesülhetett a kerületi ideiglenes forradalmi bizottság megalakításáról.

Különösen fontos esemény volt a helyi lap, a Lőrinci Újság megjelenése. Előzményének tekinthető az a kiadvány, melyet a Steinmetz Miklós Gimnázium magyar szakköre és a József Attila Irodalmi Kör „Pestszentlőrinc” címen jelentetett meg 1956-ban. Főszerkesztője a gimnázium diákja, Bósz Jenő¹¹⁸, felelős szerkesztője a szintén „steinmetzes” Mervel

¹¹¹ MÁNYOKI Sándorné visszaemlékezése (TLM adattára). Dobra Ágoston esetében az V. kerület halotti anyakönyv (605/1956), Babolcsai (ingadozó névhasználat: Babolcsai/Babolcsay) László esetében a VIII. kerületi halotti anyakönyv (2263/1956) szerint.
<https://familysearch.org> (2016)

¹¹² FAITH Tibor visszaemlékezése (TLM adattára)

¹¹³ LEDL László visszaemlékezése (TLM adattára)

¹¹⁴ Ennek a gyűjtésnek eredményeként jött létre a XVIII. kerületi Tomory Lajos Múzeum.

¹¹⁵ Az iskolák forradalom utáni helyzetére lásd FEITL: Károk című tanulmányát

¹¹⁶ BENKŐ: Az 1956-os Forradalom

¹¹⁷ ÁBTL 3.1.9. V-142003.

¹¹⁸ Bósz Jenő később tanárként dolgozott a kerületben.

Mervel Ferenc

Ferenc¹¹⁹ bölcsészhallgató volt. Csak egyetlen példány címlapját ismerjük. Bósz Jenő a forradalom kitörése után azonnal jelentkezett az Ideiglenes Nemzeti Forradalmi Bizottság tagjainál és elnökénél, dr. Balogh Györgynél, hogy támogassák a forradalmi eseményekről készülő kerületi lapot. A pénzse-
gélyből tudták a Lőrinci

Újságot megjelentetni november 3-án. Ezt előző nap az Egyetemi Nyomdában készítették el 3000 példányban.¹²⁰ A kör egy 1957-es jelentés szerint még a következő év tavaszán is létezett. „Működik kerületünkben legálisan egy Irodalmi Kör. Ez az Irodalmi Kör az ellenforradalmi időszak alatt a Nagy Imre-féle politikát teljes mértékben kiszolgálta, újságot is adott ki, valamint verseket szerkesztett. Jelenleg illegálisan képviseli, folytatja Nagy Imrét kiszolgáló működését. Működésében tevékenyen részt vett Polesz György és Bósz Jenő, a gimnázium diákja.”¹²¹

A novemberi szovjet támadás idején rengeteg röplapot szórtak ki a város peremén. Egy pestszentimrei visszaemlékező, aki akkor hatéves volt, így mesélt erről: „Jöttek a repülők és teleszórták a kertünket rölapokkal. Többfélét szórtak egyszerre. Már el tudtam ezeket olvasni. Olyan sok volt, mintha hó esett volna, látom ma is, ahogy szállnak a papírok. Mi gyerekek gyűjtöttük őket. Akkoriban drága volt az üres papír, nem is nagyon emlékszem, hogy az iskolai felszerelésemen kívül még lett volna otthon. Jó volt rajzpapírnak, játéknak.”¹²²

¹¹⁹ Lásd Kislexikon

¹²⁰ ÁBTL 3.1.9. V-142003. A négyoldalas újság lapjait lásd a Függelékben.

¹²¹ ÁBTL 3.1.9. V-142003.

¹²² Frank Gabriella közlése

Megalakult az új Nemzeti Kormány

A Magyar Néphőztársaság Elnöki Tanácsa a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének, valamint a Hazafias Népfrent Országos Tanácsa Elnökségének javaslatára megválasztotta a Magyar Néphőztársaság új kormányát.

A kormány összetétele a következő:

A Minisztertanács elnöke:	NAGY IMRE
A Minisztertanács elnökének helyettesei:	APRÓ ANTAL BOGNÁR JÓZSEF ERDEI FERENC TILDY ZOLTÁN HORVÁTH IMRE MÜNNICH FERENC JANZA KÁROLY KOSSA ISTVÁN MOLNÁR ERIK CSERGŐ JÁNOS SZABÓ GERGELY NAGY JÓZSEFNE NEZVÁL FERENC KOVÁCS BELA
Államminiszter:	(a Független Kleveletment volt Miniszter)
Külgyminiszter:	RIENYÁNSZKI MIKLÓS
Bélgyminiszter:	BOGNÁR JÓZSEF
Honvédelmi miniszter:	TAUSZ JÁNOS
Pénzügyminiszter:	NYERS REZSŐ
Igazságügyminiszter:	GYENES ANTAL
Kohó- és gépipari miniszter:	APRÓ ANTAL
Bánya- és energiasügyi miniszter:	BEHRITS LAJOS
Vegyipari miniszter:	LUKÁCS GYÖRGY
Kőnyűipari miniszter:	(tervezési tanács)
Város- és községgazdálkodási miniszter:	KÖNYA ALBERT
Földművelésügyi miniszter:	BARITS ANTAL
Állami Gazdaságok minisztere:	(tervezési tanács)
Külkereskedelmi miniszter:	KISS ÁRPÁD
Bétkereskedelmi miniszter:	
Élelmiszeripari miniszter:	
Begyűjtési miniszter:	
Építésügyi miniszter:	
Közeledés- és postaügyi miniszter:	
Népművelési miniszter:	
Oktatásügyi miniszter:	
Egészségügyi miniszter:	
Az Országos Tervhivatal elnöke:	
Az Állami Ellenőrzési Minisztérium vezetése:	egyelőre betöltetlen

Az új Nemzeti Kormány esküdtétel után azonnal hivatalba lépett.
Budapest, 1956. október 27-én.

MAGYAROK!

A forradalmi ifjak, akik elindították a forradalmat, arra kérnek benneteket, hogy biztosítsátok az elért eredményeket!

Vegyétek fel a munkát, de álljatok készen a harcra is!

**Egyetemi Forradalmi
Diákbizottság**

Karip Gyula

A FORRADALMÁROK FELFEGYVERZÉSE, FEGYVERES HARCOK PESTIMRÉN

1956. október 23. Budapesten kitört a forradalom...

Papp Sándor rendőr alezredes, a XVIII. kerületi kapitányság vezetője vallomásában így emlékezett a forradalom kitörésére: „1956. október 23-án este 21 órakor a lakásomon telefonértesítést kaptam a kerületi kapitányság ügyeletes tisztjétől, hogy a budapesti főosztály vezetője készségi szolgálatot rendelt el. Azonnal útnak indultam, s a kapitányságra kijöttem. Továbbiakban körtelefonon még ugyanazon az estén azt az utasítást kaptam, hogy az összes őrsöket vonjam össze, a kapitányság épületét nem hagyhatják el, fegyvereket nem adhatnak ki, azokat helyezték biztonságba, ha szükséges, rejtjük el. [...] A parancsot végrehajtottam.”¹

1956. október 24-én hajnalban Papp Sándor parancsára a 49. számú, pestimrei rendőrőrs épületét kiürítették. Szenyita Gábor – a rendőrőrs személyi állományának tagja – úgy emlékezett, hogy Papp Sándor r. alezredes busszal szállíttatta be őket a fegyverekkel és lőszerrel egyetemben a kerületi kapitányság épületébe.² Gál János, pestimrei lakos szerint október 24-én hajnalban kb. 3 órakor egy „villamos futott be Pestimrére, és a helyi rendőrség egész állományát elszállította”³.

Dr. Berczy Károly így emlékezett vallomásában: „A reggeli órákban értesültem, hogy a vonat és a villamosok nem közlekednek, a dolgozók mind ottrekedtek, és nem tudtak dolgozni menni. A feltűnő az volt, hogy a rendőrség ablakai le voltak függönyözve, az ajtók zárva voltak. A későbbiek folyamán tudtam meg, hogy 23-24-re virradó éjjel felkelők lefegyverezték a rendőrséget, és emiatt a rendőrök napokig nem mentek az őrsre. 24-én nagy tömeg hullámozott az utcákon.”⁴

„Reggel már nem volt közlekedés. Elmentem a rendőrség épületéhez, de ott géppisztolyos fiúk voltak, akik közölték az érdeklődőkkel, hogy kitört a forradalom, és ők vették át a hatalmat. Közben találkoztam egyik barátommal, aki hivatásos honvéd tiszt-helyettes volt. Elmondta, szolgálatba kellett volna mennie, de nem tudott az alakulatához eljutni, mert Pesten fegyveres harcok voltak, és sok volt a halott. Napközben még mindig a nagyalállomáson várakozott a reggeli vonat, mert azt a fegyveresek nem engedték tovább Pest felé.”⁵ – mesélte egy másik pestimrei lakos. R. L. visszaemlékezésében elmondta, hogy a község háza előtt⁶ sok fiatal gyűlt össze, amikor megkezdődött a fegyverek kiosztása. Ő egy hosszú csövű „dióverőt” kapott. (Ez volt a karabély beceneve.) Egy karszalagos felnőtt férfi maga köré gyűjtötte néhányukat és a csapat élére állt. Elindultak „feltartóztatni” a szovjet tankokat. A ljoszmiizei vasútvonal kanyarulata után a töltés fedezékéből tüzelni kezdtek az első felbukkanó harcokcsíra. A válasz nem késett soká. A harcokcsiból olyan golyószóró sorozatot kaptak, ami kis híján az életükbe került.⁷

Honnan származhattak a forradalmárok fegyverei?

Az Országos Légvédelmi és Légierő Parancsnokság alárendeltségében Budapest légterét – 1955-től – körkörösén egy többgyűrűs, honi légvédelmi tűzrendszer oltalmazta. A rendszer tüzelőállásaiban az egyes ütegek – 85mm-es légvédelmi ágyúkkal – állandó harc készségben álltak. Budapest térségében öt légvédelmi tüzérezrednek 45 ilyen ütegállása volt. Az ezredeket két hadosztályba szervezték. Budapest légterének védelméért déli irányból az 55. honi légvédelmi tüzérhadosztály volt a felelős. A hadosztály az alárendeltségébe tartozó 73., 77. és 135. tüzérezreddel két laktanyában, négy harcállásponton, négy

¹ HL 2253/1956 1. f. tanúkihallgatási jkv. Papp Sándor r.alez.

² A szerző gyűjtése

³ A szerző gyűjtése

⁴ ÁBTL 3.1.9. V-142003. 192. f. Dr. Berczy Károly vallomása.

⁵ A szerző gyűjtése

⁶ A Címer utca és a Nemes utca sarkán állt az épület, 1956-ban itt működött a rendőrőrs.

⁷ A szerző gyűjtése

Légvédelmi üteg optikai távmérője

lokátorállomáson, 23 ütegállásban és egy lőszerak-tárban volt elhelyezve. Parancsnoksága – a 77. ezred parancsnokságával együtt – a Beloianisz laktanyában (Bp. XVIII. Halomi út. 61–63.) volt. A másik két ezred parancsnokságát a Stromfeld laktanyában (Üllői út 501.) helyezték el.

1955-től Budapest légi oltalmazását délkeleti irányból a 135. honi légvédelmi tüzérezred kilenc üteggel biztosította. Az ütegek tüzerije jelentős volt, az itt rendszeresített 85 mm-es légvédelmi lövegeket a közepes magasságú ellenséges repülőgépek megsemmisítésére rendszeresítették, de földi célok, így harcokcsik megsemmisítésére is alkalmasak voltak.⁸ „A budapesti honi légvédelmi tüzérhadosztályok részére október 23-án 19.00-kor [...] rendelték el harci riadót az Országos Parancsnokságról. A harci riadó végrehajtása után a honi légvédelmi tüzérségnél megszervezték az objektumok védelmét. Az ütegek

az önvédelmet szolgáló tüztervet készítették, kiszámították a szomszéd ütegek, laktanyák, harcálláspontok szükséges löelemeit, és felkészültek riasztó lövések leadására (förlövésre). Az események alatt több alkalommal előfordult ennek alkalmazása, mellyel sikeresen szétoszlatták a fegyvert követelő tömeget.”⁹

Hogy az ütegek tüzelőállásaiban – többek közt Pestimrén – a készenléti szolgálatot adók hogyan élték meg a forradalom kitörésének éjszakáját, majd október 24-ét, arról így számol be a leghitelesebb tanú, a 135. ezred 1. számú soroksári ütegének parancsnoka, Dani Ernő hadnagy. „...Amikor kitört a forradalom, mi (én és az üteg beosztottai) semmit sem tudtunk az eseményekről, de egy idő után még Soroksáron is lehetett hallani a fegyverek hangját. 1956. október 23-án, éjjeltájban általános riadót rendelték el az ezred harcálláspontjáról. Ezzel állandó rádió összeköttetésben voltunk, de felvilágosítást nem kaptunk. Azután peregtek az események...”¹⁰

A Halomi úti Beloianisz laktanyában – minthogy ott csak parancsnokság működött – viszonylag kisebb mennyiségű fegyver és lőszer lehetett, és hasonló volt a helyzet a Stromfeld Aurél laktanyában is. Amit

⁸ A 135. ezred ütegparancsnokainak névsora:

1. üteg Soroksár, Dani Ernő hadnagy
2. üteg Dunaharaszti-D, Kengyel Sándor főhadnagy
3. üteg Pesterzsébet, Turjanszki Imre főhadnagy
4. üteg Kőbánya Téglagyár, Kovács Flórián hadnagy
5. üteg Újkozmetető-É, Nyíró Imre hadnagy
6. üteg Ferihegy-ÉK, Kövér János főhadnagy
7. üteg Dunaharaszti-K, Rotyik István hadnagy
8. üteg Pestimre-DK, Huszár István főhadnagy
9. üteg Alsónémedi-É, Boza Sándor főhadnagy

⁹ VERES Mihály: Légvédelmi tüzérek és rakétások.

A légvédelmi tüzér- és rakétacsapatok története (1948–2000). Veszprém, 2002. Püski 54. o.

¹⁰ A szerző gyűjtése

Hazádnak rendületlenül légy híve óh magyar! Ara 50 fillér

MAGYAR HONVÉD

1. évfolyam, 3. szám. A MAGYAR HONVÉDSÉG LAPJA 1936. november 1., csütörtök.

A nemzeti felkelés katonai vezetői a honvédség legfelsőbb vezetésében

**Maléter Pál a honvédelmi miniszter első helyettese,
Király Béla vezérőrnagy Budapest katonai parancsnoka
s a Nemzetőrség főparancsnoka**

Honvédfegyverek védik Budapest külső övezetét

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa Tűzhajót, a honvédelmi miniszter első helyettesét és a honvédségnek feladatát a területén álló, Haza Jövő vezérőrnagyát honvédelmi miniszterhelyettesi tisztjára álló felmentette. Egyben Maléter Pált, a Külön lakománybeli szabadságarcok parancsnokát a honvédelmi miniszter első helyettesévé és

Korcsa főtiszt (aki nem azonos a budapesti Főbizottság volt első (tűzhajó) a honvédség vezérőrnagyává kinevezte.

A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa Király Béla vezérőrnagyot a főváros katonai parancsnokává, Márton Andrást ezredet Budapest külső övezetének parancsnokává, Székely Béla vezérőrnagyot a

Zrínyi Miklós Katonai Akadémia parancsnokává kinevezte.

A Forradalmi Katonai Bizottság egyetemes mindent a fegyvereket, akik nem tartoznak sem a honvédség, sem a rendőrség köztársasági és belső, megteremtette a nemzetőrséget. A nemzetőrség az 1848-as szabadságharc nemzetőrségi szellemét őrzi meg. Tagjai igazgatóval, fegyvervezetővel, engedéllyel és fokozatosan a honvédségnek megfelelő rendfegyverekkel látja el. A nemzetőr századok 60-65 mintájú csapatokként kapnak, amelyre felkészültek. A jövőben fegyvert csak azok viselhetnek, akik a nemzetőrség tagjai, illetve akik a honvédség és rendőrség tagjai közül az engedély-betétlappal rendelkeznek.

Magyarország hercegprímása és kiszabadítói

Mladzenyich József bíboros hercegprímás immár szabadon az át fogságából kimentő katonákkal és szabadságarcokkal.

eddig még nem sikerült kideríteni, az a lakományban őrzött „M” készlet mennyisége. Az „M” készlet kapcsán Veres Mihály¹¹ felhívta a figyelmet arra, hogy a hadosztályokat úgy hozták létre, hogy mozgósítás esetén mindegyik képes legyen egy újabb hadosztályt felállítani. Az események ismeretében megállapítható, hogy a lakományban az „M” készletet figyelembe véve volt annyi fegyver, lőszer és kézigránát, melyekkel fel lehetett fegyverezni a terület forradalmárcsoportjait.

A Beloianisz lakánya előtt Pestimre lakói már a forradalom első napjain követelték a fegyverek, lőszerek és szállítóeszközök kiadását. Müller Ferenc hadnagy így emlékszik: „október 24-én délelőtt két járőr feladatot teljesítő raj hagyta el a Halomi úti lakományt. A rajok 8-10 fő sorállományú honvédből és egy fő (tiszt)

parancsnokból álltak.” Ő maga az egyik raj parancsnoka lett. E raj feladatát képezte a lakosság esetleges csoportosulásainak feloszlátása egészen a Béke térig. „A járőr feladat ellátása során jelentősnek minősíthető csoportosulást még nem észleltek. Feladatukat befejezve visszaindultak a Halomi útra. A Béke tér irányából, Pestimre felé eltávolodva, a rajt távolból kézfegyverekkel történt támadás érte. A támadás során senki sem sérült meg. A raj a lakánya körzetében már jelentősebb csoportosulásokat derített fel.”¹² Október 26-án, a Beloianisz lakánya tisztí járőrei a lakánya környékén több „ellenforradalmárt” ejtettek foglyul, majd 29-én, az amnesztia miatt szabadon bocsátották őket.¹³

Müller hadnagy október 24-én a lakonyába visszatérve látta, hogy távollétükben annak védelmét megerősítették két 85-mm-es löveggel, melyeket a kapu

¹¹ Nyugállományú alezredes, 2002-ben Légvédelmi tűzterek és rakétások címmel monográfiában foglalta össze a légvédelmi tűz- és rakétacsapatok 1948 és 2000 közötti történetét.

¹² HL MN különgyűjtemény-E-4./29 379–388. f.

¹³ HL MN különgyűjtemény-E-4./29 379–388. f.

irányába fordítottak, és letalpalva azokat tüzelőállást foglaltak. Müller hadnagyot a tüntetőkkel történt tárgyalás alatt háttérbiztosításra rendelték, és parancsba kapta: *„Fegyvert a tömeggel szemben nem használhat!”*¹⁴

Az 55. honi légvédelmi tüzérhadosztály parancsnoksága 1957. január 5-i jelentésében ezt írta a Honvéd Vezérkar titkárságának: *„24-én, a Beloianisz laktanya (Halomi u. 61–63.) előtt kb. 400-500 fős civil tömeg gyülekezett. Követelték a fegyverek, lőszerek és gépkocsik kiadását, továbbá, hogy a harcosok álljanak át hozzájuk. Amikor a követelésüket nem teljesítették, azt kiabálták a laktanya irányába, hogy »Harcosok! A tiszteket verjétek agyon és álljatok mellénk!« [Közben] Pestimréről és az Üllői út felől vontatókkal szállították a tömeget a kapu felé. A kaput beszakították, valamint a laktanya Pestimre felőli oldalán, a kerítésen keresztül behatoltak a laktanyába, és fegyvert, lőszert követeltek. Ez idő alatt a laktanya DNy-i oldala felől, a 77. ezred épületéből, az onnan leszerelt Kosztnyák tartalékos tizedes vezetésével a raktárban lévő 8 db karabélyt elvitték. Ugyanakkor a civilek egy gépkocsit is kivittek, amit aznap a gépkocsivezető visszahozott. A támadás megakadályozására a laktanyában lévő egység fegyverét nem használta, még riasztás céljából sem.”*¹⁵ Ezen a napon a 135. ezred állományából megerősítették a hadosztály-lőszerraktárt, illetve a Beloianisz laktanya őrzését.

Veres Mihály hívta fel a figyelmem arra, hogy 1956-ban a hadsereg karcsúsítása során mintegy 15 ezer fős létszámcsökkentést hajtottak végre, ami érintette az őrszázadok létszámát is. Nem elhanyagolható ennek az intézkedésnek a hadseregbe gyakorolt morális hatása sem, hiszen felerősítette a tiszt állományban a létbizonytalanságot. A Szántó-per negyedrendű vádlottját, K. Rezső főhadnagyot például 1956. szeptember 24-én szerelték le létszámcsökkentés miatt.¹⁶ A harci riadó elrendelésekor a két laktanyában a tiszteken kívül igen kis létszámú sorállomány tartózkodott, hiszen az ezredek állományának többsége az ütegállásokban és a harcálláspontokon adott készenléti szolgálatot. Az objektumok védelmét csak úgy lehetett megerősíteni, hogy az ütegparancsnokoknak kellett embert biztosítaniuk erre a feladatra. (A lakta-

nyákban állomásozó legénységnek csak kis része volt őr beosztású, többségében sorállományúakból állt, akiknek bármelyik pillanatban ki kellett szolgálniuk az egész ezredet élelemmel, ruhával, üzemanyaggal, fegyverrel stb. sőt a felszerelés – pl. gépjármű, híradós eszköz – javításáról is itt gondoskodtak.) Így nem véletlen, hogy a laktanya és a lőszerraktár védelmének megerősítésére az ütegektől rendelték katonákat. Ez viszont a készenléti szolgálatot ellátó ütegek alapfeladatának veszélyeztetését jelentette. Hogy az ütegek maguk is védelemre szorultak, az a HVK titkárságának írott jelentésből egyértelműen kitűnik. E szerint október 24–29. között – a Beloianisz és Stromfeld Aurél laktanyán kívül – a tüzelőállásban lévő ütegek közül 16-ot támadtak meg.

A pestimrei nemzetőrség megalakulása

Október 26-án a pestlőrinci kapitányság vezetője megbízta Rátkai János rendőr szakaszvezetőt a pestimrei, 49. számú rendőrőrs parancsnoki teendőinek ellátásával. Ugyanezen a napon Csapó Sándor és Kasza Miklós megalakította Imrén a nemzetőrséget. Ettől kezdve a nemzetőrök együtt járőröztek a rendőrökkel. A Pestimrei Nemzetőrség parancsnokává Kasza Miklóst választották meg. Csapó a kihallgatása során minderről így vallott: *„1956. október 26-án reggel Kaszával a rendőrőrs épülete elé mentem, ott volt már 10-15 ember, és köztük volt Rátkai rendőr szakaszvezető, Kovács rendőrtizedes, Molnár, a gyógyszerész fia. [...] szóba jött a nemzetőrség felállítása. Molnár azt mondta, emberek, én össze fogom írni, kik jelentkeznek nemzetőrnek. Ezt a patikaház¹⁷ kapujában írta össze Molnár.”*¹⁸

A délelőtti órákban Kasza Miklós utasította Csapó Sándort, hogy vegye fel a kapcsolatot a Beloianisz laktanya parancsnokságával. Csapó erre így emlékezett: *„Október 26-án délelőtt K. Ernővel és még egy általam ismeretlen személlyel elmentünk a Beloianisz laktanyába. [...] Itt a parancsnokkal, egy őrnaggyal és több más tiszttel beszélünk a jöveteleink céljáról. Én kértem, mivel Pestimrén kevés volt a rendőr, és a nemzetőrség gyakorlatban még nem volt, a katonai*

¹⁴ A szerző gyűjtése

¹⁵ HL MN különgyűjtemény-E-4./29 379–388. f.

¹⁶ Szántó Farkas Béláról van szó. Budapesti Katonai Bíróság 056/1958., Katf. 065/1958. II. fok

¹⁷ A rendőrőrssel átellenben, a Hősök tere túloldalán lévő patika épülete

¹⁸ ÁBTL 3.1.9. V-142003.

járőr mozgásának a meghosszabbítását, ugyancsak kértem a honvédségi gépkocsik támogatását élelmisszer szállításra, a közértek részére.”

Az egyezmény az alábbi pontokból állt:

„1. A Honvédség a gépkocsi állományából segítséget nyújt a lakosság részére élelmisszer beszerzésére.

2. A falu biztonsága érdekében kértük, hogy a honv. járőr mozgási körletébe (körzetébe) tartozzék bele Pestimre.

3. Ha a falut fegyveres támadás érné, a Honvédség nyújtson segítséget.

4. Ha a laktanyát fegyveres támadás érné, a lakosság fegyver nélküli segítséget nyújtson.”

A parancsnokság engedélyezte a járőr útvonalának meghosszabbítását, míg gépkocsi ügyben engedélyt kellett kérniük a minisztériumtól. A megállapodást a rendőrség részéről Csapó Sándor, a Népfront nevében Kromek Ernő írta alá. *„A jegyzőkönyv két példányban készült. Egy példány a honvédségnél maradt, 1 példányt magamhoz vettem, és az akkori őrsparancsnoknak adtam át.”*¹⁹

K. Tamás rendőr szakaszvezető tanúvallomása szerint a nemzetőrök és a Beloianisz laktanya közti meg egyezés két részletben született meg. Egyes pontjait a rendőrség helyiségében kötötték meg.²⁰ Érdekes, hogy a tűzérhadosztály parancsnokságának 1957-es, januári jelentése erről az eseményről nem emlékezik meg. A szűkszavú jelentésre magyarázatul csak az szolgálhat, hogy emlékezetből készült, hiszen a parancsnokság iratanyaga a laktanya elfoglalásával megsemmisült. Ugyancsak megmagyarázhatatlan, hogy a küldöttség miért nem követelte a tisztí járőrök által aznap ejtett foglyok azonnali szabadon engedését.

Csapó Sándor úgy emlékezett, hogy a nemzetőrség ekkor alakult meg: *„Visszaérkezésem után követően Kasza Miklós közölte velem, hogy megalakult a nemzetőrség, aminek ő a parancsnoka és én lettem a helyettese. [...] Miután Kasza közölte velem, hogy én leszek a nemzetőrparancsnok helyettese, kimentünk a ház előtti térre, ahol kb. 400-500 ember gyűlt össze. Rátkai szakaszvezető felállt a szobortalpra és felolvasta azt a jegyzőkönyvet, amelyet én hoztam át a laktanyából.”*²¹

¹⁹ ÁBTL 3.1.9. V-142003. 216., 229., 303–304. f.

²⁰ ÁBTL 3.1.9. V-142003. 320. f.

²¹ A helyszín az imrei Hősök tere, a szobortalapzat az első

A fenti jegyzőkönyvben Csapó 10-12 főben jelöli meg az imrei nemzetőrség létszámát. K. Tamás rendőr szakaszvezető szerint a nemzetőrök 30-32-en lehetnek. Tanúkihallgatása során elmondta, *„egyik részük csak ritkán jött be a rendőrség épületébe, a másik része majdnem állandóan bent tartózkodott, és Csapó, illetve Kasza utasításait hajtották végre.”*²² A jegyzőkönyvekben az alábbi nemzetőrök tevékenységéről esik szó: C. Károly, Csapó Sándor, Dózsa György, Dési Nándor, Erős Pál, G. József, Gy. Ferenc, Kasza Miklós, K. Béla, K. István, R. József, R. Pál, V. Miklós. A pestimrei nemzetőrök külön csoportot szerveztek, akik közül R. József, R. Pál és D. Nándor a Kilián laktanyában aktívan, fegyveresen harcolt Maléter vezetése alatt.²³ Ugyanennek a csoportnak volt tagja egy másik irat szerint: K. Sándor, Erős Pál és K. István.²⁴

A nemzetőrség feladata volt a posta, a vasút, a közértek őrzése. Szücs rendőrtörzssörmester vezetésével úgy készítették el az útvonalvázlatot, hogy a járőr érinteni tudja az őrzendő területeket.²⁵

Török Erna – mit sem törődve a rá leselkedő veszélyekkel – ezekben a napokban fel s alá kerékpározott a „faluban”. Csak a szerencsésének köszönhetette, hogy életét nem oltotta ki az a géppisztolysorozat, ami a Vasút utcában fűtyült el mellette. Amikor otthon elmondta, hogy mi történt, akkora pofont kapott, aminek nyomát még igen sokáig érezte. „Kalandozásai” során eljutott a volt község háza épületéhez, ahol 4-5 fiatal fiúval találkozott, akik PPS dobtáras géppisztollyal védtek az épületet, illetve őrizték a sarkánál lerakott kisebb káposztarakást. Török Erna odament egyikükhöz, akit megismert, hiszen egy utcában, egymáshoz nagyon közel laktak, és szeretett volna beszélgetni vele. A fiú azonban rászólt: *„Menj el innen, ez a hely nem neked való!”*²⁶

A forradalmi események hatására a kerületi nemzetőrség és a helyi laktanyák vezetése között létrejött együttműködés eredményeképpen a nemzetőrség vezetői nagyobb mennyiségű fegyvert és felszerelést kaptak.

világháborús emlékmű. ÁBTL 3.1.9. V-142003. 268–271. f. Csapó Sándor 1. kihallgatási jkv.

²² ÁBTL 3.1.9. V-142003. 320–321. f. K. Tamás tanúkihallgatási jkv.

²³ ÁBTL 3.1.5. O-16653. 25. f.

²⁴ ÁBTL. 3.1.5. O-16653. 61. f.

²⁵ ÁBTL 3.1.9. V-142003. 220. f.

²⁶ A szerző gyűjtése

Október utolsó napjaiban²⁷ Kasza Miklós 8-10 szovjet mintájú puskát, 6-7 dobtáras géppisztolyt, 7 db TT pisztolyt, 3 láda kukoricagránátot, 8 láda nyeles gránátot, 4 láda lánggránátot, 6-7 láda puska löszert, 3-4 láda géppisztoly löszert, 3 rakétapisztolyt és hozzá 4-5 doboz töltényt vitt honvédségi kocsival a Stromfeld Aurél laktanyából a pestimrei nemzetőröknek. Ugyancsak a laktanyából vitt nekik használt csizmát, köpenyt, zubbonyt, pantallót, derékszíjat. Saját részére is felvett csizmát, őrbundát és téli szőrmesapkát.²⁸ Müller Károly²⁹ úgy emlékezett vallomásaiban, hogy a Pestimrei Nemzeti Bizottság alakulása napján hallotta Berczy Károlytól a következőket: „*a helyi laktanyából 150 fegyvert kapnak, melynek átvételére a fent említett parancsnok vállalkozott.*”³⁰

Kasza Miklós szállíttatta el a nagyállomásnál létesített barikádhoz a 2 közepes (85 mm-es) légvédelmi ágyút is, teljes felszereléssel és kezelőszeméllyel együtt. A Szóts Mihály kihallgatásáról készült jegyzőkönyv³¹ szerint, a lőrci Stromfeld Aurél laktanyából két dömpert fegyvert hoztak, melyeket Csapó és Kasza osztott ki. A fegyverek másik része a rendőrsőn keresztül, Papp alezredes tudtával érkezett Pestimrére, ahol Kiss és Szücs rendőrök osztották szét.

A lőrci nemzetőrök számára is jutott felszerelés a laktanyákból: „*október 31-én K. Rezső t. főhadnagy vételezett a Stromfeld Aurél laktanyában – a pest-lőrci forradalmárok számára – 50 db vattakabátot. A vele lévő nemzetőrök felraktak a gépkocsira két láda kézigránátot is.*”³²

Az egykori kihallgatási jegyzőkönyvekből, vallomásokból tudjuk, hogy nemcsak fegyvert és ruházati anyagot kaptak a légvédelmi tüzérhadosztály laktanyáiból a forradalmárok, hanem üzemanyagot is.

„*Kasza és Pantocsik a laktanyából 6 hordó benzint hozott az őrs területére, gépkocsik részére.*”³³

A távolság és a többszörözött őrség miatt³⁴ való-

színűtlennek tűnt, hogy a hadosztály lőszerraktárából juthattak volna lőszerhez, kézigránáthoz a XVIII. kerület forradalmárcsoportjai. Ezt erősítette az is, hogy a vezérkar titkárságának 1957 januárjában írt jelentésben semmilyen utalás nem szerepel arra nézve, hogy a hadosztály lőszerraktárát támadás érte volna, illetve hogy a forradalmárok onnan löszert, robbanóanyagot akartak volna elvinni.³⁵ Feldolgozva azonban a Hadtörténeti Levéltárban őrzött Molnár-per anyagát, abban nemcsak a lőszerraktár pontos helyét, hanem annak bizonyítékát is sikerült fellelni, hogy a kerület forradalmárai igen jelentős mennyiségű lőszerhez juthattak a Rákoskeresztúri temető melletti lőszerraktárból.

Terényi István hetedrendű vádlott a következőket mondta erről: „*November 4-én reggel mentem be ismét a kapitányságra és ott találkoztam egy tüzér főhadnaggal, akit kivittem a Halmi³⁶ utcai laktanyába, majd onnan a Rákoskeresztúri temető melletti lőszerraktárhoz mentünk a főhadnaggal és az ő utasítására a rendőrkapitányságra beszállítottam két láda gyalogsági löszert és két láda gránátot. Útközben a főhadnagy engedélyével vettem le a Gyömrői útnál a kocsiról polgári ruhás személyek kézigránátokat. Utána ismét visszamentünk a főhadnaggal a Halmi úti laktanyába, ahol ő pakolt fel a kocsira több láng-gránátot, amit a kapitányságon raktunk le.*”³⁷

Fentieket összefoglalva – a vizsgálati jegyzőkönyvek és katonai peranyagok adatai alapján – kijelenthető, hogy az 55. honi légvédelmi tüzérhadosztály Üllői úti laktanyájából október 27-étől, a Halomi úti laktanyából ennél valamivel később, a forradalmárok a laktanyák vezetőségével kötött szóbeli vagy írásbeli egyezségek alapján akadálytalanul juthattak hozzá fegyverhez, lőszerhez és ruházati felszereléshez. Ennek ellenére nem jelenthető ki, hogy a fenti alulíratok teljes egészében átvették volna a forradal-

rá az alábbi adatra: A kőbányai katonai per anyagában Szabó Mihály hadnagy vallomásaiban elmondja, parancsot kapott arra, hogy húsz fővel menjen át Rákoskeresztúrra, a lőszerraktár őrzésének megerősítése céljából. HL Budapesti Katonai Bíróság 073/1959 Silye Sámuel tizedes és társai.

³⁵ HL MN Különgyűjtemény-E-4/29 379–388. f.

³⁶ Halomi út, Beloiannis laktanya

³⁷ HL Budapesti Katonai Bíróság 605/1957., 163/1958 Molnár-per 19. f.

²⁷ Bár konkrét dátumot nem tartalmaz a vizsgálati dosszié. 3.1.9. ÁBTL V-142003. 276–278. f.

²⁸ ÁBTL 3.1.9. V-142003. 205. f.

²⁹ Az imrei forradalmi bizottság elnöke

³⁰ ÁBTL 3.1.9. V-142003. 177-178. f.

³¹ ÁBTL 3.1.9. V-142003. 350. f.

³² HL Budapesti Katonai Bíróság Katf. 065/1958. II. fok.

³³ ÁBTL 3.1.9. V-142003. 216–223. f.

³⁴ Veres Mihály a katonai perek anyagát kutatva talált

A vasúti átjáró Pestimre központjában, háttérben a mozi. Ma a Nagykörsi és a Nemes utca kereszteződése

márokhoz, hisz személyi állományuk döntő része a tüzelőállásokban, parancsnoki állományuk pedig az ezredek, illetve a hadosztály harcálláspontján teljesített szolgálatot. A laktanyákban tartózkodó minimális létszámú tiszt és sorállományú katonák között voltak, akik lelkiismereti alapon, a forradalom előrehaladtával egyre nagyobb segítséget nyújtottak a kerület forradalmárainak.

Barikádépítés a nagyállomásnál

A pestimrei lakosok egy része döbbenettel figyelte a Vörös Hadsereg³⁸ útján érkező szovjet katonai csapatokat. Néhányan október 27-én vagy 28-án elhatározták, hogy barikádot építenek. Gál János így emlékezett: „Délelőtt a fiatalok az állomás közelében lévő TŰZÉP-ről kihordták a tűzi hasábfákat, és a Vörös Hadsereg³⁹ úton, az állomástól kb. 100-

150 méterre kb. 2 méter magas barikádot emeltek a szovjet tankok ellen. Kitettek egy nagy táblát, oroszul ráírták: »Ruszkik menjetez haza!« Nemsokára jött néhány tank, megálltak a barikád előtt. Délután (nyilván felsőbb parancsra) ágyúval szétlőtték a barikádot, elindultak, a sorompónál befordulva végig mentek a Marx Károly utcán⁴⁰, az utca végén megfordultak és visszajöttek. A mozi emeleti ablakából puskával rájuk lőttek, amit ők gépfegyversorozattal viszonzottak, majd a Vörös Hadsereg útján Pest felé távoztak.”⁴¹

Árvay György annyiban egészítette ki a történeteket, hogy a barikád építésekor jól láthatóan két nagy benzines hordót is elhelyeztek. Ezek pusztán látványukkal is megálljt parancsoltak a harcokcsiknak, legalábbis arra a kis időre, amíg nem jöttek rá, hogy a hordók üresek voltak. R. L. visszaemlékezéséből tudjuk, hogy ezt követően lőtték szét a barikádot, és részben továbbhaladtak, részben a Marx Károly utcába bekarodva szétkergették a barikádépítőket. Ennek

³⁸ Ma Nagykörsi út. Ingadozó használat: Vörös Hadsereg/Vöröshadsereg. A forrásokban eredeti változatában hagytuk, a tanulmányban a szerző a Vörös Hadsereg formát használta.

³⁹ Ma Nagykörsi út

⁴⁰ Ma Nemes utca

⁴¹ A szerző gyűjtése

Erős Pál nemzetőr

Erős Péter barikádepítő

során a Marx Károly utcát keresztező utcákba is belőttek.

A barikádhoz kivontattak két 85 mm-es közepes légvédelmi löveget is. Az egyik löveget a Marx Károly utca és Vasút utca sarkán álló trafik mellett állították fel. Dózsa Lászlótól tudjuk, hogy a másik 85 mm-es löveg a vasútállomás területén, a fák között volt. A lövegek kezelőszemélyzetének arra sem volt ideje, hogy akár egyetlen lövést leadjon, amikor a harckocsik szétlőtték és eltaposták a barikádot.

Egy másik résztvevő, Erős Péter így látta az eseményeket: „[...] az egyik osztálytársammal, a Téry Jóska-val találkoztam. Ő közel lakott a Balassi mozihoz. Azt mondta, gyere, menjünk a vasútállomáshoz, mert ő már volt ott, s nagy a mozgás [...] szaladtunk. Már messziről láttuk a nyüzsgő tömeget. Ahogy közeledtünk, látszott, hogy már a TÜZÉP-ről, ami mozdítható volt, mindent elcipel a sokaság. A közeli vörös csillagos szovjet hősi emlékművet is oda vitték. A létszámot gyerekfejjel, sőt felnőtként, utólag sem tudom felbecsülni. Voltak irányítók, [...] sőt láttuk, hogy a sokaságtól távolabb voltak figyelők, akik közül néhányan a sínek között feküdtek, fülük a sínen, az esetlegesen közeledő zajt hallgatták, amit a Gyál felőli kereszteződésnél, a síneken áthaladó harckocsik kelthettek. Mindenki hordott, amit bírt. A hozzáértők harckocsiaknákhöz hasonló lábasokat, fazekakat raktak le, hogy messziről észrevehetőek legyenek. A figyelők egyszer csak jelezték a bajt, de a strand⁴² felől is lélekszakadva tekertek és integettek a biciklis hírnökök! Mindenki tudta, hogy ez mit jelentett. Mindenki futott, amerre csak látott, s ahogy tudott [...] A rémisztő, fenyegető morajlás egyre erősödött.

⁴² Ma Szenczi Molnár Albert Református Általános Iskola

[...] Feltűnő volt, hogy halkabb lett a zúgás-zaklatolás. Mivel órák nem volt, nem tudom mennyi idő telhetett el, de egyszer csak iszonyú fegyverropogás hallatszott a barikád felől. Felerősödött a harckocsizúgás [...] Egyszerre csörömpölve, ijesztően, félelmet, fenyegetést árasztva a kis utcánkban lassan elvonult egy harckocsi, borzasztó volt. Utólag elterjedt, hogy megálltak a tankok, és a taposóaknáktól tartva a tisztok a kiskatonákkal akarták azokat eltávolíttatni. Állítólag a Balassi moziból rájuk lőttek kézfegyverrel. Mindjárt visszaugrottak a tankokba, szétlőtték az úttorlaszt, körbegéppuskázták a környéket, s pár tankot hátrahagyva megfélemlítésként, folytatták az útjukat belső Budapest felé a Vöröshadsereg⁴³ úton.” Dózsa László is megerősítette, hogy Neumann Ottó volt, aki a barikád építéséhez használt vasúti sínekbe a villanyoszlopról elektromos áramot vezetett. Dózsa még a következő barikádepítőkre emlékezett: Dózsa Éva, Dózsa György, Dózsa Károly, Dózsa László, K. László, Neumann Ottó, Ongai László, S. Károly⁴⁴. Amint a fenti névsorból láthatjuk, a Dózsa család négy tagja is részt vett a barikádepítésben. Ezt más források is megerősítették: B.-né egy 1957-es jegyzőkönyv szerint vállalta, hogy „a jövőben részletes tájékoztatást fog nyújtani a Dózsa családról, kik a Vasút utcában laknak. Ők alkották az úgynevezett Dózsa brigádot, az események alatt, mely barikádot épített a szovjet csapatok ellen”⁴⁵.

Ez a jelentés nem maradt ránk, ám a barikád építésével kapcsolatban még egy érdekes momentumot megőriztek az utókor számára az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában fellelhető iratok. Az egyik jegyzőkönyv szerint „a barikád építőinek nevét A-né az Árpád utcából feljegyezte (ezért ablakát beverték)”⁴⁶.

Nemcsak a nagyállomásnál készült barikád. Árvay Györgytől úgy tudjuk, hogy a kisállomástól Budapest irányában mintegy 100 méterre a vasúti pályán felborítottak, majd a síneken keresztbe fordítottak egy vagon. A bevonuló szovjet csapatok a vagon harckocsival szétlőtték, így tisztították meg a pályát a vasúti közlekedés számára. A településünk történetét feldolgozó, „100 éves falu a városban” c. könyvben

⁴³ Ma Nagykörösi út

⁴⁴ A szerző gyűjtése

⁴⁵ ÁBTL 3.1.9. V-142003. 42-43. f.

⁴⁶ ÁBTL 3.1.9. V-142003. 31–36. f.

ennek az eseménynek a dátumát október 27-28-ra teszi Pándy Tamás, a könyv szerzője.

Az imrei nemzetőrség tevékenysége és vezetése

Október 28-án kisebb súrlódás volt a helyi rendőrök és a nemzetőrök között. A vallomások és jelentések ellentmondóak. Az egyik szerint Rátkai János szakaszvezető parancsot kapott Papp Sándor alezredestől, a kerületi rendőrkapitánytól, hogy foglalják vissza az imrei rendőrőrsöt a forradalmároktól. A visszafoglalás – egy négyfős járőr segítségével – meg is történt 28-án, a hajnali órákra. A másik forrás szerint október 28-án Rátkai János rendőr szakaszvezetőt, a 49. sz. pestimrei rendőrőrs megbízott parancsnokát Pestlőrincre vezényelték a nemzetőrvezetők kérésére. Csapó Sándor 4. kihallgatási jegyzőkönyvében erről az alábbiakat vallja: „Kb. 27-28-án az én kérésemre Rátkait a kerületi kapitányságra hívták szolgálattételre, úgy hogy az őrshez ezután már nem tartozott.”⁴⁷ Pantocsik János november 1-én és 2-án Pestlőrincen és Pestimréen tagtoborzással segítette a nemzetőrség létszámának feltöltését.⁴⁸ Ezen a napon Kasza Miklós leváltotta Csapó Sándort a nemzetőrség parancsnok helyettesi posztjáról, és még nemzetőr-igazolványát is bevonta.⁴⁹

A közbiztonság fenntartása mellett a nemzetőrök, illetve a nemzeti bizottság vezetői megkísérelték az esetleges fegyveres támadás elleni felkészülést is. Az egyik tanúkihallgatási jegyzőkönyvben olvashatunk a következőről: „[...] egy esetben hallottam, hogy Szóts Mihály Dr. Berczy Károllyal beszélgetve kifejtette, hogy a templom tornyába golyószórót kellene elhelyezni. Ez a beszélgetés akkor történt, mikor a Bizottság meg lett választva este. Hallottam, mikor Berczy azt válaszolta, hogy nem helyesli, mert szétlövik a falut az oroszok.”⁵⁰

Ugyanezen dosszié egy másik tanúkihallgatási jegyzőkönyvében az alábbiak szerepelnek: „[...] az ellenforradalom alatt Gy. József és O. Tibor nevű fiatalemberktől elvettem egy géppuskát. A fegyvert én bevon-

A barikádépítő Dózsa család

tattam a rendőrőrs udvarára, ahol átadtam Szóts Mihálynak. Szóts, miután a géppuskát átvette, előttem adott utasítást ismeretlen fegyveres személyeknek, hogy a géppuskát vigyék fel a templomtoronyba. Miután ezt meghallottam, mondtam Szótsnek, hogy a géppuska nem jó. Ezután, hogy mi történt a géppuskával, nem tudom. Az esetnek szemtanúja volt B. János, aki motorkerékpáromról leoldotta a géppuska motorkerékpárhoz kötött részeit.”⁵¹

A szovjet támadás

November 3-án már nemcsak a katonák, hanem a polgári lakosság is érezhette, hogy küszöbön áll a szovjet csapatok mindent elsöprő támadása Budapest ellen. A szovjet harckocsik ugrásra készen helyezkedtek el a főváros határában. A pattanásig feszült helyzetben a magyar katonák sejtették, hogy közeleg a támadás. Az ezred harci okmányait (harckészültségi terv, mozgósítási terv, hadműveleti napló stb.) a harcálláspont közelében – 70 cm mélyre – elásták, hogy ne kerülhessenek szovjet kézbe. Meglehet, ma is itt, a földben pihennek a 135. honi légvédelmi tüzérezred iratai.⁵²

⁴⁷ ÁBTL 3.1.9. V-142003. 285. f.

⁴⁸ ÁBTL. 3.1.5. O-16653 23. f.

⁴⁹ ÁBTL 3.1.9. V-142003. 316. f.

⁵⁰ ÁBTL 3.1.9. V-142003. 404. f.

⁵¹ ÁBTL 3.1.9. V-142003. 403. f.

⁵² Veres Mihály, a szerzőhöz írt 2006. március 30-i levelében írja ezt a 135. ezred törzsfőnökétől kapott információ alapján.

A küszöbön álló támadásról tudhatott a rendőrség és a nemzetőrség is, ezt alátámasztják a későbbi vizsgálati jegyzőkönyvek is. A forradalom leverését követően letartóztatott Csapó Sándor kihallgatása során arról beszél, hogy Kasza Miklós november 3-án parlamentként járt a Ferihegyi repülőtérén a Stromfeld laktanyából vele tartó honvédtiszttel. Ugyanebben a dossziében található az alábbi jelentés: *„Egy orosz tiszt járt náluk 4-én, amikor felszólította őket, hogy meg ne merjék az oroszokat támadni, mert rossz vége lesz. Csapót, Kaszát el is vitték a Ferihegyi repülőtérre, s megmutatták, hogy 300 tank van ott. Ennek ellenére Csapó fegyveres barikádharcra hívta fel az ifjúságot.”*⁵³

E két jelentés ugyanarról az eseményről számol be, azonban a dátum valószínűleg hibás. Az eseménynek értelemszerűen november 4-ét, a második szovjet támadást megelőzően kellett megtörténnie.

November 3-án, a szovjet csapatok várható támadása előtt a pestimrei 49. sz. rendőrőrs állománya elhagyta az őrs épületét.⁵⁴ *„November 4-én reggel kb. ½ 5-kor erős ágyúdörgésre ébredtünk. Az utakon tankok robogtak, majd repülők zúgtak el felettünk Pest irányába. Hallottuk a bombák robbanását. Az alsó és felső vasútállomás között egy tanknak elszakadt a láncfalpa, napokig ott maradt, időnként céltalanul gépfegyverrel lövöldözött”*⁵⁵ – emlékezett vissza az eseményekre Gál János.

Aznap, 8-9 óra tájban a pestimrei rendőrőrs előtt megállt egy harckocsi és egy páncélautó. A szovjet katonákat Rátkai rendőr szakaszvezető kísérte el a rendőrség épülete elé. Csapó a szovjet tiszt kérésére átadta az épületben lévő fegyvereket és robbanóanyagokat, amiket a kerületi szovjet parancsnokságra vittek.

November 4-én, 9 és 10 óra között, a Béke tér irányából a Pestimrére vezető úton, a Halomi út sarkán, fegyveresek állították meg a Kasza testvérek által vezetett vöröskeresztes jelzésű mentőautót.⁵⁶ Megkér-

dezték, elvinnének-e három láda „anyagot” a község házára. Kasza Ferenc, aki elmondása szerint egyetlen egyszer sem volt hajlandó a mentőautón fegyvereket vagy fegyvert szállítani, most kivételt tett. Ennek oka az volt, hogy ekkor az Üllői út teljes hosszában már válogatás nélkül lőtt a szovjet hadsereg mindenre és mindenkire, aki élt és mozgott.⁵⁷ Tóth Józsefné visszaemlékezésében elmondta, ezen a napon a patika melletti téren⁵⁸ áthaladva eldobott fegyvereket, löszert és kézigránátot látott.⁵⁹

Az '56-os forradalomra visszaemlékezők közül többen is megerősítették, hogy amikor a szovjet csapatok Gyál irányából a főváros belseje felé vonultak a Vörös Hadsereg útján (ma Nagykőrösi út), akkor elsősorban a Vörös Hadsereg és a Vasút utcán, illetve az ezeket keresztező utcák torkolatában volt kitéve a lakosság a bevonuló csapatokat biztosító szovjet katonák lövöldözésének. Gépfegyversorozat rongálta meg a kisállomás épületét és több lakóház homlokzatát a Vörös Hadsereg útja mentén. Gallai István elmondása szerint a Piac téren (ma Vásáros tér) áthaladó teherautóról szovjet katona nyitott tüzet a közért előtt várakozókra, ekkor egy burgonyáért sorban álló vásárló halálos lövést kapott.⁶⁰

Erős Péter papírra vetett visszaemlékezésében olvashatjuk a következőket: *„A házunk előtt játszottunk az utcán. Egyszer csak akna süvítés, a fák tetején a száraz gallyakat verte. Tudtuk, mit kell ilyenkor tenni, hisz a mozikban sok-sok háborús filmben láthattuk. Hasra vágódtunk, majd pár pillanat múlva hallottuk a robbanást, s láttuk a nagy porfelhőt. Ez a Ságvári⁶¹ és Vezér utca sarkán történt az orvosi rendelő felőli oldalon. Futottam be anyámnak újságolni, ő azonnal szaladt oda, hátha segíteni kell valakin.”*⁶²

Tóth Józsefné elmondta, *„a Piac tér (ma Vásáros tér) felett a város irányában átrepült egy káposztatolvaj. Majd hozzátette, ez volt a beceneve a helikoptereknek, melyek elég rendszeresen landoltak a környék káposztaföldjein, és némi kéretlen betakarítást követően távoztak. A Piac tér egyik lakóházából lövést adtak le a helikopterre, melyből kézfegyverrel viszonz-*

⁵³ ÁBTL 3.1.9. V-142003. 276–278. és 350–351. o.

⁵⁴ A XVIII. kerületi Rendőrkapitányság vezetését a Lőrinci Nemzetőrség részéről Molnár, Bányai és Hideg vették át. (HL Budapesti Katonai Bíróság 605/1957., 163/1958., Katf. 62/1958., 516/1958)

⁵⁵ A szerző gyűjtése

⁵⁶ A Kasza testvérek a forradalom kitörése után megszerezték a házukban parkoló mentőautót, mellyel a várost járták, kórházba szállítva a sérülteket.

⁵⁷ A szerző gyűjtése

⁵⁸ Az imrei Hősök tere, ennek sarkán állt a rendőrőrs.

⁵⁹ A szerző gyűjtése

⁶⁰ A szerző gyűjtése

⁶¹ Ma Póth Irén utca

⁶² A szerző gyűjtése

*ták azt. A földön állók közül senki sem sérült meg.”*⁶³ A szovjet hadsereg hazánkban nem állomásoztatott ebben az időszakban MI–4 típusú helikoptert, az esemény legkorábban november 4-én történhetett, és a röplapszórásra érkező MI–4-esek egyike jöhet szóba. Vellai István pestszentlőrinci lakos elmondta, november 4-ét követően megjelentek a területen a „káposztatolvajok”, és vitték a még felszedetlenül a földeken lévő termést.

S. Béla így emlékezett *„Tudtuk, hogy a szovjet csapatok jönnek Budapestet ostromolni, ezért két gépgyáruval készültünk erre magyar katonákkal, akik-től mi is kaptuk a fegyvert a régi temetőnél”*⁶⁴ és az *lparvasútnál vettünk fel hadállást. Kb. 12-en voltunk fiatalok, egyetemisták meg a katonák. Nem sokára azt észleltük, hogy helikopter húz át felettünk és visszamegy Vecsés felé, nyilván bemértek. Rövidesen ágyútűz ért bennünket.”*⁶⁵

Mindezek után nagy valószínűséggel állítható, hogy a bevonuló szovjet páncélosokat támadó magyar légvédelmi eszközök állásainak légi felderítését végző MI–4 helikopter – a tököli katonai bázisról felszállva – Soroksár, Pestimre, Pestlőrinc légtérét érintve a légi felderítés közben átrepülhetett a Piac tér felett, és ekkor érhetette a kézi fegyverből leadott lövés.⁶⁶

⁶³ Szonderik Gyula nyugállományú alezredes, repülőmérnök, helikopter-szakértő figyelmembe ajánlotta a katonai szakirodalomból VÁNDOR Károly: *Légierő társbérletben. A szovjet légierő és légvédelem története Magyarországon és Ausztriában, 1944–1991* (Budapest, 2009–2010) c. könyvét, melyben a szerző leírja, „*az 1956. november 4-én este érkezett 239. Gvtap Li-2-i a szovjet családok kimenekítését, MI-4-i röplapok szórását folytatták.*”

⁶⁴ A lőrinci régi temető az Üllői út mellett

⁶⁵ A Pestszentlőrinci Pestszentimrei Polgár c. lap VII. évfolyam 2. szám 7. oldalán olvasható S. Béla visszaemlékezése. Vándor Károly katonai szakíró, aki a hazánkban 1945-től állomásozó szovjet haderő történetének kutatója, tárgyi emlékeinek, dokumentumainak gyűjtője, megerősítette azt a feltételezésemet, mely szerint az MI–4 helikopter a tököli szovjet légi bázisról felszállva végezte a felderítő repülését. Tájékoztatójából kiderült, már október 23-át követően megalakult Tökölön egy vegyes szállítószázad, melynek állományába november 4-ével 4 vagy 5 MI–4 helikopter tartozott.

⁶⁶ Veres Mihály hívta fel figyelmemet arra, hogy november 4-étől a szovjet hadsereg egyre több MI-4-es helikoptere hajtott végre feladatot Budapest légtérében. November

Árva György visszaemlékezéséből tudjuk, hogy – akárcsak Budapest egész területén – Pestimrén is repülőgépről szórt röplapokon tudatták a lakossággal, hogy megalakult a Kádár János vezette Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány.⁶⁷ Ez valószínűleg a Budaörsi szállítóezred AN–2 repülője lehetett.⁶⁸

1956. november 4-én, 13 órakor a Budapestre bevonuló szovjet csapatok elfoglalták a Stromfeld laktanyát.⁶⁹ Ezután a hadosztály széteszlott, és mint szervezeti egység teljesen megszűnt. A Magyar Néphadsereg egészét érintő – a forradalom leverését követő – szervezési intézkedésben, melyet a honvédelmi miniszter első helyettese 1957 februárjában 0025/1957 számon adott ki, egy sor alakulat felszámolásáról intézkedett. Ezek közé tartozott az 55. légvédelmi tüzér hadosztály is.⁷⁰

A kerület forradalmárcsoportjai nagy mennyiségben jutottak hozzá a honi légvédelmi tüzérezredek 85 mm-es légvédelmi lövegeihez és 37,5 mm-es gépgyűihez.⁷¹ A kutatások jelenlegi állása, a katonai

4-én délután – a délelőtti Juta-dombi csata után – a letartóztatott magyar kormánydelegációt is helikopterrel szállították Tökölről Mátyásföldre. November 4-én délután a Juta-dombnál, ill. a Határ útnál is tüzeltek helikopterre, sőt később az Üllői út, illetve Kőbánya térségében is.

⁶⁷ A szerző gyűjtése

⁶⁸ IVÁN Dezső: *A magyar katonai repülés története 1945–1956.* Budapest, 1999.

⁶⁹ HL MN különgyűjtemény-E-4./29. 379–388. f.

⁷⁰ VERES Mihály: *Légvédelmi tüzérek és rakétások. A légvédelmi tüzér- és rakétacsapatok története (1948–2000).* Veszprém, 2002.

⁷¹ November 4-én 13 órakor a bevonuló szovjet hadsereg elfoglalta az Üllői út melletti Stromfeld Aurél laktanyát. Ezt megelőzően azonban civil fegyveresek kivontattak a laktanyából 2 db 85 mm-es légvédelmi löveget, melyeket a Béke téren telepítettek. A lövegek parancsnoka Szántó Farkas Béla főhadnagy a Stromfeld Aurél laktanya légvédelmi tüzértisztje lett. Itt harcolt Cziller József főhadnagy és Krizsán Rezső főhadnagy is. November 8-án a Halomi úti laktanyából vontattak ki 2 db 85 mm-es löveget, melyek szintén a Béke térre kerültek. Ennek a két lövegnek parancsnokául Müller Ferenc hadnagyot, a Halomi úti laktanya 77. ezredének testnevelő tisztjét kérték fel, aki maga is légvédelmi tüzér végzettséggel rendelkezett. A lőrinci öreg temetőnél találkozhatunk Forró András főhadnagy, felcser nevével Krizsán Rezső és Szántó Farkas Béla neve mellett.

peranyagok feldolgozása alapján úgy tűnik, november 4. fordulópontot jelentett a forradalmi csoportok számára a légvédelmi tüzértechnikához jutást illetően. Úgy tűnik, mintha a szovjet csapatok megfellebbeztek volna a hadosztályparancsnokság Halomi úti laktanyájáról, illetve a pestimrei tüzérségi ütegállásról. A forradalmárok így – november 4. után – e két helyszínről igen jelentős, mintegy másfél ütegni légvédelmi löveget, illetve 37,5 mm-es gépágyút zsákmányolhattak. (Eddig hat 85 mm-es lövegről tudjuk bizonyosan, hogy a kerületi laktanyákból kerültek a forradalmárokhöz.)

Odor Béla eddig még nem publikált eseményre hívta fel a figyelmet. Ő a Kisfaludy utcában lakott, közel a Kapocs utcai kereszteződésnél lévő kiserdőhöz. Emlékezete szerint ez a terület akkoriban nem volt fásítva, teljesen pusztá volt. Éppen leszerelt a katonaságtól, és a decemberben esedékes esküvőjére készült. November 4-én vagy az azt követő egyik nap megkérdezték, hogy nem menne-e el egy adott címre a fentebb említett pusztá területen álló nehézvontatóval. Ő a kérést elutasította, mivel ilyen gépjárművet soha nem vezetett. Valószínűsíthető, hogy ezzel a vontatóval vitték a helyszínre azt a légvédelmi löveget, melyből néhány lövést az Üllői út felé leadva próbálták megzavarni a szovjet csapatok bevonulását. Odor Béla emlékezete szerint az egyik lövegkezelő az arcán meg is sérült a lövések leadása során. Az Üllői út térségéből az egykori Marx Károly⁷² utcán megindult két szovjet harcjármű Pestimre irányába, hogy hatástalanítsák a rájuk tüzelő löveget. A Kisfaludy utcán, Gyál irányába bekanyarodva két villanyoszlopot is kidöntöttek, aminek következtében megszűnt a környéken az áramszolgáltatás.⁷³

Az Odor Béla által említett lövegről Gál János visszaemlékezésében a következőket írja: „Közben a felkelők ágyúkat hoztak, és Pestimre keleti részén felállítva több lövést adtak le az Üllői úti laktanyára, amit a szovjet tüzérség Kispest irányából szórványos tüzeléssel viszonzott. Egy gránát nem messze csapott be egy ház tetejébe.”⁷⁴

A forradalom alatt a Cséry-telepnél is állt 85 mm-es légvédelmi löveg. „Az események ideje alatt Pestimre határában a szemétlerakó helyen néhány ágyút állítottak fel, avval a céllal, hogy az arra elhaladó szovjet csapatokat lőjék.”⁷⁵

Azt, hogy ezen a területen több löveg is telepítve lett, megerősíti Erős Péter írásbeli visszaemlékezése. „A szemétbánya tetején [...] a felkelők odavittek páncceltörő ágyúkat s azzal is lőtték az elvonuló harckocsikat is. [...] Egyre sűrűbb lett a fegyverropogás és a robbanások zaja. Édesanyám jobbnak látta, hogy a piactérenél lévő kocsma pincéjében töltsünk el egy pár éjszakát, az idősebbek állandó imádkozása és a fegyverek ropogása közepette.”⁷⁶

Gallai István emlékezete szerint a szemétbányánál telepített lövegeket a Marx Károly⁷⁷ utcán haladó szovjet harckocsiból észlelték. A harckocsi a Petőfi⁷⁸ utca vonalában megállt, tornyát befordították a Petőfi utcába, és legalább tíz lövést adott le a bánya irányába. Ekkor kapott találatot a mezőgazdasági gépjavító állomás is, melynek kapuoszlopa 2006-ig biztosan viselte a repesznyomokat.⁷⁹

Idézzük ismét a volt hadosztályparancsnokság a vezérkar részére 1956. december végén írott jelentésének sorait. „A Beloianisz laktanyába november 5-én fegyveres civilek vonultak be és feltörték a raktárakat. Gépkocsival élelmet, lőszert vittek el, mondván a harcoló egységeknek viszik. Ezt senki nem akadályozta meg, mivel csak egy-két tiszt tartózkodott a laktanyában. Ez így ment egészen november 9-ig. A Beloianisz laktanyát és az ütegállásokat a lakosság teljesen kifosztotta, az ott talált összes ruházatot, bútortartat elhordták. Több ütegállásban a legénységi épületnek még a cső vázát sem hagyták meg. A tüzelőállások területe a földdel egyenlővé vált.”⁸⁰

Vojtikovszky László osztotta meg velem az alábbiakat még 2003-ban, majd írásba is foglalta visszaemlékezését. Miután a Halomi úton lévő laktanyából annak teljes személyi állománya eltávozott, és Pestimre lakossága rájött, hogy még őrség sincs a laktanyában, egyre többen keresték fel, s vitték haza onnan mind-

A Széchenyi utcában Kozma Sándor tűnik fel a 85 mm-es lövegek mellett.

⁷² Ma Nemes utca

⁷³ A szerző gyűjtése

⁷⁴ A szerző gyűjtése

⁷⁵ ÁBTL. 3.1.9. V-142003. 343. f. KT Csapó Sándorról.

⁷⁶ A szerző gyűjtése

⁷⁷ Ma Nemes utca

⁷⁸ Ma Címer utca

⁷⁹ A szerző gyűjtése

⁸⁰ HL MN közlőgyűjtemény-E-4./29. 379–388. f.

azt, ami mozdítható volt.⁸¹ Édesapja, Vojtikovszky József, pestimrei lakos autóval vitte haza a pokrócot, ruhaneműt. Egyik alkalommal meglátta őt egy, a környékükön lakó népi ülnök, ám szerencséjére Vojtikovszky József is észrevette őt. Ekkor úgy döntött, nem rakodik ki a kocsiból, ezt a szállítmányt veszni hagyja. Visszaülve a megrakott autóba, elment a rendőrségre, és átvételi elismervény ellenében leadta a nála lévő felszerelési tárgyakat azzal, hogy a fosztogatók elől sikerült e darabokat megmentenie. A forradalom leverését követően nyomozók vitték magukkal Vojtikovszky Józsefet a rendőrségre, ahol a történetekről (laktanya-fosztogatás) kezdték őt faggatni. A letartóztatástól csak a rendőrségtől kapott átvételi elismervény mentette meg.

R. L. visszaemlékezésében teljes egészében megerősíti Vojtikovszky László szavait. Elmondja, hogy Pestimre (és Pestszentlőrinc) lakossága minden mozdíthatót széthordott a laktanyából. Ruházat, fegyver, lőszer, élelem, mind az itt élőkhez került. Volt olyan eset is, amikor a laktanyába sem kellett elmenni, mert Pestimre utcáin honvédségi teherautókról bálaban dobálták le a ruházati felszerelést.

Csapó Sándor Kistarcsán 1957. 06. 01-jén tett vallomásaiban a következőket mondta: „Itt meg kell említenem, a Beloiannis lakotanya kifosztását, amikor a Pantocsik azt mondta, inkább vigyük mink, mint sem az oroszok!”⁸²

November 9-én, körülbelül 10 órakor a szovjet csapatok lőtték a laktanyát. Ekkor több találatot kapott a parancsnoki épület is. Az esti órákban a szovjet csapatok bevonultak a laktanyába.⁸³

November 4-ét követően rohamosan romlott Pestimre közbiztonsága. K. Tamás rendőr szakaszvezető tanúvallomásából tudjuk, „a lakosok panaszkodtak, hogy álarcos fegyveres emberek járnak fosztogatni. Több lakos kárt is jelentett be (Disznót, kerékpárt stb.)”⁸⁴. November 4-e után továbbra is Papp alezre-des maradt a kerületi rendőrkapitányság vezetője. A szovjet parancsnokkal, Popov Potkolkovnyikkal aláírt

szerződés értelmében megindult a fegyverek begyűjtése. A szovjetek naponta páncélautón szállították el a begyűjtött fegyvereket az imrei rendőrőrsről.⁸⁵ „A közbiztonság javítása érdekében megvalósult területünkön is a karhatalmi tiszti járőrözés. 24/24 órásszolgálatban 1 rendőr, 1 nemzetőr és 2 honvédtiszt alkotta a járőrt.”⁸⁶ November 6-át követően Csapó Sándor átvette Kasza Miklóstól a Pestimrei Nemzetőrség parancsnoki teendőinek ellátását.

Több visszaemlékező, így Odor Béla, Elekesné Fa Mária és Árvai György is elmondta, hogy a forradalom leverését követően – szovjet harcokcs-biztosítás mellett – szovjet-magyar vegyes járőr járta házról-házra Pestimrét, forradalmárok és fegyverek után kutatva. Odor Béla nem vette észre, amikor a járőr bement a házukba, és a zajra azt hitte, menyasszonya érkezett hozzájuk. Meg akarta ijeszteni őt, ám a járőrrel találta szembe magát. Árvai Györgytől tudjuk, a járőr nem ment be minden házba. Néhai Elekesné Fa Mária emlékezete szerint a járőrök célzottan rákérdeztek bizonyos személyek hollétére, tehát tudták, hogy kit, kiket keresnek.⁸⁷

Az egyik korabeli jelentésből úgy tudjuk, hogy Pestimrén „egy orvos [helyesen orosz!] alezre-des még 1500 fegyvert követelt a 150-200 db fegyver leadása után.” A valószínűleg hálózati személy „állítása szerint Imrén még most is sok fegyver van elrejtve, jobb időkre félretéve”⁸⁸.

Amikor elrendelték a lakosságnál kint lévő fegyverek és hadfelszerelések begyűjtését, Csapó Sándor, a nemzetőrség parancsnokhelyettese kijelentette, ő nem szedi össze a kiadott ruházatot és fegyvereket, hátha még szükség lesz rájuk.

Deportálás, menekülés, megtorlás

Kissné Csizmadia Ella írja visszaemlékezésében: „[...] az akkori vezetők ismét jól döntöttek, hazaengedték a sorköteles katonákat. Fegyver letéve. Sajnos a kiskatonák közül mennyit, nem tudom, de jó pár vagonnal összegyűjtöttek az oroszok, ahogy haza fele kezdtek széledni. Nekem is volt ismerősöm, Gyuszi, akiket pár hónappal később, amikor már konszolidálódott a

⁸¹ A szerző magántulajdonában lévő Pestszentimrei Önálló Néprajzi-, Ipar- és Helytörténeti Gyűjteményben őrzött egyenruházati darab (pufajka) is ekkor került ki a laktanyából.

⁸² ÁBTL 3.1.9. V-142003. 219. f.

⁸³ HL MN különgyűjtemény-E-4./29. 379–388 fölió

⁸⁴ ÁBTL 3.1.9. V-142003. 321. f.

⁸⁵ ÁBTL 3.1.9. V-142003. 221. f.

⁸⁶ ÁBTL 3.1.9. V-142003. 220. f.

⁸⁷ A szerző gyűjtése

⁸⁸ ÁBTL 3.1.9. V-142003. 350–351. o.

*helyzet, visszahoztak a Szovjetunióból. Úgy tudom, az összes visszajött.”*⁸⁹

Gosztonyi Pétertől tudjuk, a deportálások irányítója Szerov I. F. hadseregtábornok (1953–58 között a szovjet KGB elnöke) volt, aki 1956-ban Magyarországon kiemelkedő szerepet játszott a megtorlásban.⁹⁰ Pestimréről Árvai Gyula (Kissné Gyuszi nevű ismerőse!) és Deutsch Tibor deportáltak neve vált ismertté. Őket nem kérdezhettük meg az egykor történeteikről, mivel mindketten elhunytak már. Árvai Lászlóné emlékezete szerint Árvai Gyula a következőket mondta el visszatérése után: október végén, november elején hagyta el alakulatát, miután hazaküldték a laktanyából a sorállományt. Az Árpád hídon ment keresztül egyenruhában, amikor a szovjet hadsereg egysége elfogta őt. A többi sorkatonával együtt bevonózták őket, és megindultak Kárpátalja irányába. Családja legközelebb 1956 karácsonyán 40 kilóra lefogva látta viszont.

„Amikor nyilvánvalóvá vált, hogy a harc teljesen reménytelen, sokan a várható megtorlások elől külföldre menekültek. Jelentős részük fiatal volt, akiknek nem volt még egzisztenciája, nem volt mit itt hagynia, s kellő erőt érzett magában egy új élet elkezdéséhez. De sokan menekültek el azok közül is, akiket

⁸⁹ A szerző gyűjtése

⁹⁰ „...Malasenkó elmondta nekünk: voltak 1956 novemberében deportálások ki a Szovjetunióba (vagyis Kárpátaljára). Főleg fiatalokat vittek, Szerov parancsolta meg, mivel kevés KGB-s őrség volt, neki, Malasenkónak kellett egyszer egy ilyen szerelvénnyel katonákat adni. Emlékszem, több mint ezer embert vittek ki akkor az országból.” A későbbiekben az ENSZ, valamint Kádár és Münnich határozott fellépése akadályozta meg a további deportálások folytatását. Sőt sikerült 1956. december 31-ig azokat is visszahozni Kárpátaljáról és Galiciából, akiket Szerov előzően kiszállított. GOSZTONYI Péter: A magyar Golgota. A politikai megtorlások vázlatos története Magyarországon 1849-től 1963-ig, és egyéb korrajzi történetek. Budapest, 1993. 294. o. November 10-ig Szerov tábornok emberei 3773 főt tartóztattak le, és 700 főt Csap állomásra irányítottak. Ezt Szerov K-vonalon jelentette november 11-én Hruscsovnak. 1956. november 13-án Szerov ismét jelentést tett Hruscsovnak. Ebben a jelentésben már 4056 letartóztatottról és 767 fő deportáltról számolt be. SZEREDA, V. – SZTIKALIN, A.: Hiányzó lapok 1956 történetéből. Dokumentumok a volt SZKP KB levéltárából. Budapest, 1993.

*a Rákosi rendszerben üldöztek [...] egzisztenciájuktól megfosztottak.”*⁹¹

Az ÁBTL O-16653 Objektum Dosszié 25. f. összefoglaló jelentéséből tudjuk, hogy Pantocsik János több esetben előkészítette a forradalomban részt vevő társai külföldre távozását. 1957. január 6-án este a Kelenföldi pályaudvaron szállt vonatra Kasza Ferenc és bátyja, valamint a forradalom alatt karján és lábán megsérült S. Béla és barátnője. A vonaton együtt utaztak egy főpappal, aki – kinézetük alapján – tisztában volt úti céljukkal. A sérült fiatalemberhez és barátnőjéhez fordulva megkérdezte tőlük, házasok-e. A nemleges választ hallva elmondta, ez bizony nagy baj, mert így, ha sikeresen át is jutnak a határon, nem maradhatnak együtt, még az is lehetséges, hogy nem egy lágerbe kerülnek. A vonat késő éjjel ért Győrbe, ahol a főpap kinyitatta a székesegyházat, és éjfél előtt néhány perccel elvégezte az esketési szertartást. „Mivel statáriumot hirdettek azokra, akik átvitték volna az emigránsokat, ezért kocsmai információk alapján memorizáltuk az útvonalat, [...] mocsáron, lápon mentünk át mintegy 22 kilométert. Bécsben jelentkeztünk egy menekült-lágerben.” A csoport határátlépésének dátuma, 1957. január 7. S. Béla és felesége Kanadában élnek a mai napig is. Kasza Ferenc Kolumbiába került, majd tíz évvel később hazatelepült.⁹²

A kerületben korábban állomásozó légvédelmi hadosztály végleges megszűnése előtt még egy csoport intézte a személyi állomány ügyeit, a szétszóródott és széthordott felszerelés összegyűjtését: „A ho. szűk törzse november 18-án alakult meg az Ibrahim laktanyában⁹³ az ezredtörzs egy pár tisztjének bevonásával, akik intézték a jelentkező tisztek ügyeit, valamint a legénység leszerelését. Illetve az egy évüket töltött legénység szolgálatba állítását. November 27-én a törzs visszakapta a szovjet csapatoktól a laktanya felét, és azóta a ho. és az ezred tiszti állományából egy törzs alakult, mely anyaggyűjtési szolgálatot lát el. A laktanyában lévő részleg eddig 54 gépkocsit, 33 rádiót, 330 távbeszélő készüléket, 3300 tekercs távbeszélő vezetékét + nagymeny-

⁹¹ Az 1956-os magyar forradalom. (Szerk.: LITVÁN György) Budapest, 1991. 89. o.

⁹² Pestszentlőrinci Pestszentimrei Polgár VII. évfolyam 2. sz. 2004. szept.–okt. 7. o.

⁹³ A Beloianisz laktanya új, szovjet elnevezése

*nyiségű ruházati, műszaki, vegyvédelmi és tűzérési, valamint épület berendezési tárgyakat gyűjtött össze.*⁹⁴

Dani Ernő-től tudjuk, hogy a rádió felhívására ő is itt jelentkezett november 20-án. Both Jenő őrnagy felhívta a figyelmét arra, hogy körözést adtak ki ellene, tehát menekülnie kell. Egykori hadosztályparancsnoka kéthavi illetménnyel bocsátotta útjára.⁹⁵

A területen élő volt ÁVH-s tisztektől és a hálózati személyektől kapott jelentések, illetve a rendőrség állományába tartozók tanúvallomásai alapján nyomozást rendeltek el pestimrei tevékenységük miatt 1957. augusztus 28-án dr. Berczy Károly, 1957. szeptember 9-én Csapó Sándor és Szócs Mihály ellen. A forradalom leverését követően sokan kerültek rövidebb, hosszabb időre vizsgálati fogságba, börtönbe.

Mindarról, amit átéltek, álljon itt Erős Péter visszaemlékezése bátyjára, Erős Pál nemzetőrre. „[...] történt még a forradalom leverése után közvetlen egy családi dráma... Egyik éjjel elvitték a húszéves Pali

bátyámat. Gyerekkori barátjánál a padláson puskát „találtak”, kiverték belőle, kik a haverok. [...] Anyánk többször kapott idegösszeroppanást, amíg több hónap elteltével végre hazajött. Senkinek egy szót sem szólt, nem szólhatott, hogy hol volt, és min ment keresztül, mi történt vele. Árnyéka volt testileg, lelkileg a régi önmagának! Évtizedek teltek el, többször megpróbáltam szóra bírni, sajnos nem sikerült. Apám 82-es halála előtt egyszer kérdeztem, a bratyo magának sem beszélt? Akkor mondta apám, egyszer elmondta a testvérem, hogy ahol volt (talán a gyűjtőben?) a cellájuk egyik magasabban lévő ablakából kiláthatnak oda, ha egymás vállára álltak, ahol az udvar sarkában hajnalonta akasztottak. Azt mondták, nem a kíváncsiság végett, hanem ha ismerőst akasztanak, s bárki talán túléli, meg tudja a borzasztó igazságot vinni a hozzátartozóknak! Nem tudták számon tartani a teméntelen akasztást. Szegény bátyám már nincs az élők sorában, 64 évesen meghalt. Magával vitte a sok borzasztó titkát.”⁹⁶

⁹⁴ HL MN Különgyűjtemény-E-4./29. 379–388. f.

⁹⁵ A szerző gyűjtése

⁹⁶ A szerző gyűjtése

A Balassi mozi Pestszentimrén

A Steinmetz Miklós Gimnázium

A PÁRTHÁZ MEGTÁMADÁSA

Előzetes megjegyzések

A fővárosi kerületi MDP pártszékházak elleni támadásokat a történeti szakirodalom eddig is ismerte. Október 24-én ilyenre tudomásunk szerint nem került sor, október 25-én a csepeli, a kispesti, majd a XVIII. kerületi megtámadását több kötet is említi¹. Ezután eltérő eredménnyel sorra került még több is². A mintát – akár tudatosan, akár nem – egyfelől a fegyvereket őrző épületek megtámadása, másfelől a Szabad Nép székháza elleni támadás adta. Motivációja az uralom átvételének aktusa és a régi hatalomnak valóságos és egyszerre szimbolikus megszüntetése, továbbá fegyverszerzés és ávosok keresése volt. Az eseményekre a felfokozott indulat, a feszült, olykor hisztérikus légkör volt jellemző, ezt fejezte ki a behatolás után a berendezés megrongálása, az iratok, könyvek kiszórása és felgyújtása, a lincshangulat. Ugyanakkor ennek foka a konkrét helyzettől függött, a támadók győzelmük tudatában lecsillapodtak. Ez az emocionális hullámvész jellemezte például Csepelt, ahol a párt ház megtámadásának előzményeként október 24-én már a rendőrség és a kiegészítő parancsnokság előtt halálos áldozatokkal járó összetűzés történt, másnap a

párt ház elfoglalását követően mégis mindössze Lenin és Sztálin szobrai kerültek a környező fákra.³

A XVIII. kerületi eseményről az első helytörténeti leírás a Pestszentlőrinc krónikájában jelent meg, ez Benkő Levente szakdolgozatának megállapításait vette át, amely szerint október 25-én egyre több ember verődött össze a téren, és követelni kezdték a ház megnyitását. A párt ház védői ezzel szemben belülről eltorlaszolták a ház kapuját. Ez elmergesítette a helyzetet, az ostromlók kezében megjelent egy-két fegyver, amit a rendőrségről származónak tartott a szerző. Kideríthetetlennek vélte, hogy ki lőtt először, az biztos, hogy délután tűzharc alakult ki; a párt ház védői az emeleti ablakból tüzeltek, míg a felkelők a tér fái és az első világháborús emlékmű mögül. A mintegy egyórás párbajban senki sem sérült meg. A párt ház sorsát a felkelők oldalán beavatkozó rendőrök pecsételték meg, egy dömpör segítségével sikerült betörni a kaput és behatolni az épületbe. A ház védői a rendőrök oldalán hagyták el az épületet, szidalmazások közepette, de sértetlenül. Estefelé a tömeg kiszórta az emeleti ablakból az utcára a kárderlapokat és könyveket, majd felgyújtotta azokat. A szerző megállapítja végül, hogy az ostromnak sem sebesültje, sem halottja nem volt.⁴

Tekintettel arra, hogy a párt ház ostroma valamilyen nagyobb kerületi peranyagban előkerül, különösen a Molnár Károly és társai elleni vizsgálatban és perben, így ezek ismeretében megkísérelhetünk egy pontosabb, de nem teljesen végleges rekonstrukciót összeállítani.⁵

¹ Szakolczai Attila könyve nem tud a XIX. kerületi párt ház ostromáról. SZAKOLCZAI Attila: Az 1956-os forradalom és szabadságharc. Budapest, 2001. 39. o.

² Október 29-én került sor a VII. és VIII. kerületi párt ház feldúlására, majd egy napra rá a Köztársaság téri budapesti központ elleni támadásra. A Biszku Béla által vezetett angyal földi párt házat az apparátus október 30-áig tartotta, akkor úgy döntöttek, hogy elhagyják azt, és telefonon tartják a kapcsolatot. Szenes Iván, az MSZMP Budapesti Pártbizottság 1957. októberi jelentésére hivatkozva említi, hogy a párt bizottságok eltérően viselkedtek, ahol egybeforrt gárda volt, ott jobban megszervezték a maguk, a közigazgatás és az üzemek védelmét. A leggyengébbnek épp a kispesztit ítélte a jelentés, ahol a kerületi párt bizottság már az első nap szétesett. SZENES Iván: A kommunista párt újjászervezése Magyarországon 1956–1957. Budapest, 1976. 23. o.

³ BOLLA Dezső: Csepel, 1956. Tények és dokumentumok. Budapest, 2006.

⁴ Pestszentlőrinc krónikája. Szerk.: Dr. TÉGLÁS Tivadar. Budapest, 1996. 235–236. o.

⁵ A Molnár Károly és társai elleni peranyagot lásd HL, Katonai Bíróság XI. 22. 605/57. A Tutsch József és társai elleni vizsgálati anyagot: ÁBTL 3.1.9. V-144224/2. A Dobi Pál és Papp Sándor elleni vizsgálati anyagot: ÁBTL 3.1.9. V-144440.

A helyszín

A pártház Pestszentlőrinc városközpontjában, a kerület főútvonalaának frekvenciált helyén, a Vöröshadsereg útja 131. (ma Üllői út 453.) szám alatt állt. Előtte úttest, majd az 50-es villamos sín párja, vele szemben a kerület központi, nagy tere, a Kossuth tér helyezkedett el. A korábbi pékség épülete a Magyar Dolgozók Pártja 1948-as megalakulásától pártszékházként működött. Mellette nem volt üres telek, az egymáshoz épült házak folyamatos beépítettséggel helyezkedtek el egymás mellett. Szemben a téren két emlékmű állt, a szovjet hősi és a Vöröshadsereg útra néző reprezentatív I. világháborús szoborcsoport, amely ma is megvan. A park hátsó sarkában az 1954-ben épült szabadterei színpad volt⁶. A parkot a pártházhoz közelebb eső szélén néhány lakóház és az idők folyamán felszámolt téglagyár foglalta el. A térnek a székházzal szemben lévő távolabbi, túlsó oldalán a meghatározó építmény a ma is működő gimnázium volt, akkor Steinmetz Miklósról elnevezve⁷. A tér belváros felé eső oldalán lévő Ságvári Endre (korábban és ma Gyöngyvirág) utca és a park sarkán volt a rendőrség (ma zeneiskola), mellette a katonai kiegészítő parancsnokság (ma a felújított villa épületében vendéglő van). A rendőrségről a parkra és parkon keresztül a pártházra lehetett látni, a két épület közötti távolság légvonalban kb. háromszáz méter.

Az ostrom alá vett épület homlokzati része egyemeletes, a tágas, kétszárnyas kaput körülöleli. A kapun személygépkocsik és lovas kocsik is behajthattak az udvarra, amit földszintes épületrészek ölelnek körbe. A bejáratnál a kapualjban porta, mellette az emeletre vivő lépcső indul. Az emeleten voltak a vezetők irodái. Az udvar hátsó részén garázs és ebédlő helyezkedett el. A homlokzati földszint és az oldalépületek belülről is átjárhatók voltak, az emelet az oldalépület padlásához kapcsolódott. A földszinti homlokzati ablakokat ma is erős rács védi. Az emeleti rész közepén egy erkély van kiképezve. A nagy és erős kapu, a rácsos ablakok, a zárt házsor az erőszakos behatolásnak meglehetősen ellenálló külsőt kölcsönzött.

⁶ A színpadot, akkori nevén Ifjúsági Parkot az 1990-es évek közepén lebontották. Helyén ma az 1848-as emlékmű áll

⁷ Később Hunyadi Mátyás, ma Sztéhló Gábor Evangélikus Gimnázium, a Kossuth tér 2. alatt

Előjelek

Az október 23-i esti és éjszakai események a kerületet mint a városközponttól távol eső külvárost nem érintették. Ezzel együtt Papp Sándor alezredes, akkori rendőrkapitány 1957. április 16-án tett tanúvallomásából tudjuk, hogy a rendőrséget felettes szervei készségszerűen helyezték. „1956. október 23-án este 21 órakor a lakásomon telefon útján értesítést kaptam a kerületi kapitányság ügyeletes tisztjétől, hogy a budapesti főosztály vezetője készségszerűen szolgálatot rendelt el. Azonnal indultam, s a kapitányságra kijöttem. Továbbiakban körtelefonon még ugyanazon az estén azt az utasítást kaptam, hogy az összes őrsöket vonjam össze a kapitányság épületébe az egész személyi állományra vonatkozóan pedig az volt az utasítás, hogy a kapitányság épületét nem hagyhatják el, fegyvereket nem adhatnak ki senkinek, azokat helyezték biztonságba, ha szükséges rejtjük el. Fegyvert használni tilos, kivéve azt az esetet,

ha közvetlen támadás érne minket. A parancsot végrehajtottam.” – mondta el Papp Sándor. A központi parancsok egyértelműen a felkelők fegyverszerzési törekvéseivel szembeni védekező magatartásra utaltak, miközben megkezdődött a szovjet csapatok bevonulása a fővárosba.

Október 24-én szerte a városban fellángoltak a harcok. A Budapesti Rendőr-főkapitányságot már aznap reggel fegyveresek támadták meg. A támadást két oda érkező magyar harckocsi közbeavatkozása segítségével el tudták hárítani. Aznap este a XIV. kerületi kapitánysághoz segítségként érkező tankok azonban már átálltak a felkelők oldalára. A rendőröknek menekülniük kellett. (Másnap reggel a felkelők elfoglalták a IX. kerületi rendőrkapitányság épületét. Az összetűzésben egy rendőr meghalt.)

Október 24-én reggel a város frekvenciált terei megteltek emberekkel, sokan igyekeztek munkahelyükre jutni, mások kíváncsiságból vagy vásárlási céllal mentek ki az utcára. A felkelők és a lakosság sajátos találkozási és a szovjet katonai egységek megérkezése az ellenállás légkörét erősítette. A XVIII. kerületben az akkori Vöröshadsereg, a mai Üllői út volt ennek a központja. Nem kellett sok, hogy a Kispest és Lőrinc határában lévő és a Vöröshadsereg útjáról nyíló, mintegy 4500 munkást foglalkoztató Vörös Csillag Traktorgyár előtt reggel a Budapest és Lajosmizse összeköttetését biztosító vasútvonal Üllői úti kereszteződésénél barikád épüljön, és ezzel kialakuljon az első ellenállási gócpont a két kerület határvonalán.⁸ A rendőrkapitány szerint 23-a éjjelén és 24-én a XVIII. kerületi rendőrséget támadás nem érte, küldöttség sem kereste meg. Másként emlékezett a történetekre L. Kiss Margit, a rendőrség 26 éves telefonos kisasszonya, aki szerint már október 23-a estéjén, 22 óra körül megjelent a kapitányság előtt kb. 30 fő, fegyvert, a vörös csillag levételét, illetve a korabeli köznyelvi kifejezéssel élve, az ávósok kiadását követelték. Ezt az akciót a rendőrkapitány leszerelte, a csoport távozott. Hasonlót említett Fejes Sándor nyomozó hadnagy, akit éjjel géppisztollyal fegyvereztek fel. Szerinte a védelem annyit jelentett, hogy mindenkinek a saját ablakában kellett adott esetben tüzelőállást foglalnia. Az ő emlékezetében 23 órakor jelent meg

⁸ Ráadásul a környéken volt több nagy létszámú gyár, amelyek közül a legjelentősebb a Kistext és a Lőrinci Szalagszövő és Csapkegyár volt.

L. Kiss Margit (helyszínelési fotó)

egy kisebb csoport fegyverért, de eredménytelenül távoztak.⁹

Dobi Pál főhadnagy a kerületi rendőrség közrendvédelmi alosztályának akkori vezetője 1958. június 18-ai kihallgatásán a kapitánnyal egyezően azt vallotta, hogy 23-án éjjel Papp Sándor parancsára elkészítette a kapitányság védelmi tervét, majd végrehajtotta az őrsök bevonására vonatkozó parancsot. Szétosztotta a fegyvereket a legénység között, és beosztotta őket védelemre. Szerinte már október 24-én reggel megjelent a kapitányság előtt egy teherautónyi ember, akik fegyvereket követeltek, de a kapitány, ő és még egy társa ezt a kíséreltet is leszerelte. 1958. szeptember 22-ei vallomása ennél részletesebben mondja el a történeteket. Október 23-án éjfél tájban még nem volt szó az őrsök összevonásáról, ekkor Dobi ellenőrizte a 41. és 42. számú kerületi őrsöt, de alighogy visszatért, már bevonásukról kellett intézkednie. Ez is megtörtént, a kintiek magukkal hozták a fegyver- és lőszerkészletet és a titkos irattárakat. Dobi ekkor

⁹ Fejes Sándor 1957. június 10-ei tanúvallomását lásd ÁBTIL 3.1.9. V-144224/2.

tervezte és szervezte meg a kapitányság védelmét, és támadás esetén tűzparancsot is kilátásba helyezett. Hajnali három és négy óra között érkezett az első 25-30 főből álló csoport gépkocsival, és fegyvert követelt. A kapitány, Dobi és egy harmadik tiszt ezt megtagadta, és távozásra szólította fel a felkelőket, akik engedelmeskedtek. A vallomás így folytatódik: „24-én 07-08 óra között egy polgári személy bejött a kapitányságra azzal, hogy a Vöröshadsereg útján egy péküzlet előtt katonaság fegyvert osztogat a polgári lakosságnak. Kb. 10 rendőrrel a helyszínre mentem és megállapítottam, hogy a katonaság nem fegyvert, hanem kenyeret osztott. Visszafelé jövet láttam, hogy a Vöröshadsereg útja és a Baross utca sarkán nagy csoportosulás van, a városba menő szovjet harckocsikat nézik. Az egységgel odamentem és szétszattuk a tömeget.”

Október 24-én este 22 óráig a vallomás szerint nem történt semmi. Ezen az estén a kormány 8 óra 20 perckor kijárási tilalmat rendelt el. Dobi Pál járőröket indított, akik több utcán kószáló személyt elő is állítottak. Hogy az ő sorsuk mi lett? Mivel reggel Nagy Imre miniszterelnök feloldotta a kijárási tilalmat, minden valószínűség szerint 25-én reggel elengedték őket. Papp Sándor szerint október 24-én este 22 óra körül tehergépkocsival negyven, részben már felfegyverzett felkelő érkezett a rendőrséghez, és további fegyvereket követelt a szovjet hadsereg elleni harchoz. Papp sem fegyvert nem adott, sem alkudozni nem volt hajlandó, és ellenállást helyezett kilátásba. A tárgyalás megszakadt, a csoport egy óra múlva eltávozott. Az alezredes szerint nem kerületi felkelők voltak, vezetőjük egy kb. 24 éves kalauznő és egy kb. 18 éves fiatalember volt. Az esetet két perbe fogott rendőr, Györki Lajos és Rovenszky István is megerősítette.

A rendőrség elé érkező és fegyvert kérő kisebb csoportok megjelenésében csak egyetlen szokatlan dolog volt megfigyelhető, az hogy a rendőrség különösebb konfliktus nélkül hárította el a fegyverek kiadására vonatkozó igényeket. Ez egyfelől azzal volt magyarázható, hogy a Budapesti Rendőr-főkapitányság erőösszpontosításra és védelemre rendeztette be a kerületi kapitányságokat, mindenképpen igyekezett megakadályozni a fegyveres összecsapást és a vérontást. Másfelől azzal, hogy a helyi rendőri vezetők ennek megfelelően cselekedtek, jól megszervezték saját védelmüket, ugyanakkor nem provokatívan, el-

lenségesen, hanem határozottan, de kitérően léptek fel a felkelőkkel szemben.

Október 23-a után a pártbizottság is fegyveres védelemre készült. Október 24-én Janza Ferenc, a kerületi MDP első titkára védelmi tervet dolgozott ki. Az önként jelentkező pártmunkásokat felfegyverezte, így került a védők közé Ács Zoltán, a pártbizottság Skoda gépkocsijának sofőrje. Ács vallomása szerint a védők száma kb. 20 fő lehetett. Janza Ferenc a fegyvereseket éjjel-nappali szolgálatra osztotta be. Október 24-én délelőtt Mezei János, a tanács közművelődési előadója szerint nagy sürgés-forgás volt az épületben, a fegyverszerzés és az előkészületek nagy iramban folytak. Az egyébként csendes éjszakát ott is töltötte társaival.

Dudás János, a pártbizottság egyik alkalmazottja 1958. június 30-ai vallomásában arról beszélt, hogy október 24-én ő ment át Papp Sándor rendőrkapitányhoz annak érdekében, hogy a pártházbeliek fegyvert kapjanak. Három karabéllyal, két géppisztollyal és két pisztollyal tért vissza. Ezenkívül két rendőrt is átküldött a védelem megerősítése érdekében. Papp Sándor erről így számolt be vallomásában: A pártbizottság „24-én fegyvereket kért tőlünk, 25-én pedig rendőröket a pártház biztosítására. Mindkét esetben utasítást kértem a főosztálytól [a BRFK-tól] a kérelemmel kapcsolatban, a válasz az volt, hogy egyetlen fegyvert és egyetlen embert sem adhatok a pártbizottság részére. Ennek ellenére emlékezetem szerint 7 db puskát és 1 db géppisztolyt, majd később hat rendőrt átküldtem a pártbizottság épületébe.”

Janza Ferenc, aki személyesen kért október 24-én segítséget Papp Sándortól, négy géppisztollyal és karabéllyal felfegyverzett rendőr átküldésére emlékezett.¹⁰ Bérces Ferenc, a pártház gondnoka, 1958. július 4-ei vallomásában négy-öt, a pártházhoz rendelt rendőrről emlékezett, akik a portán tartózkodtak már 24-én. Bozóki Zoltán József, a pártház egyik dolgozója szerint október 25-én négy rendőr érkezett a védelem megerősítésére.

A védők fegyvert szereztek a honvédségtől (Bozóki Zoltán József szerint az egyik kerületi tüzerlaktanyából) is. Dudás János szerint ezt követően 17 géppisztolyuk, 60 karabélyuk, két pisztolyuk és nagyobb mennyiségű kézigránátjuk volt a pártház védelmére.

¹⁰ Válas József másodtitkár 3-4 rendőr ott tartózkodásáról számolt be.

Ismerjük a Magyar Néphadsereg XVIII. kerületi Ki-egészítő Parancsnokságának az 1956. október 23. – 1957. május 1-je közötti eseményekről szóló jelen-tését, amely az október 25-ei fegyverátadásról így számol be:

„Október 25-én érkezett be Bach [százados], aki a közlekedés nehézségei miatt előbb nem tudott be-vonulni szolgálati helyére. Ezen a napon délelőtt a ker. PB erősítést kért a P[arancsnok]ság-tól, s így egy g[ép]pi[sztoly]-t lőszerral, valamint kgr.¹¹ készletünk felét, kb. 5-6 db-ot és kb. 200 db puskatöltényt ad-tunk át a pártbizottságnak.”¹²

A szovjet emlékmű lerombolása

Így érkezett el 1956. október 25-e. Előző este három-negyed kilenckor Kádár János, az MDP Központi Ve-zetőségének titkára rádióbeszédében a pártbizottsá-gok és a közintézmények megvédésére szólította fel a párttagságot. A reggeli rádióadás azonban a felkelés felszámolásáról a helyzet és a főváros életének nor-malizálásáról is beszélt. A válság megoldódni látszott. Megindult a közlekedés, helyreállt a közellátás. A Bu-dapesti Pártbizottság felhívása munkára szólította a fővárosiakat. Szerinte a városban sok tízezer ember in-dult el a munkahelyére vagy vásárolni. A kora reggeli vonatokkal közel 80 ezer ember érkezett Budapestre. Az utcák megteltek járókelőkkel. Reggel a kerületi pártház védői is megfogyatkoztak, egyesek védelmi beosztásuknak megfelelően elfoglalták helyüket, mások viszont – nyilván a konszolidáció reményében – munkába mentek. Dudás János említett vallomá-sában úgy emlékezett, hogy október 25-én délelőtt

több tüntető csoport vonult el a pártház előtt, egyes csoportok meg is álltak, de minden atrocitás nélkül továbbmentek. Papp Sándor ehhez hasonlóan azt állította, hogy a kerület területén több különböző csoport verődött össze, szovjet- és Rákosi-ellenes jelszavakat skandált, de különösebb incidens a déli órákig nem történt. Janza Ferenc párttitkár és a vé-delemben 23-a éjjelétől részt vevő Somogyi László ugyancsak úgy emlékezett, hogy délelőtt különösebb esemény nem történt.

A déli órákban azonban változott a helyzet. A város belső kerületeiben a fegyveres harcot átmenetileg újra a politikai demonstrációk váltották fel, különbö-ző pontokon tüntetések, felvonulások szerveződtek. Nagyobb csoport gyülekezett a pestszentlőrinci Kos-suth tér túlsó oldalán lévő téglagyár bejáratánál is, és a kapu tetején lévő vörös csillagot eltávolították. Papp Sándor vallomásában erre a következőképp em-lékezett: *„Ezt a körülményt jelentettem a Budapesti Főosztálynak, ahol azt a választ kaptam, hogy nem kell megakadályozni, mert a főosztályon is eltávolí-tották az épületről [a csillagot – a szerző] és egyben közölték, hogy a sapkánkon lévő vörös csillagot is ve-gyük le. Ezen események közben állandó telefonöss-zeköttetésben voltam a kerületi pártbizottsággal is. Velük is közöltem a tömegnek ilyen irányú tevékeny-ségét, ahonnan szintén azt a választ kaptam, hogy ők is eltávolítják az épületükről a vörös csillagot. Ezek után mi is levettük az épületünkről a csillagot.”*

Dudás János emlékezete szerint a délelőtt során dön-tötték le a rendőrség közelében lévő, a Kossuth téren álló szovjet emlékművet, amelyet a *„rendőrök csak néztek, semmiféle ellenintézkedést nem tettek”*. Az emlékmű ledöntése után Dudás szerint Papp Sándor átjött a PB-re, majd Janza Ferenc első titkár kért még erősítést Papp Sándortól. Erre a kapitány egy vagy két rendőrt küldött át.¹³ Ács Zoltán 1957. március 27-ei vallomásában is említést tett az emlékmű meg-rongálásáról, de azt a kora délutáni órákra tette, és a tömeget 50-100 fő közöttire becsülte. A védők az emlékmű megrongálását a pártházból figyelték, és ez megérlette Janza Ferencben az elhatározást, hogy leveteti a pártházról is a vörös csillagot. Ács és Dudás végre is hajtotta az utasítást, de ez nem hárította el a támadást. (A szovjet emlékmű ledöntése idősza-

¹¹ Kézigránát

¹² HL MVKGY I. (1956.) 6/a d 1. ő. e. A jelentés így folytatódik: *„Majd ugyanezen a napon a délutáni órákban a ker. PB előtt nagy tömeg gyűlt össze, majd lövések hang-zottak el. A rendőrség segítséget nyújtott, mi pedig a Kieg. Pság. épületében a parancsnok utasítására védelemre ren-dezkedtünk be. A lövöldözés megszűnt, a PB épülete előtti tömeget szétszeltették, melynek egy része a rendőrséggel együtt fáradozott a rend helyreállításáért. Részünkről beavatkozásra nem került sor.*

Parancsnokságunkon tartózkodtak még Borsós alez., Kemény Gyula szds., Varga János fhdgy. és Bagdi István fiorm. elvtársak, a két utóbbi a Föv. Kieg. Pság. beosztottja volt, akik utasítást kaptak az itt-tartózkodásra.”

¹³ ÁBTL 3.1.9. V–144440. 98. o.

kában a Városház utcában lévő kerületi tanácsról is lekerült a vörös csillag.)

Az egyik rendőr, Györki Lajos írásos vallomásában arról számolt be, hogy – bár az eseménynél nem volt jelen – délután kb. 150 fős tömeg jelenlétében a szovjet katonai emlékművet megrongálták. Közelebről a vörös csillagot és az elesettek nevét tartalmazó márványtáblát leverték, és egy lyukas nemzeti színű zászlót akasztottak a tetejére. Úgy hallotta, hogy valaki vagy valakik beszédet mondtak, azt megélték, elénekelték a magyar Himnuszt, és a térrel szemben lévő pártházhoz mentek.

A pártházban lévők az eseményeket nyilván tanács-talanul nézték. A híradások konszolidációról szóltak, a valóság azonban ennek ellenkezőjéről tanúskodott. A tömeget inkább ellenségüknek tekinthették, semmint párbeszédre alkalmas partnernek. Munkahelyéről, a tanácstól visszafelé tartó Mezei János épp akkor ért a térre, amikor a szovjet emlékműről a csillagot bontották. Ez a nagyobb csoport Mezei szerint *„felzaklatott állapotban volt”*. Ő gyorsan bement a pártszékházba, ahol *„a legnagyobb fokú pánik és fejtelenség uralkodott.”* Egy tanú arról számolt be, hogy közvetlenül az ostrom előtt bement a pártházba, és figyelmeztette Janza Ferencet, hogy a XIX. kerületi pártbizottságot már feldúlták. Amikor kijött, a tömeg már a ház előtt volt, és azzal gyanúsították, hogy ávós, de hagyták távozni. Papp Sándor szerint a téren a pártbizottság felé forduló tömeghez Kispest felől újabb tömeg csatlakozott, és így összesen négyszáz-ötszáz ember kezdte meg az épület ostromát. A helyzet egyre feszültebbé vált.

A „támadók”

1956. november 9-én Dunaharaszti környékén szovjet egységek feltartóztattak egy személygépkocsit, amelyben öt ember ült. Tekintettel arra, hogy jelentős mennyiségű fegyvert és lőszert is találtak az autóban, az öt embert lefoglalták és Tökölre szállították. Az öt főről gyorsan kiderült, hogy aktív szerepet játszottak a XVIII. kerületi eseményekben. A kihallgatás során közülük kettő a pártház ostromáról is beszélt. Molnár Károly november 11-én vallomást tett egy bizonyos Kabelács Istvánról, aki részt vett az ostromban, pisztollyal lövöldözött a pártházra és felgyújtotta az MDP Skoda személygépkocsiját. Később Kabelács

a pártház pincéjébe költözött. A másik letartóztatott, Hideg József – mint az ostrom résztvevője – két másik emberről, nevezetesen Gergelics Imréről és Gulyás János orvostanhallgatóról beszélt kihallgatóinak. Előbbit, mint a támadás vezetőjét említette. A tököli szovjet repülőtéri bázison lezajlott kihallgatás során már kiderült, hogy Kabelács keresztnéve nem István, hanem Vilmos. A vizsgálatot hamarosan a politikai rendőrség vette át. A tököli vallomások alapján a pártház ostroma az egyik nyomozati eseménnyé vált. A támadás egyik főszereplőjét tehát Kabelács Vilmosnak hívták. Ő volt a Molnár Károly és társai ellen indított per ötödrendű vádlottja, vallomásait azonban hiába keressük, ugyanis letartóztatása előtt, 1956. december 17-én sikerült külföldre menekülnie. Kabelács 26 éves, a kispesti húsiparnál dolgozó rakodómunkás volt. 1948–1950 között rendőri szolgálatot teljesített, de jogtalan fegyverhasználati ügy miatt leszerelt. 1950-ben bevonult katonának, 1952-ben őrszolgálati vétség miatt a katonai bíróság négy hónapra ítélte, tehát ilyen értelemben megjárta a rendszer börtöneit is. A peranyagban két rövid, vele készült jegyzőkönyv mégis található, amelyek közül az egyik meglehetősen korai, 1956. november 1-jei keltezésű. Ebben Kabelács Vilmos leszögezi, hogy részt vett a pártszékház elfoglalásában, amire így emlékszik: *„Amikor a harc elkezdődött mi felkelők és a pártházat védők között, majd másfél óras tűzharc után rohamot vezényeltem oda, ahonnan a tüzet kaptuk. Majd körülfogtuk azt a helyiséget, ahonnan a tűz jött, és amikor a hátsó középső terembe mentünk, akkor már tüzelés nem volt és ott találtuk Mezei János nevezetű személyt, aki már ekkor nem lőtt ránk, hanem ott állt bent a teremben, és ott volt mellette egy 48 mintájú hadipuska, és kb. 3-4 db töltényt találtunk. A fegyverből eredő tűz abból a helyiségből jött, ahol Mezei tartózkodott.”* A jegyzőkönyv még rögzíti azt is, hogy teljes épségben állították elő Mezeit a rendőrkapitányságra. Ennek a vallomásnak a háttere egyelőre tisztázatlan, nincs kizárva, hogy Mezei János második, október 29-ei letartóztatásával függhetett össze. Annyi megállapítható belőle, hogy Kabelács Vilmos saját bevallása szerint is az ostrom egyik vezetője volt. Ezt lényegében valamennyi vallomás megerősíti.

A pártház elleni támadás első bírósági rekonstrukcióját az 1957. november 30-ai keltezésű ítéletben olvashatjuk. Az ítélet a később kivégzett Molnár Ká-

roly és huszonegy társa elleni – már említett – perben született a Budapesti Katonai Bíróságon. Az alábbi szöveg Molnár Károly cselekedeteinek keretébe ágyazva adja elő az ostromot:

„Az I. r. Molnár Károly pe. vádlott 1956. október 23-ig Budapesten a XIX. kerületben¹⁴ lévő Vörös Csillag Traktorgyárban dolgozott mint géplakatos. Nevezett 1956. október 24-én munkába indult, azonban a munkahelyére nem ment be. A traktorgyár mellett húzódó vasútvonal mellett barikádot építő ismeretlen személyekhez csatlakozva részt vett a kérdéses barikád építésében. Ezt követően villamosra szállt és a Kilián laktanyáig utazott. Itt látva azt, hogy ismeretlen civil személyek fegyveres harcban vannak a szovjet katonákkal, ő is fegyvert akart szerezni, azonban ez nem sikerült. A későbbiek során lakására távozott és az éjjelt otthon töltötte. Másnap 1956. október 25-én a munkahelyére bement, azonban onnan rövid idő múlva eltávozott. A kora délutáni órákban megjelent a XVIII. kerületi pártbizottság épülete előtt, ahol ekkor már kb. 600 főnyi tüntető tömeg volt. E tömeg egyes tagjai a pártbizottság mellett lévő szovjet hősi emlékműről a vörös csillagot és a Pártbizottság épületén elhelyezett táblát leverték. Ezt követően erőszakosan akartak behatolni a pártbizottság épületébe. Az épületben ebben az időben egy pár ember tartózkodott, akik fegyverrel is el voltak látva. Ezen személyek észelve a tömeg erőszakos behatolási szándékát, egy-két lövést leadtak a tömeg feje fölé. Ezután a tömeg megrohamozta a pártbizottság épületének kapuját és a fegyverek kiadását követelte. Ekkor a kaput betörni nem tudták. Időközben a helyszínre érkezett az V. r. Kabelács Vilmos és a II. r. Hideg József vádlott. Kabelács tehergépkocsit vezetett, amelyen fegyveres személyek foglaltak helyet. Nevezett a helyszínre megérkezve gépkocsijával nekiment az épület kapujának és azt betörte. Ezután a tömeg nagy része benyomult a Pártbizottság udvarára. E tömegben tartózkodott ekkor már a X. r. Balogh Zoltán r. tiz. vádlott, a XI. r. Szednák Jánosné vádlott a vele közös háztartásban élő Bálint János és a XII. r. Gergelics Imre pe. vádlott is. A pártház védelmezői látva a tömeg betódulását, sortüzet adtak le a tömeg feje felett. Ekkor az udvarba behatolt személyek visszamentek az utcára. Ezen idő alatt érkezett a pártbizottságra Papp alezredes a XVIII. kerületi Rendőrkapitányság volt vezetője né-

hány beosztott rendőrrel. Megérkezése után az V. r. Kabelács Vilmos és a XII. r. Gergelics Imre vádlott nevezetthez csatlakozva bizottságként ment fel a pártház védőjéhez. Kabelács és Gergelics, valamint a velük együtt menő pár fegyveres személy a pártház védőtől a fegyverek kiadását követelte. E kérésüket nem teljesítették. Időközben az utcán lévő tömeg egyes tagjai a pártházra tüzet nyitottak. Papp alezredes ezt látva elrendelte, hogy a pártházban található fegyvereket rakják gépkocsira és azt szállítsák át a XVIII. kerületi Rendőrkapitányságra. Miután a gépkocsi a fegyverekkel a pártház udvaráról kiindult, az utcán lévő tömeg a gépkocsit megrohanta és a rajta lévő fegyvereket magához vette. Ezt követően még nagyobb erővel ostromolták a pártbizottság épületét. Az épület védelmezői ezt tapasztalva, igyekeztek az épületből eltávozni. Ez nem mindenkinek sikerült, mert a pártbizottság épületébe benyomuló ellenforradalmárok Mezei János tanácsi dolgozót és egy Herczeg nevű személyt elfogtak. Nevezetteket a tömeg üttötte-verte, majd mindkettőjüket fel akarta akasztani. Mezeit és Herczeget ismeretlen körülmények között kísérték át a XVIII. kerületi Rendőrkapitányságra, ahonnan később őket elengedték. A pártbizottságra betóduló tömeg az ott talált különböző pártiratókat felgyújtotta és az egész épületet feldúlta. Az I. r. Molnár Károly vádlott a pártbizottság épületébe való behatolás után szerzett magának fegyvert. Az V. r. Kabelács Vilmos vádlott a pártbizottság ostroma közben az épület udvarán álló és a pártbizottság tulajdonát képező személykocsit felgyújtotta, amely elégett. Nevezett az ostrom közben észrevéve azt, hogy a pártbizottság épületének védői el akarnak távozni, azokra fegyverével tüzet nyitott. A tűzharc során ismeretlen körülmények között sebesült meg a pártbizottságon tartózkodó Dudás János pe., aki az épületet védő személyekhez tartozott. A pártház ostromában a II. r. Hideg József vádlott is részt vett. Az esti órákban érkezett meg a pártházhoz a IV r. Aradi Imre vádlott, aki ezen a napon már korábban gépkocsivezetői munkára jelentkezett a XVIII. kerületi Rendőrkapitányságon. A pártház ostroma után az I. r. Molnár Károly vádlott több fegyveres személlyel gépkocsin ment el a Jánosmizsei vasúthoz, ahol barikád építéséhez fogtak.”¹⁵

A pártház előtti gyülekezők, majd tüntetők számára vonatkozóan az ítélet 600-as becslése közelít a vallo-

¹⁴ Az eredeti periratban XVIII. kerület szerepel.

¹⁵ HL Katonai Bíróság XI.27. 163/1988.

mások többségében elhangzottakhoz. Bár volt olyan tanú, aki 100-150-re, más 200-300-ra, megint más 2000-3000-re tette a létszámot, a rendőrkapitány és közbiztonsági helyettese egyaránt 400-500 főt mondott, és ez tűnik a leginkább elfogadhatónak.

Hogy honnan verbuválódott a pártház előtti tömeg, azt pontosan nem rekonstruálhattuk. Sok vallomás szól arról, hogy az oda érkezők a környéken hallották, hogy a pártházat ostromolják. Szednák Jánosné és Bálint János is a városban kószált, a Fórum mozi előtt az Üllői úton sok ember volt kinn az utcán, és amikor eljutott hozzájuk a hír, hogy a pártháznál „balhé van”, együtt indultak el a helyszínre. Tutsch József – egy másik per vádlottja – is véletlenül került bele az eseményekbe, ő és még két ember részt akart venni az ostromban, de lekésték. Aradi Imre azt állította, hogy ugyancsak véletlenül vetődött a házhoz, ahol már javában folyt az ostrom. A támadók oldalán állók természetesen bagatelizálni akarták részvételüket, így Kabelács Vilmoson és Tutsch Józsefen kívül egyetlen olyan vallomás sincs, amely az MDP-vel, annak tisztségviselőivel, a pártház elfoglalásával kapcsolatban tudatos politikai fellépést vállalt volna. A tömeg nagyobb része minden valószínűség szerint valóban passzív résztvevője volt az eseménynek, például a kíváncsiság tartotta a közelben. Volt azonban egy aktív, bár nyilván változó szándékú és létszámú csoport, amely tudatosan cselekedett.

Sok vallomásban vetődött fel az, hogy a kispesti pártbizottság ostroma olyan értelemben előzménye a lőrincinek, hogy a tömeg egy része onnan jött át a XVIII. kerületi székházhoz, mintegy tudatosan folytatva az akciót. Egy fiatal, 18 éves vádlottal, Farkas Józseffel szembeni ítéletben olvashatjuk, hogy október 25-én, amint megtudta, hogy Kispesten ostromolják a pártházat, átment Lőrincről, és ott jelen volt mindaddig, amíg azt el nem foglalták. „A tömeg ekkor kiadta a jelszót – olvasható az ítélete indoklásában –, hogy ostromolják meg a pestlőrinci pártházat is. Farkas József velük együtt vonult a pestlőrinci pártházhoz.”

Más források ezt a verziót nem támasztják alá. 1958. április 7-én hirdetett ítéletet Budapest Főváros Bírósága Szabó Gábor és hat társa elleni perben.¹⁶ A vádlottak a XVIII. kerületi Benedek Elek utcai munkásszállás lakói voltak, részben a Vörös Csillag Trak-

torgyárban, részben a 23. sz. Építőipari Vállalatnál dolgoztak. Az elsőrendű vádlott társaival részt vett az október 23-24-ére virradó éjszakai eseményekben. Szabó és egy Kovács István nevű, nyugatra menekült társa október 25-én, a kora délutáni órákban az ítélet indoklása szerint a „XIX. kerületi pártbizottság épülete elé keveredett, ahol már nagyobb tömeg verődött össze. Az épület előtt az emberek egy személygépkocsit vettek körül, amelyről egy diáksapkás – közelebből ismeretlen személy – beszélt, buzdítva a jelenlévőket, hogy fogjanak fegyvert, majd a gépkocsiból 5-6 hadipuskát és 2 db géppisztolyt osztott ki lőszerekkel együtt.” Az ítélet szerint a pártbizottság épületéből a fegyvereket egy rendőr őrnaggyal való tárgyalás után a felkelők ugyancsak megszerezték, majd a diák vezetésével azok, akiknél fegyver volt (a per első- és másodrendű vádlottja is) a Vörös Csillag Traktorgyár megvédésére mentek, és annak tetején tüzelőállást foglaltak el. Itt a történet megszakad, de ez azt mutatja, hogy a felkelők egy része nem ment át a XVIII. kerületi pártbizottsághoz, nyilván azért, mert már szereztek fegyvereket.

A pestszentlőrinci eseményekkel kapcsolatos vizsgálati és peranyagok is foglalkoznak a kispesti pártbizottság elfoglalásával. Az egyik ilyen vallomás Kárpáti Antaltól, a Vörös Csillag Traktorgyár vasöntőjétől származik, akit a Molnár Károly és társai ellen indított perben ítélték el. Kárpáti ott volt a XIX. kerületi pártház ostrománál, látta a papírok és könyvek égetését, de érdeklődésének megfelelően azokhoz csatlakozott, akik gépjárművet akartak szerezni. El is ment a XIX. kerületi Lehel utcai garázsba, elkötött egy Skodát, majd hamarosan sofőrként vett részt az eseményekben a szerveződő XVIII. kerületi nemzetőrség kötelékében. Tehát ő is másfelé indult a székház elfoglalása után.

Október 25-én, dél körül Molnár Károly, az említett per fővádlottja is az utcán tartózkodott, amikor Kispesten a pártház előtt nagy tömegre lett figyelmes. A tömeg Molnár szerint Bede titkár beszédét várta, de helyette egy rendőr őrnagy jelent meg és a tömeget feloszlásra és távozásra hívta fel. A tömeg azonban az épületben lévő fegyverek átadását követelte. Az épületbe rendőrök mentek be, és fegyvereket hoztak ki azzal, hogy beszállítják a kapitányságra. A sokaság azonban megrohanta a fegyverszállító gépkocsit és szétkapkodta a fegyvereket. Molnár a tárgyaláson tett vallomása szerint nem tudott, de nem

¹⁶ ÁBTL 3.1.9. V–144224/1.

is akart fegyverhez jutni. Hazament a szüleihez, majd újra az utcára kergette a tettvágy és a kíváncsiság. 1957. június 28-án egy év és két hónap börtönre ítélte Budapest Főváros Bírósága Ungvári Péter kislest piaci hentest, aki ellen az egyik fő vád az volt, hogy részt vett a XIX. kerületi pártbizottság elleni támadásban.¹⁷ A bírósági ítélet és a tanúvallomások szerint a kislesti pártház elfoglalását, az iratok és könyvek kiszórását és felgyújtását követően Pestszentlőrinc irányából szovjet harckocsik érkeztek, ezek riasztólövésai után a tömeg szétfutott. A pártház elleni támadásnak ez vetett véget. Nyilvánvaló, hogy tömeges, szervezett átvonulásra nem került sor, a két pártház megtámadása között ilyen összefüggés nem valószínű. Kisebb csoportok tudatos átvonulása valószínűsíthető, erre egy tanúvallomással is rendelkezünk. Szabó Sándorné a Baross utca sarkán állt, amikor két teherautó állt meg a sarkon, és felkelők ugráltak le a platóról. A tanú megkérdezte mit terveznek, mire azt mondták neki, hogy Kislestről jöttek a pártház megtámadására. Ezt követően elindultak a pártház felé.

Az is felvetődött, hogy a pártház kapuját betörő teherautó Kislestről érkezett. Ezt Kabelács Vilmos határozottan tagadta. Ő és társai – saját szóhasználatával: a vagányok – a Gyömrői úti TEFU-telepre mentek teherautóért. Összesen nyolc teherautót hoztak el, amelyből az egyikkel, amit ő vezetett, Lőrinc központjába mentek. A Steinmetz kapitány útján jöttek végig és a Lőrinci Strandfürdőnél fordultak rá az Üllői útra. A pártházhoz tehát Vecsés irányából érkeztek. Nagy tömeg állt a pártház előtt, rendőrök is, de nem avatkoztak közbe. Eltávolították az embereket a kapu közeléből, majd harmadik nekirugaszkodásra a teherautó betörte a kaput. A folyosó ajtónyílásánál megálló tehergépjármű fedezetében szálltak ki. Ekkor dördült el először sortűz a volt pékség hátsó raktárából. Szertdobált fegyverekre emlékezett, de nekik már géppisztolyuk volt, amit a kinti rendőröktől kaptak. Lövéldözés kezdődött, ez vezetett az udvaron álló Skoda személygépkocsi kigyulladásához. Az események pontos menetére ötven év távlatából már nem emlékezett, de arra igen, hogy két főt elfogtak, átadták őket a rendőrségnek, és hogy a raktár

feletti padlás sarkát bontották ki, és ott menekültek el a kommunisták. „A rendőrök csillapították a tömeget, jó néhányat ismertem közülük – emlékezett Kabelács Vilmos – akkor még nem volt iratdobálás, égetés. Az ostrom után Papp alezredes ájtott és elvitt minket a Ságvári utcai kapitányságra, ott ettünk. A teherautókat leparkoltuk a kapitányság előtt. Később onnan mentünk át Kislestre, az ottani pártház elé.” Kabelács – bár ötven év távlatából – fordítva emlékezik az események sorrendjét illetően: szerinte előbb volt a lőrinci és utána a kislesti házostrom.

A tehergépkocsival érkező csoportról egyöntetűen az volt a vélemény, hogy fegyverrel rendelkeztek. Nem kétséges, hogy egyeseknek már volt fegyverük, de a tüntetést elindító tömeget a vallomások legtöbbje fegyvertelennek látta. Ez lényeges momentum, ha ehhez azt is hozzátesszük, hogy az első követelésük a rádió ablakba helyezése volt, majd a vörös csillagot tartalmazó tábla levétele az épületről, akkor megállapítható, hogy az eseménysor politikai jellegű tüntetéssel kezdődött.¹⁸ Más vallomások arról tesznek említést, hogy kezdettől fogva az is elhangzott a téren, engedjék be őket az épületbe, hogy meghallgathassák Nagy Imre beszédét a rádióban. Feltételezhetjük, hogy egy idő után a tömeg egyre inkább be akart hatolni a székházba. Miután a bent lévők ezt nem engedték, a hangulat elmérgesedett. Hogy voltak-e ebben az időszakban bemászási kísérletek, arról egyetlen vallomás sem tesz említést.¹⁹

Nagy valószínűséggel egy bizonyos ponton a tüntetés követeléseinek középpontjába a székházba való bejutás kerülhetett. Ennek pontos okáról csak feltételezéseink lehetnek. Ebben a hangulatban érkeztetett a lőrinci Kossuth térre tehergépkocsival a Kabelács Vilmos által vezetett fegyveres csoport, akiktől a jelenlevők azt kérhették, hogy segítsenek a székházba való bejutásban. Kabelács Vilmos ennek tett eleget, amikor a teherautóval benyomta a meglehetősen

¹⁸ A táblát a védők már nem merték levenni, így azt a tömeg ködobálással verte le.

¹⁹ A kislesti székháznál az a bizarr helyzet állt elő, hogy amíg a tömeg egyik része a főkapu kinyitását követelte, a másik része az utcasarkon túl lévő hátsó bejáraton már rég bejutott és dúlta a szobákat. Az egyik kislesti védő vallomásában bukkant fel egy Rác Mihály nevű személy, aki azért jutott be csellel (Én is veletek vagyok! – kiáltással) a házba, hogy itt kikémlelje a bentiek erejét, fegyverzetét.

¹⁷ BFL XXV. 4. a. 1307/1957. Az ítéletet másodfokon 1957. október 9-én helyben hagyták.

A pártház 1980 körül

masszív, pusztán emberi erővel kidönthetetlen kaput. Bár van olyan vallomás, amely előbbre teszi a fegyverek eldördülését, ez legfeljebb a térről, szórványosan történhetett.²⁰ A kapu betörése után a tömeg támadásba lendült. Az események ezt követően torkolltak fegyveres összetűzésbe és a szó szoros értelmében vett ostromba.

Fejes Sándor, aki a Lőrinci kapitányság nyomozója volt, 1958 januárjában tett tanúvallomásában arról beszélt, hogy a tüntetők egy delegációja jött be a kapitányságra és azt kérte Papp Sándortól, hogy szólítsa fel a pártházban tartózkodókat az épület átadására. Pontosan meg is nevezte a delegáció tagjait: Gergelics Imrét, Léderberger Józsefet, Hideg Józsefet, Bányai Lászlót és Kabelács Vilmost. Májusi vallomásában viszont arról beszélt, hogy a két [sic!] fős de-

legáció azt kérte: a rendőrség segítsen a pártházban lévő ávosok és pártalkalmazottak elfogásában. Papp Sándor rendőrkapitány és mások ezt a verziót nem erősítették meg.

A fegyverhasználat jelentős hangulatváltást okozott a tüntető-ostromló tömegben. Hogy a támadók indulatai megváltoztak, azt a későbbi fejlemények egyértelműen mutatták, így a lincshangulat és a pártház elfoglalása utáni dúlás, valamint az irat- és könyvégetés. Az események azonban – a Köztársaság téri pártház ostromával ellentétben – nem torkolltak véres pogromba. Ellenkezőleg, a gyilkos önbíráskodást, az épület és a berendezés esztelen szétrombolását, illetve széthurcolását sikerült részben megakadályozni. Ez egyrészt a rendőrök jelenlétének, másrészt a felkelőknek, különösen a szervezettebb csoportoknak, illetve vezetőiknek volt köszönhető. Erről a józanságról Papp Sándor 1957. április 16-ai vallomásának egyik részlete is tanúskodik. „*Miközben a tömeg*

²⁰ Balogh Zoltán vádlott bírósági tanúvallomásában azt állította, hogy az odaérkező fegyveres csoport kezdte a lövöldözést.

az udvarba beözönlött, egy idős férfi – ahogy később megállapítottuk – a tömeggel együtt besodródott az udvarba, onnét visszafordulva az utcára akart kijutni. A tömeg közül valaki elkiáltotta magát, hogy ott menekül ni! – őt is megfogták és kivonszolták ütlegelve a párház előtt lévő parkba és az idős férfinak már a nyakára tették a kötelet... Az idős férfi – Herceg nevű, mint később megállapítottuk – kíváncsiságból keveredett a tömegbe, egyébként az eseményekhez nem volt semmi köze.

Visszatérve a két elfogott személyre, a tömeg egyrészt fel akarta akasztani őket, Gergelics Imre és néhány rendőr ezt meg akarta akadályozni, azonban olyan szoros gyűrű vette őket körül, hogy nem fértek hozzájuk. Ekkor Gergelics géppisztolyából riasztólövést adott le, s így lehetővé vált megközelítésük és ezután átkísérték őket a kapitányság épületébe.” A kapitány arról is beszámolt, hogy a betóduló tömeg először az épületben akarta az iratokat felgyújtani, és csak az egyik rendőr, Rátkai János szakaszvezető közbelépésére döntött úgy, hogy ezt az utcán teszik meg. A fegyverek egy részének és a használati tárgyaknak a rendőrségre való átmentését is a széthordás és a rombolási indulatok okán rendelte el a kapitány, de vallomása szerint a Gergelics-csoport ebben is segítségére volt. Mindez azt mutatja, hogy egyszerre voltak jelen rendkívül erős érzelmek, a hisztéria és a józanság jelei, mégpedig a fegyveres felkelők részéről is.

Az agresszív, az indulat által vezérelt támadók közül Teller Erzsébet került a vádlottak padjára, akit 1957. december 5-én a Fővárosi Bíróságon 15 év börtönre ítélték. Teller részt vett a párház megtámadásában, az irat- és könyvégetésben.²¹ A peranyagból az állapítható meg, hogy október 23-át követően sok helyen megfordult, és mindenütt, különösen szomszédai ellen rendkívül agresszívan lépett fel, és rendszeresen a kommunisták meglinccselésére uszított. Az ítélet szerint például október 28-án vagy 29-én az egyik körzeti párház előtt kb. 50-60 fő gyűlt össze. A csoport hangadója Teller Erzsébet volt, aki kijelentette: „Az összes kommunistát az itt lévő fákra fogjuk felakasztani.”

Az ostromban aktív résztvevőként szerepet játszóak közül az egyik vizsgálat megemlíti Jámbor Nagy Jánost, aki a gyér dokumentumok szerint „lakásuk padlásáról többedmagával fegyverrel lőtte a párház védőit”. Szándékát illetően ebbe a sorba tartozik

a már említett Tutsch József és egy társa is. Tutsch vallomásából idézünk: „A párház elleni fegyveres támadásban én nem vettem részt, azonban a harc egy részénél jelen voltam. Arra mentünk Keresztessel a dömperral – amivel a beszerzéseket végeztük – és akkor tudtuk meg, hogy az épületet megtámadták. Amikor odaértünk, kb. fél hét volt. Az épületet kb. 15-20 perc múlva elfoglalták. Amikor odaértünk, egy sötét BMW gépkocsivezetője szólt, hogy szerezzünk 4 és fél dl sörösüveget [sic!], hogy azokat benzinnel megtöltve az épületre dobjuk. A környező házakból sikerült is nyolc darab üveget szerezni, azonban mire visszatértünk a pártbizottság épületéhez, már nem volt rá szükség, mert időközben az épületet elfoglalták. Nem tudom, hogy az épület védőivel mi történt, mert annak elfoglalása után hazamentem, az épületben nem voltam, nem tudtam bejutni, mert nagyon sokan voltak [...] A fegyveres támadók sokan voltak, a XVIII. kerületi fegyveres csoportokból és a rendőrségből álltak.”²²

Van még egy, a támadással összefüggő tanúvallomás 1958. május 21-éről, amely ugyancsak a Tutsch-ügy vizsgálati dossziéjában található.²³ Egy tanú személyesen látta, hogy egy bizonyos Angeloff József, kerületi lakos az Üllői úti villamossínről két tárat teljesen kilőtt géppisztolyával a párházra. A tanú ekkor a szovjet hősi emlékműnél állt, így az eseménytől húsz méterre volt.²⁴

A viszonylag tétlen támadók közül említhető Farkas József és Szőke Ince, akiknek több vallomásában is szerepel az ostrom. Ezek szerint az esti órákban értek a párházhoz, amelynek megtámadásában nem vettek részt. Farkas emlékezett rá, hogy a lövöldözés után kihoztak egy embert onnan, akit többen fel akartak akasztani. Szerinte ekkor rendőrök jöttek és elkísérték a rendőrségre. Ezt követően sokan, köztük ő is bement a párházba és magához vett egy puskát néhány tölténnyel, majd az arra jövő, a belváros felé menő és itt megálló teherautóra felszállt, és elment a Jánosmizsei vasútnál lévő barikádhhoz. Hasonlóan adta elő történetét Szőke Ince, aki hol Farkassal együtt, hol tőle függetlenül volt passzív – olykor falhoz lapuló – tanúja az

²² ÁBTL 3.1.9. V-141804.

²³ ÁBTL 3.1.9. V-144224/3.

²⁴ A tanú ezt és más Angeloffra vonatkozó megállapítást önként, tehát az illető befeketítésének tudatában tette. Arról nem tett viszont említést, hogy ő miért volt ott és mit tett a Kossuth téren.

²¹ PIL 290. f. 110. ö. e.

ostromnak. A két, 1956-ban 18 éves fiatalember ítéletében szerepel is a párház elfoglalásában való részvétel, illetve az ottani fegyverszerzés.²⁵ A bíróság mindkét vádlottnál elfogadta azt a verziót, hogy az ostrom alatt ők a tömegben csak figyelték az eseményeket, majd azt követően mentek be az épületbe és vettek magukhoz fegyvert. Farkas – társával ellentétben – azt állította, hogy csak a XVIII. kerületi párháznál találkozott össze Szőke Incével, és együtt mentek több más felfegyverzett felkelővel gépkocsin a Lajosmizsei vasút és az Üllői út kereszteződésénél lévő barikádhhoz. Végül Léderberger József vallomását említhetjük, aki 1958. január 24-én első kihallgatásakor arról beszélt, hogy október 23-24-ét és 25-ét is rendben ledolgozta, de az utolsó napon a lövöldözésre több száz kíváncsiskodóval egyetemben a párházhoz ment 17.00-17.30 körül. Elmondása szerint rendőrök ostromolták a párházat, elfoglalták, majd utána az iratokat szétosztották, a vörös csillagot leverték, összetörték, és egy személyt épségben, egyet sebesülten hoztak ki. Utóbbit a mentők elvitték, „...míg a másikat a tömeg ütni kezdte, majd fel akarták akasztani, de meggondolták a dolgot, és bevitték a rendőrségre.” Vele annyi történt, hogy megismerkedett egy 18-20 év körüli nővel, akit hazakísért, de később nem találkozott vele.²⁶ Mind Tutsch József, mind Léderberger József vallomásában feltűnik egy szokatlan mozzanat, nevezetesen, hogy a párházat nem is a tüntetők és a felkelők ostromolták, hanem a rendőrök. Vajon mivel magyarázható ez a merőben szokatlan kijelentés?

A legenda

A területben lakó Terényi István huszonhét éves gépkocsivezető²⁷ nem vett részt a párház körüli 25-ei

eseményekben, csak két napra rá, 27-én ismerte meg Dobi Pál főhadnagyot, amikor nemzetőrnek jelentkezett a rendőrségen. Ő már csak másodkézből értesült az eseményekről, e szerint Dobi Pál, Papp kapitány parancsára kb. 20-25 rendőrrel, felkelők segítségével megtámadta a párházat, ahol egyórás géppisztolypárbaj alakult ki, amelynek végén Dobiék elfoglalták és megszállták az épületet. Arról is értesült, hogy az értékesebb bútorokat, stencilgépet, rádiókat, telefont stb. kocsin átvitték a rendőrségre. Ezt a verziót Molnár Károly is megerősítette 1958. június 19-ei vallomásában azzal, hogy a különböző eszközök áthordását maga is látta, mert akkor már bent tartózkodott a rendőrségen. Később Papp Sándor Molnárt magához hívatta mint a lajosmizsei barikád fegyvereseinek parancsnokát, és beszélgetésükkor azt mondta, hogy ők a nép rendőrei, semmilyen körülmények között nem hajlandók a népre löni. Ennek bizonyossága, hogy a párház ostrománál is a nép mellé álltak, és elfoglalták a házat. Ezt nemcsak Molnár Károly hitte el, de Gergelics Imre, Kabelács Vilmos és más felkelők is, nem véletlen, hogy 25-e estétől valamennyien elfogadták Papp Sándor parancsnokságát az egyesített fegyveres csoportok élére. Molnár, Kabelács és Gergelics helyettesi rangot kapott a rendőrkapitány mellett. A nemzetőrség szervezésének vezetésre ugyancsak rendőrt fogadtak el parancsnoknak, Dobi Pált, akit az ostromló tömeg az egyik legaktívabb támadónak láthatott. Október 28-án a kapitányság nemzeti bizottságának elnöke is Papp Sándor lett. Molnár Károly – egyébként Pappra súlyosan terhelő – vallomásában a „küldöttség” variációt is előadta, vagyis, hogy a kapitányt Gergelics és Kabelács kereste fel fegyverért, hogy a párházat elfoglalják, mert a bent lévők nem voltak hajlandók a rádiót kivenni az erkélyre. A rendőrkapitány ugyan nem adott fegyvert, de segítséget ígért, ami Dobi Pál és 25-30 fős egysége formájában meg is jelent a párház előtt. Molnár arról is tudott, hogy Papp, Gergelics és Kabelács személyesen is ott voltak a párháznál és tárgyaltak a vb-titkárral. Mindezt Molnár Károly Papp Sándortól és Gergelics Imrétől egybehangzóan hallotta. Molnár szerint a párház elfoglalása után a rendőrség átállt a felkelőkhöz.

Ugyanezt a verziót adta elő 1958. június 23-án Szednák Jánosné, aki október 25-én estétől a rendőrségen tartózkodott, majd később nemzetőrnek jelentkezett. A rendőrségi ostromot Papp alezredestől és

²⁵ Szőke Ince első fokon a Tutsch József és társai elleni perben öt év és négy hónap, Farkas József öt év és három hónap börtönbüntetést kapott. A Legfelsőbb Bíróság Népbírói Tanácsa ezt 1959. szeptember 2-én 4-4 évre mérsékelte.

²⁶ A vallomás további része szerint este 9-10 óra tájban ment vissza a párházhoz, ahol Györki Lajos rendőr szakaszvezető ismerőseivel találkozott és tőle kérdezte, hogy köztük állhat-e. Velük maradt és éjszaka a párház előtt állt őrséget, igazoltatta az arra haladókat. Másnap be akart menni a munkahelyére Gergelics Imrével együtt, de az be volt zárva, így jelentkeztek nemzetőrnek.

²⁷ A Molnár Károly és társai perben Terényi István hetedrendű vádlottként első fokon négy év börtönrre ítélték.

Dobi Páltól hallotta. Október 26-án tanúja volt egy telefonbeszélgetésnek Papp Sándor és Kopácsi Sándor között, amelynek során a kerületi rendőrkapitány beszámolt az előző nap történetéről.

Aradi Imre 1958. június 25-ei kihallgatása alkalmával azt mondta, hogy október 25-én kíváncsiságból ment a párházhoz, amikor megtudta, hogy ott lövöldözés van. Mire odaért, géppisztollyal és karabéllyal felszerelt rendőrök lőtték a házat. Határozottan emlékezett, hogy Dobinál dobtáras géppisztoly volt, és azzal lőtt. Neki is úgy tűnt, hogy a házat a rendőrök foglalták el úgy 40-50 perc ostrom után. Ezt követően a tömeg a rendőrökkel együtt ment be és kutatta át az épületet. Aradi később Papp Sándor sofőrje lett. Papp állítólag neki úgy mesélte el a történetet, hogy tömeg jelent meg irodájánál és fegyvert követeltek a párház ostromához, de ő ezt megtagadta, viszont kiküldött rendőröket, és maga is az épület átadásáért lépett fel. Miután azonban rálóttek, Dobi Pált az épület elfoglalására utasította.

Október 25-én és azt követően tehát sokaknak az volt a benyomásuk, mi több a véleményük, hogy a rendőrség részt vett a párház elfoglalásában, sőt volt olyan verzió is, hogy azt egyenesen a rendőrség foglalta el. Úgy tűnik, hogy ezt a sztorit a felkelők között a rendőrség vezetői, és a felkelők közül legalább Gergelics Imre is terjesztette. Joggal vetődik fel a kérdés, mi ebből az igazság?

A rendőrök

A főszereplő vitathatatlanul Papp Sándor rendőrkapitány volt, aki 1954 augusztusában került Pestszentlőrincbe, amikor elődjét a XVII. kerületbe helyezték. Tagja lett a tanács vb-testületének, és tagja volt a Magyar Dolgozók Pártjának is. A rendőrségi állomány 1957-es felülvizsgálatakor Papp Sándor ellen súlyos vádak merültek fel. Fegyelmi vizsgálat indult nemcsak ő, hanem Dobi Pál ellen is. Tekintettel arra, hogy Papp Sándor ekkor nemcsak a kerület rendőrkapitánya, hanem az MSZMP tagja is volt (sőt december 10-e után a helyi párt úgynevezett Ideiglenes Intéző Bizottságába is bekerült), az üggyel nem lehetett megkerülni a helyi pártszervezetet. A XVIII. kerületi MSZMP akkori legfelsőbb szerve, az Ideiglenes Intéző Bizottság rendkívüli ülésen tárgyalta Papp Sándor magatartását a felsőbb pártszerv és a belügy-

minisztérium illetékeseinek jelenlétében.²⁸ Nemcsak a párház ostromával kapcsolatos magatartása került terítékre, hanem későbbi együttműködése is a felkelőkkel, a nemzetőrség megszervezésében való részvétele, majd november 10-e után a felkelők vezetői letartóztatásának elmulasztása is. A rendkívüli vezetőségi ülésen az MDP szervezet forradalom alatti vezetői egyértelműen és határozottan kiálltak Papp Sándor mellett, aminek nem kis szerepe lehetett abban, hogy sem rendőrségi eljárás nem indult, és belső fegyelmi büntetésben sem részesült a kapitány; nyugdíjazását azonban nem kerülhette el. Tanúként vallomást kellett tennie a Molnár Károly és társai elleni perben. Az első tanúkihallgatásra 1957. április 16-án került sor a kerületi kapitányságon. Az előzményeket illetően a jegyzőkönyvből már korábban idéztünk, most nézzük, hogyan mondta el Papp Sándor a rendőrök beavatkozásának és egyben saját döntéseinek körülményeit. Egyfelől a Budapesti Rendőr-főkapitányságra hivatkozott. Ezzel magyarázta, hogy miért nem avatkozott közbe, amikor a tömeg a téglagyár kapujáról, majd a szovjet emlékműről a vörös csillagot eltávolította. A főkapitányság 25-én is önvédelemre utasította, és megtiltotta, hogy a párháznak fegyvert adjon át. Papp – mint korábban jeleztük – ennek ellenére adott fegyvert az apparátusnak, sőt rendőröket is küldött a párházba. Amikor a párház ostroma elkezdődött, azaz kb. délután egy óra körül, a BRFK egyre kevésbé volt képes irányító szerepének eleget tenni, pedig ekkor lett volna leginkább erre szükség. Ennek hátterében az állt, hogy délelőtt negyed tizenkettő környékén a Parlament előtti Kossuth téren szörnyű dráma zajlott. Tüzet nyitottak az oda érkező békés tüntetőkre, 60-70 halott maradt a helyszínen. A sebesültek száma több százra volt tehető. A belváros felbolydult. Kora délutántól mind többen, fél négy felé már tízezer ember tüntetett a BRFK előtt is.²⁹ A helyzet egyre megoldhatatlanabbnak tűnt. A vérontás elkerülése végett a főkapitány nem vállalta tovább a fegyveres védelmet, hanem kiment a tömeghez és felajánlotta a rendőrség együttműködését. Ezt követően az esemény különösebb konfliktus nélkül végződött. Ugyanebben az időben az újpesti rendőrkapitányságot a tüntetők lefegyverezték. Amikor Papp alezredes látta, hogy a tömeg a párház ellen

²⁸ BFL XXXV. 23. 1957. a/2. ő. e.

²⁹ KOPÁCSI Sándor: Életfogytiglan. [Budapest], 1989. 130. o.

fordult, ő és Vágvölgyi Miklós százados kétségbeesetten igyekezett a BRFK-tól utasítást kérni. A történeteket a vallomás így rögzíti: *„Vágvölgyi századosnak jött be előbb a vonal, és jelentette az itteni eseményeket, egyben utasítást kért, a telefonhoz Kopácsi nem ment oda, bár őt kérte, hanem segédtisztjén keresztül (nevét nem tudom) azt a választ adta – nem adhatunk segítséget, veszett több is egy pártháznál. A telefonbeszélgetés befejezése után nekem is bejött a vonal és én követeltem a fent említett századostól, hogy Kopácsinak adja át a kagylót. Kopácsi felvette a kagylót, jelentettem neki az eseményt és egyben engedélyt kértem, hogy egy egységgel kivonulhassak a pártház védelmére. Egyben azt is jelentettem, hogy a támadók a pártház kapuját tehergépkocsival próbálják bedönteni. Ugyanis a pártház előtti események minden mozzanatával állandóan tisztában voltam, részben az általam kiküldött polgári ruhás nyomozók útján, részben pedig a pártbizottságtól folyamatosan kapott tájékoztatás alapján telefonon keresztül. Kopácsi válasza a következő volt: ...várjon Papp elvtárs, a másik vonalon hívnak, mindjárt visszajövök.”* Nem jött vissza, s néhány perc múlva az előbb említett százados vette fel a kagylót és közölte Kopácsi utasítását, mely a következőképpen hangzik: *„Kopácsi elvtárs utasítása, nem mehetnek ki a pártházhoz. Magukkal törődjenek.”* Közben megszólaltak a fegyverek a pártháznál, ezt Papp Sándor már saját fülével hallotta és nyomban közölte Kopácsi szárnysegédjével, de az erre sem mondhatott mást.³⁰ Mindezek ellenére Papp Sándor utasítást adott Dobi Pálnak, hogy 25 emberrel induljon a pártház védelmére. A rendőrök létszámára vonatkozóan megoszlottak az emlékek, egy évre rá több rendőr már csak 6-8 emberre emlékezett, az 1957-es vallomások, így a tárgyaláson mind Dobi Pál, mind Spiegel Ferenc hadnagy is 25 főt említett, tehát fogadjuk el azt a létszámot. Papp alezredes ezt követően intézkedéseket tett a rendőrség védelmére, – ezzel saját bevallása szerint Spiegel Ferencet bízta meg –, majd néhány emberével követte az előreküldött csapatot. A kapitány megjelenését a pártszékháznál minden tanú egyöntetűen említette. Ekkor már a kapu be volt törve, de a tömeg az utcán állt, a rendőrök félkörívben elállták a bejá-

ratot. A vita arról folyt, hogy ki lőtte agyon a pártbizottság egyik alkalmazottját. A támadók tagadták ezt, és követelték, hogy a bentiek adják át fegyvereiket, a pártbizottság másodtitkára viszont azt bizonygatta, hogy a felkelők lövései okozták a bajt. Papp Sándor ekkor határozott fellépésre szánta el magát, megkérdezte, ki a felkelők vezetője. Kabelács Vilmos jelentkezett, a vallomás szerint kezében géppisztollyal, és azt mondta, hogy határozott céljuk a pártbizottság lefegyverzése, a fegyverek elkobzása. Kabelács Papp szerint azt állította, hogy előzőleg ugyanezt tették a XIX. kerületi pártbizottsággal is. A vallomás így folytatódik: *„Látva azt, hogy a pártbizottság dolgozói olyan állapotban vannak, hogy a harc további folytatására nagyrésztük alkalmatlan, másrészt mivel engedély nélkül jöttem ki az egységgel, és különben is kötött az a parancs, hogy löfegyvert használni csak akkor szabad, ha minket rendőröket ér közvetlen támadás, ezért úgy határoztam, hogy megkísérlem viszonylag békés módszerekkel a pártbizottság dolgozóit biztonságba helyezni. Ezért felszólítottam Kabelácsot, hogy vegyen maga mellé két embert és jöjjön velem a pártbizottság épületébe, ahol higgadtan megbeszéljük a továbbiakat. Ennek azonban az a feltétele, hogy a tömeget csillapítsa le és adjon biztosítékot, hogy amíg mi bent vagyunk, addig a tömeg nem kezdeményez támadást.”* Ez meg is történt. A delegáció másik tagja a kapitány szerint Gergelics Imre volt, a harmadik nevére nem emlékezett. A tárgyalás Papp vallomása szerint a következőképp zajlott. A felkelők részéről Kabelács Vilmos vitte a szót, aki először az összes, aztán Papp Sándor ellenkezésére a fegyverek felét, majd legalább tíz fegyvert kért. Ezzel szemben a kapitány azt javasolta, hogy a fegyvereket vigyék át a rendőrségre, a védők pedig hagyják el az épületet. Mivel Kabelács ragaszkodott bizonyos mennyiségű fegyver átadásához, Papp Sándor megígérte, hogy miután a fegyverek átszállítása megtörténik, engedélyt kér a BRFK-tól, s ha megkapja, átengedi azokat a felkelőknek. Papp saját magatartását így indokolta vallomásában: *„Ezt a kijelentést azért tettem, hogy a további ellentéteket kiküszöbölve a fegyvereket biztonságban átszállíthassam a kapitányság épületébe. Kénytelen-kelletlen ebbe Kabelács is beleegyezett.”* A vallomás szerint ezt követően kezdődött – méghozzá az épület hátsó részéből – a lövöldözés. A kapitány arra a kérdésre, hogy miért adott utasítást rendőreinek a tűz viszonzására, azt válaszolta, hogy

³⁰ A vallomásban Papp alezredes arra hivatkozott, hogy a szobájában tanúja volt a telefonbeszélgetésnek Takács Imre, a partizánszövetség tagja, aki 24-ére virradó éjszaka hatodmagával fegyvert kért és felajánlotta segítségét.

A rendőrség egykori épülete 1980 körül

úgy ítélte meg a helyzetet, hogy hátul nem a védelem emberei vannak, és a felkelők egyébként is elkezdtek viszonzni a lövéseket. Megítélése szerint a tűzharc 20-25 percig tartott, közben teljes zűrzavar keletkezett, ami módot adott arra, hogy a pártbizottság emberei az épületből kimeneküljenek. „Ezért – folytatta a kapitány – *határozottan utasítottam az emeleten tartózkodó valamennyi személyt, tekintet nélkül hovatartozására, hogy valamennyien vonuljanak be az épületben lévő két sarokszobába, hogy feleslegesen ne veszélyeztessék életüket és az ablakon keresztül ereszkedjenek le az utcára. Mivel az utcán tartózkodó tömeg figyelmét a tűzharc lekötötte, így lehetővé vált, hogy a rendőrök, a pártbizottság dolgozói és az épületben lévő felkelők vegyesen leereszkedjenek az ablakon keresztül az utcára, és a pártbizottság dolgozói észrevétlenül elszéledjenek.*” A tűzharc befejezésével a tömeg beözönlött az udvarra és elfoglalta a párházat.

Az időhosszakra vonatkozóan meglehetősen ellentmondásos megállapítások hangzottak el a vallomá-

sokban. Az egyik szerint Kabelács Vilmos a teherautóval kb. fél három tájt érkezett a párház elé. A tűzharc hosszára egyes rendőrök másként emlékeztek, mint a kapitány, így Györki Lajos két óra hosszat említett. Bérces Ferenc, a párház gondnoka szerint az épületet kb. 17 órára foglalták el végleg.

Papp Sándor nyugdíjazásával, majd a Molnár Károly és társai elleni per 1957 végén első fokon való befejeződésével az ügy azonban még nem zárult le. 1957 júniusában Dobi Pált pro forma mint létszámfőlöttit, valójában a forradalom időszaka alatti magatartása miatt leszerelték. Ezt követően egy évig nem történt semmi, majd 1958. június 13-án váratlanul letartóztatták. A letartóztatási határozatban³¹ aktív ellenforradalmi tevékenységgel gyanúsították, amely szerint október 25-én csatlakozott az ellenforradalomhoz, és vezetője volt annak az ellenforradalmi csoportnak, amely a XVIII. kerületi párházat elfoglalta és megszállta. „*Dobtáras géppisztolyával lőtte a párt-*

³¹ ÁBTL 3.1.9. V-144440.

*házat.*³² A legenda tehát tovább élt, sőt a belügyminisztériumban erőre kapott. Az 1956-ban harmincnégy éves rendőr főhadnagy ellen annak ellenére indult eljárás, hogy 1957. november 10-étől belépett a karhatalomba és ott aktív segítséget nyújtott a felkelők elfogásában, mi több, 1957 januárjában belépett az MSZMP-be is.

Dobi Pált letartóztatása után először 1958. június 18-án hallgatták ki. Ekkor már egy év és nyolc hónap telt el a történetek után, ami az emlékezetet erőteljesebben befolyásolta. A vallomásból kitűnik, hogy Dobi parancsnokával nem teljesen azonosan emlékezett a történetekre. Tény, hogy parancsot kapott: kb. harminc emberrel menjen a pártbizottság elé. A parancs Dobi szerint azonban nem tartalmazta azt, hogy az épületet és a bent lévőket meg kellett volna védeniük, csupán azt, hogy nézze meg, mi van ott. Ez lényeges mozzanat volt abból a szempontból, hogy a rendőröket miért nem védelmi formában szervezte, miért a pártházzal szemben állította fel. A második, június 25-ei kihallgatáson Dobi ugyanis azzal egészítette ki vallomását, hogy a rendőrökkel csatárláncban ment a pártbizottság felé, attól kb. nyolc méterre, ebben a pozícióban állította meg őket, vagyis szemben a házzal. Mentségül hozzá tette, hogy a hozzá lépő Kabelács Vilmosnál nem látott fegyvert. Ráadásul csak az volt a kérésük, hogy a pártbizottság a rádiót tegye ki az erkélyre, mert Nagy Imre beszédét meg akarják hallgatni. *„Ez idő alatt hozzánk érkezett Papp alezredes, – folytatta az első kihallgatáskor Dobi – akinek jelentettem Kabelács kérését, majd Kabelács neki is elmondta kérését. Ezután Kabelács és Papp beszélgetni kezdtek, majd megállapodtak abban, hogy három rendőr és három polgári személy bemegy a pártbizottság vezetőivel beszélni.”* Papp alezredes, Kabelács Vilmos, Dobi Pál, még egy rendőrtiszt és két személy tehát bement a pártházba. Ezt követően kezdődött a lövöldözés, amelyben egy ember megsebesült. Mentőket hívtak, majd a sebesült kérésére Dobi kiment az utcára, hogy megnézzé, megérkeztek-e a mentők. A folyosón ment, amikor géppisztoly-

sorozatlövést adtak le az épület hátsó részéből. Be akarta hívni a mentőket, de azok a lövöldözés miatt nem tudtak intézkedni, így ő géppisztollyal fedezte a mentők bejövetelét és a sebesült elszállítását. Dobi megerősítette azt a tényt, hogy ez alatt a pártbizottság dolgozói egy ablakon keresztül kimenekültek az épületből. Papp alezredes, a volt főhadnagy vallomása szerint, közben leérkezett a földszintre és intett, hogy Dobi menjen ki az utcára. Ez a lövöldözés miatt lehetetlen volt, így Dobi parancsot adott Fazekas Sándor rendőr szakaszvezetőnek, hogy nyisson tüzet a többi rendőr is. Dobi ezzel elismerte, hogy ő adott parancsot a rendőröknek a fegyveres fellépésre. Az első vallomás szerint, miután a rendőrök bevonultak a rendőrségre, a tömeg pedig feldúlta a pártházat, az iratokat kidobálták az utcára és elégették.

Dobi a rendőrök fura viselkedését azzal magyarázta, hogy amikor az épület hátsó részéből lőttek, azt hitte, felkelők vannak ott, mivel az egyik munkatárstól azt az információt kapta, hogy abban az épületrészben pártbizottságiak nincsenek, és a falat kibontották. Hogy kicsoda bontotta ki a falat és milyen céllal, azt nem tudhatta.

Dobi Pál legrészletesebben 1958. szeptember 22-ei önvallomásában tárta fel az eseményeket.

Az önvallomás a vörös csillag leszedésével kezdődik, és itt Papp alezredesre újabb terhelő adat kerül elő. Valaki ugyanis 15-16 éves tanulókkal azt kérte, hogy rombolás nélkül leszedhesse a szovjet emlékműről a csillagot, amit a rendőrkapitány engedélyezett. Dobi is úgy emlékezett, hogy a pártbizottságon hat rendőr tartózkodott, itt azonban új részlet vetődött fel, nevezetesen, hogy a hat fő parancsnoka 12-13 óra között átjött, és azt kérte, hogy a pártbizottság munkatársaihoz hasonlóan hadd köthessenek nemzeti színű szalagot a karjukra. Papp alezredes ezt is engedélyezte. Mindez azonban édeskevés volt a tömegmozgulások indulatainak megfékezésére. Így jött el Dobi szerint a 15-16 óra közötti időpont, amikor a 30 felfegyverzett rendőr alakzatban átment „megnézni”, mi van a pártháznál. Ennek előzménye az önvallomás szerint az volt, hogy Papp alezredes utasítást kért a főkapitányságtól, de onnan azt a választ kapta, hogy *„védjék saját magukat, ne törődjenek a pártházzal, több is veszett, mint egy pártház”*. Dobi a pártház előtti jelenetet ezúttal úgy mutatta be, hogy amikor felálltak a pártházzal szemben, ő felhúzta géppisztoly-

³² További vádak: *„Tagja volt a XVIII. ker. rendőrkapitányságon megalakult un. káderbizottságnak, mely a »nemzetőrök« felvételével és felszerelésével foglalkozott. Egyetértett a néphez hű állampolgárok törvénytelen letartóztatásával. Egy esetben egy ilyen letartóztatott személy kihallgatásán is részt vett. Dobi Pál tevékenységét 5 db tanúvallomás bizonyítja.”*

lyát és felszólította a tömeget, hogy oszoljanak, mire azok 8-10 métert visszahúzódtak. Ezt követően ment oda hozzá Kabelács Vilmos és másik két ember és zajlott le a korábban említett párbeszéd. Dobi nem ment fel a párttitkárhoz, mert Boros főhadnagy őrsparancsnok közölte vele a sebesülését. Boros közölte azt is, hogy az udvar hátsó részében, az ebédlőben emberek vannak, de nem tudta kideríteni, hogy kik. Ekkor Dobi utasítást adott arra, hogy a rendőrök állják el a kaput, és ne engedjenek be senkit, nyilván azért, nehogy valamilyen fegyverhasználat kárt tegyen további emberekben. Dobi felment az első emeletre és ott hanyatt fekve találta a sebesültet, akit az udvar felől, az ajtón keresztül ért találat. Időközben a pártbizottság munkatársai már telefonáltak a mentőkért. Dobi Mezei Jánostól és másoktól az iránt érdeklődött, van-e valaki az ebédlőben, de azt a választ kapta, hogy a védők közül nincs ott senki. Alig indult el azonban, újra lövések dördültek el hátulról és ez a kapunál tartózkodása során is folytatódott. A rendőrök fedezékbe húzódtak, a mentők nem tudtak az épületbe jönni. Ekkor Dobi akcióba lépett, géppisztollyal tüzelni kezdett, előreszaladt az udvaron, beugrott az udvar jobb oldali részén lévő garázsba, és onnan, tehát jóval közelebből, tűz alá vette az ebédlő ablakát, ahonnan a lövések érkeztek. Ez elég volt arra, hogy egy tűzpárbaj közepette a sebesültet a mentők kivigyék az épületből. Később Fazekas Sándor szakaszvezető is csatlakozott Dobihoz, ő puskával lőtt. A tűzharc kb. 30 percig tartott Dobi szerint. Végül kölcsönös fedezéssel kijutottak a garászból. Az utcán aztán Papp alezredes utasítást adott az őrség kivételével, a visszavonulásra.

Dobi itt újabb momentummal egészíti ki a történetet. *„Vágvölgyi szds. közben a kapitányságon maradt rendőröket kivezényelte a Kossuth térre, mert oda Kispestről gépkocsival fegyveresek érkeztek és a pártház felé lövöldöztek, később ezek a fegyveresek mentek be a pártházba és feldúlták a kéznél lévő iratokat, az útra hordták és elégették. Ezekkel a harcot már nem tudtuk felvenni, mert lényeges erőfölényben voltak. Miután ezek behatoltak a pártházba, ott elfogták a Herceg nevű polgári személyt és Mezei János elvtársat. Mindkettőt bántalmazták és a kapitányságra hozták. Herceget Gergelics Imre, Mezeit Kabelács Vilmos hozta be a kapitányságra. Herceget*

*a mentőállomáson elsősegélyben részesítettük, majd onnan lakására kísérték.”*³³

A nyomozás során rendőröket is kihallgattak az ügyben, akik Dobi vallomását részben megerősítették, részben ellentmondtak neki. Réti József együtt ment át Dobi parancsnoksága alatt a pártházhoz. Szerinte a tömeg a csillag levételét követelte, és azt kiabálta, hogy ne lőjetez testvérek. Megerősítette Papp Sándor és más tisztek megérkezését, a felkelőkkel való közös bemenetelt, a géppisztolysorozatot, illetve Dobi Pál válaszlövését a kapu aljából. Arra is emlékezett, hogy Dobi térdelő testhelyzetben lőtt vissza, és aztán berohant az épületbe. A lövöldözés szerint is 30 percig tartott. Hárman visszamentek a kapitányságra, de azt még látták, hogy onnan 2-3 géppisztolyos civil fut a pártház felé.

Egy másik tanú, Fejes Sándor 1958. május 29-én tett vallomásaiban azt állította, hogy Réti József, Válóczy Sándor és Horváth József rendőrségi alkalmazottakkal kiment a térre, a hősi emlékműig, onnan figyelte az eseményeket. Láttá, amint Dobi a pártház bejáratánál tüzelt géppisztolyával. A pártházból is adtak le lövéseket. A távolról szemlélődő Fejes joggal vélhetette, hogy a rendőrség részt vett az ostromban a felkelők oldalán.

De mit mondtak azok a rendőrök, akik Dobi Pállal voltak? Györki Lajos volt rendőr szakaszvezető, akit 1957. november 30-án a Molnár Károly és társai perben első fokon háromévi börtönbüntetésre ítélték, 1958. június 16-án, majd 23-án tett vallomást a volt parancsnoka elleni vizsgálatban, sőt rendelkezünk tőle egy részletes, írásban tett önvallomással is, amelynek a keletkezési idejét pontosan nem lehet megállapítani, annyi bizonyos, hogy 1958 júliusában készült. Györki szerint mindössze kb. 10 fővel rajvonban mentek a pártházhoz, ugyanakkor megerősítette Dobi vallomását arról, hogy felszólította a tömeget a feloszlásra. (Erre az elítélt szerint az I. világháborús emlékmű vonalában került sor.) A 200-300 főre tett tömeg erre kezdett széthúzódni, mire Dobi négy rendőrt a kapu őrizetére utasított, és ő több rendőrrel bement a székházba. Györki a kint marad-

³³ A tömeg vagy annak egy része időközben áttérrelődött a rendőrség elé és beengedését követelte. Ekkor kezdődött meg a rendőrség vezetőinek és a felkelők szószólóinak tárgyalása, amely megállapodáshoz, majd a későbbi napokban a nemzetőrség létrehozásához vezetett. Ez azonban már egy más történet.

tak között volt. Időközben megérkezett pár polgári ruhás nyomozóval Papp Sándor alezredes, bementek az épületbe, de ő rövidesen ki is jött, és kiválasztva a tömegből néhány embert, oda visszament. A harcot szerinte az utcáról kezdték meg, de Dobi Pál akcióját a belső lövések eldördülése motiválta; kiszaladt az épületből kezében egy dobtaras géppisztollyal, parancsot adott arra, hogy kövessék, és ha kell, fegyvert is használjanak. Jó tíz percre rá rövid géppisztoly-sorozat csattant fel az udvarból. Erre benézett az udvarra: „...láttam, hogy Dobi Pál fhdgy az udvar közepén áll és a kezében tartja a géppisztolyt csövel lefelé és Fazekas Sándor rendőr tiz-zel beszalad a garázsba.” Ezt követően lövések dördültek, megfigyelése szerint az udvari részből és az emeletről egyaránt. A házmeisteri lakás volt a célpont, és az előtte álló Skoda személygépkocsit is lőtték. Györki felszaladt az emeletre, ahogy az egyik ablakból egy másik rendőr³⁴ is az épület hátsó felére tüzelt. Megkérdezte, mire lő, azt felelte, a tetőre, de Györki sem az udvaron, sem a tetőn nem látott senkit. Ekkor már civil fegyveresek is behatoltak és valószínűsítették a zárótűz alá vették az udvar végében lévő épületrészt. Papp alezredes a tüzelés befejezésére utasította a jelenlevőket és azt javasolta, hogy várják meg a besötétedést, és azt követően menjenek hátra, és nézzék meg, mi is van ott tulajdonképpen. Rá sem hederítettek, a tüzelés tovább folytatódott. Az írásos vallomás így folytatódik: „Egyszer csak látom, hogy a PB udvarára eső szomszédos épület tűzfalát verik ki és ott lőréseket csinálnak, kettő ilyen lőrést csináltak és állítólag – nem láttam, hallomásból tudom – onnan Gémesi János és Bálint 3 Ferenc r. törm-ek lőtték a PB épületrésznél házmeisteri lakásrészét. Ugyanakkor egy időben a garage épületrész tetején keresztül láttam, hogy egy téglagyári lakos, aki volt ÁVH katona, égő kanócú benzines palackot dob a Skoda gépkocsi mellé a PB udvarra. Majd a tüzelést abbahagyták, mivel én is meg még vagy öt civil a PB kultúrterméből kikiabáltunk, hogy ne lőjenek [...] Közben a kigyulladt gépkocsiban a benzin felrobbant, engem a légnyomás [az] ablaktól eldobott, majd a civilek beszaladtak a házmeisteri lakásba, de ott nem találtak senkit sem. Dobi Pál és Fazekas Sándor csak ekkor tudtak végeredményben kijönni a garagéból, mikor is a tüzelés kb. 21 óra után megszűnt.” Györki szerint tehát a lövöldözés

két vagy két és fél órán keresztül zajlott. Ezt követően számára ismeretlen személyek „előhozták Mezei nevű tanácsí dolgozót, akit a fegyveres tömeg meg akart lincselni egy másik civillel együtt.” Györki az írásos vallomásban megemlíti a Kispestről jötteket, az épület általuk való feldúlását, állítólag pénzt és a tagsági díjat is keresték, hogy azt lefoglalják – Kabelács szerint – a forradalmi ifjúság javára. A lövöldözés után Dobi Pál az udvar közepén parancsot adott arra, hogy a rendőrök mindenkit küldjenek ki az épületből, amit a rendőrök végre is hajtottak. Györki és 4-5 rendőr azzal a parancssal maradt ott Dobi távozása után, hogy senkit ne engedjenek az épületbe. A vallomások ennek eredményéről azonban nem tartalmaznak információt. Györki második és írásos vallomásában azt állította, hogy az iratok kiszórása és elégetése a tűzharc közben történt.

A Dobi Pállal tartó rendőrök között volt Rovenszky István is, aki beosztott rendőr volt, és október 25-én kapuszolgalatát töltötte. Rovenszky karabélyokkal, géppisztolyokkal való felfegyverkezésről beszél, és szerinte 50-60-an mentek Dobival a pártházhoz. Ez nyilván túlzó becslés volt. Arra emlékezett, hogy a tömeg széjjelhúzódt, de Dobi felszólítását nem tudta emlékezetébe idézni. A rendőröket a főhadnagy szerinte is arccal a pártháznak állította fel. Dobi Rovenszkyt küldte el Papp Sándorhoz további utasításért, miután nem tudta mit tegyen. Erre Papp Rovenszkyvel együtt elindult a rendőrségről a pártházhoz. Papp bement három felkelővel tárgyalni, ezt követően megkezdődött a tűzharc. Rovenszky egy Boros nevű főhadnaggal a kapualjban lévő egyik szobába húzódt. A huzamosabb ideig tartó tűzharc enyhülésével ketten kimentek az utcára, ahol Tóth Pál nyomozó hadnagy közölte velük a visszavonulási parancsot, mire elhagyták a helyszínt. Rovenszky vallomásában külön kitért arra, hogy a civilek közül egyedül Kabelács Vilmosnál látott egy pisztolyt, így megítélése szerint a tűzharc a rendőrök és a pártház védői között folyt.

A rendőri vallomások tehát abba az irányba mutattak, hogy a rendőrök nem a pártház védelmére vonultak fel, hanem a pártház hátsó udvarából származó fegyverhasználat nyomán a tűzharcnak legalábbis egyik kezdeményezői – és a felkelők mellett – aktív részesei voltak. Papp Sándor azon korábbi vallomása, hogy a pártház védői érdekében lépett akcióba, megingott. A vizsgálat az 1958. június 19-ei kihallgatásokról a

³⁴ Név szerint Gémesi Géza szakaszvezető

volt rendőrkapitány ellen újra megindult. A kérdés most már az volt, vajon kik sebesítették meg Dudás Jánost, és kik lőttek az udvar hátsó részén lévő ebédlőből. A választ csak a pártház védői adhatták meg.

A védők

Nagy valószínűséggel állítható, hogy a pártház védelmére kivezényelt és bent tartózkodó 4-6 rendőr nem vett részt az eseményekben. A kapu bedöntése után, a lövések eldördülését követően megérkező rendőrségi egység egyben az ő felmentésüket jelentette. A lövéseket pedig – mint ahogy a továbbiakból egyértelműen kiderül – nem ők adták le. Ezt támasztja alá Bérces Ferenc gondnok hozzászólása az MSZMP kerületi IIB³⁵ rendkívüli ülésén, amely szerint „...mikor Kabelácsék egy nagy teherautóval odajöttek és bedöntötték a kaput, már csak egyedül voltam ott. A rendőrök is hátra húzódtak az udvarba, az elvtársak pedig fel az emeletre.”

Az apparátus a kerületben nagy létszámú volt, ami 16 politikai munkatársat, 4 adminisztrátort és hét technikai alkalmazottat jelentett. Ez egészült ki az üzemekbe kihelyezett nyolc politikai munkatárssal és két adminisztrátorral. A pártbizottságon a rendőrökön kívül a pártbizottság alkalmazottai és néhány más kommunista tartózkodott. Mezei János csak úgy fogalmazott, hogy bent a párt vb-tagjai voltak. A két első ember Janza Ferenc első és Válas József másodtitkár volt, utóbbi saját bevallása szerint október 25-én reggel ment be munkahelyére. A 25-e reggeli megnyugvás miatt a bent tartózkodók létszáma feltételezésünk szerint inkább kevesebb volt, mint húsz fő. Fegyverekkel és védelmi tervvel voltak ellátva, segítséget elvileg több helyről, a kerületi laktanyáktól, a szovjet egységektől és a rendőrségtől kaphattak. Hogy voltak-e ilyen irányú segélykéréseik, nem tudjuk. Itt – Kispesttel vagy más helyszínekkel ellentétben – nem jelentek meg szovjet, vagy magyar páncélosok. Mint láttuk, egyedül a rendőrség vezetője intézkedett.

Mint több tanúvallomásból kiderült, a bent lévők, látva a tüntető tömeg nagyságát és indulatait, képtelenek voltak szervezeten és megfontoltan cselekedni. A kapu betörését követően, vagy már előtte, a rend

felbomlott. Az első – a védők szempontjából felemásan sikeredett – esemény az épület hátsó részén lévő ebédlőből leadott több riasztó sortűz volt, amely megállította, és visszavonulásra készítette a beözönlő tüntetőket. A lövéseket Mezei János, Bozóki László és Ács Zoltán gépkocsivezető adta le. Minden valószínűség szerint kintről is eldördültek lövések. Ekkor megsebesült az emeleten tartózkodó Dudás János. A vizsgálat során sokszor felvetődött kérdés volt, hogy honnan és ki találta el a pártbizottság dolgozóját. Válas József a rendőröknek azt mondta, hogy a sebesülést okozó lövés a konyhából jött, de ezt az áldozat vallomása nem támasztotta alá. Hogy honnan találta el, azt azonban maga Dudás sem tudta pontosan, neki úgy tűnt, hogy nagyon hosszú idő, másfél óra is eltelt, mire a mentők elvitték, ez azonban a valóságban rövidebb ideig tartott. Sebesült állapota tehát a helyzet pontos érzékelését csak korlátozottan tette lehetővé. A helyszínen még nem lehetett felmérni, hogy a sebesülés mennyire volt súlyos, később kiderült, hogy viszonylag szerencsésnek volt tekinthető, Dudás János december 12-én elhagyta a kórházat, és teljesen felépült. Visszatérve a „Honnan és ki lőtt?” kérdésére: azt, hogy a riasztólövések egyike találta volna el Dudást, Bérces Ferenc sem fogadta el, bár azt elismerte, hogy a lövés az udvar felől, a zárt ablakon keresztül érkezett. Ő a konyha felőli irányt azért ítélte lehetetlenné, „...mert az általuk [mármint Mezeiék által] leadott lövések nem csapódhattak oda be, ahol Dudás János volt. Megítélésem szerint Dudás János a lövést a garázs tetejéről vagy pedig a szomszédos épület tetejéről kaphatta. Ezt alátámasztja az is, hogy a pártház védőinél nem volt robbanó töltény, őt pedig azzal lőtték meg.” Más tanúk azonban a garázs tetejéről vagy távolabbi helyről való támadásról nem számoltak be, különösen a tűzharc korai szakaszában. A válasz tehát bizonytalan.

Mi történt a sebesülttel? Bérces Ferenc 1958. július 4-ei vallomása szerint ő maga sietett a sebesült segítségére, lefektette, majd mentőkért telefonált. Közben – emlékei szerint – megjött Papp alezredes, és megkezdődtek a tárgyalások, de a tűzharc szünet nélkül folyt. 20-30 perc múlva érkezett a mentő, de nem mertek bejönni, így hárman vitték ki a sebesültet a mintegy száz méterre lévő autóhoz. Bércesnek volt annyi esze, hogy a sebesültet szállítókkal együtt ne menjen vissza a pártházba, hanem kereket oldjon. Egy újabb, ide kapcsolódó epizódot a másodtitkár,

³⁵ Ideiglenes Intéző Bizottság

Válas József 1958. július 5-én tárt fel a vizsgálat során. Az eseményekre hasonlóan emlékezett, mint védőtársai, bár a kapu betörését 16 és 17 óra közé tette. Válas Dudás megsebesülése után különös akcióra szánta rá magát. Lement az ostromlókhoz és elkezdte bizonygatni, hogy megsebesítettek egy embert, az egésznek nagyon rossz vége lesz, abba kell hagyni az egészet. Vita alakult ki, mire Válas felhívott három felkelőt, hogy nézzék meg mit műveltek, nézzék meg a sebesültet. Egyes vallomások szerint ebben Janza Ferenc is részt vett, de ezt saját, 1958. július 7-én tett tanúvallomásaiban nem erősítette meg. Ez az akció azonban félbeszakadt, mert közben megérkeztek a rendőrök, majd a rendőrkapitány Kabeláccsal és Gergeliccsel. Elkezdődött tehát a tárgyalás. Janza Ferenc szerint is Kabelács Vilmos követelte a fegyverek átadását, ami ellen ő tiltakozott. A rendőrségre való átszállítás javaslata az első titkár szerint a rendőrkapitány javaslata volt, amibe végül minden fél beleegyezett. Ekkor azonban már össze-vissza lövöldöztek. Janza látta, hogy a rendőrök lövik az ebédlőben a pártház védőit, sőt az egyik szerinte könnygázgránátot is használt. A kintiek is felbolydultak, kezdett elszabadulni a pokol. Egyre többen másztak fel az épületre, és az ablakokon keresztül igyekeztek bejutni. Miután már vagy 30-40-en bent voltak, Papp Sándor javaslatára megkezdődött az emeleti ablakon való kifelé mászás is. A fejtelenségben a maradék védők is eltűntek a tér sokaságának rejtekét kihasználva.³⁶ Persze nem mindenki. Mi lett a három „konyhai lövöldözővel”?

Erre vonatkozóan a legrészletesebb információval Mezei János 1958. szeptember 6-án tett tanúvallomása szolgál, amelyben minden korábbinál világosabban mondja el a történeteket. Idézzük fel ezt a maga teljességében: „Az ellenforradalmi időszak alatt a XVIII. ker. pártbizottság védelmében vettem részt. 1956. okt. 25-én délután 14.00 körül nagyobb tömeg gyülekezett a pártbizottság előtt és különböző ellenforradalmi követelésekkel léptek fel. A pártbizottság tagjaival megbeszéltük, hogy egy esetleges támadás esetén fegyveresen is megvédjük a pártbizottságot. Az előbb említett tömegnél még fegyver

nem volt, azonban kb. 14.30-kor Kispest felől megérkezett egy tgc. fegyveres, akik – mint később tudtuk meg – részt vettek a kispesti pártbizottság megtámadásában. A fegyveresek megérkezése után Ács Zoltán gk. vezetővel és Benei Zoltán elvtársakkal elfoglaltuk kijelölt tüzelőállásunkat, mely a pártbizottság udvarának hátsó részét lezáró épületrészben lévő ebédlő helyiségben volt. A fegyveresek gk-val benyomták a pártbizottság kapuját, majd utána kezdett a tömeg az épületbe behatolni. Ennek hatására riasztólövéseket adtunk le fölfelé a levegőbe. A riasztólövések hatására a tömeg kihúzódott a pártbizottság udvaráról a kapualjából, azonban valószínű, hogy a riasztólövések leadása közben, mely három alkalommal is megismétlődött, véletlenül meglőttük Dudás János elvtársat, a pártbizottság munkatársát, aki a pártbizottság épületében a velünk szemben lévő I. emeleti szobában tartózkodott.

Dudás János megsebesüléséről a következőképpen szereztünk tudomást. Miután a többszöri riasztólövések hatására a tömeg kihúzódott a pártbizottság udvarából a kapualjba, véres kézzel megjelent Válas István a pártbizottság másodtitkára. Válas az utcán lévő tömegnek azt igyekezett bizonygatni, hogy a tömeg közül valaki meglőtte a pártbizottság egyik munkatársát, Dudás Jánost. Ekkor szereztem tudomást Dudás János megsebesüléséről. Válas azon kijelentésére, hogy Dudást kintről lőtték meg, a tömeg úgy nyilatkozott, hogy kintről nem lőttek, tehát nem lehetséges, hogy Dudást kintről lőtték meg. Válas igyekezett a tömegek előtt tagadni, hogy mi adtunk le riasztólövéseket, és az általunk leadott riasztólövéseket úgy igyekezett beállítani, hogy valószínű provokátorok tartózkodnak az épületben. Ekkor telefonon felhívtam Somogyi László elvtársat és ő kért bennünket, hogy hagyjuk el a tüzelőállást. Erre Ács Zoltán felment a padlásra, kivágta a tűzfalat, és azon keresztül elhagyta a pártbizottság épületét. Rá nem soká Benei Zoltán is eltávozott. Benei távozása után Válas – bizonyításképpen, hogy az épületből nem lőttek a pártbizottság dolgozói, több ellenforradalmárral együtt bejött az épületbe, hogy megmutassa részükre a helyiségeket, hogy azokból nem tüzeltek. A csoporttal volt egy rendőrtiszt is, akit nem ismerek. Válas annak ellenére, hogy tudomással bírt arról, hogy mi adtuk le a riasztólövéseket, valamint arról is, hogy az ebédlőben tartózkodunk fegyveresen, be akart jönni abba a helyiségbe, ahol tartózkodtam,

³⁶ A pártvezetők, Janza Károly és Válas József két napig a Lőrinci Fonóban, majd a Fatömegcikk Vállalatnál bujkáltak, aztán a kiegészítő parancsnokságra vitette őket Papp Sándor autóval. Ott egészen október 31-éig rejtőzködtek.

azonban én az ajtót betámasztva én nem engedtem meg, és így eltávoztak. Az ott jelenlévő rendőrtiszt közbeszólására: itt úgy sincs semmi.

Ezt követően a fegyvereket otthagyva, a padlástéren keresztül előrementem a titkári szobába, ahol a többi elvtársak tartózkodtak. Ekkor egy küldöttség tárgyal Janza Ferencel a Pártbizottság első titkárával arról, hogy a pártbizottság milyen körülmények között adja át a fegyverét, ill. kinek, mivel az ellenforradalmárok azt követelték, hogy az ő részükre, viszont a rendőrök pedig azt, hogy a rendőrségre adjuk le. Ekkor találtam a titkársági szoba előtt Dobi Pál r.fhdgy-t, aki Somogyi László elvtárral beszélgetett. Dobi Pál Somogyi Lászlótól megkérdezte, hogy ki van az épület hátsó részében. Somogyi megkérdezte Dobitól, hogy miért kérdezi ezt, melyre Dobi azt válaszolta azért, mert ha pártbizottsági dolgozó van hátul, akkor ő egész más-milyen formában lép fel, de ha nem a pártbizottság dolgozói vannak hátul, akkor ő tűzzel fog behatolni az épület azon részébe. Somogyi László elvtárs akkor tőlem kérdezte meg, hogy van-e még valaki az ebédlőben a pártbizottság tagjai közül, mire én közöltem vele Dobi jelenlétében, hogy ott már senki nincs, én jöttem el utoljára. Ezt közölte Dobival, melyre Dobi a nála lévő géppisztollyal tüzet nyitott az épület udvarának hátsó részére, illetve az ebédlő helyiségre. Megítélésem szerint – folytatta Mezei – Dobi Pál r.fhdgy. nem ellenforradalmi céllal nyitott tüzet a pártbizottság ebédlőjére, hanem őt félrevezették és a többi rendőrt is Janza és Válas, a pártbizottság titkárai, mivel elhallgatták előttük azt, hogy védekezési célból mi riasztólövéseket adtunk le, ill. ezt úgy akarták beállítani, hogy provokátorok tartózkodnak a pártbizottság hátsó épületében az ebédlő környékén. Lényegében Dobi azért tüzelt, hogy bennünket, a pártbizottság védelmezőit megvédjen az ellenforradalmároktól. Ebből következett be az a kavarodás, melyről már korábbi vallomásom során említést tettem. Egyébként, ha Dobi ellenforradalmi célból hatolt volna be az épületbe, módjában állott volna a pártbizottság összes tagjait letartóztatni, vagy fizikailag megsemmisíteni, azonban nem ezt tette, hanem védelmezett bennünket, mert a pártbizottság tagjai az idő alatt hagyták el az épületet, amíg ő tüzelt.”

A másik koronatanú a vallomásban említett Somogyi László volt, akit 1958. szeptember 16-ára idéztek be. Szerinte is Mezeiék találták el Dudást. Ő is telefonált a mentőkért, úgy emlékezett, hogy Válas mellett

Janza is lent volt a tüntetőknél, amikor a sebesülés felelősségéről vitatkoztak. Miután azonban a felkelők képviselői bent meggyőzően állították, hogy a lövés csak belülről jöhetett, Janza és Válas – Somogyi szerint – taktikát váltott és azzal hozakodott elő, hogy az épület hátsó részéből csak provokátorok lőhettek, bár pontosan tudták, hogy hátul kik tartózkodtak és lőttek, hiszen Janza Ferenc dolgozta ki a védelmi tervet. Somogyi érezhetően neheztelően nyilatkozott Janzáról emiatt, mert majdnem felfedte saját társait. Janza oda is vezette a felkelők képviselőit a hátsó épülethez. „Véletlenül múltott – mondta Somogyi – hogy az ellenforradalmárok az épületbe be nem hatoltak. Ennek hatására a PB-t ostromló tömeg és az odaérkező rendőrök között olyan hangulat terjedt el, hogy az épületben provokátorok tartózkodnak.” Mindezt azonban Somogyi csak hallomásból tudta. Somogyi Janza Ferenc szobájába keveredett, majd egy idő után bejött Dobi Pál és azt kérdezte, az épület hátsó részében tartózkodik-e valaki? „Mivel Dobi Pált előzőleg nem ismertem – folytatta Somogyi – valamint nem tudtam megállapítani, hogy ezt milyen célból kérdezi, kitérő választ adtam neki. Ugyanis Dobi arra hivatkozott, hogy tüzet nyit az épület azon részére. Kitérő válaszom után Dobi Pál fhdgy. elment. Ekkor telefonon felhívtam az épület azon részét, ahol Mezeiék tartózkodtak, azonban a telefont senki nem vette fel. Rövid idő múlva visszajött Dobi Pál fhdgy. és ismét kérte, hogy adjak részére választ, hogy az épület azon részében van-e valaki a pártbizottság részéről, vagy sem, mert ha nincsen, akkor tüzet nyit. Ekkor kértem őt, hogy várjon még a tűz nyitással, már éppen távozni akart, amikor megjelent az ajtóban Mezei János, akiről én tudtam, hogy azon épületben foglalt tüzelőállást, ahová Dobi tüzelni akart. Ekkor megkérdeztem Mezei Jánostól, hogy van-e még valaki a PB tagjai közül az ebédlőben, mire Mezei közölte velem, hogy mindannyian elhagyták az ebédlőt, ill. hogy ott a PB tagok részéről senki sincs. Ekkor közöltem Dobival, hogy a PB ebédlőjében a PB tagjai közül senki sem tartózkodik.”

Ezt követően lépett akcióba Dobi. Mezei igyekezett visszamenni, hogy újra megnézzé, tényleg nincs-e ott senki, de ez nem sikerült, így a padlásról adott le néhány lövést. Ez elég volt a lövöldözés megszorozódásához. Somogyi is emlékezett arra, hogy a tárgyalók a lövöldözés hatására állapotok meg abban, hogy a pb munkatársai elhagyhatják az épületet,

a rendőrök és Kabelács emberei viszont maradnak. Kabelács Vilmos hozzá is kezdett a többi felkelő kiküldéséhez, Papp alezredes pedig szólt a pb tagjainak, hogy a tömeggel együtt másszanak ki az ablakon. Somogyi a rendőrök magatartását segítőkésznek ítélte, beleértve Dobi Pált is.

A pártbizottság védőinek vallomását követően Dobi Pál szabadlábba helyezését kezdeményező nyomozati jelentés szeptember 24-én elkészült. Egy napra rá a katonai főügyész elrendelte a fogvatartott szabadon bocsátását.³⁷

Már csak egyetlen védő volt tehát az épületben, Mezei János. Hogy vele mi történt, arról korábban szoltunk. Ő maga 1958. május 28-ai tanúvallomásában úgy emlékezett, hogy amikor visszament az épület hátsó részébe, erős tűzharc bontakozott ki, ami huzamosabb ideig tartott. *„Amikor besötétedett a tüzelést abbahagytam – mondta Mezei – és a WC-be húzódtam, hogy nehogymegtaláljanak. Ez a kísérletem azonban nem járt eredménnyel, mert rejtekhelyemen fedtek fel és elfogtak. Elfogásom után az udvarra vonszoltak, ahol kézzel, puskatussal és más eszközökkel súlyosan bántalmaztak. Hallottam, mikor közben egyesek azt javasolták, hogy vigyenek a kapitányságra.”* Mezeit végül egy csoport átkísérte a kapitányságra, ahol letartóztatták, de másnap szabadon engedték.

A legutolsó „tanúvallomás”, illetve ez már visszaemlékezés, ötven évvel az események után datálódott, egészen pontosan 2006. március 1-jén, mégpedig Fonyódi Jánostól, aki annak idején bekerült a pártbizottság védelmére szervezett csapatba, bent is aludt az épületben, sőt öten-hatan ellenőrző körútra is kimentek, megnézték, mi van a tanácsnál, a postán, a DISZ-ben és a pártkörzetekben.³⁸ Még ilyen hosz-

szú időtáv után is emlékezett arra, hogy fegyvereket kaptak az egyik laktanyából, szerinte már 23-án délután. Fonyódi emlékeiben úgy él, hogy egy 10-15 fős csapat teherautóval a pártbizottságokat szórta szét, bár ennek időpontját október 29-30-ára tette. Kispestről jöttek át, teherautóval betörték a kaput. *„Nálunk hátul volt, szemben a főépülettel a konyha, ott volt egy állás, ahol a gépkocsivezetőnk volt golyószóróval [sic!], aki értett a fegyverekhez.”* Fonyódi megerősítette a kapubetörést, a riasztósortozatot, a sebesülést, annak megállító hatását és a tárgyalást. A tárgyalók állítólag végignézték a fegyvereket, ávosokat sejtettek hátul, Fonyódi szerint *„...ellődöztettük velük az összes töltenyt. Tönkre lőtték a konyhát, meg a hátsó részt, azoknak szoltunk telefonon, hogy tűnjenek el, akik ott voltak ketten. El is mentek keresztül a szomszédokon...”* A rendőrség szerepéről az emlékezet homályába burkolódik már, de az még most is rémlett neki, hogy a rendőrök küldték őket haza. Fonyódi egy új momentumot is említett: *„Közben összegyűlt egy társaság kinn az utcán, a pártbizottság előtt, és köztük volt egy csomó pedagógus is, akik aggodtak értem. Ők voltak, akik örültek neki, hogy élve kerültem ki onnan. Ők voltak, akik hazakísérték.”* A védők tehát megmenekültek, a ház a felkelők és a rendőrök kezére került.

A ház sorsa

A további eseményekről már szoltunk. A fegyvereket nem sikerült a rendőrségre vinni, azt szétkapkodták a felkelők, az iratok, könyvek az esti sötétben az épület előtt égtek el, egyes berendezési tárgyak azonban átkerültek a rendőrségre. Az udvaron álló Skoda kiégett.³⁹ Aradi Imre vallomása szerint saját szemével

³⁷ A nyomozás befejezéséről szóló 1958. szeptember 28-i keltezésű határozat azonban úgy fogalmazott, hogy *„A vizsgálat során megállapítottuk, hogy Dobi Pál 1956-os ellenforradalmi időszak alatt mint rendőrtiszt támogatta a XVIII. kerületben működő ellenforradalmárokat.*

Parancsnokai utasítására tevékenyen részt vett a kerületi nemzetőrség megszervezésében, azonban a nemzetőrök által kifejtett bűncselekményekben nem vett részt, illetve azokra utasítást nem adott.” Dobit így nem rehabilitálták, továbbra is a BM II/1. politikai osztály nyilvántartásában maradt, akárcsak volt felettese, Papp Sándor nyugdíjazott rendőrkapitány.

³⁸ Interjú Fonyódi Jánossal. 2006. Készítette Torma Imre. (TLM adattára)

³⁹ Egy bizonytalan hitelű epizódot idézett fel Györki Lajos, a Molnár Károly per egyik vádlottja egyik vallomásában. Eszerint Ludányi Lajos, a Balogh György és társai ellen indított per negyedrendű vádlottja, a későbbi kerületi Nemzeti Bizottság tagja is ott volt a pártház ostrománál, a tüzelés befejeztével az udvarról egy személygépkocsi kereket gurított ki a garázból. Györki megkérdezte, hogy hová viszi, mire azt válaszolta, hogy a rendőrségre, ott összeszerelnek egy gépkocsit. A kereket Györki azonban azóta sem látta. Ludányi kihallgatása során elismerte, hogy ott volt az eseménynél, de tetlen szemlélőnek állította be magát. Az ellene készült vádirat nem tartalmazta a pártbizottsággal kapcsolatos támadásban való bármilyen szerepét. (BFL XXV. 4. a. 5282/1957.)

látta, amint a padlásról Kabelács Vilmos benzines üvegeket dobált az udvarra, amiktől a kocsi felgyuladt. Szerinte az ostrom után három vagy négy rendőr maradt hátra épületörnek.

Másnapra a környék elcsendesült. Az épület előtt őrség volt. Bérces Ferenc gondnokot azonban nem hagyta nyugodni a dolog, elment, megnézte, mi a helyzet. Látta a dűlős nyomait, de sokáig nem nézelődhetett. A pártház előtt egy Rácz nevű személy, a Lőrinci Hengermű egyik dolgozója – feltételezhetően az őrség egyik tagja – felismerte és bekísérte a rendőrségre. Ott már kettős parancsnokság volt, így Gergelics Imre és Papp Sándor elé vezették. *„Papp Sándor az iránt érdeklődött, hogy milyen formában történt a pártház megtámadása, és Dudás János megsebesülése. Gergelics pedig Janza Ferenc és Válas József lakása után érdeklődött. Ugyancsak kérdezte, hogy Mezei Jánost honnan ismerem, és kicsoda az. Gergelicsnek nemleges válaszokat adtam. Ezután Gergelicsék levittek a fogdába és megnézték velem Mezei Jánost. Én továbbra is azt mondtam, hogy nem ismerem Mezei Jánost. Kb. másfél óra múlva Papp Sándor utasítására elengedtek.”*

Ugorjunk most egyet az időben, 1957 elejére. Az első jelentés dátuma a kerületi MSZMP szervezet ingóságainak helyzetéről 1957. január 4-én készült.⁴⁰ E szerint: *„A pártházba behatoló tömeg egyes bútordarabokat szinte szitává lőtte, másik részét pedig összetörte. Az asztalok fiókjait, a szekrények ajtóit feltépte...”* A bútorok legnagyobb része azonban nem sérült meg, tehát a rombolás nem volt általános. Ez abból derül ki, hogy a bútorok egy része később meglett, sőt vissza is vásárolta az MSZMP helyi szervezete. Másrészt a Nemzeti Bizottság engedélyezte a bútorok használatba vételét, amit a használók később kifizettek. Egy-két családnak, akiknek tönkrement a lakása, néhány bútort ingyen adott az MSZMP vezetése. A jelentésből kiderül, hogy a bútorok egy része az apparátus dolgozóihoz került, akik utólag fizettek értük. A Piros iskola részére 15 asztalt, 108 széket és egy szekrényt, a Kassa utcai iskolának egy íróasztalt és 23 széket, az Állami telepi iskolának 40 széket és egy állófogast adtak át.

A dokumentum szerint a pártmunkás könyvtár könyveiből máglyát raktak és elégették, más részét szét-

hordták. Mindössze 70 kötet maradt meg. A jelentés megerősítette, hogy az írógépeket, rádiókat, telefonkészülékeket a rendőrség magához vette. Innen került vissza a sokszorosítógép is az MSZMP-hez. A telefonközpontot viszont összetörték. Az apparátus személygépkocsija az ostrom során kiégett.

Ujfalusi József, az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottságának új elnöke és Bérces Ferenc – akkor már IIB-tag – aláírásával készült 1957. január 18-ai jelentés szerint a pártház elfoglalása után a páncélszekrényeket feltörték, a bennük levő iratokat elégették. A pénztárban lévő kb. 700-800 forintot elvitték. Ugyanakkor a kerületi titkár páncélszekrénye épen maradt ugyanúgy, mint a nyilvántartási és fegyelmi ügyek anyagai.⁴¹ A pártház őrzése nem lehetett szigorú és folyamatos október 25-e után. Nem csoda, hogy a tüzelőt ebben az időszakban széthordták és a függönyöket, a szőnyegeket, a rádiókat, a porszívót és a keféológépet, illetve két kerékpárt és egy 125 köbcentis motorke-rékpárt elvittek. Az össze nem tört, de széthordott tárgyak, bútorok egy részét, mint említettük, megtalálták és a tüzelővel együtt visszavásárolták 8283 forint értékben.

A székház egyes részeiből, illetve a körzeti helyiségek-ből hamarosan lakás lett. Az egyik első beköltöző az ostrom főszereplője, Kabelács Vilmos volt. 1956. november 26-án a XVIII. kerületi rendőrkapitányságon vele felvett jegyzőkönyv szerint október 27-én költözött Frank Gizellával a pártházba. Bútorai néhány kivétellel a pártház felszereléséből álltak, ezt leltárba is vették. Ebben az időszakban sokak számára az épület alkalmi szállás is lehetett. Erre utal Kulich József-né perben tett vallomása, aki november 5-én mint hajléktalanná vált ember ment a pártházba lakni. Az óvóhelyen két embert is látott, egy részeg fegyverest és egy kiskatonát.⁴² Szednák Jánosné 1958. június 23-ai tanúvallomása szerint a beköltözések a következőképp történtek. *„Papp Sándor november 2-án tudomásom szerint önhatalmúlag a »nemzet-őrség« tagjainak a kerületi tanácson keresztül kiutaltatta a kerületi pártház helyiségeit. Ez gyakorlatban*

⁴¹ Ezzel együtt október 26-án Ács Zoltán gépkocsivezető révén az apparátus megkapta a fizetését. (A béralap 56.000 Ft volt.)

⁴² A vallomás szerint az odaérkező Kabelács Vilmost a kiskatona összetűzésbe került, mire Kabelács meglötte, ezért kórházba is került.

⁴⁰ BFL XXXV. 23. 1957. b/9. ő. e.

úgy nézett ki, hogy kérvényt kellett írni és ő aláírta. A Papp Sándor által aláírt kérvénnyel be kellett menni a tanácshoz, ahol a kiutalást elvégezték. Ezt onnan tudom, hogy én magam is kaptam egy két szobából álló helyiséget. Rajtam kívül Kabelács Vilmos, Léderberg József és mások, akiknek nevére nem emlékszem.” A beköltözések azonban november 4-e után is folytatódtak. Többeket a pártházból eltűnt berendezések miatt perbe is fogtak. November közepén költözött be Majoros Gyula, november 12-én Fejes Ferenc, illetve a hétgyermekes Sebestyén Béla. December közepe felé a karhatalom kilakoltatta őket. Kabelács Vilmos minden valószínűség szerint még ezt megelőzően innen nyugatra menekült, amikor értesült, hogy letartóztatása elkerülhetetlen.⁴³ A házat a rendőrkapitányság vette át, és 120 000 forint költségért rendbe hozatta, illetve átalakíttatta. A hat körzeti helyiségben 1957 elején még családok laktak. Ezekből egyet már 1957 első felében teljesen visszavett a szervezet, hármat pedig részlegesen.

Az MSZMP kezdetben a Baross utca 10-ben, az egyik körzeti pártházban rendezkedett be, de 1957 nyarán visszatértek az Üllői úti épületbe,⁴⁴ és akkor az iskolának vissza kellett szolgáltatniuk a pártházból származó bútorokat.

Az épületet az MSZMP 1989-es megszűnéséig, az MSZP pedig ingatlanjai visszaadásáig vette igénybe. Az Üllői út 453. az önkormányzathoz került, és mind a mai napig annak tulajdonában van. A Karinthy Frigyes Gimnázium használta, majd különböző szervezetek, cégek, például az önkormányzat egyik részvénytársasága rendezkedett be itt. 1998 áprilisában itt alakították ki az Ifjúsági Információs és Tanácsadó Irodát, majd 1999 decemberében az Ifjúsági Klubgalériát. A klubgaléria és a padlás összekapcsolásával 2006 márciusától kellemes vendéglátó és szórakozó hely látta vendégül a fiatalokat Téglagyári Megálló néven, amely ma már nem üzemel. Most NAV-kirendeltség és a KLIKK irodái működnek az épületben. Az 1956-os események emlékét semmi sem őrzi a házon.

⁴³ Bérces Ferenc vallomásában szerepel, hogy december során szólt Papp Sándornak, hogy járt Kabelács lakásán, ott lopottnak tűnő holmikat talált, és kérte a rendőrkapitányt, hogy vegye Kabelácsot őrizetbe. Papp Sándor ezt meg is ígérte. A vallomásból az a gyanú érezhető ki, mintha Papp Sándor értesítette volna Kabelácsot a fenyegető veszélyre.

⁴⁴ Ujfalusi Sándor ib-elnök és Bérces Ferenc ib-tag 1957. május 29-én fordult az MSZMP Budapesti Ideiglenes Intéző Bizottságához azzal a kéréssel, hogy a pártházba az MSZMP kerületi vezető szervezete és apparátusa visszaköltözhessen. A kérelemben a következő indoklás szerepelt: „Mivel azonban a pártszervezetek gyorsan talpra állottak, és a kerületi pártapparátus is megerősödött, így a jelenlegi elhelyezésünk nem megfelelő, mert az csak egy körzeti párthelyiség, ahol nincs megfelelő előadóterem, sem a munkatársak részére elegendő szoba. Azonkívül a munkásőrség részére sem tudunk helyet biztosítani, a munkásőrség parancsnokának irodája tőlünk távol van, így elég nehéz az összeköttetést fenntartani.” (BFL XXXV. 1. g. 4. ő. e.)

Grünvald Mária

DR. BALOGH GYÖRGY, A XVIII. KERÜLETI IDEIGLENES NEMZETI FORRADALMI BIZOTTSÁG ELNÖKE¹

Dr. Balogh György 1904-ben született Kispesten, 1937-től gyakorló ügyvéd, 1939-től párton kívüliként tagja volt Pestszentlőrinc város képviselő-testületének. Amikor 1944. március 19. – a német megszállás – után eltávolították a polgármestert, dr. Balogh Gézát és Kökény Béla főjegyzőt, egy időre ő is visszavonult a helyi politikától. 1945 elején mint köztisztviselőben álló polgár, ő is tagja a megalakuló Pestszentlőrinci Nemzeti Bizottságnak, a város életét újraindító testületnek. Az 1945-ös októberi helyhatósági választásokon a Független Kisgazda Párt második embere Hargittay Ernő mögött, a kerületi párt ügyésze. A képviselő-testület két bizottságába is beválasztották. Tagja a jogügyi szakbizottságnak, valamint a gazdasági és pénzügyi bizottságnak. Az 1945-ös novemberi országgyűlési választáson szintén a kisgazda párt színeiben indult, és pótképviselővé választották. A kisgazdapárt 1947-48-as szétverése után független képviselő volt, 1949 után visszavonult a politikai élettől. Ügyvédként dolgozott, 1952-től a 19. számú ügyvédi munkaközösség tagja lett.

1950-ben Pestszentlőrinc és Pestszentimre Budapest XVIII. kerületévé alakult. Szovjet mintára nálunk is létrejött a tanácsrendszer. A szociáldemokrata polgármestert, Józsa Sándort Lakatos Gyula, a tanács vb-elnöke váltotta fel a kerület élén, őt pedig 1954-től Vig László. A források szerint Vig László munkáját elég sok támadás érte. A bírálatoknak időnként a fővárosi sajtó is helyet adott. Az Esti Budapest 1956. szeptember 26-i száma „Vig kontra Farkas” címmel közölt írást Farkas Lajos tanácsstaggá választásáról. Felmerült a pár évvel korábban még elképzelhetetlen kérdés: „*vagy a nép választ, vagy pedig hatalmi szóval választanak*”. Lakatos Gyula, a korábbi vb-elnök kifejtette: „*Úgy érzem, nincs Vig elvtársnak talaja eb-*

Dr. Balogh György

ben a kerületben.” Az 1956-os forradalom hónapjában, október 2-án a tanácsülés jegyzőkönyve szerint komoly viták vagy inkább veszekedések jellemezték a testület munkáját. Ma már nehéz eldönteni, mennyi volt a személyes sértettség és mennyi a politika ezekben a vitákban. Tény, hogy a kerület vezetése megosztott volt. Vig László érezve a felé áramló bizalmatlanságot, 1956. október 25-én arra a hírré, hogy megtámadták a kerületi pártházat, elhagyta a tanácsházát, és csak 1956. november 10-én tért vissza.² Felesége a „személyes holmik ügyében” 1956. október 30-án telefonált a tanácsházára. Dr. Balogh György, aki a vb-elnök szobájában tartózkodott, biztosította az asszonyt, hogy „*innen egy gyufaszál sem fog elveszni*”. De hogyan került a köztisztviselőben álló Balogh György ügyvéd a tanácsházára, a vb-elnök szobájába?

Dr. Balogh György 1956. október 28-án került ismét a helyi politika élvonalába. Szabó Gábor, a Fővárosi Ta-

¹ A család tulajdonában levő kihallgatási jegyzőkönyvek, vádirat, tanúvallomások, illetve a korabeli tanácsülések és vb-ülések jegyzőkönyvei felhasználásával. Elhangzott az 1956-os Forradalom és Szabadságharc 40. évfordulója tiszteletére rendezett történelmi emlékülésen. Helyszín: Bp. XVIII. kerületi Városháza nagyterme, 1996. október 22. 14 óra.

² Lásd 1957. XI. 8-án tett tanúvallomása.

nács dolgozója és Kővári Sándor százados, a kerületi légóparancsnok megkeresték. Közölték vele, hogy a kerület vezetősége a helyét elhagyta, össze kell hívni az 1945–49-ben működő Nemzeti Bizottságot. Velük együtt ment a tanácsházára, ahol már ott volt Lakatos Gyula a kommunisták részéről, Sokoray Károly, a nagy tiszteletnek örvendő lelkész. Összesen vagy 20–22 ember. Itt ismerkedett meg Papp Sándor rendőr alezredessel, a kapitányság vezetőjével. Lakatos Gyula szólalt fel, elmondta, hogy miután a kerület vezetősége elhagyta a helyét, szükségessé vált az 1945-ös Nemzeti Bizottság összehívása. Dr. Balogh György kifejtette, csak abban az esetben hajlandó a bizottságban dolgozni, ha „a bizottság minden politikától mentesen kizárólag a kerület nyugalma és közellátását fogja szolgálni”³ Ezt a jelenlevők helyesléssel fogadták, majd Lakatos Gyulát megválasztották elnöknek. Lakatos Gyula október 30-ra, kedden 12 órára tűzte ki a következő ülést.

Október 29-i dátummal stencilezett lap jelent meg, ebben „Budapest XVIII. kerület Ideiglenes Nemzeti Bizottság Operatív Bizottsága” értesítette a XVIII. kerület „dolgozóit”, hogy megalakult az Ideiglenes Nemzeti Bizottság és megkezdte működését. 18 tag nevét sorolta fel, tisztségek megjelölése nélkül. Érdeklésként: első helyen dr. Balogh György neve szerepel, ügyvéd titulussal, Lakatos Gyula „nyugdíjas”, de a listán van Papp Ferenc néven a kerületi rendőrkapitányság vezetője, illetve Somogyi László római katolikus plébános, Sokoray Károly evangélikus lelkész, Gergelics Imre, a „felkelők vezetője”, Szabó Gábor a „Fővárosi tanács dolgozója”, ifj. Száyer⁴ Nándor „egyetemi hallgató”. „Közös erővel a rend, nyugalom, szabadság, függetlenség és jólét megteremtéséért” jelszóval búcsúzik a röpirat.

Dr. Balogh György október 30-án, amikor elindult a tervezett ülésre, beleütközött a Kossuth Lajos téren gyülekező többezres tömegbe. Hangosbemondók tudatták az egybegyűttekkel, hogy Ideiglenes Forradalmi Nemzeti Bizottságot választanak. Dr. Balogh György Szabó Gáborral a tömeg közé vegyülve azt hallotta, hogy őt szeretnék megválasztani elnöknek. Ő viszont Kökény (korábban Kuszena) Bélát ajánlotta, aki 1944-ig (míg a német megszállás után el nem távolították) főjegyző volt. Elindultak Kökény lakásá-

ra, de útközben találkoztak vele, és ő a leghatározottabban kijelentette, hogy nem vállal semmilyen funkciót. A Hősök terén ifj. Száyer Nándor olvasta fel a listát, elsőként dr. Balogh György mint elnök nevét. Az összegyűlt emberek elfogadták. Balogh György rövid beszédet intézett a mintegy 5000–6000 főnyi tömeghez. Elmondta, azzal a feltétellel vállalja a funkciót, ha az minden politikától mentes lesz. „Ideiglenesen és átmenetileg a rend helyreállításáig, a kerület lakosságának ellátását, a személy és vagyonbiztonság óvását végzem”. Ezt követően megválasztották a többi nemzeti bizottsági tagot.

A Nemzeti Bizottság dr. Balogh György javaslatára áment a tanácsházára⁵. Az üléséről fennmaradt jegyzőkönyvből a következőket tudhatjuk meg:

Fontosnak tartották legitimációjukat. Kijelentették, hogy „a bizottság tagjait közfelkiáltással egyhangúan a város lakói választották meg”. Megválasztották a vezetőséget. Elnök dr. Balogh György, helyettese ifj. Száyer Nándor, titkára Kiss Ernő lett. A kerületi üzemek tagokat küldtek a nemzeti bizottságba, így képviseltetve magukat. Az üzemek forradalmi munkástanácsa a bizottságba Csupor Gézát mint a Lőrinci Hengermű, Horváth Sándort mint a Lőrinci Fam. KTSZ dolgozóját, Serfőző Mihálynét mint a Szalag- és Csipkegyár dolgozóját delegálta. Papp Sándor a rendőrség vezetője bejelentette, hogy a közbiztonság fenntartása céljára 20 üzemi dolgozót kér. A bizottság úgy döntött, saját tagjait igazolvánnyal látja el, bélyegzőt készített, melynek szövege: „XVIII. ker. Id. Nemz. Biz.” Kimondták, hogy a bizottság „az összes rendelkezésre álló eszközök felhasználásával gondoskodik a város lakosságának közellátásáról, vagyon- és személyi biztonságáról”, a harcok következtében hajléktalannokká váltak elhelyezése céljából sürgősen megállapítja, melyek az e célra igénybe vehető helyiségek, a közellátási helyzet tisztázása végett Heller, a Közért igazgatója tegyen jelentést. Foglalkoztak a „sütőmestereknek való tüzelőellátás” biztosításával.

Felszólították a tanács volt dolgozóit, hogy azonnal foglalják el munkahelyeiket, állapítsák meg, hogy milyen mennyiségben, milyen élelmiszerkészletek állnak rendelkezésre, ugyanezt állapítsák meg a takarmányra is. Az összes közszükségleti cikkekre nyújtsanak tájékoztatást. Vegyék nyilvántartásba a közlekedési eszközöket, személy- és teherautókat.

³ Jegyzőkönyv Dr. Balogh György 1. kihallgatásáról, 1957. augusztus 8.

⁴ Egyes forrásokban Szájer

⁵ Városház utca 16.

A tanácsháza (régi városháza) a Batthyány utcában

Állapítsák meg, hogy a harcok következtében hány lakás vált lakhatatlanná. Továbbá, hogy „a pártok részére hol, milyen helyiségek lesznek juttathatók. Elsősorban olyan helyiségek, amelyek átalakítás nélkül lakás céljára nem használhatók. Üzlethelyiségek.” Letartóztatása után vallatóinak dr. Balogh György azt mondta, hogy a szociáldemokrata párt számára a volt népfront üléstermék, a kiscigányok pártjának pedig a Magyar Dolgozók Pártja⁶ egyik alapszervezetének helyiségét utalta ki. Az üzemek munkástanácsaihoz felhívást intéztek, hogy azokat őrizetlenül ne hagyják, az esetlegesen ott levő fegyvereket kutassák fel és szolgáltatassák be a XVIII. kerületi Rendőrkapitányságra. A bizottság határozatot hozott, hogy az összes hősi halottat, a város költségén, ünnepélyesen díszsírhelyen helyezik el. Elfogadták, hogy a „Városháza épületének biztonságára a légoltalmi szolgálatos Kővári Sándor, R. Tóth Antal, Mohos Gyula gondoskodnak,

akik állandó telefonügyeletet is tartanak a karhatalomnál.”

Utasítást bocsátottak ki a karhatalmi alakulat részére: „Tekintettel a külföld messzemenő megbecsülésére, melyet felmérhetetlen áldozattal magyar testvéreink szerveztek meg a szabadság szent ügyéért folytatott hősi harcokkal, nem engedhető meg az, hogy most bárki is túlkapásaival, antiszemita megnyilatkozással, bármi más egyéni megtorlással bemocskolja. Éppen ezért felhívjuk, s egyben utasítjuk a Nemzeti Karhatalom minden tagját, hogy az efféle megnyilatkozásokat a legmesszebbmenő éberséggel előzzék meg, illetve minden módon akadályozzák meg.”

1956. november 4-ig, a második szovjet támadásig, dr. Balogh György minden nap a tanácsházán dolgozott. A bizottság tagjai, az elnök irányításával beindították, működtették a tanács adminisztrációs apparátusát, intézték a „folyó ügyeket”. Letartóztatása után, kihallgatásán fontosnak tartotta hangsúlyozni, hogy összehívta a tanácsi dolgozókat, és közölte: „senkit nem bocsátunk el”.

⁶ Azaz a kommunista párt

Kiemelten fontosnak tartották, hogy atrocitás ne történjen, senkit se üldözzenek. Megállapítható, hogy rendkívül körütekintően, takarékosan gazdálkodtak. Ezt azért fontos hangsúlyozni, mert a kihallgatók igyekeztek valami gazdasági színezetű ügyet is a nyakába varrni. Dr. Balogh György elismerte, hogy a tanács szociális osztályának rendelkezésére álló pénzüsszegeből a börtönből szabadult elítéltek segélyezésére fejenként 100-300 forint segélyt utalt ki, minden esetben a szociális osztály javaslata szerint. Jelentkezett nála a Lőrinci irodalmi kör azzal, hogy egy helyi lapot szeretne beindítani. Némi alkudozás után számukra is kiutalt 600 forintot. A Lőrinci Újságról van szó, amely 1956. november 3-án meg is jelent. A takarékos gazdálkodást támasztja alá Farkas István, a pénzügyi osztály vezetőjének beszámolója. Ő 1957. január 15-én, a tanácsülésen az akkor már ellenforradalomnak titulált események felelőseit firtató kérdésre elmondta, körülbelül 20 ezer forintot fizettek ki, ebből mindössze 5000, ami nem illeszkedik a tanács költségvetésébe. Azt az „akkor működő rendőrség élelmiszer vásárlásra fordította”.

A másik gazdasági színezetű vád már a tragikomikum határait súrolja. Ez a „Jaksáné tulajdonát képező hízott sertés” esete. Az utcabizalmi jelezte, hogy a „*disznó napok óta nem volt élelmezve, és az elhullás veszélye áll fenn*”. Dr. Balogh György utasítására „*a szociális ügyosztályon keresztül intézkedtek a levágásáról, és a többi vidékről küldött ajándék élelmiszerekkel együtt a kerület lakosságának ki lett osztva tértetés nélkül*”. Jaksáné dr. Balogh György letartóztatása után, bár felrótta a hízott sertés kényszervágását, elismerte, hogy éppen „*illegálisban*” tartózkodtak, ezért nem tudták etetni.

Október 30-án, a nemzeti bizottság megválasztása és első ülése után úgy döntöttek, hogy november 3-án tartják a következő ülést. Dr. Balogh György november 2-án értesítést kapott, hogy másnap az I. kerületi tanácsházán a kerületi nemzeti bizottsági elnököknek értekezletet tartanak. Miközben ő az I. kerületben Bethler Péter beszámolóját hallgatta a fővárosi nemzeti bizottság megalakulásáról, összetételéről, illetve az általános sztrájk folytatásáról vagy beszüntetéséről, Pestszentlőrinc–Pestszentimrén Kis Ernő nemzeti bizottsági titkár és ifj. Száyer Nándor vezették a kerületi ülést. Dr. Balogh György a lelkükre kötötte, mondják el, „*oda kell hatnunk, hogy a városban mindenféle kilengést megakadályozzunk*”, illetve számoljanak

be a bizottság addigi munkájáról. Dr. Balogh György csak az ülés végére érkezett vissza a fővárosból. Éppen jókor, hogy dr. Kiskovács Sándor és Papp Zoltán ügyészek jelenthessék neki, az a hír járja, hogy „*népítéletre készülnek a Hősök terén*”. Azonnal magához hívatta Papp alezredest, a rendőrség és Gergelics Imrét, a felkelők vezetőjét, illetve egy századosi rangban levő tisztet a katonaság részéről⁷. Papp közölte, hogy ők nem tudnak a népítéletről, de „*fokozottabban fognak ügyelni, hogy ezt megakadályozzák*”. A népítélet, mint tudjuk, elmaradt.

1956. november 4-én, hajnalban a szovjet csapatok ismét támadást indítottak Budapest ellen, Kádár János, elárulva Nagy Imre miniszterelnököt, ellenkormányt hozott létre. November 8-án dr. Balogh György átadta a „*kerületi tanács további vezetését a tanácsházán megjelent Fejes Gábor VB titkárnak*”. Néhány nap múlva előkerült Vig László is, és november 11-én levelet intézett az ideiglenes forradalmi bizottság elnökéhez:

„*Kedves Balogh Barátom! Kérlek légy szíves hozzám bejönni, amikor időd engedi. Szeretnék Véled beszélni, arra kérlek csupán, hogy minél hamarabb gyere be.*” Majd november 14-én ismét tollat ragadt: „*Kedves Balogh Barátom! A most meginduló vöröskeresztes akció bizottságban, – amely biztosítja a kerületbe érkező vöröskeresztes csomagok igazságos elosztását – szeretnénk tégedet is bevonni, amennyiben erre vállalkozni tudsz, úgy kérlek, jelentkezéssel a kerületi Végrehajtó Bizottságnál.*” Dr. Balogh György vállalta a vöröskeresztes csomagok igazságos elosztását. Olyannyira sikeres volt, hogy 1956. december 18-án, a vb-ülésen, amit Lakner Gyula vezetett, 2000 forint tiszteletdíj kifizetését engedélyezték számára. Vöröskeresztes munkájáról 1957. január 30-án mondott le.

Tevékenységeinek megítélése néhány hét alatt gyökeres fordulatot vett. Az 1957. február 15-i tanácsülés jegyzőkönyve immár „ellenforradalomként” emlegette a lezajlott eseményeket, elkövetőket és bizonyítékokat keresett. 1957. június 27-29-én volt az újjászervezett kommunista párt (MSZMP) országos értekezlete. Elérkezettnek látták az időt a leszámolásra. Dr. Balogh György Üllői út 207. szám alatti lakásán – a jegyzőkönyv tanúsága szerint – 1957. július 17-én, éjjel 22 óra 20 perckor jelentek meg a nyomozók

⁷ A katonatiszt nevét sajnos nem lehetett kideríteni.

Özv. dr. Balogh Györgyné sz. Varju Margit felesége, Zsuzsanna, Judit és Klára gyermekei,
dr. Szirtey Viktorné sz. Balogh Margit, Balogh László és Balogh Edit testvérei a magunk és roko-
naink nevében mélységes fájdalommal, de Isten akaratában megnyugvó lélekkel tudatjuk, hogy a
legdrágább leírj, édesapa, testvér és önzetlen jóbarát

Dr. Balogh György

ügyvéd

folyó évi február hó 7. napján 1/25 órakor, életének 54-ik, boldog házasságának 17-ik évében vissza-
adta áldott lelkét Teremtőjének.

Szeretett halottunk földi maradványait folyó hó 15-én, délután 3 órakor fogjuk a **pestszent-
lőrinci temetőben, a református egyház szertartása szerint** eltemetni.

Pestszentlőrinc, 1958. február 12.

MI ATYÁNK, LEGYEN MEG A TE AKARATOD!

EMLEKE ÖRÖKKÉ ÉLNI FOG KÖZÖTTÜNK!

Petőfi nyomda telepe — Bp. IX., Számuegy-u. 56.

Farkas István vezetésével. A házkutatás során lefoglalt „bűnjelek” között volt az Ideiglenes Forradalmi Nemzeti Bizottság alakuló üléséről készült jegyzőkönyv, a tagok névsora, utasítás a karhatalom számára, néhány személyes levél, dr. Balogh György képviselői megbízólevele, amit még a kisgazdapárttól kapott, az élelmiszer-kiosztással kapcsolatos papírok. Először Kistarcásra vitték, majd a Gyűjtőfogházba, a Markó utcába. Először közbiztonsági őrizetbe, majd az első kihallgatás (1957. augusztus 8.) után, augusztus 9-től, előzetes letartóztatásba helyezték. Kihallgatója Julinszky Rezső alhadnagy volt. A börtönhónapok mindennapi megpróbáltatásairól keveset tudunk. Feleségének a beszélőn elmondta, többször „megfuttatták”, szemüvege eltört. Az asszony helyi szinten is próbálkozott férje kiszabadításával, illetve orvosszakértői vizsgálatot kért. Egyetlen politikus sem állt ki a letartóztatott mellett. Vig László például kikiabált a házból, hogy „menjen el a kapuja elől”. Nyilvánvalóan féltek. Ekkor már Papp rendőr alezredes, a kapitányság vezetője is mint „ellenforradalmár” szerepelt az iratokban. Ki tudhatta, hogy a központi elvtársak hol

húzzák meg a határt, ki tudhatta, holnap ki lesz még „ellenforradalmár”, „összeesküvő”?!

Az 1957. november 22-i orvosi vizsgálat részletes leírást adott a letartóztatott állapotáról: magas vérnyomásban, következményes szívútlengésben és szívelváltozásban szenved. Ennek alapján a feleség abban bízott, hogy szabadlábra helyezik. A Fővárosi Főügyészséghez írt november 23-i levelében hangsúlyozta: „Tekintettel arra, hogy a férjem ellen felhozott adatok nem olyan súlyosak, melyek indokoltá tennék további fogvatartását, súlyos egészségi állapotára való tekintettel, tisztelettel kérem, hogy azonnali szabadlábra helyezését elrendelni szíveskedjenek.” Ez azonban nem történt meg.

Az akkori viszonyokhoz képest is hihetetlen gyenge lábakon álltak a vádak. Nézzük, mit tudtak összeszedni ellene: Dr. Balogh György államrendszer megdöntésére irányuló szervezkedés vezetője. Mint a XVIII. kerületi Ideiglenes Forradalmi Nemzeti Bizottság vezetője, szellemi irányítója volt a kerületben lezajlott eseményeknek. A vezetése alatt a Nemzeti Bizottság határozatot hozott a tanács kommunista vezetőinek

Dr. Balogh György temetése 1958-ban

leváltásáról. (Ez nem igaz, mert már elmenekültek.) Közpénzből ellenforradalmi lapnak, a Lőrinci Újságnak megindításához anyagi segítséget nyújtott. Részt vett a Nagy-Budapesti Nemzeti Bizottság értekezletén, ahonnan visszatérve beszámolt az ott elhangzottakról. Beszédében kifejtette, hogy minden üzem alakítsa meg a munkástanácsot, és a helyi munkástanácsok szervezzék meg a sztrájkot. (Ezt már nélküle megtették.) Mindaddig, míg a szovjet csapatok kivonulnak Magyarország területéről, sztrájkolni kell. (Ez sem az ő egyéni véleménye volt.) Kifejtette, hogy a munkástanácsok harcoljanak az ellen, hogy az üzemeken belül kommunista párthelyiség maradjon. (A cél az volt, hogy az üzemekben semmilyen párthelyiség ne legyen!) Felvetette, hogy többpártrendszert kell létrehozni. Mint a kerületi Nemzeti Bizottság elnöke helyiséget utalt ki a kisgazda és szociáldemokrata párt részére. „*Utasítására dr. Szabó Tibor, a XVIII. ker. Tanács jogügyi előadója a személyzeti anyagokat lefoglalta, majd a bizottság november 3-án tartott értekezletén egy 17 főt tartalmazó lista alapján megtárgyalták az előző kommunista vezetők leváltásának kérdését.*” (Az utóbbi sem igaz, éppen ő intette le a többieket.)

A bírósági zárt tárgyalásra 1958. február 6-án került sor. A felesége a folyosón várakozott. A tárgyalás 9-től 17 óráig tartott. A bíró, egészségi állapotára tekintettel szabadlábra helyezte a vádlottat. A hazatérést és az utolsó órák történetét feleségétől tudjuk. Feleségével villamossal jöttek haza. Kínos helyzet alakult ki, amikor a tanúként beidézett Vig László is ugyanarra a villamosra akart felszállni. Dr. Balogh György kérésére nem szálltak fel, a következő járással utaztak haza.

Dr. Balogh Györgyné súlyos feladat előtt állt. Miközben férje börtönben volt, annak édesanyja meghalt. Eddig nem közölte a szörnyű hírt férjével, vacsoránál is mindenféle kifogásokat kerestek, miért nincs jelen idős édesanyja. Ezután nyugovóra tértek. Dr. Balogh György kiszabadulásának éjszakáján rosszul lett, és február 7-én, hajnali fél ötkor meghalt. A boncolás megállapította, hogy „*halála természetes okból, szívkoszorúér elégtelenség miatt*” következett be. 54 éves volt. Elhurcolása előtt nem volt beteg. 1958. február 15-én, a pestszentlőrinci temetőben a református egyház szertartása szerint helyezték örök nyugalomra.

Feitl István

KÁROK, HELYREÁLLÍTÁS, ÉLETKEZDÉS – RENDTEREMTÉS

A forradalom után a XVIII. kerületi Tanács Végrehajtó Bizottsága 1956. december 18-án¹ tárgyalta először a helyreállítási munkákról folyó jelentést Gelegonya Ferenc építési osztályvezető előterjesztésében. Ehhez kapcsolódott a Magyar Vöröskereszt helyi tevékenységéről szóló tájékoztató. A rendkívüli állapotokra való tekintettel a Vöröskereszt kizárólag segélyezéssel foglalkozott. A tanácsi vezetők külön bizottságot hoztak létre a feladatok ellátására, amelybe olyan köztisztviselőben álló embereket kértek fel, mint Somogyi László katolikus plébános és dr. Balogh György ügyvéd, a pestszentlőrinci forradalmi bizottság elnöke. Ezen az ülésen külön határozat született arra, hogy dr. Balogh György ügyvéd a segélyek kiosztása terén végzett jó munkája elismeréséül 2000 forint tiszteletdíjban részesül. Segélycsomagért addigra 5000 család nyújtott be kérelmet. A csomagban alapvető élelmiszerek (liszt, burgonya, bab, margarin, húskonzerv, zöldség) szerepeltek.

Komoly gondot jelentettek az épületkárok is. A lakásosztály vezetője szerint 25 épület, ezen belül két közintézmény rongálódott meg. A tönkrement lakások számát ekkor kb. 350-re tette, kisebb tető- és üveggárok 300-ban keletkeztek. A kár értékét akkor a magántulajdonban lévő épületek esetén 722 ezer forintra, az IKV kezelésében lévőknél 608 ezer forintra, a középületeknél 241 ezer forintra becsülték. Később ezek az összegek megemelkedtek. Az 1957. március 21-ei jelentés szerint az állami tulajdonban lévő lakóházak helyreállítása valamivel több, mint egymillió forintot, a magántulajdonban lévő lakásokra közel 1,5 millió forintot, a tanácsi középületekre 706 ezer forintot, egyéb középületekre 153 ezer forintot költöttek.² Az 1957. március 7-ei tanácsülésen a lakásügyi osztály a tanácsi lakások vonatkozásában 118 lakás lakhatatlanná válásáról számolt be, amiből 15 teljesen lakhatatlanná vált. Tizenhat család vette igénybe a tanácsi ideiglenes elhelyezést. 1957. feb-

ruár 15-ig 76 lakást állítottak helyre, amiből hat a teljesen lakhatatlanná váltak közül került ki. Ebben az időszakban a kerületben nem voltak lakótelepek, az állami-tanácsi lakásépítés volumene minimális volt, a jogosnak nyilvánított lakásigénylők száma viszont 1100 körül mozgott. Sokan mosókonyhában, pincében, nyári konyhában húzódtak meg, nem volt ritka, hogy egy szoba-konyhás lakásban három különböző család lakott, nyolcan-tízen vagy annál is többen zsúfolódtak össze. A helyzetet mutatja, hogy a hivatalos adatok szerint október 23-a előtt 39, 1957 márciusában legalább 50 életveszélyesnek nyilvánított lakás volt a kerületben, de még ilyen helyekre is költöztettek családokat. Október 23-át követően, novemberben és decemberben érhető módon megszáporodtak az önkényes lakásfoglalások. Szinte minden lakható helyre családok költöztek. Az elfoglalt pártszékházakba azonnal, de két család a Bókay-kertben lévő úttörőház (ma központi épület) egy részében talált fedelmet. Ők a tüzelőhiány miatt a kert fáit kezdték kivágni. A tanács helyzetét mi sem jellemzi jobban, mint az, hogy sürgősséggel igyekeztek nekik lakhatási lehetőséget biztosítani, de azt 1957. január végéig sem tudták megoldani. A pártszékházból a rendőrség gyorsabban lakoltatta ki az ott levőket, már csak azért is, hogy ideiglenesen odaköltözhessen. (Később az épületet az MSZMP kerületi szervezete kapta meg.) A tanács adatai szerint azonban 150 lakás üresedett meg külföldre távozás miatt. A megüresedett lakások közül 107-et foglaltak el önkényes lakásfoglalók. Ezzel szemben megtorpant a lakásépítés azokban a kerületekben, ahová lőrincieknek ígértek elhelyezést, és megállt, majd vontatottan folytatódott az egyetlen állami építkezés a Baross utcában.³ A helyzeten ebben az időszakban a magánépítkezések sem segítet-

¹ BFL XXIII. 218. a. 23. kötet

² A pontos teljes összeg: 3 356 239 forint volt. (BFL XXIII. 218. a. 24. kötet)

³ BFL XXIII. 218. a. 24. kötet. A Baross utcában a Fővárosi Tanács 1956-ban 60 családi ház építését kezdte meg 3,6 millió forint értékben. Ugyanezen a területen a Lőrinci Hengermű 10 készenléti lakás építését kezdte meg. A lakásínség miatt a beköltöztetés folyamatos volt annak ellenére, hogy az építkezés elhúzódott, az eredeti határidőket műszaki okok miatt sem tudták tartani.

Sérült lakóház a Béke tér és az iparvasúti átgárá között

tek, elsősorban azért, mert aki bele is vágott ilyenbe, szinte reménytelen volt építőanyaghoz jutnia, nem is beszélve a magas árakról.⁴

Lakner Gyula vb-elnök által jegyzett 1958. július 11-ei feljegyzés szerint „A lakóépületekből 8 vált teljesen lakhatatlanná, 117 épület pedig részben lakhatatlanná vált és nagyobb sérülést szenvedett. Ezen kívül 330 lakóépületen történt kisebb sérülés, főleg ablaküveg-kár. A lakóépületekben is és középületekben keletkezett károk az eddigi felmérések szerint kerületünkben összesen 2.212.000 Ft-ot tesznek ki.”⁵

⁴ A jelentés példaként említette a téglahiányt: „Nagyon jó hogyha 15-20.000 darabot kap a kerületi FEÉRT egy hónapra, ezzel szemben havonta 5-600.000 db-ra lenne szükség, hogy a jelentkezőknek valamit adhasson. De ugyanígy van ez más építőanyagokkal is. Ha néha befutott egy vagon égetett mész, egyszerre 80-100 ember áll sort és nem egyszer rendőri segítséget kellett az üzletvezetőnek igénybe vennie.”

⁵ ÁBTL 3.1.9. V-144224 157. o.

Károk érték a kerületi termelővállalatokat is. A lajosmizsei vasútvonalhoz és a Vöröshadsereg (mai Üllői) útjához közel eső Szalagszövő és Csipkegyár a fegyveres harcok nyomán 218 ezer forint veszteséget könyvelt el. Más vállalatok általában a sztrájkok, a termelés szünetelésével összefüggésben számoltak kieséssel, így a MALÉV 1957. májusi összesítésében 2,4 milliós anyagi, 1,7 milliós forgalomkiesési és 2 milliós beralap-túllépési gondról adott jelentést.

Az út- és közlekedési károk az első adatok szerint 641 ezer forintot tettek ki. A Vöröshadsereg út keramitköves burkolata kitöredezett, a járda is megsérült, a Gyömrői út betonburkolatán sérülések, kátyúk keletkeztek. A Kádár-kormány úgy döntött, hogy a helyreállítást az állam vállalja, azt pénzügyileg az IKV, illetve az OTP bonyolította le, de ettől függetlenül a tanács saját költségvetéséből 80 ezer forintot előlegezett meg a lakás-helyreállítás meggyorsítása érdekében. Megsérült az anyatejgyűjtő állomás is, amit 1957. január 3-ára hoztak rendbe. Az őszi védőoltásokat 1957 márciusában és áprilisában adták be. A már említett 1958. júliusi jelentés szerint: „Egészségügyi intézményeinknél, így a Szakorvosi Rendelőintézetnél, bölcsődéinknél, a 18/2. sz. iskola fogászatznál, az Anyatejgyűjtő Állomásnál, az Anya- és Csecsemővédelmi Intézetnél az épületkárokon kívül mintegy 40.000 Ft értékben keletkezett kár a felszerelési tárgyakban és berendezésekben.”

Különösen nagy károk keletkeztek a Piros iskolában, ezeket mintegy 200 ezer forintra becsülték 1957 elején. Az összes tanterem használhatatlanná vált. Öt tanterem teljes berendezése megsemmisült, akár csak a hivatalsegéd lakása. Belövést kapott az Engels utcai (ma Gulner Gyula) iskola, az összes ablak és a gondnoki lakás is megsérült. Itt egy tanterem berendezése pusztult el teljes egészében. A főúton lévő két óvoda sem került el a bajt, a Vöröshadsereg útja 307. alatti intézmény esetén ugyancsak a szolgálati lakást és az ablakokat érte kár. A tanítás október 24. és november 15. között teljesen szünetelt, november 28-ig csak korrepetálás folyt, és a karácsonyi szünetig is csökkentett időtartamú foglalkozásokat tartottak. A szülők még decemberben sem szívesen engedték gyermekeiket iskolába.

1957. január 31-ig 83 általános iskolás és 35 középiskolás, a Közgazdasági Technikum diákjai közül 15 fiú és 6 leány ment külföldre. A nevelők közül egy óvónő, 10 általános iskolai, 5 középiskolai tanár, valamint az

oktatási osztály egy munkatársa hagyta el az országot. A távozottak között hat testnevelő és két rajztanár volt, így a készségtárgyak oktatása 1957 első hónapjaiban akadozott. Januárban a Bokányi Dezső utcai (ma Bókay Árpád) Általános Iskolából az igazgató szerint hetente két-három gyerek próbált nyugatra szökni. Az iskola épületét is kisebb károk érték.⁶ Január végére a Piros iskola kivételével a fontosabb helyreállítások befejeződtek. Az óvodásokat addig bölcsődék, illetve a Kistext és a Lőrinci Fonó óvodája fogadta be. Az anyagi kárt szenvedett pedagógusoknak 25 ezer forint segélyt osztottak ki. Külön feladat volt a gyerekeknél lévő fegyverek és lőszer össze-
szedése. A pedagógusok részt vettek a családok segélyezésében is. A szénellátás hiánya miatt a kerületben a tanítás február 7-én folytatódott a rendtartásban előírt január 27. helyett.

A tanácsi szakembereknek el kellett ismerniük, hogy a forradalom alatt a kiskereskedők áldozatos munkája nélkül összeomlott volna a kerületi közellátás. Volt olyan trafikos, aki jármű hiányában a hátán vitte nap mint nap az áruját üzletébe. Ezzel együtt a Vöröshadsereg, azaz az Üllői úti harcok súlyos károkat okoztak az üzletekben.⁷ Az út teljes hosszán szinte minden üzletnek betörték a kirakatai és az ott lévő áruk tönkrementek. Teljesen megsemmisült a Piros iskola közelében a fűszerüzlet, a sütőde és az Ápisz (papír-írószer bolt). A Közért vállalatnak ebben az időben a kerületben 138 üzlete volt, amelyből 37-et ért kisebb-nagyobb kár.⁸ Súlyosabban a Béke térnél, a Szarvas csárdánál és a lajosmizsei vasúti átkelőnél lévő üzletek sínylették meg a harcokat. A Vendéglátóipari Vállalat létesítményeinél inkább az áruk eltűnése jelentett komolyabb problémát. Működésük

⁶ „A fegyveres felkelők kidöntötték a vaskaput, a lövöldözések következtében a csatorna több helyen lyukas lett, a vakolaton végigcsorog az eső.” (Hegedüs Imre hozzászólása)

⁷ „Kerületünkben 29 állami iparcikküzlet működött, melyek közül egy teljesen megsemmisült. 23 üzletben kisebb-nagyobb károsodás történt. Az eddigi adatok szerint az ittlévő kárt másfél millió Ft-ra értékeltük. A kerület területén lévő összes kereskedelmi üzlethálózatokban keletkezett károk állóeszközökben és áruban mintegy

5 millió Ft-ot tesznek ki.” – szólt a jelentés.

⁸ Lakner Gyula vb elnök szerint „Az árudákban az árukár mintegy 2,5 millió Ft-ot tesz ki. A vendéglátóipari üzemegységekben az árukár félmillió Ft körül van.”

Az Engels utcai (ma Gulner Gyula) Általános Iskola gondnoki lakása

egyébként az év végéig lényegében szünetelt, így megjelent az engedély nélküli italárusítás a piacon, ezt azonban a karhatalom és a rendőrség rendszeresen akadályozta. A 29 állami iparcikküzlet közül egy semmisült meg teljesen, huszonháromban keletkezett kisebb-nagyobb kár. Részben vagy teljesen kifosztották az Alkalmi Áruházat, egy Röltexet és egy ruházati boltot. A legsürgősebbnek az élelmiszerüzletek rendbehozatala bizonyult, mert november közepén felvásárlási hullám indult meg, ami a készleteket nagyon megcsappantotta. Az a vicc járta, hogy bemegy egy ember a hangszerüzletbe és megkérdezi: „Van fehér zongorájuk? De hát uram, minek magának fehér zongora, itt van a fekete, az nem jó? Az már van.”

Az emberek a pékáru egy részét sokáig közvetlenül a pékségektől szerezték be. Rengeteg volt a hiánycikk, egyes helyeken az alapvető élelmiszereket sem

Betört kirakat az Üllői úton, szemben a lőrinci Kossuth térrrel

lehetett beszerezni, alig volt például alma. Rendkívül fontos volt ezért a piac működtetése. A tanács januárig megszüntette a helypénzfizetést és lakosoknak megbízást adott – a szovjet hadsereg által kiadott papírokkal – a vidékről történő árufelhozatalra. Persze az árak is felfelé mozdítottak. Az áruellátást az üzemi munkástanácsok járművek rendelkezésre bocsátásával segítették. A felvásárlási láz következtében voltak napok, amikor az üzletek szinte kiürültek. A téli ruha, a flaneláru még januárban is egy nap alatt elfogyott, gyapjú és kötöttáru szinte egyáltalán nem volt 1957 elején. Hetekig nem lehetett kapni pl. rádiót, tűzhelyet, vasalót, kávéfőzőt és más közhasználati villamosági cikket. November végéig hiába álltak sorba az emberek palackos gázért, ami pedig abban az időben sokak számára nélkülözhetetlen volt a főzéshez. A legsúlyosabb helyzet a tüzelőellátásban jelentkezett. Októberben, novemberben, decemberben alig lehetett szénhez jutni. Több száz ember állt olykor sorba, de csak kevés fához jutottak. A szénszállítás januárban, a tél kellős közepén indult meg. Karácsonykor volt egyedül némi enyhülés, akkor a Kádár-kormány mindent megtett, hogy az üzleteket ellássa, legyen némi választék. Ötvenhét vagon ka-

rácsonyfát szállítottak a fővárosba. Negyvenötöt Romániából, tizenkettőt Csehszlovákiából. Volt köztük jócskán ezüstenyő is. Az utcákon és tereken halomszámra álltak a fenyők. Hatalmas mennyiségű ablaküveg is érkezett a Szovjetunióból. Az Üveges Ktsz telephelyén mindenki hozzájuthatott az áruhoz, csupán a gitt hiányzott. December közepén megindították a távolsági autóbuszjáratokat Budapest és a vidéki települések között. December 20. után a röplapszórás országosan is megszűnt. December 25-én egy napra feloldották a 22 órától hajnali négyig tartó csökkentett idejű kijárási tilalmat is az éjféle mise megtartása érdekében.

Az emberek mindennapi megélhetésükért küszködtek. November közepén, majd december 8-án két magyar tiszt karhatalmi század települt a mai Sztehlo gimnázium két tantermébe. Ez új helyzetet teremtett. A szovjet rendfenntartás, járőrözés mellé hatóságosabb fellépés társult. A karhatalmisták kitelepültek a rendőrörsökre és rohambrigádjaikkal a rendőrséget is sakkban tartották. A rendőrségen szolgálatot teljesítő nemzetőrség maradékát Papp Sándor rendőrkapitány németországi nyaralása idején, távollétét kihasználva letartóztatták. Felderítő szolgálat alakult,

egyre rendszeresebbé váltak a razziák, a házkutatások, a fegyver- és lőszerbegyűjtés, az előállítások, az igazoltatások, a kijárási tilalom ellenőrzése, az illegálisba vonult szórványos ellenállás letörése, a röplapok összeszedése, a feliratok megsemmisítése. Decemberben feloszlatták a Béke téren gyülekező több száz, az 50-es villamos közlekedését megakadályozni kívánó, sztrájk mellett fellépő tömeget. 1956. december 12-étől a közellátási kormánybiztos az ország egész területén szesztilalmat rendelt el. Az italboltok, kimerések bezártak, az éttermek, kereskedelmi vállalatok alkoholtartalmú italokat nem szolgáltak ki. A rendelkezés betartását a karhatalom ellenőrizte. Hatékonyan működött a felderítőrészlegük. A második, úgynevezett forradalmi karhatalmi ezred 9. századának jelentése erről így számol be:

„1. Az ellenforradalom idején aktívan működő személyek felderítése. Ennek érdekében kiindulási alapként a nemzetőrség tagjainak kihallgatását választottuk. 72 fő nemzetőrből 36 fő kihallgatását vizsgáltuk, melynek eredménye az lett, hogy a kerületben történeteket megismertük és munkánkhoz a kiindulási alapot megteremtettük. A nemzetőrség tagjai közül 12 főt javasoltunk preventív őrizetbe vételre és 1 főt a Budapesti Főosztály letartóztatott. Pestimrén ellenforradalmi tevékenységben aktívan részt vett 16 fő. Szerepének felderítésével foglalkoztunk, ebből 4 fő lett internálva, 6 fő preventív őrizetbe vételre javasolva, 1 fő internálási javaslata megtörtént és jóvá is lett hagyva, azonban végrehajtását megakadályoztuk, mivel nevezett ellen szóló vádak hamisak voltak. Pestszentlőrincen ellenforradalmi tevékenységben aktívan részt vett 44 fő ügyének kivizsgálása alkalmával megállapítottuk, hogy 7 fő disszidált, határon elfogtak és őrizetbe vettek 4 főt, más lakásán rejtőzve őrizetbe vettek 1 főt, a Budapesti Főosztálynak, majd ügyészségnek átadva 3 főt, internálva 6 főt, preventív őrizetbe vételre javasolva 32 főt, ebből végrehajtva 7 fő esetében. Figyelmeztetésben részesült 14 fő. Dekonspirálás történt egy esetben. A dekonspirálás oka, hogy egy fiatal 17 éves fiú, aki segítségre ígérkezett egy aktívan résztvevő személy elfogásával kapcsolatban, az eldicsekedett más személyeknek, hogy ő a titkos rendőrségnél dolgozik. Így lehetetlenné vált továbbra ezen a területen munkát kifejtteni.

2. Fegyverrejtegetés miatt 18 esetben hajtottunk végre házkutatást, ez 6 esetben vezetett eredményre. 2 főt átadva Gyermekbíróságnak, 3 főt átadva a Sta-

táriális bíróságnak, 1 fő figyelmeztetésben részesült. Itt előtalált fegyverek száma 4 db puska, 4 db karabély, 2 db géppisztoly, 1 pisztoly, 170 puskalőszer, 320 géppisztolylőszer, 17 duplanyeles kézigránát és 19 kézigránát.

A karhatalmi század december hónapban előtalált 1 pisztoly, 2 puska, 1 géppisztoly, 25 db puskalőszer, 67 db géppisztolylőszer, nagyobb mennyiségű kézigránát.

3. Embercsempészéssel kapcsolatban két esetben folytattunk kivizsgálást, mely mind a két esetben eredményesen végződött. Kettő fő pontos adatait átadtuk a Budapesti Főosztálynak, 1 fő esetében, aki az angol követségen dolgozott, az adatokat átadtuk és a további munkálatokat a Budapesti Főosztály végezte.

4. Gyülekezések megfigyelése. Két esetben hajtottunk végre ilyen irányú tevékenységet, mely eredménytelenül végződött. Egyik esetben tiltott borkiméréssel foglalkoztak, másik esetben pedig énekkar összevonása volt.

5. Röpcédula készítése és terjesztésével kapcsolatban két esetben hajtottunk végre házkutatást, mely egy helyen eredményesen végződött. A sokszorosításához felhasznált írógépet és indigókat házkutatás alkalmával elkoboztuk és a főosztály kivizsgálása után Dobai Évát az ország összes iskolájából kitiltották.

6. Honvédségi anyagok eltulajdonításával kapcsolatban kb. 72 esetben tettünk javaslatot házkutatás végrehajtására, mely 18 esetben eredménnyel végződött. A karhatalmi szolgálat alatt begyűjtött anyagok körülbelüli pénzértéke havonkénti részletezéssel az alábbi:

1956 november hónap kb.	70-90.000,- Ft
1956 december hónap kb.	180-200.000,- Ft
1957 január hónap kb.	60-70.000,- Ft
1957 február hónap kb.	<u>40-50.000,- Ft</u>
Összesen:	350-410.000,- Ft

1957 március hónapban anyagok eltulajdonításával kapcsolatban a politikai feladatok miatt nem foglalkoztunk.

A század a rendőrséggel együttműködve három alkalommal hajtott végre nagyszabású razziát. E razziák közül jelentős volt a szökött rabok összeszedése. Ezek száma 47 volt, amelyeket a Gyűjtőfogházba kísértünk be. Ezen kívül március 15-ét megelőzőleg történt preventív őrizetbe vétellel kapcsolatban mintegy 140 fő előállítása történt meg, amelyeknek eredmé-

A Piros Iskola

nyeképpen 22 fő internálva, 36 fő preventív őrizetbe vétel alá esett, a többi személyek felmentve. November végén a pestlőrinci Béke térnél éjjel rálőttek ismeretlen egyének golyószóróval az arra menő járőrre, a járőrök a tüzet viszonzták, kb. 10 percig tartott a tűzharc. A lövöldözők gépkocsival menekültek el, így megállapítani nem tudtuk, hogy kik lövöldöztek. A személyi állomány nagy részében ezek a tények a harci szellemet fokozták és önként vállaltak éjjeli külön járőrszolgálatot többen. Ugyanakkor 1-2 fő megijedt és nem mert éjszakai szolgálatot vállalni. Ezeket a személyeket az akkori szd.pk. rádió- és belső szolgálatra osztotta be.”⁹

A karhatalom az utcáról hamarosan bevonult az üzemekbe. Az ottani vezetők segítségével szétverték az ellenállást, a hangadókat eltávolították, a munkásnácsokat terrorizálták, megalakították és kiképezték a munkásőrséget, megszervezték az MSZMP-szervezeteket, sőt még a szélsőbaloldali Táncsics Mihály Kör

kerületi szervezetét is¹⁰. Ott voltak a gyűléseken, sőt egy idő múlva maguk szerveztek munkásgyűléseket. Nehezebben jutottak be az iskolákba. A tantestületek ezt igyekeztek megakadályozni, mindhiába. A karhatalom összehívta az igazgatókat és „eligazította” őket. Összekötő hálózatot építettek ki, eltávolították az ellenállásra utaló nyomokat, rölapokat, olykor még osztályokat is átkutattak. A 9. század összefoglaló jelentése szerint: „Január hónapban történt, hogy feljelentés érkezett 8-10 éves gyermekek szervezkedéséről. Az ártatlannak látszó ügy felgöngyölítése után kiderült, hogy a bejelentésnek megvolt az alapja. 6-8 gyermekből álló csoport feladatot kapott egy „bácsitól”, hogy gyűjtsék a kézigránátot, mert fel kell robbantani a vasutat. A kézigránátokat a gyerekek-nél, lakásukban, kertben elásva a járőr megtalálta, az ügyet a nyomozószervek sikeresen befejezték.” Később osztályfőnöki órákat tartottak elméleti brigádjuk segítségével. A karhatalom nélkül nem

⁹ HL MVKGY T. (1956.) 10. d. 3. ö. e.

¹⁰ Pesti Járőr, 1957. 14. szám

szerveződtek volna meg a helyi MSZMP-csoportok. 18 üzemben, 16 iskolában, két téeszben és a tanácsnál is a tisztí különítmény közreműködésével jöttek létre ezek. A párt kerületi vezetői fegyvert és kiképzést kaptak. A rendezvényeket fegyveresen biztosították. Végül hathatósan részt vettek a tisztek a háztömb- és utcabizalmiak felülvizsgálatában és kiválogatásában. Tavaszra a hálózat újjáépült, így a 7. század 1957. május 2-án, a 9. század május 3-án befejezte tevékenységét. Előtte azonban valamelyik karhatalmista tiszt lírai hangvételű cikkben örvendezett az új rendnek lapjukban, a Pesti Járőr, 1957. április 4-i számában:

Tavaszi reggel

Az 50-es villamosról leszálló utast jóleső érzés fogja el a Kossuth téren. A rügyekből lombosodó bokrok, a sárga színben virágzó aranyeső-fák, a zsendülő pázsit, a március végi tavasz szívmelegítő illatát leheli. A sétányokkal átszegdelt tér Pestlőrinc központja, ékessége. Szemben, Kispest felé, letűnő házak üzletei – mint egy hatalmas szállodai forgóajtó – nyelik-öntik magukból a kora reggeli vásárlók tömegét. A parkot körülölelő házak falai, az útszegélyek kopott beton-takarói ifjúi tűztől, hévtől duzzadó jelszavakat vetítenek a járókelők elé. „Éljen a Kommunista Ifjúsági Szövetség!” – lehet olvasni. A téren keresztülvezető járdák színei nyögnek a csapatokban komolykodva „politizáló” tanáraikat szenvedélyes hangon korholó diákok lábai alatt.

A kavicsok csörrenése egyetlen hangharmóniává olvad össze, néhány illetlen verébcsapat kedves-szemtelen csipogásával.

Tavasz van Pestszentlőrincen.

A tér az izmosodó új, visszavonhatatlan győzelmet hirdeti.

Statáriális ítéletek

A statáriumot az Elnöki Tanács 1956. évi 28. sz. törvényerejű rendeletével 1956. december 11-én hirdették ki, s még aznap, 18 órától életbe is lépett az ország egész területén. Az indoklás a lakosságnál nagy mennyiségben lévő lőfegyverekkel való visszaélésre és fenyegetettségre hivatkozott. A rögtönbíráskodás hatálya a gyilkosságra, a szándékos emberölésre, a gyújtogatásra, a rablásra (fosztogatásra), a közérdekű

üzemek vagy a közönség életszükségletének ellátására szolgáló üzemek szándékos megrongálására, ezeknek a bűntetteknek a kísérletére, a lőfegyver, lőszer, robbanószer, illetőleg robbanóanyag engedély nélküli tartására terjedt ki. A nagy sietség miatt azonban néhány részlet kimaradt a rendelkezésből, ezért azt két nap múlva újabb követte, amely szerint „A rögtönítélő bíróság, ha a terheltet a rögtönítélő eljárás alá tartozó valamely bűncselekményben bűnösnek nyilvánítja, ítéletében egyúttal halálbüntetést szab ki.” A meghozott halálos ítéletekkel kapcsolatban úgy szólt a kormányrendelet, hogy „a kegyelmi kérvénynek a büntetés végrehajtására nincs felfüggesztő hatálya, a büntetést az ítélet kihirdetésétől számított 2 órán belül végre kell hajtani”.

December 15-étől gyors egymásutánban kilenc ügyben 18 személyt ítélték el az országban, közülük hatot halálra, akik közül egy főt nyomban kivégeztek. Két vádlott életfogytig tartó, a többiek közül egy 15, egy 12, hat pedig 10 év börtönt kapott.

Az eddigi kutatások három, a kerülethez kötődő eljárásra derítettek fényt. Az ítéletek időrendjében haladva az első áldozat az akkor 32 éves pestszentimrei Kisbéri Sándor volt, akit lőszer- és fegyverrejtegetés bűntettében ítélt el a Budapesti Helyőrség Katonai Bírósága. A vádlott 1956. november 26-án, Szentendrén egy falatozóban, sörözés közben 150 forintért vásárolt egy pisztolyt hét tölténnyel, amit hazavitt és elrejtett. December 14-én a Pestszentimrén tapasztalt politikai ellenállás (röplapolvasás, vonatmegállítási, szervezkedési kísérletek) miatt beidézték a rendőrségre, ahol arra a kérdésre, hogy rendelkezik-e fegyverrel, igennel válaszolt és őszintén beszélt az elrejtett pisztolyról. Alig egy hét múlva, december 22-én tizenkét évi börtönbüntetésre ítéelve tört ketté az élete. (Kisbéri Sándor és a cikkben szereplő többi elítélt büntetését az Elnöki Tanács 1960-ban kegyelemből öt évre csökkentette.)

A második ítélet 1957. március 20-án született. Az elsőrendű vádlott Radnóti Iván János 16 éves tanuló, a másodrendű Kohán Géza 17 éves műszerésztanuló, a harmadrendű Rabács György 19 éves műszerésztanuló volt. A letartóztatás és az ítélet között ebben az esetben alig hat nap telt el. Tudni kell, hogy 1956 novemberében Budapest tele volt eldobált, szétszórta fegyverekkel. A statáriális eljárásra vonatkozó rendelkezések azt mindenesetre rögzítették, hogy a húsz évnél fiatalabbakra halálbüntetés nem szabható ki.

A történet meglehetősen fordulatos. A fegyverbirtoklás kamaszok között vagányságnak, talán hősiességnak számított. Persze nem ért az egész semmit, ha a dolog nem került szóba, nem lett dicsekvés tárgya. Radnóti Iván különösen szerencsés volt, mert egy dobtáras géppisztolyt, négy karabélyt és 15 db kézi-gránátot gyűjtött össze árkokból, kutakból stb., és egy pisztolyt is sikerült az egyik osztálytársával géppisztolyra cserélnie, így komoly fegyverarzenált rejtett el gondosan. Kohán Géza irigykedett rá, így ügyes cselet eszelt ki. Megkérte barátját, hogy egy házkutatási paranccsal állítson be Radnótiékhoz, és koboza el a fegyvereket. Így is történt. Rabács György rendőrnek adva ki magát beállított a családhoz és a fegyverek átadását követelte. Az ijedt, meglepett szülőknek eszükbe sem jutott, hogy utánanézzenek, valódi rendőrrel állnak-e szemben. Áadták a fegyvereket egy géppisztoly híján, ami épp kölcsön volt egy másik kamasznál. A kint rejtőző Kohán Géza talán nem is gondolta, hogy a trükk ilyen jól sikerül. A fegyvereket még aznap éjjel elásták. A megszeppent Radnóti Iván másnap visszakérte a kölcsönbe adott géppisztolyt a tárral, majd rohant a rendőrségre. A tárat a nagy kapkodásban otthon felejtette, így – most már a valódi rendőrök – néhány óra múlva elmentek érte. A szülők mit sem sejtve mondták el, hogy előző nap volt itt egy rendőr, aki házkutatást tartott és magával vitt fegyvereket. A rendőröknek leesett az álluk. Az események ezt követően gyorsan peregtek tovább. Még aznap éjjel házkutatást tartottak a cselet kieszelő két fiatal lakásán. A fegyverek előkerültek. Bár nyilvánvalóan kiderült, hogy a fiataloknak a birtokláson kívül semmilyen céljuk nem volt a fegyverekkel, ez már nem segített. A védőknek nem sikerült rendes bíróságra átutaltatni az ügyet, a rögtönítélő bíróság a három fiataalt egyformán 10-10-10 évi börtönre ítélte. (Az ítéleteket a rendszerváltás után semmissé nyilvánították.)

Ugyanezek a napokon, tehát március 14-én tartóztatták le, és március 20-án ítélték el harmadik hősiüket, az ötvenhat éves Cs. Varga Jánost is lőszer- és fegyverrejtegetés miatt. Az 1945 utáni koalíciós időkben a Nemzeti Parasztpárt ócsai titkáráként dolgozó munkásember ellen azonban nem ezért indult eljárás. Talán valamelyik haragosának jutott eszébe, hogy 1956. december 10-én a Kőbányai Gyógyszerá-

rugyár üzemi értekezletén arra kért engedélyt, hogy „jó nagy betűkkel kiírhasa: *Le a Kádár-kormányral, Ruszki haza!*”, meg még arról is beszélt, hogy a Kádár-kormányt ne ismerjék el, mert nem a nép választotta. A rendőrök tehát izgatás vádja miatt jelentek meg 1957. március 14-én Cs. Varga János lakásán, hogy letartóztassák. A házkutatás során a padlásról került elő a pisztoly tárral, tíz lőszer és egy katonai derékszíj. A vád nyomban fegyverrejtegetéssé változott, és az ügy statáriális bíróság elé került. A nyomozóknak ez egyszerűbb volt, mint bíbelődni az izgatás nehézkes vagy esetleg egyáltalán nem is bizonyítható vádjával.

Hogyan került a fegyver a padlásra? Nos, a történet még 1956 augusztusából való, amikor Cs. Vargát három ittasan randalírozó tiszttel hozta össze a sors, akik közül egyik részegen eldobta fegyverét. Cs. Varga összeszedte és hazavitte. Vissza akarta adni, de nem találkozott a tiszttel, beszolgáltatni meg nem akarta, mert azzal a tiszttel hozta volna nehéz helyzetbe. Maradt a padláson. Ez bizonyult a legrosszabb megoldásnak, az ítélet ugyanis ebben az esetben is drákói szigorral tíz év börtönről szólt.

A történetnek van egy mellékepizódja. Az eljárás során előkerült egy kézzel írt kis „ima”, ami állítólag egy később nyugatra menekült gimnáziumi tanulóól származott, aki ezt Cs. Varga János leányának küldte. A szöveg a népi keserűség, az elveszett remény, a gyűlölet és ugyanakkor az ironia különös együttese, amit talán csak Magyarországon, a pesti ember által teremtett forradalmi folklórban lelhetünk fel.

Kádár miatyánk...

*Mi atyánk Hruscsov,
Ki vagy a Kremlben
Átkoztassék meg a Te neved
Pusztuljon el a te országod
Mint Moszkvában, itt Pesten is
Ne vedd el a mi kenyerünket,
De bocsájtss el a mi foglyainkat
Miképpen mi is elbocsájtjuk a megszálló oroszokat.
Ne vígy minket Szibériába
De szabadíts meg az oroszoktól
Mert tiéd az ország, a hatalom, és a dicsőség,
De nem mindörökké.
Ámen.*

Kis-Kapin Róbert

XVIII. KERÜLETI FEGYVERREJTEGETŐ FIATALOK ESETE A FORRADALOM UTÁN

Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában (a továbbiakban: ÁBTL) őrzött egyik vizsgálati dosszié¹ három XVIII. kerületi fiatal esetét mutatja be, akik az 1956-os forradalom alatt fegyvereket szereztek, majd ezek közül néhányat a harcok végeztével elrejtettek. Amikor egy besúgó leleplezte őket, és a fegyvereket megtalálták, ügyüket a politikai rendőrség vette kézbe, s a fiatalokat elítélték. A szerző e vizsgálat anyagait, az ítéleteket, valamint a dossziében fellelhető egyéb iratokat felhasználva próbálja rekonstruálni a történetet. A feladat azonban nem könnyű, mert a dokumentumok a hatalom szempontjai és céljai szerint láttatják az eseményeket. De még ez a kép sem teljes, mert csak az iratok egy része ismert (hiányoznak az ügyészégi iratok és a bírósági tárgyalási jegyzőkönyvek).

A besúgó munkája

1957. október 12-én a BM II/5-b. alosztály² által foglalkoztatott „Timár József” fedőnevű ügynök³ azt jelentette kapcsolattartójának, hogy két nappal korábban felkereste őt a lakásán két fiatal azzal, hogy „*valamit kellene csinálni a forradalom évfordulójára*”.

¹ A dosszié pontos jelzete: ÁBTL 3.1.9. V-143219. Szűcs Gyula és társai.

² A BM II/5. (Belsőreakció-elhárító) Osztály b alosztálya az 1956-os forradalom után újjászerveződött politikai rendőrség horthysta erőszakszervezetek volt tagjai ellen nyomozó részlege volt. Lásd bővebben: TAKÁCS Tibor: A belső reakció elleni elhárító osztály, 1956–1962. In: Betekintő, 2010/3. www.betekinto.hu/2010_3_takacs (2016. november 9.)

³ Annyit tudunk az ügynökről, hogy a forradalom alatt valószínűleg a XVIII. kerületi Baross utcai fegyveres csoport egyik vezetője volt. E terhelő adat alapján 1957 áprilisában szervezhették be ügynököknek. A szerkesztő megjegyzése: bár bizonyítani nem lehet, de valószínű, hogy ez az ügynök Tutsch József (beszervezéséről részletesen ír FEITL István: 1956 Mikrotörténetek Pestszentlőrincről, Pestszentimréről. Napvilág Kiadó, Budapest, 2011.)

Azért éppen hozzá fordultak, mert a forradalom alatt az ügynök Pestszentlőrincen az egyik fiú felkelőcsoportját vezette, így megbíztak benne. Röpcédulát akartak készíteni, mert volt egy stencilgépük, amely szerintük nem szerepelt a rendőrség nyilvántartásában. Ezenkívül október 23-án, munkaidő után a lőrinci Hősök terén⁴ egy megemlékezést is terveztek: piros-fehér-zöld zászlókat tűztek volna a földbe. Elmondták, hogy fegyverük is van, két géppisztoly, amelyet 1956. november végén együtt rejtettek el egy bunkerben. Egy barátjuk pedig egy TT pisztolyt⁵ tart magánál. A kapcsolattartó, Szimon József rendőrnagy⁶ igen értékesnek ítélte a jelentést, és utasította az ügynököt, hogy helyeselje a tervek, de vezető szerepet ne vállaljon a megvalósításukban. Ebben az időszakban a hatóságok kiemelt feladata volt felderíteni és megakadályozni a forradalom évfordulójának megünneplését.

A következő hetekben az ügynök további jelentésekben számolt be a fiatalokról. Ezek szerint a gyerekek szeretnek „nagyot” mondani, de kockázatot már nem akarnak vállalni, így végül is nem szerveztek semmit az évfordulóra. Közben felmerült a gyanú, hogy az ügynök nem elég őszinte, esetleg fontos részleteket elhallgat a tartótisztje elől.⁷ Ezek tisztázása után „Timár József” fénykép alapján azonosította a fiatalokat (eddig ugyanis csak álnéven ismerte őket, ezeket az álneveket még a forradalom alatt vették fel a fiúk), majd Szimon meghatározta a hálózati

⁴ Ma Kossuth Lajos tér

⁵ Valószínűleg egy 1933 M 7,62 mm-es TT (Tula Tokarev) öntöltő pisztolyról van szó, amit 1948-ban rendszeresítettek a magyar hadseregben.

⁶ Szimon József 1957-ben operatív beosztottként a BM II/5-b alosztályán teljesített szolgálatot, 1960 májusától már csoportvezető volt itt. 1962-ben átkerült a hírszerzéshez.

⁷ A tartótiszt szerint az ügynök együtt érzett az „ellenforradalmi elemekkel”, nem szívesen jelentett róluk terhelő adatot. Majd lelkiismereti problémái voltak, hogy felderítette ezt az ügyet. Miután azonban megfenyegették, hogy „*vagy dolgozik, vagy megy a börtönbe*”, megváltozott a magatartása.

19/222.

28

II/5-b. osztály.

Szigorúan titkos!

Adta: "Timár"

Vette: Szimon József hdgy.
1957.okt.12.

Tárgy: Horváth Gyula.

J e l e n t é s .

Budapest, 1957. október 14.

Ügynökünk jelenti:

"Október 10-én, csütörtökön felkeresett lakásomon H o r v á t h Gyula és egy barátja, X.István és azzal az ajánlattal fordultak hozzám, hogy van egy sokszorosító gép, amely nincs nyilván tartva a rendőrség részéről és hogy gyártunk röpcédulákat október 23-ra. Kérdésekre elmondották, hogy egy iskola tulajdona volt a gép és hogy ugyanott van egy TT pisztoly a magnetofonban elhelyezve, ők rejtették el a két géppisztolyt is az erdőben lévő bukerban. Elmondották, hogy még meg van az, mert nem régen nézték meg, kb. 30 cm. homok van a fegyverek és a fal között."

"Timár"

Megjegyzés: Az ügynök elmondotta, hogy Horváth s barátja vele együtt résztvettek fegyveres harcokban az elmúlt év októberében. Horváth azóta most találkozott először az ügynökünkkel. Ügynökünket lakásán keresték fel és azzal álltak elő, hogy valamit kellene csinálni a "forradalom" évfordulójára. Ügynökünk megkérdezte tőlük, hogy milyen elképzeléseik vannak. Elmondták, hogy röpcédulát akarnak csinálni, erre van lehetőségük, mert stencilgép van a birtokukban. Elmondták, hogy összejövetelt fognak szervezni október 23-án a munkaidő után a Lőrinci Hősök terén, ahol piros-fehér-zöldszínű zászlókat fognak elhelyezni. Eddig - megítélésük szerint - 20.25-en lesznek. Megállapodásuk az, hogy nem nagy csoportban, hanem 2-3-as csoportokban mennek a térre.

Horváth barátja 17-18 éves diák, aki a megbeszélésen igen aktív szerepet játszott. Nevét ügynökünk nem tudta, bár emlékezett rá, mint fegyveresre, aki az 6 csoportjában harcolt. Ő javasolta a röpcédulázást. Elmondta, hogy fegyverük is van, 2 géppisztoly bezsírozott állapotban el van rejtve. Ezt Horváth Gyulával együtt rejtették el. Ez a diák arról is beszélt, hogy neki van egy egyetemista barátja, akinek szintén van egy elrejtett TT-je.

Horváthék megállapodtak ügynökünkkel, hogy 17-én ismét összejönnek és konkrétan meghatározzák a tennivalókat. Megállapodnak a röpcédula szövegében, stb. Tervek szerint ezen az összejövetelen 6-7-en lesznek, mert meghívják az általuk megbízhatónak tartott személyeket is.

Intézkedés: Az ügynök jelentése nagyon értékes. Részletes tervet dolgozunk ki arra, hogyan foglalkozunk az ügygel.

Szimon József
Szimon József rny.hdgy.

ÁBTL - 3.1.9 - V - 143219 /31

személy feladatait: tudja meg pontosan, hol rejtették el a fegyvereket és kinél van a stencilgép. A tartótiszt új kombinációt is kidolgozott: az ügynök kezdjen fontos felső kapcsolataira hivatkozni, akik találkoznak a fiúkkal, és tudni akarják, hogy tényleg vannak-e fegyvereik és stencilgépük, mert felesleges, gyerekes dolgokkal nem akarnak foglalkozni. Gyorsan kiderült, hogy a stencilgép már nincs a fiatalok birtokában, mert eltűnt a rejtekhelyéről. Viszont a hálózati személy szerzett egy vázlatot a géppisztolyokat rejtő bunker helyéről. A politikai rendőrségnek ez már elegendő volt, 1957. november 7-én őrizetbe vették a két fiatal, Szűcs Gyulát és Pataky⁸ Gábort.

A vizsgálat kezdete

Szűcs Gyula vallomása alapján másnap, november 8-án a rendőrség kiszállt a pestszentlőrinci Halmi dűlő 109. számú jelzőkövéhez. Itt Szűcs hatósági tanúk jelenlétében bevezette őket az út melletti kiserdőbe, a kb. 100 méterre lévő föld alatti bunkerhez. A bunkerben megmutatta a rejtekhelyet, ahol a felszíntől kb. 60 cm-re 2 db nyeles kézigránátot,⁹ 2 db szovjet típusú 48. M. géppisztolyt,¹⁰ 3 db géppisztolytárat, 238 db 7,62 M. géppisztolylőszeret és egy doboz gépszírt ástak ki a helyszínelők.

Az első kihallgatások és a helyszíni szemle után a vizsgálatot vezető Hegyi József rendőrnagyozó százados¹¹ elrendelte a nyomozást. Az addig (főleg az

ügynöktől¹²) szerzett adatok alapján Szűcs Gyula és Pataky Gábor 1956. október 24-én részt vettek a XVIII. kerületi Halomi úti¹³ Beloianisz honvédségi laktanya kifosztásában, onnan fegyvereket hoztak el, november 8-ig fegyveres harcokban vettek részt, majd 1956. november végén fegyvereket, gránátokat és lőszeret rejtettek el. Mindezek alapján a vizsgáló „a népi demokratikus államrend és a Népköztársaság megdöntésére irányuló fegyveres szervezkedésben való tevékeny részvétel, valamint lőfegyver- és lőszerbejelentési és beszolgáltatási kötelezettség elmulasztása büntetnének alapos gyanúja” miatt 1957. november 9-én elrendelte Szűcs Gyula és társai ellen a nyomozás megindítását és a két fiatal előzetes letartóztatását.

Szűcs Gyula története

Szűcs Gyula vallomásai részletes képet adnak a 17 éves fiúról és forradalom alatti tevékenységéről, és további részleteket tárnak fel a kerületi fegyveres csoportokról. 1939-ben született Pestszentlőrincen. Munkáscsaládból származott; édesapja – bár eredetileg hentes volt – kocsimosóként dolgozott a Fővárosi Autóbusz Vállalatnál, édesanyja háztartásbeli volt, emellett raffiakötőként bedolgozott a háziipari szövetkezetnek. Mindketten pártonkívüliek voltak. Szűcs Gyulának öt testvére volt, ő volt a második legidősebb. Szűcs az általános iskola után két évre fémcsiszoló-tanulónak szerződött a MÁVAG Mozdony és Gépgyárhoz. 1956. július 13-án kapta meg segédlevelét. Ezután is a gyár felülnemesítő üzemében¹⁴ dolgozott galvanizálóként. A forradalom idején még a szülei pestszentlőrinci házában, a Bajcsy-Zsilinszky út 7. szám alatt lakott. 1957 augusztusában azonban megnősült és elköltözött a Vöröshadsereg

⁸ Bár a dossziét olvasva a kézzel írt aláírások esetében mindig a Pataky családnévvel találkozunk, a hivatalos rendőrségi és bírósági iratokon következetesen ragaszkodtak a Pataki változathoz.

⁹ Itt a magyar tervezésű 48 M nyeles kézigránátokról van szó.

¹⁰ Itt a szovjet 1941 M 7,62 mm-es PPS géppisztoly magyar gyártású változatáról van szó. Magyarországon a FÉG gyártotta őket, és 48 M alatt rendszeresítették a magyar honvédségnél.

¹¹ Hegyi József 1950 tavaszán került az ÁVH állományába. Kezdetben különböző megyei osztályoknál szolgált, majd 1953-ban a BM Személyzeti Főosztály II. (Vidéki) Osztályára került. 1956. november elejétől az I. Forradalmi Karhatalmi Ezredben tevékenykedett, majd 1957. januártól a Vizsgálati Osztályon dolgozott. 1957. december 15-től az Operatív Nyilvántartó Osztályon teljesített szolgálatot.

¹² Az ügynöktől kapott információkat persze direktben nem lehetett felhasználni a fiatalok ellen, mert az a hálózati személy dekonspirációjához vezethetett volna. Így ezeket az adatokat más úton is be kellett szerezniük.

¹³ A Halomi úti Beloianisz laktanya a Halomi út és a Királyhágó út sarkánál volt. A kihallgatások jegyzőkönyveiben Királyhágó útiként emlegetik. Mivel a kötet többi részében a Halomi úti megnevezés szerepel, így itt is ezt használtuk.

¹⁴ IX. Soroksári út 47–49.

*Szűcs Gyula a bunkerben, az elrejtett fegyverekkel
(helyszínelési fotó)*

útja¹⁵ 120. szám alá. A letartóztatásakor még csak 18 éves fiatalembert a levéltári adatok alapján 1957. november 7. és december 4. között hétszer hallgatta ki vizsgálótisztje. Szűcs együttműködő volt, így sok minden kiderült 1956-os és az azt követő tevékenységéről. Vallomásai alapján a következő történet állt össze: A forradalom idején 17 éves fiú 1956. október 23-án 15 órától munkahelyén dolgozott, csak késő éjjel tért haza szüleihez. Másnap reggel öccsével, az akkor 15 éves Istvánnal és a 17 éves Pataky Gáborral elmentek nézelődni, mert úgy hírlett, hogy szovjet tankok tartanak a belváros felé. Az 50-es villamos végállomásánál, a Béke téren azt hallották, hogy a Halomi úti laktanyában fegyvereket osztanak, a kíváncsiságtól hajtva ők is odamentek. A laktanyában ő és öccse kaptak egy-egy 48 M típusú céllövő puskát, valamint egy doboz lőszert. Ezeket

hazavitték. Otthon a családtagoktól megtudták, hogy a rádióban statáriumot hirdettek. Megijedtek, s mindketten beledobták a puskájukat az udvaron lévő kútba.¹⁶ Szűcs október 25-én két imrei barátjával besétált a Kilián laktanyáig, hogy szétnézzenek, estére értek haza. Másnap csak kenyérért ment el. Október 27-én, reggel bement a fizetéséért a Kőbányai útra, a MÁVAG központjába. Ezután november 4-ig csak kenyérért járt ki a városba. November 4-én reggel megpróbálta kiszedni a kútból a puskákat, sikertelenül. Ezután kísértált szétnézni a Bajcsy-Zsilinszky út – Vöröshadsereg útja – Nagyenyed utca kereszteződéséhez, ahol azt látta, hogy a Tulipán vendéglő előtti kerthelyiségben magyar katonák és fegyveres civilek barikádot építenek. Köztük volt Pataky Gábor sorkatona bátyja, Imre is. Szűcs beállt segíteni; vízzel megtöltött üres hordókat raktak egymásra. Dél körül elterjedt a hír, hogy a Nagyenyed utcai rendőrőrsön fegyvereket osztanak, így ő is odament barátjával, Pataky Gáborral. Az őrsön Szűcs egy puskát kapott egy marék tölténnyel, Pataky pedig egy géppisztolyt egy tárnnyal és még két doboz géppisztolylőszerezrel. Ezután Szűcs visszament a barikádhoz, majd hazament ebédelni. Otthon az édesapja a fegyvert meglátva kizavarta a házból, azzal, hogy addig nem mehet haza, amíg az nála van. A fiú ezt – a kihallgatási jegyzőkönyv szerint – úgy értelmezte, hogy az édesapja kitagadta a családból, ezért visszament a barikádhoz, majd onnan a Vöröshadsereg útján lévő posta mellett kőkerítéses házhoz,¹⁷ ahol az udvarban felkelők gyülekeztek. Találkozott barátjával, Pataky Gáborral. Kb. 17 óráig maradt ott, majd meghallotta, hogy a „*Honvéd út menti temetőnél*”¹⁸ aludni is lehet, ezért odament. A következő három napot az ott állomásozó fegyveres csoporttal töltötte, kétszer, november 6-án és 7-én járőrözött is a környéken a csoporthoz tartozó katonákkal. November 7-én, mire visszatértek a járőrözésből, a temetőnél felállított ágyúkat

¹⁶ A kút tisztítatásakor, 1957. július 9-én előkerültek a fegyverek, amelyeket ekkor leadtak a Nagyenyed utcai (48-as számú) rendőrőrsről a helyszínre érkező rendőröknek.

¹⁷ Pesti Imre 1957. november 21-ei tanúkihallgatási jegyzőkönyve szerint a ház ekkor egy Fenyvesi vezetéknévű személyé volt. A pestlőrinci 2. sz. postahivatal akkori címe Vöröshadsereg útja 309/b (Üllői út 685.) volt, a Nagyenyed utcától a második ház.

¹⁸ A régi lőrinci temető, a Honvéd utcával átellenben

¹⁵ Ma Üllői út

egy szovjet harckocsi széttaposta, a fegyveresek pedig visszahúzódtak a Honvéd utca – Kassa utca sarkára. Ekkor Szűcs otthagya a csoportot és fegyverét magánál tartva a Hősök terére,¹⁹ a Steinmetz Miklós Gimnázium²⁰ pincéjében lévő elsősegélyhelyre ment étkezni és pihenni. Másnap reggel innen távoznia kellett, több társával együtt a Vöröshadsereg útján lévő gyógyszerár feletti lakásba²¹ vették be magukat. A nap hátralevő részét és az éjszakát itt töltötték. November 9-én egy honvédtiszt felhívására kb. 15 fiatalal együtt elhagyták a lakást és csatlakoztak a Baross utcai párházban lévő fegyveres csoporthoz.²² A felkelőcsoport vezetője Tutsch József volt, aki Szűcsöt fiatal kora miatt konyhai munkára rendelte. Öt napot töltött ezzel a csoporttal, élelmiszert osztott a fegyvereseknek. A puskája végig vele volt, de – elmondása szerint egyszer sem használta, fegyveres összecsapásban nem vett részt. Aztán jött a hír, hogy szovjet egységek közelednek, erre a fegyveresek elhagyták a párházat és a Bokányi Dezső Utcai Általános Iskola²³ előtt gyülekeztek. Szűcs ott néhány társával együtt felszállt egy teherautóra és elmentek a Halmi-dűlőbe, a Darugyár²⁴ melletti bunkerhez, amiben elrejtették a csoport fegyvereit. Ezután – immár fegyvertelenül – visszatértek a párházba, és ott töltötték az éjszakát. A következő reggel csatlakozott egy kis csoporthoz, akik a Mecsekbe készültek. A Kelenföldi pályaudvarról indultak vonattal, az éjszakát Dombóváron töltötték, másnap reggel érkeztek meg Pécsre. Onnan egy diák elkísérte őket a Mecsekbe. Két napig gyalogoltak a hegyen, végül a mánfai erdésznél kötöttek ki, ahol enni kaptak. Itt azonban tanácsstalanság lett úrrá a társaságon, végül úgy döntöttek, hogy visszatérnek Budapestre. Szűcs – emlékezete szerint – november 19-én este ért haza szüleihez.

A kihallgatásokon a fegyverrejtegetési ügyről elmondta, hogy Pataky Imre, aki a forradalom alatt sorkatonaként szolgált, leszerelésekor nem adta le

a szolgálati fegyverét, hanem otthon elrejtette. Az öccse, Pataky Gábor 1956. november végén kérte meg Szűcsöt, hogy bátyja géppisztolyát, valamint az ő saját géppisztolyát, három teli tárat és két nyeles kézigránát segítsen a házuktól elvinni és elrejtetni valahol. Szűcs beleegyezett, a fegyvereket Pataky Gábor átvitte Szűcsékhez, aki elrejtette egy fáskamrában. Később azonban – mivel egy ott lakó észrevette az egyik géppisztolyt – egy zsákban a Darugyár melletti szántóföldre vitte és egy szárkúp alá rejtette őket. Pataky ezt nem tartotta biztonságos helynek, ezért másnap együtt kimentek a helyszínre, és Szűcs ötlete alapján a fegyvereket a Darugyár melletti bunkerben²⁵ rejtették el. A fegyverek elrejtéséről Pataky Gábor édesanyja is tudott.

Szűcs arról is beszámolt, hogy Pataky Gábor 1956 végén bemutatta neki Tóth György²⁶ nevű tanulótársát, aki megmutatta nekik TT pisztolyát. (Ő az a fegyverrel rendelkező barát, akiről az ügynök is jelentett 1957 októberében.)

A Pataky testvérek története

Szűcs barátja, Pataky Gábor 1939-ben született, 1956-ban sorkatonaként szolgáló testvére, Imre 1934-ben, budapesti munkásszülők gyermekeként. Gábor 1955 augusztusában elektroműszerész-tanulónak szerződött az Elektronika KTSZ-hez²⁷. Letartóztatásakor az MTH²⁸ 11-es számú Iparitanuló Iskolájába járt, a Wesselényi utcába. A forradalom alatt és letartóztatása idején is szüleivel élt Pestszentlőrincen, a Bajcsy-Zsilinszky út 10. szám alatt.

Imre 1953-ban gimnáziumi érettségit tett, majd műszerészként dolgozott a X. kerületi Vegyesipari Javító Vállalatnál. 1957. február 16-án megházasodott,

¹⁹ Ma Kossuth tér

²⁰ Ma Sztéhló Gábor Evangélikus Gimnázium

²¹ Az Üllői úton egyetlen olyan épületet ismerünk, ahol a gyógyszerár felett lakás volt abban az időben, ez ma az Üllői út 425., a Polgármesteri Hivatal épületével szemben.

²² Az 1956-os XVIII. kerületi felkelő csoportokról lásd FEITL István: 1956 Mikrotörténetek

²³ Ma Bókay Árpád Általános Iskola

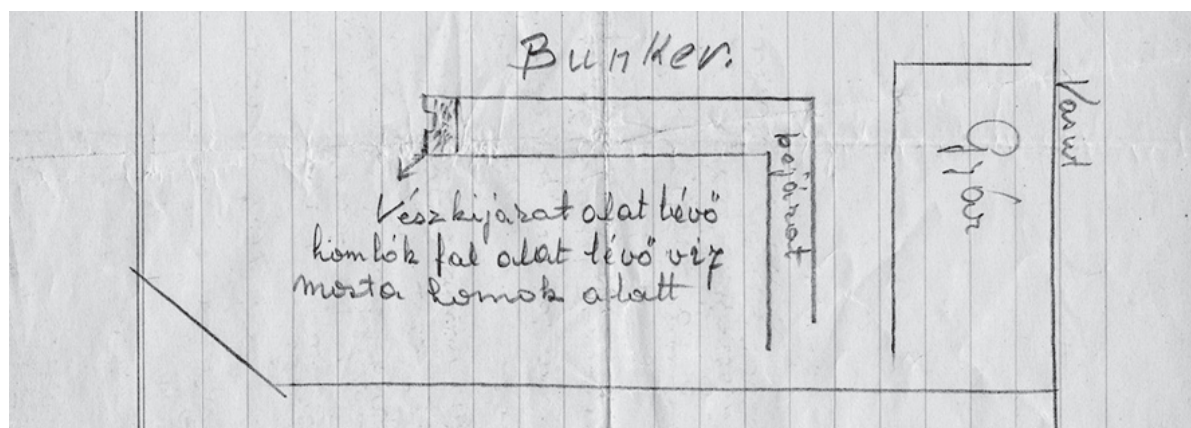
²⁴ Az Épületgépgyártó és Javító Vállalatot nevezték így a helybeliek.

²⁵ Ez ugyanaz a bunker volt, ahová 1956. november közepén a Baross utcai csoport tagjaival a fegyvereiket elrejtették. November végére azok a fegyverek már eltűntek onnan.

²⁶ A BM Vizsgálati Osztálya Tóth György szerepét is megvizsgálta az ügyben. Az ekkor még kiskorú személy őszinte beismerő vallomására, megbánó magatartására, az általa elkövetett bűncselekmény csekély voltára – és valószínűleg rendőrtiszt édesapjára – tekintettel azonban az ellene folyó nyomozást vádemelés nélkül beszüntették.

²⁷ VII. Klauzál utca 30.

²⁸ MTH, azaz Munkaerőtartalékok Hivatala

októberben gyermeke született. Letartóztatásakor családjával Pestszentimrén élt, a Bajcsy-Zsilinszky utca²⁹ 13. szám alatt.

Pataky Gábort az iratok szerint 1957. november 7. és 30. között öt alkalommal hallgatták ki a BM Vizsgálati Osztályán. Az ő vallomása néhány pontban eltért Szűcs Gyuláétól. Ugyan ő is elment a Szűcs testvérekkel a Halomi úti laktanyába, de akkor nem sikerült fegyvert szereznie. November 3-án este hazatért sorakona bátyja is, szolgálati géppisztolya és két teli tárnála volt. November 4-én, ebéd után Pataky Gábor elment a Vöröshadsereg úti posta melletti kőkerítéses házhoz, mert azt hallotta, hogy ott bujkál több fegyveres ismerőse. Ott találkozott Szűcs Gyulával is, akitől ekkor kapott két nyeles kézigránátot. Mivel Patakynak ekkor még nem volt lőfegyvere, Szűcs javaslatára egy arra járó magyar katonától elkérte a géppisztolyát, aki azt neki is adta egy tárral együtt, ami azonban üres volt. Szűccsel ezután elsétáltak a Nagyenyed utcai rendőrszere, hogy lőszert szerezzenek a fegyverhez. Ott segítettek neki megtölteni a tárat, és kapott még két bontatlan doboz lőszert is. Innen visszamentek a posta melletti házhoz. Egy Berczy nevű felkelő felhívására többen, köztük Szűcs is, átmentek a temetőnél lévő fegyveres csoporthoz, Pataky azonban – vallomása szerint félelemből – nem tartott velük, hanem fegyverestül hazasétált. Kis idő elteltével felkereste otthonában Szűcs Gyula, azzal, hogy menjen vele a Ferihegyi repülőtérre vezető úthoz, ő azonban nem tartott vele. A fegyvereit és

bátyja géppisztolyát a lőszerekkel együtt még aznap este elrejtették az udvarukon álló disznóól padlásán. Pataky ettől kezdve otthon maradt, fegyveres harcokban nem vett részt.

Arról is beszámolt, hogy 1956. november 5-én Szűcs Gyula azt mesélte neki, hogy egy nappal korábban este a Ferihegyi reptérre vezető út melletti vasúti töltés mögül az országúton haladó szovjet járműveket lőtték, még géppuskával is. Amikor megérkeztek a szovjet harckocsik, elszaladtak onnan.³⁰

Elmondta még, hogy Szűcs Gyula 1957 tavaszán azzal dicsekedett, hogy neki és egy Jóska nevű ismerősének annyi elrejtett fegyvere van, amennyi akár 1500 embernek is elég lenne. Állítólag ezt az arzenált (4-500 géppisztoly, nyolc kerek Maximka géppuska, egy állványos géppuska, igen sok puska, egy láda kézigránát) egy pestszentlőrinci kútban rejtették el, ami fölé egy szalmakazlat állítottak. Szűcs elmondása szerint ezeket a fegyvereket egy IFA teherautóval vitték oda. (Ezt a képtelen állítást még a vizsgálati osztályon sem vették komolyan.) Még arról is hallott Pataky, hogy a Darugyár és a Szarvas csárda környéki üregekben³¹ is vannak elrejtett fegyverek.

Pataky Imre a testvére és Szűcs Gyula kihallgatásai alapján került a vizsgálótiszt látókörébe. Miután elegendő terhelő adatot sikerült összegyűjteni ellene, a BM Vizsgálati Osztály munkatársai 1957. november

²⁹ Ebben az időben volt egy Bajcsy-Zsilinszky út Pestlőrincen és egy Bajcsy-Zsilinszky utca Pestimrén.

³⁰ Pataky állítását alátámasztja Szajkó György is, aki ugyanerről számolt be 1957. november 21-én tett tanúvallomásában.

³¹ Pestszentlőrincen több helyen voltak kisebb-nagyobb homok- és kavicskitermelések, II. világháborús óvóhelyek, katonai állások, ezekről lehet szó.

25-én házkutatást tartottak a szülei házában. Bűnjelként lefoglaltak 1 darab honvédségi derékszíjat, 1 darab szétszedett honvédségi köpenyt, 1 pár honvédségi gyakorlócsizmát, 1 darab fehér molinó inget, 1 darab pilotka sapkát és 1 pár honvédségi kesztyűt. Másnap őrizetbe vették Pataky Imrét is. (Aki ekkor már saját családjával élt Pestszentimréen.)

Hegy József 1957. december 3-ig négy alkalommal hallgatta ki Pataky Imrét, aki elmondta, hogy 1954. novemberében vonult be tényleges katonai szolgálatra a kiskunhalasi Pf: 1872. sz. lövészezredhez. Gépkocsivezetőként az ezred híradós századánál szolgált. 1956. október 24-én riadóztatták őket, de akkor a laktanyában maradtak. Október 25-én, hajnalban újra riadóztatták őket, és elindultak a főváros felé. Dél tájban Soroksáron, a Juta-dombnál felkelők megtámadták őket, a lövések parancsot kaptak a harc felvételére. Csak sötétedésre ért véget a lövöldözés, ekkor folytatták útjukat a Kiss János laktanyába,³² ahol elszállásolták őket, s a következő három napot ott töltötte. Október 29-től két-három napra a csepeli fémműben helyezték el őket, majd visszatértek a laktanyába. November 1-jén mint gépkocsivezetőt járőrbe osztották be. A feladatuk az esetleges rendbontások megakadályozása volt a XVIII. kerületben. Nem kellett intézkedniük, és az út során meglátogatta szüleit és menyasszonyát is. November 3-án este a laktanyából eltávozást kapott, ekkor hazaindult a szüleihez. A szolgálati géppisztolyát és a hozzá való két tárat is magával vitte. Másnap, 4-én nem tudott viszsza menni alakulatához, fegyverét magához vette és kiment a Bajcsy-Zsilinszky út – Vöröshadsereg út sarkán lévő Tulipán vendéglőhöz, ahol ekkor már fegyveres katonák és civilek állomásoztak. Nem sok időt töltött ott, átment a Nagyenyed utcai rendőrőrsre, ahol katonák és civilek éppen fegyvereket raktak le egy gépkocsiról. Állítása szerint ő semmit sem csinált, néhány perc múltán hazasétált. Otthon maradt, egységéhez nem tért vissza. November 7-én vagy 8-án az édesanyja kérésére a saját és az öccse fegyverét kivitte a lakásból és a két nyeles kézigránáttal együtt eldugta az udvarukon lévő disznóólban. A fegyverét a rádióban történt felhívás ellenére azért nem szolgáltatta be, mert félt a felelősségre vonástól. November

³² E laktanya az Üllői úton volt. Mellette állt a Gábor Áron laktanya. E két laktanya egybenyitásával jött létre 1957. március 1-jén az Egyesített Tiszti Iskola (IX. Üllői út 130–131.).

13-án ment be legközelebb a Kiss János laktanyába, de az egysége akkor már nem volt ott. Még aznap leszerelt a XVIII. kerületi Honvéd Kiegészítő Parancsnokságon. Ekkor – bár felszólították rá – sem szolgálati fegyverét, sem egyenruháját nem adta le.

A vizsgálótiszt 1957. december 6-án döntött a nyomozás befejezéséről. Megállapítása szerint gyanúsítottak bűnös tevékenységét az alábbiak bizonyították:

1. Hét tanú vallomása.
2. A házkutatás és a helyszíni szemle során lefoglalt és az ügyhöz csatolt iratok és tárgyak (géppisztolyok, dobtárok, kézigránátok és honvédségi egyenruházati tárgyak).
3. A fegyver- és tűzszerésszakértői vélemények.
4. A rejtkehely feltárásáról készült jegyzőkönyv és fényképfelvételek.
5. Pataki Imre katonakönyvéről készült fényképmásolat.
6. A XVIII. kerületi Rendőrkapitányság 48-as sz. őrsének 1957. júliusi jelentése a 2 db célélvő puska átvételéről.
7. A Budapesti Katonai Ügyészségtől beszerzett honvédségi ruházati tárgyak árjegyzéke.
8. A terheltek egymásra tett és saját beismerő vallomásai.

A vizsgálat végeztével a Pataky testvéreket 1957. december 16-án, Szűcs Gyulát pedig december 18-án³³ áadták a Budapesti Katonai Ügyészségnek.³⁴

Az ítélet

A Budapesti Katonai Bíróság 1958. február 3-án a Varga Imre hadbíró főhadnagy által vezetett zárt tárgyaláson vizsgálta az ügyet. Ítéletében bűnösnek mondta ki Szűcs Gyula elsőrendű és Pataky Gábor másodrendű vádlottakat a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétel, robbanóanyag rejtetegetése, valamint fegyver- és lőszerrejtetegetés büntetésében. Szűcs Gyulát 8 év börtönre, 10 év jogvesztésre, Pataky

³³ Egy másik irat szerint őt is december 16-án adták át az ügyészségnek. Lásd ÁBTL 2.2.1. II/6. 4/437. Szűcs Gyula operatív kartonja.

³⁴ Lásd ÁBTL 3.1.9. Vizsgálati napló III/1. Osztály I. sorozat III. kötet. 45., 50. és 54.

Gábort 4 év börtönre, 5 év jogvesztésre és mindkettőjüket teljes vagyonelkobzásra ítélte. Pataky Imre tartalékos honvéd harmadrendű vádlottat fegyver- és lőszerejtegetés, valamint társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett sikkasztás büntetében marasztalta el. 1 év 6 hónap börtönre, 1 év jogvesztésre ítélte, és kötelezte őt a honvédséget ért 1144 forint anyagi kár megtérítésére. Felmentette viszont a robbanóanyag-rejtegetés vádjáról.³⁵

Szűcs Gyula védője a tárgyaláson arra hivatkozott, hogy védence 1956 októberében egyszerűen csak belekeveredett a fegyveres csoportba, megtévedt és nem is igazán tudta, hogy miért is harcolnak. Pataky Gábor védője szerint védence az „ellenforradalmi” események során irigyelte azokat, akiknél fegyver volt, ezért szerzett magának is egyet. Továbbá arra hivatkozott, hogy védence politikai képzetlensége folytán nem ismerte fel, hogy valójában mi is történik az utcákon. A bíróság nem értett egyet a védelem álláspontjával. Szerintük a vádlottak nagyon is tisztában voltak az „ellenforradalmi” csoportok céljaival, pontosan tudták, hogy ezek a csoportok a szovjet csapatok ellen akartak harcolni. A bíróság szerint a vádlottak tettei rendkívül súlyosak voltak és igen nagyfokú társadalmi veszélyességgel bírtak. A büntetés kiszabásánál a bíróság súlyosbító körülményként értékelte, hogy Szűcs sorozatosan követte el cselekményeit, Szűcs és Pataky Gábor esetében, hogy a fegyvereket hosszú ideig rejtegették, Pataky Imre terhére, hogy katona volt, és mindhárom vádlottnál azt, hogy tetteiket a statárium ideje alatt követték el. Enyhítő körülményként vették figyelembe Szűcs Gyula és Pataky Gábor javára, hogy tetteik idején fiatalok voltak, Pataky Imrénél, hogy a cselekmény elkövetését megelőzően aktívan részt vett az „ellenforradalmárok” ellen folytatott fegyveres harcban (Juta-domb), valamint mindhárom vádlottnál beismerő vallomásukat és megbánást mutató magatartásukat.

A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága másodfokú ítéletében jelentősen csökkentette Pataky Gábor büntetését 2 év és 6 hónap börtönre, 3 év jogvesztésre és vagyona ¼ részének elkobzására (betegségére való tekintettel), a kártérítési kötelezettség eltörlésével pedig némileg enyhítette Pataky Imréét.

³⁵ Ezt a vádat a Budapesti Katonai Ügyészség emelte Pataky Imre ellen, a bíróság azonban máshogy értékelte a bizonyítékokat, és felmentette Patakyt a vád alól.

A szereplők sorsa

Szűcs Gyula több mint 5 évet letöltött büntetéséből, 1963. március végén, az amnesztia³⁶ során szabadult a Budapesti Országos Börtönből. Mivel a politikai rendőrség továbbra is veszélyes elemként tartotta nyilván, a BRFK Politikai Osztály Területi Alosztálya 1963. október 1-én figyelődossziét (F-7475)³⁷ nyitott ellenőrzésére.³⁸ 1964-ben a XVIII. kerületben lakott, és a Fővárosi Vegyesipari Vállalatnál dolgozott.³⁹

Pataky Gábor teljes büntetését kitöltötte. 1963 augusztusától a Budapesti Kőolajipari Gépgyárban dolgozott mint elektroműszerész.

Pataky Imre több mint 11 hónapot kitöltött büntetéséből, amikor 1959. április végén közkegyelemben részesült.⁴⁰ Továbbra is a kerületben lakott, 1961 végétől műszerészként a Távközlési Mérőkészülékeket Készítő és Javító Vállalatnál dolgozott.

És a bunker...

A Péterhalmi-erdőben, az egykori Darugyár melletti bunkerben a forradalom után legalább kétszer rejtettek el fegyvereket: egyszer a Baross utcai felkelők, egyszer pedig Szűcsék. A szerző e tanulmány kapcsán megpróbálta megkeresni a létesítményt, és talált is a sétaút mellett egy földből kiálló betonépítményt, talán az lehetett a valamikori bunker egyik bejárata. Idővel azonban feltöltötték földdel, talán sittel is, így jelenleg nem járható be az objektum.

³⁶ Az amnesztiáról a Népköztársaság Elnöki Tanácsának a közkegyelem gyakorlásáról szóló 1963. évi 4. sz. (március 22.) törvényerejű rendelete rendelkezett.

³⁷ A figyelődosszié sajnos nem került az ÁBTL őrizetébe, valószínűleg idővel megsemmisítették a politikai rendőrségen.

³⁸ A figyelődossziés személyekről lásd bővebben: ORGOVÁNYI István: A társadalomra különösen veszélyes ellenséges elemek ellenőrzése 1959-1989. In: Betekintő, 2012/4. http://www.betekinto.hu/2012_4_organyi (2016. november 7.)

³⁹ ÁBTL 2.2.1. I/9. 9/657–658. Szűcs Gyula operatív katonája

⁴⁰ Idő előtti szabadulása a Népköztársaság Elnöki Tanácsának a részleges közkegyelem gyakorlásáról szóló 1959. évi 12. sz. (április 3.) törvényerejű rendelet alapján történhetett meg. A politikai okból maximum két évre elítélt személyek kaphattak kegyelmet ekkor.

VISSZAEMLEKEZÉSEK

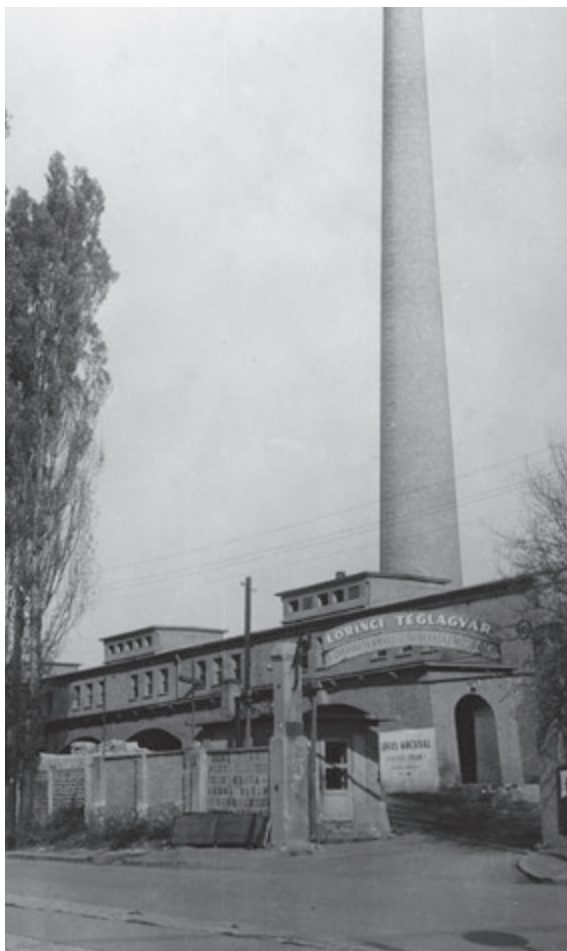
Visszaemlékezések – előszó

A megélt történetek közelebb viszik az olvasót a fontos történelmi eseményekhez, és a személyes emlékek rengeteg olyan részlettel szolgálhatnak, melyek soha nem kerültek be a hivatalos iratokba.

A visszaemlékezés azonban szubjektív műfaj. Egy nézőpontból ismerjük meg a történetet. Tudjuk, hogy emlékezetünket annyi minden befolyásolhatja, összekeveredhetnek a dátumok, a történések, bizonytalanná válhatnak a szereplők, a helyszínek. Nincs ez másképp 1956 sok éven át elhallgatott, a hivatalos történetírásban és a „magántörténelemben” különbözően megítélt eseményeivel sem. A 30-50 év távlatából készített interjúk, emlékezések, önéletírások szövegében található helyi intézmény- és földrajzi neveket, ha azok a maitól eltérőek, lábjegyzetben oldottuk fel. Az ellentmondások számbavétele, a történetek összegzése viszont a korszakot feldolgozó történészek feladata.

Tiszteletre méltó, hogy 1956-ról időben és térben távol, több esetben évtizedek óta határainkon túl élő emlékezők is hajlandóak voltak felidézni a forradalom idején történeteket és kendőzetlenül elének tártani sokszor máig fájó sebeiket.

Köszönjük, hogy megosztották velünk emlékeiket.

A téglagyár

BÁNYAI LÁSZLÓ: 12 ÉV ALATT HÉTSZER¹

(részletek)

Pestlőrinci és kisperesti harcok

Jómagam mint a Kisperesti Textilgyár karbantartó esztorgályosa, az esti műszakot végzett több száz dolgozó és a reggeli műszakra gyülekező ugyancsak több száz dolgozó, nagy többségben fonó- és szövőnő között álltam. A gyár kapuja előtt kisebb-nagyobb csoportokban álltunk és hallgattuk a Pest felől jött munkatársaink egybehangzó élményeit, sírva elmondott beszámolóit arról, hogy mi történt az elmúlt este, éjszaka és hajnalban a főváros utcáin.

A gyárkerítésen belül, a bejáratnál az úgynevezett „Partizán Szövetség” gyári kommunista csoportjának tagjai álltak őrségben. Mint mondták, *„felsőbb rendelkezésre nem engedhetünk be senkit. Menjenek az elvtársak, elvtársnők haza. Pesten fasiszta csoportok próbálták megtámadni a Rádiót, a Kilián laktanyát. A Pártbizottság értesítése szerint a fasiszta támadók megsemmisítése folyamatban van”* – üvöltötte Csuhai, aki nemcsak a gyári őrség, de a Kistext Pártbizottságának is egyik legvéreesszajúbb tagja volt, s általános közutálatnak „örvendett”.

Délelőtt tizenegy óra lehetett, amikor több szovjet páncélos Pest felől, a közeli Üllői úton, Vecsés irányába elhaladva, tüzet nyitott a Vörös Csillag Traktorgyár előtt álló munkásokra.

12 órakor a mi gyárunk elé is befordult egy újabb, most már Vecsés irányából jövő szovjet tankoszlopból egy T–34-es és egy páncélaútó. A Kistext előtt ácsorgó munkások, akik közben már feltöltődtek a környező házak lakóival, a nyilvánvalóan támadó szándékú felvonulás láttán rémülten kerestek menedéket a házakban, a gyár kerítésébe épült közértben, több százan pedig a Traktorgyár és a Szövőgyár közötti Kistext futballpálya kerítése mögül nézték az eseményeket.

A páncélaútó pár perc után a kisperesti villanytelephez vezető mellékutcán eltávozott. A tank keresztbe állt a vasúti síneken, szemben a gyár főbejáratával és a közérttel. A főbejárat előtt még mindig vagy kétszázan maradtunk, a legtöbben overallban vagy mint a szövőnők, munkaköpenyben, farkasszemet nézve a T–34-essel. Fegyver ekkor még senkinél nem volt, de nem is lehetett, hisz a kommunista rendszerben a fegyver az államhatalom tulajdona volt.

A kerítésen belülről eltűntek a Partizán Szövetség tagjai. Egy órakor a T–34-es tetején félig kibújt egy orosz őrmester, és géppisztollyal a kezében, hadonászva, egypár tört magyar szót is kiabálva: *„Menni haza, én löni, fasiszták!”* – fenyegetően üvöltözött. *„Mi itthon vagyunk, ti nem! Minek jöttetek? Ez a mi gyárunk, menjetek a fenébe, mi nem hívtunk benneteket!”* – kiabáltunk vissza neki. A kommunista párttagok pedig piros könyveiket mutogatták feléje, hogy meggyőzzék a megvadult orosz, hogy ők nem fasiszták. Majd egy-két kő repült a tank felé.

A tank hátrafelé megindulva lement a sínekről és megállt a szemben lévő járdán, háttal egy kis üzletnek, ahol a gyári dolgozók időnként méterárukat vásárolhattak. A toronyban lévő „hős” géppisztolyából a tőle 15 méterre álló munkások közé pásztázott. A nép széjjelszaladt. Sok sebesült lett, a súlyosabbak fekvé maradtak a gyár előtti járdán, vérükben fetrengve. Néhányat behúztunk az akkor már nyitott két bejáraton a gyár kerítése mögé.

A gyárudvaron fegyvert követeltünk egy reszkető volt „partizántól”, majd levertek a lakatot a raktárunk ajtajáról, mert „nem találta” a kulcsot. Eglövetű 22-es kispuskákat találtunk végre, de nem volt töltény. *„Gyerünk az üzemi pártirodára”* – kiabálta valaki – *„ott biztos találunk!”* A pártirodán csak egy sírógörcsökben lévő gépírónőt találtunk. Ő mondta el, hogy a pártvezetőség, amikor hallották a főbejárat előtti lövöldözést, a mellékutára nyíló kapun elmenekült. Egyik fiókban találtunk töltényeket. Nekem csak egy jutott. Felmentem a kerítésbe épített közért padlására, ahol egy-két cserepet kivéve kiláttam az utcára. A tank most már újból a síneken állt keresztben.

¹ A visszaemlékezés teljes terjedelmében megjelent az Igazunk '56 című folyóirat II. évfolyam 4–8. számában, valamint a Kerületszél című lapban. Bányai László a kerületi nemzetőrök egyik vezetője volt. A halálbüntetés elől menekülve 1956-ban elhagyta Magyarországot és Ausztráliában telepedett le. Lásd Kislexikon.

A Kistext bejárata 1957-ben

A gyilkos tankista a toronyban állt, továbbra is fenyegetőleg rázva géppisztolyát. És az ujjam meghúzta a ravaszt.

A tankista őrmestert, homlokán egy kis lyukkal, kilökték társai a toronyból. Majd a tank az utca hosszában egy lövést ágyújából leadva, ami semmi kárt nem okozott, eldübörgött.

Így lettem 1956. október 23-án este, a budapesti Rádió-nál kezdődött nemzeti felkelés második napjának délutánján szabadságharcos.

Október 24-én délután, az orosz tankok lövöldözésének sebesültjeit a kispesti mentők a kőbányai Bajcsy-Zsilinszky kórházba (azelőtt Horthy Miklós kórház) szállították. Délután 3 óra körül, a két gyár dolgozói közül vagy százan, traktorral vontatott kocsiakra, dőmperekre szállva Pest felé indultunk az Üllői úton. [...]

Már sötétedni kezdett, egy munkatársammal harmasban elindultunk haza Lőrincre. A régi Teleki térnél a Zrínyi Akadémia egy katonai autója felvett minket, és elvitt a kőbányai Liget térig, ahol sok orosz

tankot láttunk állni. Itt akkor még nem voltak harcok. A tankok személyzete géppisztolyokat osztogatott. Kollégám is kapott egyet, de a feleségem sírva kért, hogy menjünk haza. Kollégám egy csoporttal visszament Pestre, míg mi gyalog, végig a Kőbányai úton, elértük a Gyűjtőfogházat, ahol sok orosz tank, sok orosz teherautó katonákkal megrakodva állt. A fogház főbejáratát két tank őrizte. Nekünk ott kellett elmennünk, mert a fogház mögötti Erzsébettelepen laktunk.

Hazaérve, 1948-ban megkötött házasságunk során először történő heves vita után párom, aki akkor már látta, hogy nem tud visszatartani, hat szelet zsíroskenyeret csomagolt aktatáskámba, és éjfélkor elbúcsúztunk egymástól. Ő szegény, október 30-ig nem tudott felőlem, naponta járt a közeli Új Köztemető halottasházához, ahová teherautón hordták ki a szabadságharc halottait Pestről és a környező városrészekről.

Fegyverem még nem volt, a kispuskát 24-én a Kistextben hagytam. Csütörtök reggelig egy mentőautó

személyzetéhez csatlakoztam. A kispesti és a lőrinci Üllői út mentén szedtük össze a sebesülteket. Azon a hajnalon az Üllői úton száguldozó teherautókból és páncélcsovikból mindenkire lövöldöző oroszok részéről kaszált a keletől jött halál.

Reggel 9 órakor nagy tömeget látván a lőrinci Hősök terén², elkészöntem a mentőktől, és a tömeggel a téren lévő lőrinci rendőrkapitányság elé mentünk. Egy órát betöltő, fegyvert követelő kiabálásaink után Papp alezredes hajlandó volt egy küldöttséget fogadni a tömegből, amiben én is részt vettem. Tízünket fogadott az emeleti irodában.

[...] Este a kapitányságon a lőrinci Fonó, a kispesti Pipacs szövőgyár, a Traktorgyár, a Gyömrői úti olajművek és a kispesti Textilgyár munkásaiból álló fegyveres csoportokat összefogó szervezetként megalakult a Pestlőrinci Nemzetőrség.

Másnap hajnalban a 18. számú Autóközlekedési Vállalat Gyömrői úti telepéről kihozott keletnémet IFA katonai teherautókkal a vecsési, az Üllői úton lévő³ katonai laktanyába mentünk, ahol minden ellenállás nélkül mellénk álltak a Néphadsereg tagjai. A tisztek nagy része addigra már eltűnt a laktanyából.

Pénteken reggel [...] az Üllői úton, a téglagyárnál, a Piros iskolánál, a Szarvas csárdánál, a kispesti Kossuth térnél, a Határ útnál és a lőrinci Hősök terénél állítottunk fel páncéltörő ágyúkat a katonaság segítségével, de az ágyúk kezelését jobbra szabadságharcosok végezték.

Pestime rendőrőrsé [...] is csatlakozott a felkeléshez. A kispesti Húsárugyár dolgozói kérésünkre több mázsa felvágottat, a kőbányai Kenyérgyár a Százados útról több autó kenyeret szállított a körzetünkbe tartozó honvédlaktanyába.

Vasárnap, 28-án a két laktanya és a kőbányai szabadságharcosok részvételével a Ferihegyi repülőtérre mentünk. A repülőtér orosz és magyar katonaság őrizte. Hosszas vita után az orosz kapitány hajlandó volt katonáival Monor irányában elhagyni a repülőtér. Míg mi a repülőtéren tárgyaltunk, szabadságharcosaink egy része a téglagyárnál megsemmisített egy T-34-es. A Piros Iskolánál lévő tüzérségünk pedig két orosz katonai teherautót tett ártalmatlanná. A Pestlőrinc, Kőbánya és Rákospesztúr között elterülő

nagyerdőben már 1945 óta orosz légvédelmi üteg volt beásva, melynek legénységét két évenként váltották. Az üteghez több T-34-es és páncélauto tartozott. Amikor ez a tank a műút és a Ráday utca kereszteződésénél lévő kőhídra ért, kézigránatok robbantak körülötte. A tank vezetője, látva a veszélyt, meg akart fordulni, de a híd keskenynek bizonyult, fordulásakor a tank átszakította a korlátot, s tornyával lefelé belezuhan a műútba, ahol újabb gránátokkal megszórva kigyulladt és felrobbant. A környék gyerekeinek jó ideig „játszótársa” volt a kiégett tank.

Az Üllői úton fiatal gyerekek az út szélességében tányérokat fektettek le. Egy Pest felé vonuló harckocsi-oszlop addig nem mert keresztülmenni ezen az útszakaszon, amíg az első harckocsi szét nem lőtte az úton fekvő tányérokat.

Kedden, 30-án reggel több mint háromszáz fegyveres szabadságharcost helyeztünk el a lőrinci Hősök terén. Horváth százados két páncéltörő ágyút állított fel a tér elején. Az ő véleménye is megegyezett a miénkkel, hogy mivel a repülőtér Pest felől csak a mi kerületünkön keresztül lehet elérni, így a menekülni készülő Államvédelmi Hatóság most mint forradalmi karhatalmi bizottság igyekszik egérutat nyerni. November 1-jén, csütörtökön reggel egy lőrinci ház pincéjében, a szén alatt, egy ládában megbújva megtaláltuk és letartóztattuk Ecseri Gábor ÁVH-s őrnagyot, aki egy időben a kistarcsai internálótábor rettegett parancsnoka volt. A Belügyminisztérium budapesti XIV. ügyosztálya kikérte tőlünk, és parancsukra egy korábban letartóztatott Kovács nevű ávós hadnaggyal együtt Pestre szállítottuk. Akkor még nem tudtuk, hogy a budapesti ügyosztályon tulajdonképpen az ávósok mentése folyik. Egy ottani rendőr- és katonatisztek közül álló bizottság igazolta és szabadon engedte őket.

November 1-jén, csütörtökön, Mindenszentek napján több teherauto élelmiszert osztottunk ki Pestlőrincen és Kispeszen a lakosság között. Az élelmiszert a monori és ceglédi termelőszövetkezetek ajándékozták. Egész nap az Üllői úton, a szovjet tankok kíséretében, katonai teherautókon százával szállították ki Pestről halottaikat az oroszok. [...] Habár a rádió állandóan közölte, hogy a szovjet csapatok folytatják kivonulástukat, mi tudtuk, hogy a hírek nem felelnek meg a valóságnak. Például kedden, október 30-án a Ferihegyi repülőtérre újból meg szállították az oroszok. Tankok,

² Kossuth Lajos tér

³ Stromfeld Aurél laktanya (Vecsés határában)

rohamágyú, páncéltörő és légvédelmi ágyú gyűrűje zárta körül a repülőteret. [...]

A lőrcinci Nemzetőrségre különböző pártok nevében küldöttségek érkeztek, párthelyiséget, irodákat kérve. A temetések sortüzei felizgatták a rákoskeresztúri erdőben lévő orosz alakulatot, és az esti órákban aknavető tűz alá vették mindkét temetőt és környékét. Belövést kapott az OTI épülete⁴, a pártbizottsági épület, a rendőrség és a gimnázium. Újabb két halottunk volt és sok-sok sebesültünk.

November 2-án több besúgót sikerült begyűjtenünk, és a rendőrségi cellákban összetettük egy-egy félóra-azokkal, akiket annak idején feljelentettek 1945 és 1956 között.

A lőrcinci kertés házakban több helyen disznót vágtak ezekben a napokban. Gyalogos és autós őjáratainkat meg-megvendégtették. Könnyebb sebesültjeink a gimnázium alagsorában voltak elhelyezve. Három orvos és önkéntes ápolóhölgyek segítettek elő gyógyulásukat.

[...] Feleségemtől elbúcsúzva még sötétedés előtt ellenőriztük több helyen a Nemzetőrség csoportjait, majd megvizsgáltam Hegedűs Misit, hogy nem kell hétfőn munkába állniuk a traktorgyári tanoncműhelyben. Ugyanis az újságok közölték, hogy november 5-én újból megindulnak a gyárak. A Hegedűs-csoport a lőrcinci Nemzetőrség egyik legjobb alakulata volt. Valósággal versenyeztek a gimnazisták csoportjával, ha felderítésről, bevetésről volt szó.

Felrohantunk a telefonszobába, de már egyik laktanyával sem tudtunk érintkezést találni. A rendőrőrs Pestszentimrérről telefonon jelentette, hogy sok páncélos halad el előttük és katonaság teherautókon. De ekkor már mi is hallottuk a páncélosok dübörgését. November 4-e hajnala. Mintegy ötven T-34-es ment el a pezsztentlőrcinci Hősök tere előtt Pest felé, majd nagy ágyúzás kezdődött a Határ út és az Üllői út kereszteződésénél. Az ott felállított négy 57 milliméteres tankelhárító ágyú személyzete két tankot kilőtt, majd ágyúikat kénytelenek voltak otthagyni, mert az előző napon hozzájuk szállított „tankelhárító löveg” jelzéssel ellátott ládákban 37 milliméteres légelhárító lövedékek voltak. Ugyanígy jártak a Kossuth téri és a Szarvas csárdai tüzérek. A téglagyárnál azonban két 55 milli-

méteres ágyúnk volt fölállítva, nekik – amíg lőszerük volt – sikerült három harckocsit lángba borítani.

November 4-én, vasárnap, a Budapest ellen intézett második galád szovjet támadás első napján, reggel 5 órától este 5 óráig, 12 óra leforgása alatt az Üllői úti (Vörös Hadsereg útja) téglagyárban lévő csoportunk több mint 200 tank és rohamágyú Pest felé vonulását jelentette. Ugyancsak ebben az időben a Gyömrői úton, amely kilométereken át együtt halad a Ferihegyi műúttal (a műút van középen) több mint 100 tank és gyalogságot szállító jármű haladt el Kőbánya, illetve Budapest felé.

[...]

Dél felé egymás után kaptuk a rossz híreket. Nagy kerületünk mindkét laktanyáját megszállták az oroszok. A Szemere-majort is elfoglalták hajnalban. A Szarvas csárdánál lévő két páncéltörő ágyú kezelői is hősi halált haltak, a túlérő eltiporta az ágyúkat.

Most mutatkozott meg igazán, hogy ki az igazi szabadságharcos, és ki áll valóban mellettünk. A lőrcinci rendőrkapitányságon estére alig maradt egypár rendőr. Pedig a rendőrség épületét még nem támadták az oroszok. Másnap, hétfőn tudtuk meg, hogy a lőrcinci Állami telepen, a kultúrházban ÁVH-sok szervezkednek. A szovjet támadás hírére előbújt patkányokat saját veszteség nélkül sikerült ártalmatlanná tenni.

Kerületünkben már csak az úgynevezett „Piros” iskolánál lévő légvédelmisek tartották magukat. Nekik volt két 37 milliméteres automata gépágyújuk és két 55 milliméteres tankelhárítójuk. Ez az üteg hétfőn, november 5-én két harckocsit semmisített meg, lőszerük már kifogyóban volt. Utánpótlást nem kaphattak, mert laktanyájuk már orosz kézen volt.

November 6-án, délután erős harckocsioszlopot jelentettek, mely az Üllői úton Pest felől közeledett. A jelentés szerint a 25-30 T-34-esből álló tankoszlop lassú menetben jön, mögöttük a gyalogság. A tankok minden mellékutcába belőttek és a házakba is, ahol mozgást észleltek. Ekkor sajnos már nagyon kevesen voltunk. Nem is annyira hősi halottaink és sebesültjeink miatt, hanem mert sokan hazafelé mentek, vagy nyugat felé menekültek. Mivel a harc felvétele ilyen nagy tömegben közeledő harckocsi-alakulat ellen kilátástalannak látszott, tekintetbe véve a nagyszámú gyalogságot is, kértem, hogy az ágyúkat tegyék tönkre, és jöjjenek velünk a téglagyárba. Elváltunk egymástól, és a lőrcinci téglagyárban rendezkedtünk be védelemre.

⁴ Rendelőintézet a Steinmetz kapitány (ma Ráday Gedeon) utcában

Este 7 óra tájban megszólaltak az ágyúk. Rettenetes éjszaka volt. Egész éjjel hallottuk a tüzelést, gépfegyverek, géppisztolyok és nehéz tankágyúk zaját. Hajnali egy óra után csend lett. Félelmetes csend a Piros iskola felől. De messziről, Erzsébet, Csepel, Budapest felől szórványos ágyúdörrenéseket hallottunk. Három óra felé a téglagyárat is gyalogsági támadás érte. Három teherautón érkeztek a gyár elé. Nem vártak ellenállást, és nagyon meglepődhettek, amikor a főkapun behajtva, az irodaépület előtt gyilkos tüzeléssel nehéz géppuskánk üdvözölte a járművekről rémülten leugráló ruszlikat.

A téglagyári harcban a gyári munkásszállás lakói is fegyvert kértek tőlünk, és így sikerült több támadást visszavernünk. Reggel, amikor kivilágosodott, lementünk két teherautóval az iskolához. Nyomasztó látvány tárult szemünk elé. Az iskola összlőve. Az Üllői úton több tank kilőve vesztegelt, az iskola melletti bolgárkertészet földjén teherautók és egy rohamágyú roncsai.

November 7-én átköltöztünk a téglagyárból az Üllői út másik oldalán lévő, Bokányi Dezső⁵ utcai iskola épületébe.

November 8-án délelőtt Bene Bandival és Mocsárral egy Skoda gépkocsival felderíteni mentünk. Egész véletlenül, amint az egyik utcáról kifordultunk az Üllői útra, egy T-34-essel kerültünk szembe. Talán az mentette meg az életünket, hogy nálam és Bandinál a rendőrségen szerzett, DT típusú, 47 töltéses géppisztoly volt, nem az orosz gitár. És mivel kocsinkon már nem volt kint a nemzetőrség jelvénye, így elhitték, hogy munkások vagyunk – ami igaz is volt. Géppisztolyainkat elvették, karóráinkat is elkérték emlékkbe.

November 9-én csoportunk Kőbányára ment, ahol még a Liget téren (Zalka Máté tér) és környékén erős szabadságharcos csoportok tartották magukat.

Lőrincen több helyen voltak elrejtett fegyvereink, a téglagyárban, a két temetőben. Így esténként, az újabb statárium ellenére is, kisebb csoportokban találkoztunk, és az úgynevezett Kádár-taxikra vadásztunk.

A nappalokat a gyárakban töltöttük. Kádárék akkor

még nem mertek a forradalmi munkástanácsokhoz nyúlni. Az oroszok meg messze elkerülték a gyárakat. December 24-én a lőrinci rendőrkapitányságra ép-ségben visszakerült Fejes Antal rendőrnnyomozó és politikai tiszt feleségemmel együtt a rendőrkapitányság melletti kisépületben – ahogy mondotta – védő-őrizetbe helyezett. A kisépület tele volt letartóztatottakkal. De őreink mindig azok a rendőrök voltak, akik a szabadságharc alatt mellénk álltak. Szomorú karácsonyunk volt.

Január 2-án Fejes megkezdte a jegyzőkönyvezést. Mikor rám került a sor január 7-én vagy 150 oldalas paksamétát tett elém, amelyben – szerinte – a lőrinci „ellenforradalmárok garázdálkodásai” voltak felsorolva. De egyetlen oldal sem volt aláírva. Fejes nagyon félt a karhatalmistáktól, akik már több napja a nagyépületben a rendőrtiszteket és a legénységet jegyzőkönyvezték.

Január 8-án reggel Varga rendőrtiszt (a 40-es évek elején leventére jártunk együtt) pisztollyal a kezében bejött abba a szobába, ahol már több mint egy hete tartózkodtunk. *„Na, jöjjön, Bányai! Meg maga is aszszonyom! Be kell vinnem magukat a főkapitányságra.”* Kimasírozottatott minket az autójához, a kapuőr-ség tisztegett neki, aztán elindultunk.

A volánnál egy rendőrnő ült, és nem Pest felé fordult, amikor kiértünk az Üllői útra, hanem az ellenkező irányba. *„Hova visztek?”* – kérdeztem Varga Lacit. *„Lógunk Lacikám, lógunk! Az egész rendőrség bajban van. A karhatalmisták egy-két napon belül átveszik az egész rendőrséget, és akkor sokunknak nyissz!”*

Mivel Varga Laci Rákoslígetre ment elbúcsúzni, így majdnem anyám házáig vitt. Négyéves Tildikém nem értette meg gyermekésszel, hogy mi most messzire megyünk az édesanyjával. Hóembert épített, és azt kérdezte: *„Anyuci, nem hoztál sárgarépat az orrá-nak?”* Édesanyám egy picike Szent Antal szobroc-skát nyomott a kezembe, aztán elindultunk. És Szent Antal, édesanyám imáját meghallgatva, átvezérelt minket a határon. Január 13-án, vasárnap hajnalban Andaunál szabad földre léptünk.

⁵ Ma Bókay Árpád Általános Iskola

TERÉNYI FERENC: '56. OKTÓBER, BUDAPEST¹

(részletek)

Terényi Ferenc

Ha a fiam megkérdezné tőlem: „Apukám, *Te hol voltál '56. októberében?*”, akkor bizonyosan az életem legszebb, legizgalmasabb része jutna az eszembe. Albertirsáról jártam Pestre dolgozni a Parafakőgyárba. Október 24-én reggel – szokás szerint – a vasútállomáson reggel négykor vártunk az első vonatra Abonyi Miskával, ki távoli

unokatestvérem. Mindenki élénken beszélgetett, vitázott, a kalauzok, akik az éjféli vonattal jöttek, azt mondták, Pesten, a belvárosban lövöldözés van és vadásznak a kommunistákra. A legnagyobb balhé a Rádiónál van.

[...]

Adtak egy teherautót, hogy portyázzunk a környéken, merre van a ruszki gyalogság vagy tankok. Csatlakozott hozzánk még egypár, más vidékről való fiú, és a Zalka Máté térnél², a vasútvonal mellett Pestszentlőrinc felé hajtottunk. Mivel Kispest felé haladtunk, az jutott az szembe, hogy be kellene menni a munkahelyemre. Bekopogtam a sofőrnek, hogy a Noszlopy utcába forduljon be. Megálltunk a Parafakőgyárnál, és én, Abonyi Miska, Kohut Pista, akik ott dolgoztunk, bementünk. Senki sem dolgozott. A beszélgetésünkre az irodából jött valaki. De ki? Novák Árpi bácsi, a párttitkár, az Antal nevű üzemigazgató és a személyzeti osztály főnöke, üdvözöltek, kezet ráztunk. Behívtak a tanácsterembe, ahol mint munkás, soha nem voltam. Csak akkor látszott rajtuk valami félelem, mikor lekapcsoltam a derékszíjamat, és az asztalra raktam a gránátjaimat meg a géppisztolyt. De szépen elbeszélgettünk, Árpi bácsit mindig tiszteltem. [...]

¹ A szerző ma Kanadában él. 2006-ban juttatta el hozzánk visszaemlékezését.

² Kőbánya

Már hívtak kintről, felmáztunk a teherautóra, és Pestszentlőrinc irányába indultunk. Egyszer csak a mellékutcából utánunk fordult egy tank, a szívem a torkomban dobogott, mert nem tudtuk, melyik pillanatban lő ránk az ágyújával. A „ruszki” tankos biztosan tudta, hogy kik vagyunk, állig felfegyverzett, civil ruhás gyerekek utaztak a nyitott teherautón. Vertük a sofőr ablakát, hogy forduljon el valamerre.

A pestszentlőrinci állomásnál³ az Üllői út irányába fordultunk, szerencsére a tank nem jött utánunk. Az Üllői úthoz érve szép látvány fogadott az út közepén. Egy hatalmas ágyú, de én soha nem láttam ilyen hatalmas és hosszú csövű ágyút. Két honvéd ült az ágyú mögött, és egy tiszt az út mellett állt, ha jól emlékszem, negyven év körüli főhadnagy lehetett. Mielőtt odaértünk, a sofőr kiszólt: „*Vigyázzatok, nem tudni, kivel vannak!*” Erre többen, talán mindnyájan csőre töltöttük a fegyvereinket. A tiszt intett, hogy hajtsunk át az Üllői út másik felére, egy kis közútra. Leugráltunk és láttunk a kis úton messzebb, két kis ágyúfélét, „boforcot”. Többen odamentünk, szórakoztunk vele, hogy lehet azokat a nagy töltényeket felülről belerakni, és a csövet hogyan lehet irányítani. Egyszer csak az Andrásik Miska szaladt felénk kiáltozva. Kérdésemre elmondta, hogy a tisztel beszélgetett. Amikor megjegyezte, hogy „*portyázó csapat vagyunk, és nem sokára megyünk tovább*”, a tiszt kihúzta a pisztolyát, és azt mondta, hogy „*aki el akar menni, azt lelővi*”. Erre én: „*Gyerünk, beszéljünk vele!*” Észrevettem, hogy több fiú levette a válláról a fegyvert, ahogy visszamentünk. Kértem a tisztet, mi a terve velünk, mert mi tovább akarunk menni, portyázni. „*Nagyon egyszerű* – mondta –, *ott az Üllői út teteje, onnan fognak a ruszki tankok lejönni Vecsés felől, de ha gyalogságot küldenek ellenem, semmi nem tudja védeni az ágyúmat, és önök ezért itt kell, maradjanak. De különben is, a rangomnál fogva parancsolom, ha a katonáim lőttek, önök azonnal hozzák a lőszert.*” Az Üllői és e kis utca sarkán volt

³ A szemeretelapi állomásról lehet szó.

egy temető⁴, oda mindnyájan bementünk. Ott volt a rengeteg lőszer. Senki nem vitázott, mert – úgy látszik – mindenki megértette a helyzetet.

Egyszer csak hallottuk egy tank távoli dübörgését. A tiszt odaszólt a két katonának: „Cél, gyerekek!” Azok csavargatták a kereket és emelték az ágyú csövét. A temető szélén az Üllői úti oldalon magas kőkerítés volt, és onnan néztük hol a mi ágyúnkat, hol fel az Üllői útra, hogy mikor jelenik meg a tank. Egyszer a tiszt elkiáltotta magát: „Tűz!” Abban a pillanatban a tank teteje, tornya eltűnt. Láttuk még, hogy a tank zörögve, kattogva még jött lefelé egy kicsit, és utána céltalanul jobbra fordult. Aztán halálos csend. A tiszt intett, mi meg rohantunk, a nagy golyót vagy négyen cipeltük az ágyúhoz. Betöltöttük. A két katona újra irányította a csövet. Még egy tank jött. Újra egy lövés a mi ágyúnkkal. Újra egy roncs ruszki tank, nagy diadal, üvöltés. Nagy csend támadt, egyszer csak egy öreg csattogó, zörgő repülőgép jött a fejünk felé. Ott megfordult. Erre a katonák emelték a nagy ágyút, lőtték a repülőt. Mi meg szaladva hordtuk bele a lőszert. Valakik kezelték a két „boforcot”, de senki nem találta el a gépet. Láttuk a kis füstcsomót a repülő közelében, de semmi siker. Utána újra csend. Egyszerre egy nagy süvöltés, utána rengeteg nagy robbanás, ki merre tudott, elbújt. Én is, mint a többi, bevettem magam két sírhalom közé. Ezek a robbanások mind a fejünk felett voltak. A Mahalek Jancsi hangját hallottuk, segítségért kiabált. Én is odamásztam, a feje a

homok és föld alatt volt. Letisztítottuk. Semmi baja nem lett, csak mellette esett le egy nagy szilánk és a földet rávágta a fejére. Ahogy hirtelen csend lett, a tiszt kiabált felénk. „Azonnal hozzák ide a teherautót, és a nagy ágyúhoz való lőszert kezdjék felrakni! Megmutatom hová húzassák az ágyút, utána elmehetnek!” – mondta. Visszafelé mentünk, a pest-szentlőrinci állomás⁵ felé, és utána jobbra⁶. Távolból feltűnt a Ferihegyi repülőtér, itt megálltunk. Felszerelték az ágyút, és Ferihegy felé irányították, a kilátó tornyot tisztán láttuk. De lehet, hogy a ruszkiak szintén láttak minket, mert a tiszt távcsővel nézte és mondta, hogy nagy a sürgés-forgás. Már esteledett, és a tiszt búcsút vett tőlünk. Most újra olyan helyet kerestünk, ahol meg tudunk aludni. Találtunk egy iskolát, ahol a hátsó ajtók nyitva voltak, és a kazánfűtő gépek közt aludtunk. Itt találtunk több fegyvert is. Másnap a hírekből tudtuk, hogy jóformán már sehol sincs szervezett ellenállás, és megbeszéltük, hogy jobb, ha mindnyájan elmegyünk haza. Az emberek az utcán mondták, hogy ne menjünk annyian együtt, mert a „ruszki”, ha több gyereket együtt látnak, akkor vagy lelövik, vagy összeszedik őket. Úgy beszéltük meg, hogy egyenként megyünk, amíg elhagyjuk a gyűrűt. A négyes számú útvonalon túl, a Steinmetz-szobortól egy-két kilométerre megvártuk egymást, onnan gyalogoltunk együtt haza.

Pár nap múlva újra együtt, végleg elhagytuk Albertirását, és nyugatra indultunk.

⁴ A lőrinci öreg temető az Üllői út mellett

⁵ szemeretelepi állomás

⁶ Pöstyén tér vagy talán az iparvasúti átjáró

PLIVELIC IVÁN: AZ ÉN FORRADALMAM¹

(részletek)

A pestszentlőrinci [...] légelhárító kaszárnyában vagyok elsőéves ezredírnok, mikor kitört a forradalom Budapesten. Elzárva a külvilágtól, újságoktól, rádiótól, kimenőtől.

A Vörös Hadsereg², ma újra Üllői úton, három nagy épület a kaszárnyánk, a parasztháznak álcázott betonépület – a privátházak között – a radar és tűzparancsnokság részére.

Egy bús fiatal politikai tiszt kétkedve hallgatta a meglepő híreket az egyetlen rádiókészülék kis szobáskájában. Nem tudta, hogy továbbadja-e vagy sem a hangszórókon keresztül a legénységnek. A vezetők azért a biztonság kedvéért megszüntették a szabadkimenőket, és így mindannyian bent maradtunk a kaszárnyában.

Emlékszem, késő délután megjelentek az úgynevezett huligánok a kaszárnya előtt: a bent lévőkkel szerettek volna beszélni, de az őrség elutasította őket.

„Nyavalyás dögök, betörők, közönséges tolvajok!” – volt az egyik bajtársunk hízelgő véleménye. Ő, mint többen mások is, akkor még hitt a rendszerben. [...] Már sötétedik. Egy kézigránát robbanását hallani: mi történik? Néhány puskalövés, káromkodás. A nem hívott vendégek visszavonulnak. [...] Tibor szerint pillanatokon belül megtámadják a kaszárnyánkat is. A támadók a közvélemény szerint börtöntöltelékek és huligánok, félelmetes egyének. Nincs okunk mást hinni, tehát felkészülünk a védelemre. [...]

Október 25.

Civilek jelentkeznek a laktanya bejáratánál, szeretnének beszélni a katonákkal, bevonni minket. Szó sem lehet róla, mi semlegesek vagyunk, nem lázadozunk, arra esküdtünk fel. A parancsnokság ebben rendít-

hetetlen, tehát tilt akármiféle érintkezést „azokkal”. A parancs: „*El kell távolítani őket, ha szükséges, akár a fegyverrel is!*” Estefelé az újabb felfordulás miatt kettőzött őrségben veszek részt, de más, említésre méltó eseményre nem emlékszem. Talán minden hamarosan visszakerül a normális kerékvágásba – legalábbis ezt reméltük. A rendszer akkoriban még örökkévalónak látszott.

A rádió állandóan a fegyverek letételét és a rend helyreállítását követelte. Az ultimátum időpontját ismételtelen eltolták. A zendülés talán jóval nagyobb méretű, mint ahogy azt a kormány állítja? „*Ha csak tényleg néhány huligánról és börtöntöltelékekről van szó, hogyan lehetséges az, hogy az ÁVH és a rendőrség még mindig nem tudott elbánni velük?*”

Késő délután üvöltve rohan be a fegyverműves hadnagy: „*Gyilkosok, megátkozott gyilkosok, gazemberek!*” – teljesen magán kívül volt. „*A Parlamentnél valaki felülről elkezdett lőni, azt hiszem a szemben levő ház tetejéről. Aztán egyszerre világvége lett, lőttek minden irányból...*”

Egy újabb támadás lehetősége még este is a levegőben volt. Mi, katonák igencsak furcsa helyzetben találtuk magunkat. Bezárkózva a kaszárnyába, külső hírek hiányában, a tüntetők számára olyanok voltunk, mintha mi a rendszer hű támogatói lennénk. Befészeltük magunkat Tibi irodájába, kényelmesebb mint az enyém, de főképpen azért, mert neki volt valami elektromos szerkezete, amivel a farkasoknak való hideget akartuk elűzni. A rumli miatt nincs központi fűtés. Másnap még mindig a tömegmészárlásról beszéltek. A sok tragikus hír között egy kifejezetten ránk vonatkozó is kezdett fontossá válni. A szakácsok jelentették, hogy az élelmiszereink igencsak fogyatkozóban vannak! Vagy megszorítjuk a nadrágszíjat, vagy valaki kimerészkedik egy kis harapnivalóért, főként kenyérért. Hát ki kell menni az ismeretlenbe, de fogalmunk sincs arról, hogy mi történik a környéken. Egy idősebb tiszt vezetésével kirobogtunk egy nyitott teherautón. Isten tudja miért, kikerültünk valahova a város délkeleti részére, ahol se üzletek, de házak sem voltak, viszont annál több orosz! Ott álltak glédában,

¹ A teljes szöveg magyarul: PLIVELIC Iván: Az én forradalmam. <http://www.nemenyi.net/konyvtar> (letöltés: 2007, megtalálható a TLM adattárában). olaszul: Ivan PLIVELIC: La mia Rivoluzione da Budapest, 1956. All'Italia, Ferrara, 2006.

² A szerző ebben a formában használja.

felkészülve, hosszú végtelen sorban, állig felfegyverkezve. Csak ültek nyugodtan, jó részük teherautón, a többiek furcsa oldalkocsis motorbiciklin.

[...]

Át, a drótkerítésen túlról, néhány magyar fiú nézett ránk. Kétségen kívül forradalmárok, gondoltam, legalábbis annak néztek ki. Azok is voltak, de mennyire! Tetőtől talpig. Kuszált hajjal, piros, karikás szemmel, mint aki nem alszik napok óta. Nem voltak se szépek, se bizalomgerjesztőek, és mégis valami vonzott feléjük. Leálltunk szót váltani velük, az elején még gyanakodva, de aztán egyre megértőbben. Ez volt első érintkezésem a külvilággal. Hihetetlenül meglepődtem, amikor elmondták, hogy milyen nagyon kiterjedt már ez a fellendülés, vagy minek nevezzem, népfelkelésnek talán már forradalomnak? Ezek a fiatalok egyáltalán nem vágtak egybe a Gerő által hirdetett képpel! Dehogyan voltak huligánok vagy gonosztevők, inkább munkásoknak néztek ki, vagy bárkinek, csak nem reakciós arisztokratáknak. Ugyanolyan fiatalok voltak, mint én, legfeljebb egy kicsit koszosabbak. Különösképpen vonzott egy őzszemű leányzó igen ki-fejező tekintetével. [...]

Mintha a legtermészetesebb dolog lenne, odaadtam neki lőszereimet. [...] Köszönetre nincs idő, a központ felől érkezik egy hangos, behemót tank. A páncélos a klinkertéglákon irtózatosságot csap, aminek a halatára is meghűl az ember vére. Ez az első alkalom, hogy ilyen közel találom magam hozzá, és bevallom, hogy a hangja elrémisztő. Leguggolok egy kisebb fal mögé, ámbar nincs veszély, az oroszok nem lőnek ránk. Még nem!

[...]

Nehéz gondolatoktól megtörten érkeztem vissza a kaszárnyába a kapott sült kenyérrel. Ott várt a katonai törvényszék! Az ismeretlen besúgó már feljelentett, hogy odaadtam a muníciót a „felforgató bandának”. Főbe lőhetnének ezért az ilyen nehéz időkben! Szerencsére nem mindenki olyan hiszékeny, vagy nem akar az lenni, vitáznak rajta. Sorsomat eldönti az idős tiszt (neve Vörös vagy hasonló?) segítsége, aki kint volt velünk. A derék ember saját karrierjét kockáztatva kijelenti, hogy az egész dolog nem létezik, csak pusztá fantázia, és ezzel a dolognak vége is van. [...] Pestszentimre határában a kettes számú ütegnél szenvedtem át 9 hónapot. Volt nyolc légelhárító ágyúnk, eléggé régi típusúak.

[...] A katonák jó része vidéki volt, és aggódtak a családjukért, melyről nem kaptak hírt. [...] Ez volt a hazugságok utolsó napja. A hamisságok még sugároztak a türelmes hangszórókból, de most már senki se hitte őket. [...] „*Ha így folytatja még egy darabig, akkor belesorozok a géppisztollyal!*” – kiáltott egy tizedes. Amit mondott, az teljesen új gondolat volt a kaszárnyában.

Mindenesetre mi a kaszárnyában az események valódi menetéről gyakorlatilag sötétben maradtunk. A rádió, igyekezve elkerülni a vész híreket, amelyek pánikot okozhatnának, „langyos” hangon kezelte a hallgatókat, leginkább klasszikus zenével. Sajnos a felkelők kiadványai nem jutottak el hozzánk. A tisztek látszólag felkarolták a forradalmat, a végén előkerültek még a régi hadseregéből eredő egyenruhák és kitüntetések is! Jó Isten tudja, hol rejtgették ezeket a „békebeli” dolgokat eddig! Változások indultak be, egyre rohamosabb sebességgel: először is eltűnt a vörös csillag a homlokzatról – hasonló sors érte a zászlón levő orosz stílusú címet.

[...]

A kormányban létrejött változások kihatottak magassabb feletteseinkre is: ahogy megérkezett a hír, hogy Kána vezérőrnagy, a mi felsőbb parancsnokunk lett a Forradalmi Tanács vezetője, rögtön elkezdtek kislejtezni a kommunista vagy kompromittált tiszteket. [...] Mint szürke számár a ködbe, bújt el valahová a politikai tiszt. [...]

Ha nem lett volna bekötve a szemem, ha nem lovaltam volna bele magam a meggyőződésbe, hogy kivívtuk a szabadságot, akkor november 4-én egész más szellemmel hagytam volna ott az irodámat a lakatnyában. Legalább nem hagytam ott kedvenc könyveim. Biztosan nem váltam volna meg attól a szép, nagy darab sós szalonnától sem, ami nagy értéket jelentett azon időkben. Legfőképpen nem választottam volna a Szakács főhadnagy vacak parabellum géppisztolyát a kitűnő puskám helyett. Utolsó: vittem volna magammal iratokat. Kitölteni valókat. Ha rágondolok, hogy szekrényem tele volt leszerelési igazolványokkal, és egyet se vettem magamhoz!

Reggel, november 4. hajnalán, a ruszokk visszajöttek. Annyi tankkal, amit senki se látott még. Fülzsongó zsi-vaj támasztott fel mély álmomból. A folyosóról ömlenek az izgatott szavak, rohannak előre-hátra, aztán, valakinek eszébe jutok, és durván bezörgetnek.

A Béke téri mozi, ahol Plivelic Iván az éjszakát töltötte

– Mi van, mi az Istent akartok hajnalban, ki rontja az ünnepet? A hétszentségit!

– Jönnek az oroszok!

– Micsoda? Ne hülyéskedjete!

– Megtámadtak.... gyere le te is... a fene egye meg, ez hiányzott csak!

– Az oroszok orvul megtámadták Budapestet!

– A nyavalyások, hogy legyenek mind elkárhozva!

[...] Lemegyek az utolsó lépcsőkhöz, szájízem még keserű az éjszakától. Rögtön beleütközök a hangadó másodéves katonába, akit ismerek. Nyomatékosan erőlteti a sumákolókat, hogy kövessük az ágyúkhöz.

– Gyerünk, fiúk a tartalékágyúkhöz, fel kell szerelni őket, és aztán lelőjük az árulókat!

– Először le kell venni a zsírt – mondja a cigány, aki ért a ragacos dolgokhoz.

Elhagyjuk a hatalmas épületet. A kiterjedt területen, mely több ezrednek a központja, a miénk a keletre

fekvő a három közül. Az északkeleti sarokban felfedezünk jó néhány tartalék légvédelmi ágyút – tökgig be vannak zsírozva – még mindig a zsír! Te Jó Isten! Segítség! Néhány hónappal ezelőtt volt alkalmam több ilyen gépezetet megtisztítani a zsírtól – tehát tudom, milyen sziszifuszi munka vár reánk.

A hajnali szürke fény és a szűrő hideg nem segíti lelkesedésünket, de azért nekiállunk a melónak. Sajnos itt, a központi kaszárnyában hiányzik a legegyszerűbb szerszám is, ami segíthetne. Megállunk kétségbeesve: mit tudunk csinálni?

Pest felől már jó ideje hallható az ágyúk szava, itt egyelőre minden csendes; az orosz tankok elrobognak a laktanya előtt, de provokáció nélkül. Ma hajnalban egyikük berepített egy gépfegyversorozatot a még alvó laktanyába, de mivel válasz nélkül maradt, nem erőltette – de ki tudja, lehet, meggondolja magát, és majd visszajön.

Megerősödik a csatazaj³. Várjuk, mikor jut ki nekünk is, felkészülünk a védelemre. A másodéves katona, aki buzdítja a társaságot, meg van győződve, hogy hamarosan minket is megtámadnak. [...] A kiizzadt ágyúkat kézzel kell vontatni – (hol a fészkes fenébe vannak a kocsivezetők?) – a drótkerítés felé, amit aztán ledöntünk, mert akadályozhatná az ágyúk működését. [...]

Hát várunk, várunk, csak várunk, de nem támad meg senki, a tankok végtelen sora is befejeződött. Valaki fölveti: menjünk el a Rákoskeresztúri temetőbe; ott vannak elrejtve a tartaléklőszereink. Nincs nagy kedvünk hozzá, így itt maradunk. Halad az idő, már 11 óra van, a nap kezd melegíteni. Kezdünk éhesek lenni! Nemsokára ebédidő – de hol van az ebéd? Furcsa érzésünk van, mintha a három kaszárnyában nem tartózkodna senki! Nem beszélve, hogy nekünk, tíz hapsinak kellene a muszkákat megállítani! Tiszta röhej!

Jön kintről egy ürge, mondja: az oroszok nem messze tőlünk masíroznak a Béke téren.

– *Menjünk ki elébük!*

– *Nekünk a kaszárnyát kell védeni* – gondolja egy ellenkező véleményen levő.

– *Eszük ágába sincs ide jönni, nekünk kell mozogni, ha akarunk valamit* – mondja egy másik.

– *Menjünk már rögtön* – üvölti a másodéves katona. Visszük természetesen az ágyúkat is, 39/41-es típusúak, 4,9 tonna súlyú, 85 mm-es löveggel, ha jól emlékszem. Bestiálisan nehezek. De azért valahogy csak kijutunk (talán egy teherautó segítségével) a Béke térre. Ide torkolódik be a Pestszentimréről jövő út és a villamos.

Muszkáknak nyoma sincs, rengeteg izgatott ember van. A Béke tér, körülötte sok kis kertes ház, villák. Ideje lenne beleharapni a kevés élelmiszerbe, mit a lakosság hozott, de épp most történik valami, amitől elmegy az étvágyunk: hajmeresztő látvány, a katonák elkezdik tömegesen elhagyni a kaszárnyát és svinDELnek mindenfelé, szégyen nélkül a nyavalyások. A gyáva népség szalad haza a mamához! Korán kelő kis csoportunk hangtalanul nézi őket. Aztán a folyamat nagy méreteket ölt, az időközben összegyűlt polgári lakosság nehezen bírja elviselni a lehangoló látványt. [...] Az első golyókra a földre lapulunk, nem vagyunk harcedzettek. Igyekszem elbújni egy nagy kerek vasoszlop mögött, ami tele van a rezsim hirdetésekkel – most mennyire nevetségesnek is tűnnek! [...] Jobb felől egy katona egy 7,65-ös puskával vacakol, pont olyan, mint az én visszasírt fegyverem. Az út másik részéről leginkább az utcaköveket lövik: túl alacsonyban céloznak. Legrosszabb helyzetben két muki van; bebújtak egy utcagödörbe, onnan lőnek nehéz gépfegyverrel, az Isten tudja kire. Ugat a három lábon ingadozó masina, de a lövedékek pár méterrel előttük az aszfaltot szántják csak.

Buta gondolatom: ki fizeti majd meg? A kis csoportunk átesett a tűzkeresztségen.

Nyugodalmas este, minden hívatlan vendég nélkül. Egy pár óráig örködök, aztán a váltáskor elmegyek pihenni a téren lévő mozi színpadára. Nem könnyű feladat, a vastag pufajka nem segít a kemény deszkákon, úgy látszik, nem vagyok eléggé kimerülve, vagy a förtelmes lábszag zavar – mellettem jó csomó ember alszik vagy vakarózik.

³ Ki tudja, hány ezer tank (egyések szerint négyezer, más források csak kettőezer ötszázat mondanak) támadta meg a várost, miután a rendőrség főnöke, Kopácsi felhívására a felkelők jó része letette a fegyvert.

TARY IMRE: BÜRÖK¹

(részletek)

Tary Imre

1956 szeptemberében sikerült régi helyemet, a Lőrinci Fonó dekorációs osztályát újra látni. Visszakaptam pozíciómat és visszaestem a régi kerékvágásba. Papírra festettem a munkára buzdító jel-szavakat és politikai jelmondatokat, amelyeket a nép nem csak unalommal, hanem mérhetetlen könnyel szemlélt.

[...] Bizonytalan sug-

dolódzás terjedt el a Lőrinci Fonógyárban, [...] hogy Pesten ellenforradalmat csináltak ezek a marha reakciósok. Engem nem lepett meg, mert az M. Gyurkától, aki a Petőfi Körre le szokott járni, jó értesüléseim voltak az ország irodalmárjai és az ifjúság hangulata felől. Valahogy már lehetett érezni a levegőben, hettekkel előbb, hogy valami készülődik.

Felrémlett, hogy most nem a minisztériumban vagyok, hanem itt a régi helyemen, a Fonóban. A hangulat valahogy más volt, nem úgy, mint negyvennyolcban, amikor idekerültem. Az emberek tele voltak lelkesedéssel. Valóban érezték, hogy a munkások államát fogják építeni. Rám átragadt ez az érzés, és megfestettem a gyár oldalára az ideális munkásembert, amint családjával, egy vörös zászlóval, arccal a jövő felé halad. Nagyon sokáig izgultam azon, hogy mikor veszik észre, hogy nyugat felé haladt. Most feszülten figyeltem a percek alatt változó értesüléseket, melyeket egyesek csak pletykának neveztek. Bárki igyekezett elhaladni az iroda előtt, a buliról kérdezett, vagy hozott újabb híreket. [...]

¹ A visszaemlékezés egy része nyomtatásban megjelent az Emlékezések, Tanulmányok Pestszentlőrinc múltjáról II. című tanulmánykötetben. Szerk. dr. TÉGLÁS Tivadar, Bp. 1998. 77–95.o. A teljes kézirat megtalálható a TLM adattárában. A szerző 1956-ban családjával együtt elhagyta Magyarországot. Kanadában telepedtek le.

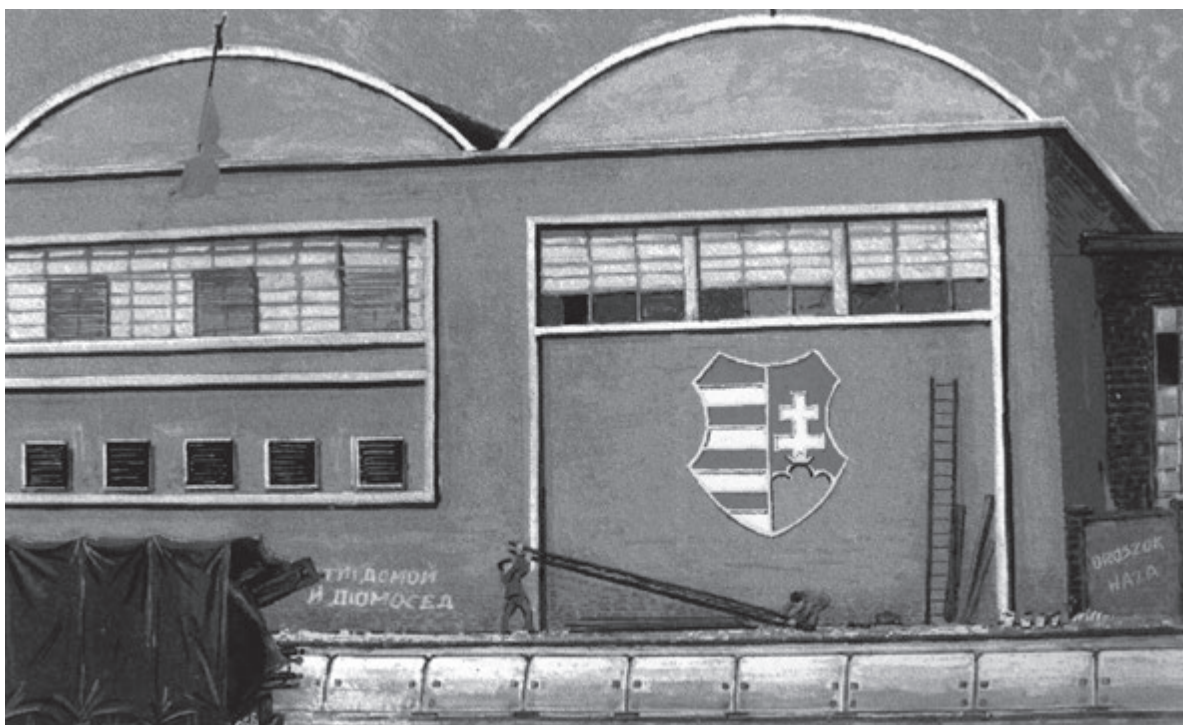
Kissé később valaki egész hangosan kiáltotta az étkezde felől, hogy a párttitkárnő eltűnt. Egy másik a felső ablakból lekiáltott, hogy reggel be sem jött. Úgy emlékszem, hogy Sz. Ervin [...] mondja zülaltan, cifra átkok közben, hogy orosz teherautók tartanak a város felé a Gyömrői úton, tele orosz katonákkal. Kirohantunk rögtön megnézni. A kapunál már a jobban értesültek közölték, hogy az egyetemistákat lőtték az ávósok, és szabályos forradalom van. A ruszki most oda igyekeznek leverni az ellenforradalmat, ahogy a rádióból később hallatszott.

Az emberek arcán lehetett látni a szorongást. Megkövülten vették a hírt. Sokan rohantak a bejáráthoz. A fonodai nők mintha visszafojtani akarnák a kikívánczozó, szavakba öntendő érzelmeiket, szájukra szorított kézzel, szemükben kérdő rémülettel meredtek a város felé ütemesen zúgva elhúzó járművekre. Siheder orosz katonák idegesen lestek jobbra-balra az őket figyelő népre. Többen és többen jöttek ki a gyárból, megálltak a keskeny útszélen. Lassan, órák után szivárgott csak be, hogy mi is történik.

„*Ki kellene akasztani egy nemzeti lobogót, hadd bámulják az oroszok!*” Mondta valaki a nagy, Gyömrői úti forgalmat bámulók közül. Erre jött a gondolatom, hogy legalább a vörös zászlókat kellene eltüntetni a gyár tetejéről, melyek állandó díszei voltak a jól ismert boltíveknek, ha kellett, ha nem.

Kaptam magam, fel a gyár tetejére, melyet jól ismertem, hiszen sokszor megjártam, és az egyik boltívről tüntetőleg lerugdostuk a vörös zászlókat, mert közben egy fellelkesült önkéntes segítőt is akadt, és kítettünk egy nemzeti lobogót a kommunista címerrel ugyan, de akkor az nem volt fontos. Jött a hír, hogy sztrájkolni fogunk, mert már Csepelen, a Goldberger gyárban és több üzemben sztrájkolnak. Nos, erre mindenki hazament.

Másnapra az oroszok már gyérebben haladtak a város felé. A repülőtér irányába a forgalom felsűrűsödött. Funkcionáriusok, orosz családok, ávósok menekültek. Szemük láttára még egypár magyar zászlót is kítettünk, melyeket késve ugyan, de megtaláltunk. Közben valaki szert tett a pártirodán elzárt kartoté-

Kossuth-címer a Lőrinci Fonó falán (Tary Imre rajza)

kokra. Mindenki, aki ott volt azon a napon, hazavihette a dossziéját. Humorosan széles derűtséggel folyt az egész ceremónia. Káromkodások, sokszor visongatások közepette. Később a viháncolás komoly fordulatot vett. Mindenki kezdte olvasni a lapját, és nem tartott sokáig, míg az ajkak összeszorultak. Szitkokkal volt tele a levegő. Nem szabad mindezt mellre szívni, mondta valaki. Ez a kommunista taktika, hogy kijátsszanak bennünket egymás ellen. Na de ki hitte volna, hogy K. besúgó volt. „Megfojtom azt a bitangot” – hangzott egyfelől. A nagy zajba valaki bekiáltott, és ajánlotta, hogy mindenki menjen haza, vagy égesse el itt [az iratokat].

Úgy belehevültünk a dologba, hogy a karbantartók, akik Sz. vezényletével lettek odarendelve, majdnem elszéledtek. Állványt terveztünk ácsolni a homlokzat elé, mely valamikor egy hatalmas hangárajtó volt, még a PIRT gyár idejében. Amikor fonógyárrá alakították ezt a gyárat, befalzták. Szép, téglalap volt, betonkerettel, ide szántam festeni a forradalom akkoriban elfogadott szimbólumát, a Kossuth-címert. Erre kellett az állvány. Szívesen és lázasan, a segítők

segítségével összekapartunk annyi festéket, ami elegendőnek látszott a címer megfestéséhez. Nagy izgalmammal mondtam a feleségemnek, hogy mi a terv. Mint mindenkor, teljes támogatására számíthattam. Kértem, hogy hozzon ki ebédet, mert az üzemi konyha nem működik többé.

Már korán elkezdtem festeni. A fiúk már ott voltak, és figyelték a repülőtér felé rohanó teherautókat. Orosz családok, ávósok, minden holmijukat mentve, még a matracot is, ami lefogni látszott az apróbb dolgokat a teherautó tetején, igyekeztek a repülőtér felé. [...] Szegény feleségem, Irén nagyon izgult, de nem tágitott mellőlem, amíg az ebédet meg nem ettem. Attól félt, hogy belém lőnek, mert azt többen is megígérték cifra káromkodások közben. Mindennek ellenére a teherautók csak mentek a repülőtér felé megállás nélkül. Délután három órára a címer végre elkészült, a sok átkozódás és becsmérelés, sőt még egy lövés ellenére is, ami hála Istennek nem talált el. Mindjárt le is szedtük az állványt, hogy láthatóbb legyen.

Azok, akik késtek a meneküléssel, igencsak meg lehettek lepődve a gyors változáson. Azon a délutánon és a következő napokon is színeiben ragyogó

Belövés a Gyorsforgalmi úton

Kossuth-címerben gyönyörködhetek, természetesen csak „futólag”.

Másnap az oroszok jöttek és keresték a gyár vezető-ségét vagy valakit, akivel megtárgyalhatnák a munka elkezdését. Két civil ruhás, ill. bőrkabátos is velük jött, akik nem szóltak semmit. Magyarok voltak-e, vagy nem, azt nem tudnám megmondani, mivel az orosz politikai tisztok is bőrkabátot hordtak. Első esetben, amikor én tolmácsoltam, elég fenyegetően léptek fel. „A Forradalmi Bizottságot” szerették volna megtalálni, hogy azzal tárgyaljanak. A munkások körül-fogtak bennünket a bejáratnál és igyekeztek befolyjni a beszélgetésbe, ami egy kicsit kényelmetlen volt az oroszoknak. Az egyik munkás felhevülten kiáltotta: „Mondja meg nekik, hogy mi dolgozók vagyunk, és ez a mi országunk. Addig nem dolgozunk, amíg orosz van az országban!” A tolmácsolásban nem voltam annyira erős, hogy ezt pontosan fordítsam, csak annyit mondtam röviden az orosz őrnagynak, hogy amíg ők itt vannak, nem lesz munka. Az őrnagy, aki addig higgadt maradt, hirtelen elvesztette türelmét, látva az egységes fellépést. Nemcsak hogy dühbe gurult, de fenyegetett is, miközben az embergyűrűt átvág-

va „tovarisaival” együtt felugrott a készenlétben álló dzsipjére – nagy megkönnyebbülésünkre – és elber-regtek a repülőtérré irányába. Mi akkor nem tudtuk, hogy hősiess kiállításunk majd milyen eredményt hoz. Másnap kerékpáron behajtottam a városba. Meg-tekintettem a Múzeum környékét. A Rákóczi utat. A Nemzetinél még püfölték a Sztálin szobor maradvá-nyát, hogy egy darabját elvihessék haza emlékebe. Az út nézelődőkkel volt tele. [...]

Negyedik napra már többet tudtunk, azt is, hogy kik voltak a besúgók a gyárban. Távolmaradásuk elárul-ta őket. Ugyanúgy a párt titkárnője is láthatatlanná vált. Később jött a hír, hogy a párttitkárnőnek a fiát kivégezték az oroszok, mert két másik fiatallal (egy-i-kük egy ávos ezredes fia volt) együtt rálőttek az orosz parancsnokságra az ablakon át. Igaz volt, vagy nem, nem tudom, nem volt rá időm, hogy meggyőződjek a valóságról, de ez a hír adott egy kis reményt arra, hogy a magyarságtudatot teljesen még nem tudták kiirtani fiataljainkból. A forradalom lendülete elka-pott, és végigmeszeltük feleségemmel, Irénnel a Gyömrői utat is, főképp orosz jelszavakkal, melyek a piszkos beavatkozásra utaltak. E. Miklós volt a

figyelőnk. Valahonnan felszedett puskájával pásztázott ide-oda olyan büszkeséggel, hogy már az is megállított volna egy tankoszlopot. Miklós hozott híreket nekem, mert neki több ideje volt akkor. Nekem a két gyerek biztonsága is a vállamon volt. Amikor befejeztük az útra írt hosszú cirill betűs jelszavakat, úgy éjfél tájban, kitört a lövöldözés a Kőhídnál.

Elszigetelt csoportok működtek, akikről csak akkor vettem tudomást, amikor a ledöntött sürgőnyoszlopokat láttam a vasúti dombok belső oldalán. Az egyik csoport elvágta az oszlopokat az éj leple alatt. Nagyon fontos lehetett ez a vonal az oroszoknak, mert mindjárt, pár órán belül jöttek kijavítani. Egy másik ilyen társaság lehetett, melynek az egyik tagja – egy merész gyerek – a Gyömrői út és a Csatári (Erzsébet királyné) útnál, egy orosz tankról leszerelt géppuskával beásta magát a Kőhíd északkeleti dombjának tetejébe. Onnan zúdított tüzet az oroszokra, mikor javítani jöttek a távírvonalat. Komoly veszteséget okozott nekik.

Annak ellenére, hogy az autó eliszkolt, másnapra a hátramaradt vérfoltok tanúskodtak. A hősrünk nagyon okosan, mindjárt a lövöldözés után hazaszaladt, és mi is jobbnak láttuk a jól végzett munka után lefeküdni. Eszeveszett lövöldözésre ébredtünk. A fiammal, Tamással kifutottunk a telep szélére, mert sejtettem, hogy honnan jön a zaj. Magammal hoztam őt is, annak ellenére, hogy vacogott, de kíváncsi is volt. Gondoltam, hogy talán jó lesz, ha szemtanúja lehet e történelmi eseménynek. A lövöldözés a Kőhídnál volt. Kétszáz méternyi, biztonságos távolságra lehettünk, az Erdész utcában. Onnan néztük az eseményeket. Az oroszok teljesen körülfogták azt a dombot, ahonnan előzőleg kapták a támadást. A nyomjelzős lövedékek tűzijátékát figyelhettük, mivel tudtuk, hogy ott senki sincs. Kezdett a lövöldözés felerősödni. Felénk is repültek lövedékek. Tüstént és bátran hazaszaladtunk, mert sosem lehet bízni a fáradt golyókban. A támadás teljesen fölösleges volt, mivel a forradalmárok már otthon aludtak. Mindennek ellenére másnap reggelre újra ott feküdtek a sürgőnyoszlopok a domb vasút menti oldalán. Valamilyen kísérteties kéz munkája volt. Most már az oroszok csak nappal merészkedtek dolgozni a vezetékeken, teljesen felfegyverzett őrséggel.

A helyzet kissé megváltozott akkor, amikor az oroszok, csalárd módon, úgy találták, hogy stratégiai szempontból jobb lesz nekik kivonulni. Még azt is

megígérték, hogy megtárgyalják a kivonulás ütemét és a nagyhatalomhoz illő elvonulás idejét.

Az orosz sürgőnyoszlop-javítók is visszamerészkedtek, és látszólag békességben javígtatták az oszlopokat, huzalokat. Az élelmiszer beszerzése egyre nehezebb lett. Valaki mondta, hogy a városban osztnak kenyeret. Kosarat akasztottam a kerékpárom kormányára, benne a fényképezőgéppel. Befelé menet Kőbányán is átkarikáztam. Meglepve láttam, hogy azt sem hagyták ki a példát statuáló rombolásból. Az éhség eszembe juttatta, hogy merre is kell mennem. A belvárosba igyekeztem, a jogtudományi karra, ahol szerettem volna röpcédulákat szerezni, mivel valakitől azt hallottam, hogy ott osztogattak. Útban áthaladtam a Corvin közön is. Felvételeket készítettem a károkról, a mésszel leszórt holttestekről. A Múzeum körúton, a feldőlt villamosokról, kiégett Jeepről, szitává lőtt falakról vettem felvételeket, melyek tanúskodtak a Rádiónál történetekről is. A Kilián laktanya környékéről is készítettem képeket. Rendetlen ócskavastelep képét adták a szanaszét heverő szétlőtt tankok és ágyúk. A környező, lerombolt épületek szomorú látványa 1945-re emlékeztetett. A Körút távolabbi részein is a szerteszórt tankdarabok és kilőtt tankok, alattuk orosz holttestek bizonyították, milyen komoly harcok folytak ott.

A Rákóczi úton volt egy ház. Egyszerűen kicsúszott az útra, törmelékével eltorlaszolta az utat, foghíjassá téve a házsort. A Divatcsarnok is a földre rogyott. Kőbányán a ledöntött Szovjet–magyar barátság szobra a földön hevert. Fotókiállítást készítettem a „*Békés, szovjet építőmunka*” címen, amelyet a fonógyárnál állítottam ki. Ez a két nagy furnérlemezre feldolgozott képanyag később eltűnt, de valaki mondta nekem, hogy ne izguljak, mert a Goldberger-gyárba vitték, hogy ott is láthassák a munkások. Időm nem volt, hogy utánajárjak, hogy nem tüntette-e el valami „elvtárs”.

A forradalom győzött úgy, ahogy. A rádió már az oroszok békés kivonulásáról és a fegyverek beszolgáltatásáról beszélt.

A régi Ulicska-tanyával szemben (az Erdész utca északi végén) volt egy katonai részleg, akik – úgy gondolom – a repülőtér biztonságát szolgálhatták. Ezeknek adtuk le azokat a fegyvereket, amelyek fiatal gyerekek birtokába kerültek, és csak bajt okoztak volna (okoztak is) nekik és másoknak is.

A kútnál beszélgettünk kis közösségünk égető problémáiról, amikor az egyik mama rémülten mesélte, hogy nem tudja, mit tegyen, mert a fia és még egy pár fiatal gyerek, fegyvereket szereztek. Úgy járnak-velnek fegyvereikkel, mintha ők nyerték volna meg a forradalmat. Felajánlottam, hogy megpróbálok segíteni, mivel én is úgy gondoltam, hogy azt a problémát meg kell oldani valahogy. A katonákkal kell beszélni. El is mentem a kirendeltség kapujához, és miután az ügyeletes kihívta a főhadnagyot, előadtam neki a problémát. Már előzőleg megbeszéltem az egyik idősebbnek látszó gyerekkel, aki szintén nem volt még fegyverforgató korban, hogy teljes egyetértésben hajlandóak a fegyvereket leadni. A gyerekeket, ill. fiúkat hátrahagytam a Frangepán utcában.

A főhadnagy először gyanakodó volt, amit a feszült helyzetben meg lehetett érteni. De végül is segített. Visszafordult a laktanyaépület felé, és elrendezte a fogadtatást. A biztonsági intézkedések után visszajött a kapuhoz, és én elmondtam neki, hogy a fiatalok szeretnének megszabadulni a fegyverektől minden baj nélkül, mert a rádióban bejelentették a fegyverleadási kötelezettséget. Szeretnék leadni úgy, hogy bajba ne kerüljenek a hatóságokkal, de főképp az anyjukkal.

A főhadnagy szerint *„Ezt csak úgy lehet simán véghezvinni. hogyha mi (a katonák) szimulálunk egy ellentámadást, és ugyanakkor a levegőbe lövünk. A fiúk azonnal, ott ahol vannak, eldobálják a fegyvereket. Visszavonulnak, és gyorsan elhagyják a környéket.”* Úgy is történt. Miután beszéltem a főhadnaggyal és megállapodtunk, visszamentem a fiatalokhoz és elmondtam nekik a tervet, amit nem fogadtak nagy örömmel. Létszámuk hamarosan megcsappant a sortűz hallatára, de a fegyverek száma maradt. Nem hiszem, hogy mind a tizenöt csemetének (13-16 évesek) a mamája tudott volna a fegyverekről. Azt sem tudom, hogy a gyerekek közül, hány „forgatta” a fegyvert, és hány volt az, aki csak odahozta valaki megbízásából, mert hallották, hogy le lehet adni. Szerintem azért volt ilyen sok fegyver, mert a Miklóstelepiek a Bélatelepi lakatlan oldalára dobálták a fegyvereket. Kezdetben csak kb. hat gyerekkel tárgyaltam. Amikor már arra került a sor, hogy a fegyvereket össze kellett gyűjteni, a létszám megnőtt, de leapadt megint, amikor oda kellett volna hordani a fegyvereket a laktanya elé. Nyilván a beígért levegőbe lövés nem volt biztató számukra.

Mentő a városban

Arról nem tudok, hogy a „fegyvert forgató” fiúknak kapcsolatuk lett volna a kőhídi lövöldözőkkel. Szerintem egy „hozzáértő” kis csoport volt a Miklóstelepről vagy csak egy személy, aki azt oly ügyesen véghezvitte. Mindegy, hogy ki volt, pontosan tudta, hogy mit csinál. Még azt is tudta, hogy melyik oldalán vágja el az oszlopot, hogy a megfelelő irányba dőljön. Egy oszlop akkor dőlt el, amikor a ruszki felmászott rá. Az, aki a domb tetején géppuskázott, biztosan a Miklóstelepről való volt.

Időközben a helyzet megváltozott. A rövid függetlenségünk nem tartott sokáig. Az oroszok becsaptak bennünket. Már október 31-én kezdtek az orosz tankok a város környékén gyülekezni. A Gyömrői útról lefordulva, a telep sarkánál, az Erdész utcán² át a keresztúri erdő felé haladtak. Vég nélkül jöttek, törtettek, végül felsorakoztak ott, és kényelmes készenlétben vártak a támadásra. A háborúból csak éppen hogy kilábaló erdőnket újra megbecstelenítették. Időközben szereztem nyomdabetűket, és naivan hittem, hogy tudom majd használni. Röpcédulákat akartam nyomtatni. Sohasem került rá a sor. Kis barátom, U. Laci nálam kezelte a rádióleadót, mivel a mamája

² Ma Csévész utca

otthon nem engedte meg neki. Ez volt az egyik adó, amit U. Karcsi segítségével szereztünk.

A főhadnagy (aki annak idején átvette a fegyvereket) és társai az oroszok közelsége miatt elhagyták szolgálati helyüket. Már nem volt senki, akinek jelentést tehettek volna. De először felaknázták az épületet. Ott hagytak használható tárgyakat, köztük egy pár hordozható rádióleadót, mely nagyon csábító volt. Itt jött jól U. Karcsi tudománya, leszerelni a robbanó csapdákat. Ezután került a házamba a leadó, melyet kis barátom működtetett, és állítólag egyszer sikerült kapcsolatot találnia egy másik adóval. Lelkendezve mondta, hogy egy „Rózsa” nevű leadónak elmondta, hogy legalább kétezer tank van az erdőben. Az oroszok mind többen és többen jöttek, tankokkal és nehézpáncélozott tűzérsséggel.

November elsejére az oroszok már nem is titkolták jelenlétüket. Nyíltan jártak a nyomós kutakhoz vízért. Viccelődtek a leányokkal. Történt egyszer, csak egyszer, hogy az Erdész utcán egy forrófejű meggondolatlan, éretlen agyú, nem számolva a jelenlévő kíváncsiakkal, rálőtt az orosz tankból kikászálódó katonára. Ott a telep szélén, körülveve gyerekekkel, bámészkodókkal, minden józan ész félretéve.

Akkor éppen a Gyömrői úton fényképeztem, és igyekeztem hazafelé az Erdész utcán. Az erdő már nagyon megtelhetett a páncélos hadi szörnyekkel, mert már az Erdész utcán, a földek szélére szorultak, közel a Gyömrői úthoz. A házak közül jött a lövés a bámészkodók feje felett. Nem tartott soká, amikor az orosz tank felberregett, megfordult, mert egy nehéz ágyúval felszerelt tank volt, amelynek nem volt forgó tornya, és a szokatlanul vastag csövű ágyút az egyik házra irányította. A népnek még ideje sem volt, hogy elrohanjon, amikor az leadta förtelmesen agyrázó lövését. A por felugrani látszott a rémülettől igyekvők lábai alatt. Egy ilyen közeli „robbanás” alkalmat ad arra, hogy felmérje az ember, melyik rosszabb, a bomba vagy az ágyú. Ebben az esetben az ágyú győzött, mert repesztő hangjával egy időben a becsapódás hangja majd szétrázta az agyamat.

Egy utcával arrébb egy ház szó szoros értelemben a porba rogyott. Szerencsére senki sem volt a házban. Megszűnt a bámészkodás. Valaki úgy látszik, nem adta le a fegyvert. Én gyorsan készítettem egy felvételt, miután a por és füst elhúzódott a füstölgő házról, és zúgó fejjel, süket fülekkel igyekeztem haza. November 4-én, vasárnap hajnalban még sötét volt, amikor földrengésszerű hangok ráztak fel bennünket. Kis utcánkon dübörögtek a nehéz tankok rémisztő robajjal. Azt hittem, hogy a fal megreped a rázkódástól. Az ablaküveg zizegett, és az ágyban is éreztem, ahogy a föld rázkódott. Tudtam mindjárt, hogy a támadás megindult, és azt is, hogy a forradalom elveszett. Talán az amerikaiak segítenek!? Jött a vérszegény gondolat. Jött Kádár! Térdre hullottunk.

Talán a Nyugat majd segít – volt a titkos remény. Mindenféle hírek, remények terjengtek a nyugati segítségről. Végre, talán a nyugat most már rájön (gondoltuk), tanulva a múlt hibáin, hisz a nyugat, egy mintaszerű, szabadságszerető, demokrata országokból álló világ. Ahogyan beszélnek, analizálnak, hirdetik az igazságot az „Amerika hangján” és a „Szabad Európán” keresztül. Ahogy elrendezték Európát a háborúk után. Talán valamiféle felelősségérzet fogja őket vezetni, látva a kis nemzetünk szenvedését a kommunizmus igájában. Minden elveszett, még a nyugatban való hit is. Megfásulva, kimerülten meredtünk arra a falra, amelyet az orosz a nyugat segítségével állított nekünk.

November 7-én Laci barátom még mindig próbálgatta a leadót. Szomszédom, Dorozsmai Miklós, figyelmeztetett, hogy egy orosz antennás jármű közeledik a ház felé. Ezek szerint ő is tudta, mi megy a házamon belül, habár sohasem említettem neki a leadó létezését. Nem volt sok időm. Bedobtam a leadót a bunkerba, a szélét beomlasztottam, hogy a homok eltakarja. Laci barátom gyorsan hazament. Felkaptam a családommal, a két gyerekkel. A nagynénémnél találtam menedéket, amíg valamire elhatározom magam. A házhoz visszamenni nem mertem, de nem is lett volna tanácsos.

FARKAS LÓRÁNT: ÉLETEM KÉPEI¹

(részletek)

Október 23-án a rendszeres esti kosárlabdaedzésről – mivel a járműveken nagy volt a zsúfoltság – későn értem haza. Másnapra számos tárgyból nem készültem, ami miatt elég rosszul aludtam. Hajnali 4-5 óra tájban hatalmas dübörgésre, lánccsörgésre ébredtem. A házunk előtt, az Üllői úton végeláthatatlan sorokban vonultak a szovjet harckocsik, páncélautók, és mint később nevüket megtudtam, óriási rohamlövegek. Nem kellett gimnáziumi érettségi, hogy felismerjem: aznap a tanítás szünetel. Nagy kő esett le a szívemről. A Béke téren, főként az 50-es villamos végállomásánál óriási csődület volt, rengeteg információ cserélt gazdát. A következő napokon sokkal többet füleltem a felnőttek között, többet olvastam, és attól kezdve rendszeresen hallgattam a nyugati rádiókat is. Hórits Ferenc barátommal is találkoztam, és azt fontolgattuk, hogy be kéne menni Pestre, körülnézni. Azt mondta, ő tudja, hol lehet fegyvert szerezni. Amikor otthon előálltam a dologgal, apámtól kaptam két akkora pofont, hogy orrom vére, taknyom-nyálam egybefolyt.

[...]

Később Hórits Feri barátom megmutatta a kézfejen lévő sérülést. Azt mondta, a harcok során szerezte. Más, régi osztálytársaim szerint a fegyverrel ismerkedve, véletlenül sebezte meg magát. A közelünkben lévő két honvédlaktanyából ágyúkat telepítettek. Az Üllői út és Nagybánya utca sarkán (ahol jelenleg az 50-es villamos sínvégén lévő ütközőbak áll) egy 85-ös légvédelmi ágyú került telepítésre, Pest felé néző csőállással. A másik egy légvédelmi gépágyú volt, és a Nagybánya utcában, emlékezetem szerint a Kassa utcai iskola táján az úttest közepén állt. Ez utóbbit láttam működni, amikor a csigalassúsággal és alacsonyan szálló szovjet repülőkre tüzelt. Nagy drukkolás volt, hogy a csupa nyomjelzős lövedékekből álló két sorozattal eltalálják-e. A lövedékek messze elkerülték a gépet. Egy tapasztalt felnőtt azt mondta, hogy a

gép biztosan légi felvételeket készített, és hamarosan nagy balhé várható.

A 85-ös ágyú elhelyezése nem vallott nagy hadvezéri képességekre, mert Pest és Vecsés felől, a Királyhágó, a Nagybánya, a Bakonybánk, de főként a Rudavszky utcából szabadon álló, jó célpontot mutatott. Ezt tapasztalt felnőttek mondták. Engem leginkább az irányítószerkezetek kötöttek le, amelyeken különféle nézőkék, fogantyús és recézett kerekek, gombok voltak. Annak örültem volna, ha ezeket otthon szétszedhetem. Nem emlékszem rá, hogy lőszeres ládát vagy kezelőt egyszer is láttam volna mellette. Az orosz tankok, vagy rohamlövegek az ágyút előlről, hátulról többször kilőtték, de legjobb tudomásom szerint ágyúkezelők nem sebesültek, vagy haltak meg. Eközben a hírlánc működött. [...]

Kovács András (aki osztálytársam és a kézilabdacsapatban társam volt) apját egy teljesen békésnek tűnő napon deréktájon szinte kettéfűrészelte egy harckocsi úgynevezett villámgéppuskája. Állítólag cigarettáért ment ki a végállomásra, a harckocsi pedig a Nagybánya utcában, a repülőtér felől jött, és éppen a korábban ott felállított és elhagyott légvédelmi gépágyú kilövésével foglalatосkodott.² [...]

Október vége felé a páncélozott harcjárművek Pestről kifelé vonultak, de nem mentek messzire, csak Vecsés határáig. Ezt onnan tudom, hogy a halottak napja közeledvén – anyámmal – kerékpárral, öntözőkannával, kapával mentünk a vecsési temetőbe, mivel anyai ágon a felmenők ott voltak eltemetve. A vecsési káposztaföldeket az út mindkét oldalán ellepték a tankok, rohamlövegek és más páncélozott járművek. A katonák tábortüzek mellett főztek, melegedtek. Én ezt az esetet leszámítva, csak egyetlen egyszer láttam e napokban páncélozott járműből kiszálló, élő orosz katonát. Telefonvonalat telepítettek vagy javítottak az Üllői úton, körülbelül a Wiedemann doktor házával átellenes oldalon. Az oszlopon lévő két kato-

¹ A kézirat 2000-ben került a Tomory Lajos Múzeum adattárába.

² Kovács András cipészsegéd november 6-án halt meg a Béke téren.

A Magyar Néphadsereg légvédelmi tüzérségének alapfegyvere (85 mm-es ágyú) az egyik lőrinci utcában

na segítette-biztosította, akiknek a hátán egy addig általam sosem látott, félelmet keltő és erőt sugárzó puskaféle volt. Később tudtam meg, hogy ez volt az AK-47-es mintájú gépkarabély.

Valamikor november elején, vasárnap (minden valószínűség szerint november 4-én) elterjedt a hír, hogy az oroszok a két laktanyába megüzenték: 15 órakor kezdik a bevonulást. Ha ellenállást tapasztalnak, harcolva foglalják el. Erre tudomásom szerint nem került sor, sőt a civil lakosság kirámolta és „szocialista megőrzésre” átvette az élelmiszereket és más hasznosíthatót. Ez minden bizonnyal így lehetett, mert egy hozzánk közel lakó személytől később egy dugig megrakott katonai teherautó vitte el a sajrét. (A rakodást végignézttem.)

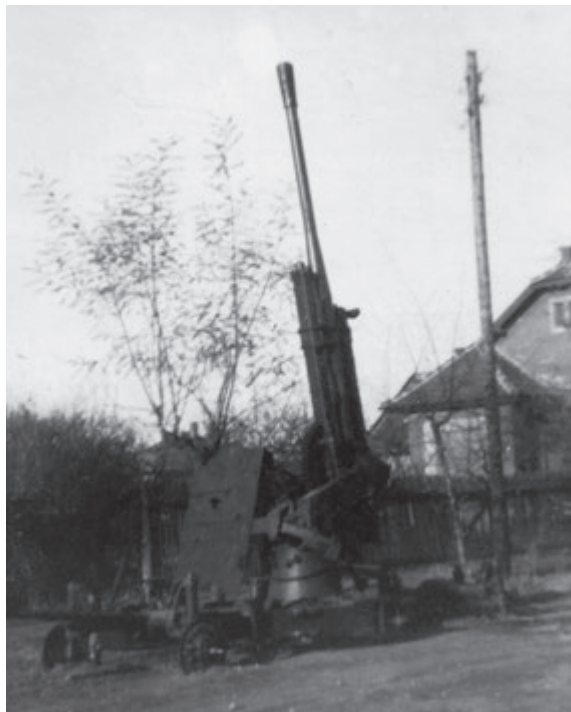
Kohán Géza az elemiben, ha jól emlékszem kettővel fölöttem járt. Ő is a „vagányok bandájához” tartozott, de jó lelkével kirítt közülük. [...] Mégis – úgy tudom – 10 évet ült.³ Szabadulása után egyszer találkoztam

vele, és valóságos emberroncs benyomását keltette. A rendszerváltáskor szerepelt a tévében is.

Nekem a legfájdalmasabb Horváth Éva esete volt. Ő is kb. kettővel járt fölöttem, és szép, szőke hajú, copfos lány volt. Az egész iskolában a legszebb lábú két-három lány közé tartozott. Nehéz volt elfogadni, hogy a szépség egy pillanat alatt elenyészett, hiszen a repeszek éppen a lábát roncsolták össze. Úgy tudom, hogy elvégezte a Műegyetemet és villamosmérnök lett. Ő a Fröhling péknél járt szerencsétlenül.

Október végétől a család a pincébe költözött, mert elég nagy volt a harckocsiforgalom. Valamikor novemberben anyám pokrócokért felment az emeleti szobába. Még vissza sem ért a pincébe, amikor nagy durranás volt. Mindnyájan kiszaladtunk és odafönn láttuk, hogy az emeleti ablaknál valami repeszgránát robbant. Minden bizonnyal a Béke téri, már működésképtelen ágyút akarták újra kilőni, de rossz volt a célzás. Szerintem – ahogy később ezt vonalzóval is megrajzoltam, – ugyanez okból lőttek bele a Fröhling pék közelében fekvő családi házba (amely egy iskolatársam családjáé volt). A Fröhling péknél bekövet-

³ Lásd a XVIII. kerületi bebörtönzöttek és halálraítéltek névsorát

85 mm-es légvédelmi ágyú egy lőrinci utcában

kezett tragédiát szerintem ugyancsak arra az ágyúra leadott, de célt tévesztett lövedékek okozták.

Apám valamikor kiszimatolta, hogy már különösebb kockázat nélkül lehet közlekedni. Ő mindig halálosan komolyan vette a munkahelyét, ezért kerékpárra ültünk, hogy bemenjünk a Vérmezőig. [...]

A piarista atyák sem tétlenkedtek soká, mert posta útján jelentkeztek, és a Laricsevből⁴ matematikai feladatok százait zúdították rám. A filoszok vers- és szövegelemzésekkel és hasonlókcal hűtötték bennünk a nagy indulatot. Később, amikor személyesen is bementünk az iskolába, rendkívül praktikus tanácsokat is kaptunk (például kettőnél többen soha ne csoportosuljunk, házibulikat ne tartsunk, ne csellengjünk, esetleges provokátorokat ügyesen kezeljük, vitába ne szálljunk stb.)

[...]

A nyugati adóknak köszönhetően a népek november 1. után még hónapokig balgán hitték, hogy előbb-utóbb eljön a szabadság. A Magyar Ifjúság címlapján egy szőke bombázó (talán Ferrari Violetta), a hátsó oldalon az új farmotoros Tatra röntgenrajza volt látható, melyet a csehek a keleti Mercedesnek akartak kifejleszteni...

⁴ P. A. Laricsev: Algebrai példatár

A LŐRINCI PÁRTHÁZ VÉDŐJE

Fonyódi János visszaemlékezése

1956. október 23-án a Bokányi Dezső¹ utca 107. számú családi házban laktam. Szeptember 1-től a kerületi DISZ Bizottságra kerültem, pedagógusból lettem. Korábban úttörővezető voltam Pestimrén, nyilván jól dolgoztam, azért kerültem oda. Azon a napon a rádióban hallgattuk az eseményeket. Itt a kerületben gyakorlatilag semmi sem volt. De bent Budapesten tüntetések zajlottak. Amikor már komolyabbra fordult a dolog, a pártbizottság szervezett egy olyan csapatot, akik bent aludtak a pártházban. Én is bekerültem ebbe a társaságba. Az első napokban, éjszaka 5-6 fős őrsrel a kerület központjában ellenőrző utakat végeztünk. Tanács, posta, pártbizottság, DISZ Bizottság. Fegyvereink is voltak, mert behozattak az egyik laktanyából puskákat, golyósórót, dobtáras géppisztolyt. Gyakorlatilag mindenki tudta kezelni őket, mert voltunk katonák. Azért kellett, hogy védekezni tudjunk.

Később kezdett komolyabbá válni a dolog. Egy kb. 10-15 fős csapat először teherautóval a pártbizottságokat szórta szét. Előttünk Kispesten voltak, azokat gyakorlatilag hazazavarták, elfoglalták a pártbizottságot, onnan jöttek hozzánk.

A kapu zárva volt, teherautóval betörték a kaput. Nálunk hátul, szemben a főépülettel volt a konyha, abban egy állás, ahol a gépkocsivezetőnk volt egy golyósóróval. Amikor betörték a kaput, ő leadott egy golyósórósorozatot, de nem a kapura, hanem ránk! Egyik kollegánkat meg is sebesítette, ez megdöbbenített bennünket, és egy kicsit átrendezte a hozzáállást. Akik betörték a kaput, nyilván be akartak jönni. Lent állt az őrségünk. Megegyeztek velünk, hogy a vezetőjük két emberrel feljöhet fegyver nélkül, és megbeszéljük, hogy mit akarnak. Ők azt mondták, hogy szerintük hátul ávósok vannak, azok ellen fognak megvédeni minket. Végignézték a fegyvereket is. Először hátra akartak lövöldözni. Ellődöztettük velük az összes töltenyt. Tönkre lőtték a konyhát, meg a

hátsó részt, azoknak meg szoltunk telefonon, hogy tűnjenek el. El is mentek, keresztül a szomszédokon. Amikor elcsendesedett minden, a rendőrség a Kossuth téren foglalt állásokat. Nekünk azt mondták, hogy menjünk haza, mert ott már nincs

keresnivalónk! Közben összegyűlt egy társaság kint az utcán, a pártbizottság előtt. Köztük volt egy csomó pedagógus is, akik aggódtak értem. Örültek neki, hogy élve kerültem ki onnan, és hazakísértek.

A pártbizottság épülete lett az események központja. Tulajdonképpen itt a kerületben nem volt semmi olyan esemény, ami áldozatokat követelt volna. Egy fiatalok által szervezett zászlós felvonulásról hallottam, mert utána rögtön tartottak egy nagygyűlést a hősök szobránál². Ott jelöltek ki egy kerületi önkormányzati vezetőséget, aminek a Somogyi Laci bácsi és akkor még én is tagja voltam³. Beválasztottak minket, akik ismertek.

Az volt a feladatunk, hogy tartsuk fenn a rendet, gondoskodjunk az emberek ellátásáról. Egyébként az Üllői úti pékeknek adtunk ki utasítást, hogy süssenek kenyeret. A nagygyűlés után a feleségemmel együtt elmentünk az anyósomhoz, aki Óbudán lakott. Ott laktunk hetekig, amíg elcsendesedett minden. Hogy kerestek volna, azt nem tartom valószínűnek.

November 4-e után, amikor a DISZ feloszlott – mert feloszlott a párttal együtt –, kaptam mint DISZ-vezető négyhavi végkielégítést. A volt igazgatóm Pestimrén (akkor még az Árpád utcai iskolában tanítottam) azt mondta, hogy a helyem megvan, és január 4-től újra tanítottam mint testnevelő tanár. Azután később megbíztak a kerületi úttörőház vezetésével.

(Lejegyezte Torma Imre 2006-ban.)

Fonyódi János

¹ Ma Bókay Árpád utca

² A szobor a lőrinci Kossuth téren van

³ Fonyódi János ifjú pedagógus megjelöléssel az első, Lakatos-féle listára került fel. Lásd: HEILAUF: A XVIII. kerület 1956-ban.

A LŐRINCI PÁRTHÁZ OSTROMLÓJA

Kabelács Vilmos¹ visszaemlékezése

Kabelács Vilmos

1956-ban leszerelt rendőrtisztként a kisépsti húsfeldolgozónál dolgoztam. A bátyám haverja szölt, hogy ott nem kell éjszakázni. Az Állami telepen laktunk, a második feleségem családjánál. Nem hallgattunk rádiót, nem is volt.

24-én reggel indultam be dolgozni. A környékünkön sok vagány lakott. Egy Levente becenevű szerzett valahonnan dömpert és fegyvert, és hívtak magukkal, menjünk be Pestre. A lajosmizsei vasútnál mentünk át, beugrottunk a Traktorgyárba. Az Üllőin, a Népligetnél sortűzet kaptunk, engem bokán talált egy golyó. A laktanyában kötöttem be a lábam. A többiek nem vártak meg, ezért egyedül indultam haza az Állami telepre. Világgraszoló forradalom volt.

Másnap megint jöttek értem. Knoll rendőr szakaszvezető, aki a szüleiemtől nem messze, a Darányi és a Madách utca sarkán lakott, adott egy oldalfegyvert. Indultunk az újabb kalandra, teherautóért a Gyömrői útra. Hárman-négyen voltak az ismerős társaságból a kocsin, mire odaértünk, nyolcan-tizen lehettünk. A Gyömrői úti TEFU-telepről összesen nyolc teherautót hoztunk el. Az őrnekek megmondtuk, hogy forradalom van, kell az autó. Ő aztán hazament, mi pedig elindultunk Lőrinc központjába, hátul, az Üllői út felé. Minden haver értett a fegyverekhez, túl voltak már a katonaságon vagy a rendőrtiszt iskolán.

A Steinmetz kapitány utcán² jöttünk végig, a strandnál³ fordultunk ki az Üllői útra. A pártháznál nagy volt a tömeg. Megállítottak bennünket. Rendőrök is álltak ott, de nem avatkoztak közbe. Gyerekkorom óta ismertem a Ledl-pékséget, odajártam kisegíteni. '56-ban az volt a pártház. Fogtuk a fegyvereket meg a dömpert, és elfoglaltuk a házat. Háromszor fordul-

tam a kapura a teherautóval, míg be tudtam törni. Támadás előtt odagyűlt a tömeg, de szétszattuk, hátraküldtük őket, nem akartuk, hogy meghaljanak. Az emeleti ablakokból nem mertek lövöldözni, bent az udvaron, a Ledl pék volt raktárában bújtak meg. Én vezettem. A Szarvas csárda felől balról, neki a fordulóba, aztán hadd menjen! Az autó beszakította a kaput és a folyosón lévő ajtónyílásnál állt meg. Ott kiszálltunk az autó védelmében. Akkor jött az első sortűz, hasra feküdtünk. Mindenfelé eldobálva a fegyverek, szolgálati revolverek. Nekünk géppisztolyunk volt, a rendőröktől kaptuk még kint. A hátsó nagy raktárhelyiségből lövöldöztek, itt tárolták az iratokat. Hasra vágódtunk. Közülünk senki sem sérült meg, én sem lőttem emberre, riasztólövéseket adtam le. A lövöldözésben egy golyó eltalálta az udvaron álló Skodát, és az kigyulladt. Váratlanul érte őket a támadás, nem volt géppisztolyuk, csak revolverek. A nagy házban már nem volt senki, hátul négyen voltak. Bekiabáltunk, hogy „Gyertek ki, mi a hazáért harcolunk!” Kettőt elfogtunk, aztán átadtuk őket a rendőrségnek. Minden eldobott fegyverekkel volt tele. A raktár felett (oda a nagy épület emeletéről lehetett bejutni) a padlás sarkát megbontották, ott szökdöstek ki a kommunisták hátrafelé. A rendőrök csillapították a tömeget. Jó néhányat ismertem közülük. Akkor még nem volt iratdobálás, égetés. Az ostrom után Papp alezredes ájtött, és elvitt minket a Ságvári utcai⁴ kapitányságra, ott ettünk. A teherautókkal leparkoltunk a kapitányság előtt. Később onnan mentünk át Kispestre, az ottani pártház elé.

A kapitányságon 5-6 rendőr lehetett. Ismertek mint volt rendőrt, ezért Papp engem és jó néhányunkat kinevezett rendfenntartási felelősnek. Régi vágású tiszt volt. Kaptunk fegyvereket. Sokszor a teherautókban aludtunk a gimnázium⁵ oldalán. Papp azt mondta: „Gyertek be, itt a kulcs, vigyétek, én nem látok semmit, ha kell erősítés, majd megyünk.” Öten-hatan jártunk a teherautóval, legtöbbször élelmiszert szállított-

¹ Kabelács Vilmos 1956 óta Belgiumban él.

² Ma Ráday Gedeon utca

³ Ma a helyén lakópark áll.

⁴ Ma Gyöngyvirág utca

⁵ Ma Sztehlo Gábor Evangélikus Gimnázium

tunk. Húst hoztunk a kispesti munkahelyemről, kenyeret szállítottunk a Béke téri közértbe. De jártunk Imrén is ennivalóval, és kimeréskedtünk Vecsésre krumpliért. Ez nem volt veszélytelen, mert már gyülekeztek az orosz csapatok. Öten-hatan, néha tízen is voltunk. Alig ettünk valamit. Amikor nem volt elég ennivaló, bementem a Húsiparhoz. A kollégám adott. *„Pakolj fel szalámival, meg ami van”* – mondta. Vittem belőle a kapitányságra is.

A pékségektől szereztünk kenyeret. Nem kényszerítettünk senkit fegyverrel, a forradalom nevében kértünk. Mindig adtak. Részeg nem volt. Mentem a postahivatalba is pénzért, a tanácsházára kellett vinnem. Volt egy pár halott. Amikor temették őket az új lőrinci temetőben, mi adtuk a dízsorvezet. A kölyköket, gyerekeket elzavartuk, de a gimnazisták külön alakulatot csináltak. A vezetője értelmes srác volt. Náluk is volt fegyver, de ők beljebb mentek. Fel volt osztva a terület.

Valamivel később költöztünk be a pártházba a második feleségemmel. Nem sok lehetőségünk volt, mert nem tudtam az elsőtől elválni. Mondtam a rendőrpáncsnoknak, az anyóssal lakom együtt az Állami telepen, s ő kiutalta nekünk az egyik szobát. Már több család lakott ott, azok, akiknek az orosz tankok szétlőtték a házat, lakását. Itt volt a szobánk a legszélső, bal oldali emeleti ablaknál. Ebben volt a bezárt páncélszekrény, de egyikünk sem nyitotta ki. A pincében húzódtunk meg a támadáskor, sok gyerek volt. Ha nem voltam szolgálatban, én is ott voltam. Tele lett az egész ház. Ott laktunk egész végig. A ház épségben maradt, az oroszok nem lőttek rá, valószínűleg tudták, hogy pártház volt (még látszott a csillag nyoma a külső falon). A feleségem naponta bejárt a Csipkegyárba, mert ha nem jelent meg, nem fizették ki a bérét. Megalakult a munkástanács, de nem volt mit dolgozni.

Javarészt a rendőrségen voltunk, onnan küldtek mindenfelé, sokszor járőröztünk. Ismertünk az Állami telepről egy családot, vittek azok minden mozdíthatót, fosztogattak. Bekísértük őket a kapitányságra.

A benti laktanyákban megadták magukat – itt kinn nem volt semmi se. Laktak itt is ismerős tisztek, az egyik a páncélosoknál szolgált, a Reviczky utcában lakott. Megállítottuk a rendőrségi kocsit, ő ült benne. Mondtam neki: *„Idefigyeljete, ne próbáljatok meg ellenünk harcolni, mi sokan vagyunk.”* De sok tiszt és katona segített, bár légvédelmi ágyúkkal nem volt

mit tenni a tankok ellen. Mi nem kerestünk senkit a lakásán, az ávós tisztek is hadd éljenek. *„De aki kijön az utcára, az kész van! Ha ellenünk harcol, akkor halál fia, de nem lövünk, míg nem lőttök!”*

A kispesti barikádnál is ott voltam – bementem az állomásfőnökhöz, és ráfogtam a fegyveremet: *„Forradalom van, tolass ki egy vagon!”* Ő maga tolatott ki, mert nem volt bent mozdonyvezető. Bementem a Kistextbe a Saurer dízelért – az egy nagy teherkocsi. Azzal felborítottuk. Kötéllel megkötöttük és meghúztuk a tehervagont. Tíz perc alatt megvolt, ott hagytuk. Megmondtam az állomásfőnöknek, hogy ne merjék felállítani, *„mert te is halott leszel, holnap is erre portyázunk”*. Jöttek az orosz katonák teherautón, lőszerez. Nem tudtak továbbmenni. Leszállítottuk és elzavartuk őket.

Kint voltam a nagygyűlésen 30-án. Tele volt a tér, ott volt a szabadtéri színpadon a rendőrpáncsnok meg a többiek, akkor még nem volt körbekerítve. Korábban szemtanúja voltam, amikor a téren az orosz emlékművet lehúzták kötéllel, teherkocsival.

Sokfelé jártunk. A csipkegyárnál beálltunk gépkocsival a kapualjba, ott őrködtünk. Molotovokkal megdobáltuk a tankot, a motorjához kellett bedobni. Amikor kigyulladt, kiugráltak belőle az oroszok. Nem ejtettünk foglyokat, elszedtük a fegyvereiket, meg a derékszíjukat. Aztán elzavartuk őket: *„Menjete, amerre láttok!”*

A Fórum mozinál lakkbenezines hordókat öntöttünk ki az Üllői útra, és azután begyűjtöttük. Lángolt a város. Úgy gondoltuk, hogy majd felrobbannak a tankok. A környéken működött egy festékbolt, az ott dolgozó Kovács Bélától kaptunk néhány hordó lakkbenzint. Jöttek ezek az Állami telepi vagányok, vonszolták kézzel a nagy ágyút, mondtuk nekik: *„Ne menjete, mert szétlőnek az oroszok.”* Úgy is volt. A Piros iskolánál hátul, a kertben állt az ágyú. Még egy fél órával előtte szóltam a srácoknak: *„Vigyéte el az ágyút a francba, az oroszok szétlőnek benneteket.”* Civil ruhás katonák voltak, de a tankon nem fog a légvédelmi ágyú, a legolcsóbb megoldás egy fél liter benzin. Aztán később hallottuk a lövéseket, ott négyen meghaltak. A novemberi támadás alatt itt, a rendőrség épülete előtt készítettük el a Molotov-koktélok. Üvegeket a környéken kértünk, benzint adtak a töltőállomásokról. *„Ha nem adtok, lövünk!”*

Hátul a Kőhídnál is jártunk. Egy Molotov-koktél elég volt egy tanknak. A hátulján, a motorra dobtuk be, a

A barikád romjai a lajosmizsei átjárónál, háttérben a Vörös Csillag Traktorgyár

tank meg beesett a közútra, lángolt rendesen. Kapták a gyújtógránátokat és a molotovokat. A repülőtérig nem jutottunk el, de kergettük a Gyömrői úton az oroszokat. Amikor egyet felrobbantottunk, akkor a másik már nem tudott továbbmenni.

Jártunk Pestimrén is a teherautóval. A villamosvonallal mellett, már kint a mezőn (vagy a Tarkó utcánál) kergetett minket a helikopter. Eltaláltuk a platón lévő géppuskával.

A gimnázium pincéjében volt a segélyhelyen az unokanővérem is. Nem voltunk jó viszonyban. Azt kérdezte, mit keresek itt. Öten-hatan kötöztették a sebesülteket.

Ha nem szól a Szabó – aki a kapitányságon dolgozott –, már én is halott lennék. Nagyon sok lett a tank, ennyi ellen már nem lehetett harcolni. Egyszer bevittetek a rendőrségre, valaki feljelentett, nem a mi rendőreink. Elmondtam mindent, azután hazaengedtek. A Szabó főhadnaggyal együtt voltunk a rendőriskolában. Nagyon rendes ember volt. Egyik este bejött a pártházba: „Idefigyelj, ha élni akarsz, Vili, menjetek, hagyjátok a villanyt égve. Nagyon keresnek a karhatalmisták.” Akkor elindultunk, december 17-én mentünk el az országból. Semmit sem vittünk magunkkal egy táskán kívül. Andaunál léptük át a határt. Engem itthon halálra ítélték.

(Lejegyezte Heilauf Zsuzsanna 2007-ben.)

A XVIII. KERÜLETI FORRADALMI BIZOTTSÁG EGYETEMI HALLGATÓ TAGJA

Lévai Sándor visszaemlékezése

Egyetemi hallgatók voltunk. 22-én, a Műegyetemen volt egy alakuló ülés, amikor megfogalmaztuk és elfogadtuk a 16 pontot.

23-án, délután, 3-4 órakor a Bem-szobor elé mentünk. Ott nagy tömeg volt, nem lehetett látni a végét. A szónokokat nem jól hallottam, mert messze voltam. Később a Kossuth térre mentünk, azután a Rádióhoz. Oda 8-9 óra tájban értünk, már sötétedett. Akkor már voltak közöttünk katonák, de még nem volt lövöldözés. Később én is kaptam egy puskát. Hogy ki lőtt először, azt senki sem tudja megmondani, én sem. Őrjítő tömeg volt, ordítás, visítás és a lövések zaja. Csepelről és talán más gyárakból is jöttek teherautóval, onnan osztogatták a fegyvereket. Én is kaptam egy dióverőt, de nem volt hozzá töltényem. Emlékszem, ballonban voltam. Egy vérző, eszméletlen embert a karjainál fogva húztam kifelé a veszélyzónából. Nem ismertem, de úgy mondom, a barátom, hiszen egy oldalon voltunk. Közben lőttek, de valahogy eszembe se jutott, hogy féljek. Csak segíteni akartam. Nagyon nehéz volt, borzasztóan vérezett, de élt. Kihúztam az Üllői útig. Jött egy kis platós teherautó, bádog platójú, szerencsére megállt. Arra feltettük, és kértem, hogy vigyék el valamelyik kórházba. Ez már 10, fél 11 körül lehetett.

Elindultam hazafelé, de csak akkor vettem észre, hogyan nézek ki, amikor az Üllőin felszálltam a villamosra, és tágultak tőlem az emberek. Az arcom és a ruhám is véres volt. Ők a villamoson talán semmiről sem tudtak. Kértem Lőrincen (a Petőfi Sándor utcában laktunk, apám fakereskedő volt még a háború előtt), amikor anyám meglátott, majdnem elájult.

A rádióból hallgattuk, hogy mi történik. Anyám kímosta az egyetlen ballonomat.

A pártháznál nagyon megverték egy embert. Szeretjük volna megmenteni. Akkor értem oda, amikor a bejárat körül már egy 30 fős tömeg ordított, és közösen egy ember összekuporodva mondogatta, hogy nem ávós. De a tömegből azt kiabálták: „A pártbizottságból való!” A fejét, szemét bevették. Szerencsére

a rendőrök körbevették, kiemelték és elvitték, így menekült meg.

A dióverőt leadtam a kapitányságon, nem használtam. Lett helyette másik fegyverem. A megvert ember miatt mentem be a kapitányságra, Papp alezredeshez. „Jó hogy, jön, alakítunk egy olyan egységet, akik járják az utcákat és vigyáznak a rendre” – mondta. Így kerültem a kapitányságra.

Egy nagy autóval hárman Papp-pal bementünk a Corvin közbe jelentkezni, egy bőrkabátos, energikus férfi vezette a kocsit. Ő is forradalmár volt. Azért mentünk, hogy bejelentsük, a lőrinci rendőrség átvállalja a felkelőkhöz. A Corvin köz már nagyon romos volt, géppisztolyos gyerekek őrizték. Leálltunk, csak gyalog tudtunk bemenni. Két civil és a Papp az egyenruhájában. A corvinos fiúk azt hitték, hogy fogolyként hozzuk. Géppuskával kísérték a parancsnokhoz. Bocskai-sapkás, régi katonatiszt lehetett, nagyon határozottan beszélt. A falhoz állítottak minket, úgy mondta el Papp rendőrkapitány a mondanivalóját. Erre a parancsnok azt válaszolta, hogy jól van, menjenek haza, szervezzék meg az őriséget, és próbálják megtartani a rendet.

Később igazolványt is kaptam, amit a Kopácsi írt alá. A két pisztolyt a belügyminisztérium épületéből (a Margit híd lábánál) szereztem. Nem voltak már ott rendőrök, de a folyosókon ládákban állt a fegyver, bezsírozva. Kivettem két pisztolyt és lőszert hozzájuk. Azzal jártunk esténként járőrözni.

Ez volt a feladatunk. Papp 2-3 fős járőröket szervezett. Kijárási tilalom volt, azt mondták, hogy ne tévővazzunk, főleg ha fegyverrel találkozunk. Alacsonyan lőjünk. A rendőrlaktanyától¹ indultunk, végig az Üllői úton, majdnem az Iparvasútig mentünk. Az üzleteket védtük. Több egység is cirkált. Azután visszamentünk a kapitányságra. Kaptunk egy teát, zsíros kenyeret.

Jött ez a bizonyos nagygyűlés Lőrincen, én is ott álltam a tömegben, és összefutottam a Sokoray Béla

¹ A rendőrkapitányságtól

édesapjával, aki evangélikus lelkész² volt. Megkérdezte, hogy voltam-e bent a városban, és mondjak róla valamit a tömegnek. Én elmondtam, amit láttam. Engem és a Száyer Nándit is beválasztottak a bizottságba. Együtt jártunk gimnáziumba. Másik karon tanultunk a műegyetemen, ő általános mérnök, jó statikus lett, nagy karriert futott be Amerikában. Úgy emlékszem, hogy a választás közfelkiáltással történt. Többek neve elhangzott, Sokoray, Balogh; a Ludányi gyereket is megválasztották. Több ülésen is részt vettem, a Sokoray papája, a lelkész biztosan ott volt, rá emlékszem. Mindig délután gyűltünk össze, elsősorban adminisztratív dolgokkal foglalkoztunk. Furcsa, de az oroszok között is volt, aki szimpatizált velünk. Jól beszéltem oroszul, ezért azt kérdeztem tőlük: „Miért jöttetek?” Azt mondták, hogy le akarják verni a „revolúciót”. Megpróbáltuk megmagyarázni nekik, hogy ez népfelkelés. Azután elfajultak a dolgok, már nem lehetett velük beszélni, csak lőttek. Akkor lőtték le a Szekeres Tomit³ is.

A Keleti pék – mellette volt apám üzlete a háború előtt – később Fröhling pék⁴ lett. A pékséggel szemben, az Üllői másik oldalán volt egy kis ágyú, fölfelé lőtt a „Szarvas csárda”⁵ irányába. Talán páncéltörők voltak, mi úgy hívtuk őket, hogy „boforc”.

Nem messze volt a Szekeresék üzlete. Biztosan az ágyú miatt géppuskázták végig azt az oldalt. Úgy tudom, hogy épp csak kinézett. Én a bizottság alakuló ülésén értesültem a haláláról, felszólítottak, hogy én búcsúztassam. Jól ismertem, remek focista volt. Három embert temettek el akkor ünnepélyes keretek között a lőrinci temetőben, a többiek nevére nem emlékszem.

A szovjet megszállás után bujkálnom kellett. A kapitányságon szolgált apám jó barátjának fia. November vége felé eljött hozzánk, és azt mondta, hogy dugjam el a pisztolyokat és az igazolványt, mert nagyon keresnek. Volt a rendőrségen egy személyzetis, aki nagyon el akart engem kapni. Sokáig kerestek, de szerencsére nem tartottak házkutatást. Apámra bízam a két pisztolyt és a Kopácsitól kapott igazolványt, ő pedig bedobta a házunk udvarán álló kútba.

Először a kerületben bujkáltam, másfél hónapig, a kapitányságtól alig 250 méterre. A hegedűművész nő anyuka gyerekei – a két fiú és a kislány – jó barátaim voltak, ők bújtattak. Többször beszéltem apámmal, a szomszédok közvetítettek. De a személyzetis nagyon nyomozott. Nem akartam bújtatóimat veszélybe sodorni, ezért fogtam magam, és lementem Mendére. Úgy volt, hogy elmegyek az országból. Amikor nagyon kerestek, a szüleim lehúzták az ujjukról a karikagyűrűt, odaadták azt, ami érték volt otthon. De nem tudtam elmenni. Anyám annyira zokogott, így hát inkább lementem Mendére az erdei házba. Talán abban bízam, hogy mégiscsak segítenek a nyugatiak. Közben apám barátjának fia elment hozzánk, és megígérte apámnak, hogy a rólam szóló papírokat megpróbálja eltüntetni.

Azután érdekes módon már nem kerestek, úgy tudom, hogy azt a személyzetist valaki megölte. Visszamentem az egyetemre. Szerencsés voltam, megúsztam.

(Lejegyezte Heilauf Zsuzsanna 2007-ben.)

² Sokoray Károly

³ A 20 éves Szekeres Tamás október 26-án halt meg.

⁴ Ez nem a Béke téren túli Fröhling-pékség, hanem a másik, a Fővárosi Sütőipari Vállalat 1802. számú üzemegegyése a Vasvári Pál utca sarkán.

⁵ Szarvas csárda tér. A csárdát még a 30-as években lebontották.

A NEMZETŐR

Csürke Károly visszaemlékezése

A Malomszerelő Vállalatnál voltam lakatos csoportvezető, október 23-án még dolgoztunk. Én angol tanfolyamra jártam Pesten, a Vaskapu utcában. Odamenem láttam, hogy az emberek futnak, szaladnak, röpcédulákat osztogatnak. Nem érdekelt semmi, de az iskolában nagyon lelkes volt a társaság. Hárman voltunk barátok. A tanár a Műszaki Egyetemen tanított, ő azt mondta: *„Barátaim, amit 1945-ben elvettek tőlünk, azt most visszavesszük!”* A beszélgetés érdekessége az, hogy volt egy ávós is a teremben, és az is velünk együtt lelkesedett. Onnan a Kossuth térre kerültem. Ott már óriási tömeg volt, sodort engem is. Az alá az erkély alá kerültem, amelyről Nagy Imre mondta a beszédet. Elkezdte a beszédét, de közben motoros futár jött a rádiótól, és azt mondta, hogy az ávósok belelőttek a tömegbe, megvannak az első hősi halottak. Jöttek a Csepel teherautók sorban, többen mondták, hogy menjünk a Rádióhoz, ezért felkapaszkodtunk rájuk. A Kossuth Lajos utcáig tudtunk elmenni, ott leszálltunk a teherautóról. Szembejött egy harckocsi tele emberekkel, azt kiabálták, ez a harckocsi már a miénk. Este 9-10 órakor jöttem el a Rádiótól. A Nagyvárad térig nem közlekedett semmi, onnan kifelé az utolsó villamoson utaztam. A vezető azt mondta, ő többet nem jön be a városba. Hazamentem és közöltem a feleségemmel: *„Kitört a forradalom!”*

Másnap reggel ismét bementem Pestre. A napot bent töltöttem, több helyen is voltam: Corvin köz, Moszkva tér, Práter utca, Kálvin tér. Eltelt a nap és hazaindultunk mi hárman, lőrinckiek. A Corvin közben azt mondták: *„Bajtársak! Menjetek Lőrincre, szervezzétek a dolgokat, szükség van ott is rátok!”* Adtak egy-egy kenyeret mindhármunknak, nekem még egy üveg tejet is, mert volt egy lányom, aki májusban született. 25-én Lőrincen már nem kellett szervezni senkit. Mindenki, legalábbis a lakosság óriási többsége az utcán volt már korán reggel: Béke tér, Iparvasút, Régi temető, Piros iskola egészen a lajosmizsei vasútig. A lajosmizsei vasútnál hasábfából, kőből, ami volt, barikádokat építettek. Az oroszok szétrombolták,

a lakosság újraépítette. A traktorgyárból préselt lemezeket hoztak ki, bizonyos távolságban lerakták a kiscesti oldalon. Nem kellett hívni senkit. A vasutasok odahoztak egy hosszú tehervonatot. Szemét, kő, minden volt a vagonokban, azt összetolták, hogy az oroszok ne tudjanak elmenni, de persze szétlőtték a vagonokat.

Bognár Jócónak¹ – akit személyesen ismertem – volt valahonnan egy puskája, a két laktanya akkor még a katonaság kezében volt. Az Iparvasútnál a következő történt: jött egy harckocsi, és a Bognár Jócó meg egy másik lőrincki srác a puskájukkal rálőttek a harckocsi tornyára, és lelőtték a parancsnokot. Ezután elkapták a két fiút, bevitték őket egy átellenben levő batárszerű épületbe, és ott mindkettőt agyonlőtték. Azután széthúzták a vagonokat és továbbmentek.

Később az Iparvasútnál találkoztunk egy csoporttal, a vagonokat tologatták az Üllői úton keresztbe. Valaki azt mondta: *„Hegesszük le a vagonkerekeket a sínekre!”* Én szóltam, hogy az nem sikerülne, ez a szakmám, idő kellene hozzá és nagy mennyiségű anyag. *„De mondok egy egyszerűbbet.”* Ott állt még az őrbórdé, előtte le voltak rakva sínalkatrészek, összekötőpántok, sínszegek. *„A vagonnak az egyik kerekét alá rakjuk, feltoljátok, feltoljuk rá a sínszeget, egy ember megfogja az első oldalról, meglöki, az egész tengelyig süllyed, azt onnan nem szedi ki semmi.”* Mind a két oldalon megcsináltuk. Jöttek a szovjet harckocsik, de nem bírták széthúzni a vagonokat. Ahogy én elképzeltem, az a megrakott vagon a harckocsinak is sok volt, visszacurikkolt, nekiállt, szétlőtte a vagonokat. A roncsokat széthúzták a harckocsik, aztán ment tovább a forgalom.

A Hősök terén², az iskolával szemben ácsoltak egy emelvényt, színpadszerűséget. Hát abban segédkeztem én is. Valaki a kezembe adott egy marék szöveget meg egy kalapácsot és azt mondta: *„Iparos vagy, szögeld végig!”* Jó, végigszögéltem. Ezt nevezetes dolog követte. Elkezdődött a választás, a Lakatos, a volt

¹ Bognár János marós október 26-án halt meg.

² A lőrincki Kossuth tér

Barikádnak használt vagon az iparvasúti átjáróban

kommunista tanácselnök is jelentkezett arra, hogy újra vezető legyen. De sikertelenül. Velem szemben lakott a Nagyenyed utcában. Sokan szidták, de én nem tudok rá rosszat mondani. Becsületes munkásembernek tartom őt, aki szerintem senkinek nem ártott. A forradalom alatt Lakatos üzent nekem, hogy segítsék a rend fenntartásában, hogy ne legyen se önbíráskodás, se fosztogatás. Én akkor visszaüzentem neki, hogy kár volt félnie, őrá is épp úgy vigyáztunk, mint a többiekre.

A Béke téren nemzetőrséget szerveztünk, én is csatlakoztam hozzá. A fő feladat az volt, hogy a kerületben, a Szarvas csárdától kifelé biztosítani kellett a rendet. Önbíráskodás ne legyen, senkit ne bántsanak. A független magyar bíróság dolga, hogy ítélkezzenek, nem a miénk. Erről tudott a forradalmi bizottság elnöke, dr. Balogh György is. Egy alkalommal azt mondta: „Fiúk, vigyázzatok, fegyver van a kezetekben, ha azt használjátok jogtalanul, akkor gyilkosok vagytok!” Biztosan tudom, mindenki tudta, hogy mi van a kezében, hiszen katonaviselt emberek voltunk. Nem voltak gyerekek, elküldtem őket. Guszlován Istvánnak, a Béke tér parancsnokának is ez volt a véleménye.

(Ő most Ausztráliában él.) Mielőtt tizedikén szétugrott a társaság, előtte való nap jött egy illető, aki láthatóan nem közénk tartozott. Valami ruszin gyerek lehetett, akit előreküldtek az oroszok, hogy derítsék fel, kik és mennyien vannak a téren. Azt mondta, hogy a Kőhídtól jött, ott szétverték őket az oroszok, és onnan menekült. Volt, aki azt mondta, hogy fegyverezzük le, mert puska, karabély volt nála. Pista azt mondta, hagyjátok a fenébe, semmi értelme nincs, tudom, hogy reggel, hajnalban támadni fognak.

A Béke téren két-háromszáz lehetett katonák és civilek. Főleg gyalogsági fegyverek, kézfegyverek voltak, de volt ott négy löveg is. Három nehéz légelhárító ágyú és egy négycsöves, az a Marosvásárhely utcában állt, bent a közsörús előtt. A nehéz légelhárító ágyúból egy lőtt, eltalált egy harckocsit, de abból nem lőttek vissza. Akkor azt mondták, hogy mi sem lövünk többet, és ne bántuk őket. Az a négycsöves ágyú gépkocsira volt szerelve, elég sokat lőtt a repülőkre. Az orosz repülők elég alacsonyan jöttek. Sugárhajtású gépek voltak ezek, nyilván kíváncsiak voltak, mi történik a Béke téren. Nemcsak a légelhárítóból, hanem a karabélyokból is tűzeső árasztotta el őket. Úgy-

hogy a következő repülők már nagyon nagy magasságban repültek el.

A Béke teret – szerintem – november 10-én vagy 11-én számolták fel az oroszok. A vezetőnk összehívott minket: „*Mondjátok meg mindenkinek, itt nincs mese, ha megindul a támadás, úgymint aknázni kezdenek minket.*” Akkor már tudtuk, hogy a laktanya udvarán, hátul beszivárogtak az oroszok. Azt is tudtuk, hogy a Corvin köznek, a Széna térnek vége. Láttuk, hogy Újpesten még mentek a nyomjelzős lövedékek, szóltak a fegyverek, de már ott is elég gyatrán. Valahol Csepel irányából is, de máshol sehol.

Az oroszok harcokcsival jöttek. Először végigaknálták az Üllői utat. Verték végig, de nem a lakóházakat! Az Üllői út szélén volt a három léghátrító ágyúnk, a Flak³ meg bent volt a Marosvásárhely utcában, 15 méterre. A Brassó utcai iskolához öt harckocsi állt. Körbefogták, és alaposan átnézték az iskolát. Gondolom, a Kassa utcai iskolánál is ugyanez lehetett a helyzet, meg más iskoláknál is. Végeredményben, akik ott voltak, azok eltűntek! Az Istvánnak az volt a terve, hogy 3-4-es csoportokban induljunk be Pestre. Azután irány a határ. Háromszor-négyszer megmozdítottak az oroszok, hogy nincs-e nálunk fegyver, de nem volt. Így kerültem nyugatra. Hárman voltunk a csoportban.

Az első éjszaka – nagyon sokan mentünk ki – egy nagy teremben szalmát terítettek le vastagon, kaptunk egy-egy takarót is, és ott aludtunk. Egy nap után Eisenstadtba vittek át bennünket. Onnan kerültünk át egy másik helységbe vonaton, amit aztán Belgiumba irányítottak. Bécsben megállt a vonat, és egy úr cigarettát kínált nekünk. Sajnos egy magyar társaság kikapta a kezéből a tárcát, és elszaladtak vele. Akkor támadt egy ötletem: ha otthon rendet tudtunk tartani, akkor itt miért ne tudnánk? Azokkal, akikkel a vonaton egy fülkébe kerültünk, megszerveztük a mi csendőrségünket. Egy pesti autószerelő cigánygyerek, a Jócó barátom, a sógorom, Fischer József, a BSZKRT főmérnöke, valamilyen Ferenc, horthysta repülő százados és a tatabányai plébános, Bányász Károly. Nagyon jól elláttak bennünket a vonaton, pedig vöröskeresztes vonat volt. Mindjárt hoztunk egy szabályt, hogy a vonatról senki nem szállhat le, csak mi. Varrtak nekünk karszalagot is a honfitársaink. Nagyon nagy volt a lelkesedés, amerre mentünk: „*Jön-*

nek a magyar forradalmárok!” Németek, osztrákok, mindenki örült nekünk, igazi diadalmenet volt. Mire odaértünk Belgiumba, a vonaton nagy fegyelem volt, megtaláltuk azt a csoportot is, aki zabrált. Szétszedtük őket, elvittük más vagonokba, és ott rábíztuk a honfitársakra. Így érkeztünk Belgiumba. Kaptam belga személyigazolványt, dolgoztam.

Volt, aki hazajött, és azután sikerült újra kiszöknie. Én is hazajöttem a feleségemért és a lányomért. Azt szerettem volna, hogy ne otthon nőjön fel a lányom, hanem szabad emberként külföldön. Sajnos elkaptak. Bevittek az őrszobára, majd a családomat hazaengedték, engem pedig bent tartottak. Sopronban volt a tárgyalásom, két hónapot kaptam, amikor mások sokkal többet kaptak ugyanezért. Egyébként a Söpte úti ávos laktanya tele volt katonákkal és civilekkel, akiket összeszedtek. Katonák, akik megtagadták a parancsot, mi civilek, mert szökni próbáltunk. A tárgyaláson egy soproni ügyvéd mellém ült, és azt mondta, hogy elvállalja a védelmemet. Az oroszlan nem védett úgy, mint ahogy ez az ügyvéd védett engem.

A két hónapot letöltöttem, és hazajöttem. A drágalátos kollégáim, a szomszédos brigád tagjai, géppisztollyal kísérték, mert akkor már munkásörök voltak. Mondtam is nekik: „*Normálisak vagytok ti egyáltalán?*”

Állandóan zaklattak, de csak jóval utána. A bíróságon azt mondták, ha még egyszer megpróbálom a szökést, a feleségemet is bebörtönözik, a lányomat pedig a gyermeknevelőbe viszik. Minden éjszaka menetrend szerint jöttek. Részeg munkásörök rendőrökkel vegyesen, beugráltak a kerítésen, puskatussal verték az ajtót, a redőnyt. Akkor már megvolt a fiam is, a gyerekek álmukban forgolódtak, féltek. A feleségem díjbeszedő volt, azt mondta, hogy ez lehetetlen állapot.

Akkor a Dinamóban dolgoztam, és egy Kókai nevű ember volt az üzemi párttitkár. Konstruktőr volt, nagyon jó szakember. A kísérleti üzemben dolgoztam, és nagyon jól összebarátkoztunk. Egy idő után én is kiborultam az állandó zaklatástól, és egy alkalommal elmeséltem neki, hogy mi folyik. Azt mondta, hogy nem ígér semmit, de kimegy a kapitányságra, és megnézi, mit tehet. Délután felhívott a műhelyből, azt mondta, menjek haza, nyugodtan pihenjem ki magam, nem fognak többet zaklatni. Garanciát vállaltak értem.

Bementem a belga követségre, hogy nem tudnának-e valamiben segíteni, mert volt olyan, akit kiengedtek

³ gépágyú

A Béke tér

innen. Nagyon rendes volt a belga követ. Kaptam beutazási engedélyt, minden papírt, olyant is, hogyha én a magyar határt egy méterre elhagyom, már a belga állam védnöksége alatt állok.

A feleségem öccse ma Texasban, Dallasban él. Időnként haza szokott jönni. A Jocó barátom, akivel együtt mentünk Belgiumba, Kanadában élt, és ott is halt meg. Megnősült, egy francia nő volt a felesége. Itthon van eltemetve a lőrinci temetőben, a felesége hozta haza. A szülei mellé temették.

Guszlován Istvántól, aki a Béke tér parancsnoka volt, van egy levelem. Őt kb. 25-30 éven át kerestem. Tudtam, hogy Ausztráliában él, de nem tudtam, hogy hol. Egy ismerős volt olyan kedves, hogy feladott ott egy hirdetést a helyi magyar újságban, hogy keresem az Istvánt. Utána az István jelentkezett levélben. Az unokája tavaly (2015-ben) volt itthon. Remélem, a Pista él még.

(Lejegyezte Torma Imre 2006-ban. 2016-ban a szöveget kiegészítettük.⁴)

⁴ Köszönjük a Pestszentlőrinc–Pestszentimre Jubileumi Tanácsadó Testületnek, hogy átadták a 2016. augusztus 30-i ülés jegyzőkönyvét. Ezen az ülésen beszélgettek Csürke Károllyal.

A KISKATONA

Fonyódi Géza visszaemlékezése

Abban az időben a Kossuth L. u. 107/a szám alatt laktam, de nem tartózkodtam itthon, mert katonaidőmet töltöttem, 1955. november 1-től 1957. november 17-ig. Abban az időben az esztergomi harcokszereplő katonája voltam. [...]

A Maros utcai laktanya – ami ávós volt – elfoglalásában segédkezett az ezred két harckocsija. Egyik éjszaka nagy termekben szalmán aludtunk, és arra ébredtem, hogy egy tisztféle rázza a vállam, mert egy akcióra kellettek az emberek. Felkeltem és egy harckocsideszant légénységeként elindultunk valahová. Kiderült, hogy a Déli pályaudvarnál lévő Maros utcai laktanya elfoglalásában kellett segédkeznünk. A harckocsiknak és a katonáknak semmilyen szerepük nem volt azon kívül, hogy ijedtséget okoztak.

Azután november 4-én az oroszok a bekerített Budapesten a Kilián laktanyával együtt bennünket is megtámadtak. Óriási páncélos erővel kétórás ágyúzás után térdre kényszerítették az ezredet. A kelenföldi híradós tiszti iskolába zsúfoltak bennünket október vége felé. A harckocsik bent álltak az udvaron, nagy négyszögben, ott volt körülbelül 90 harckocsi. Körbevették őket tehergépkocsikkal és dzsipekkel. Számunkra rejtélyes volt, mit akartak ezzel. Időnként helikopter jelent meg a fejünk felett, igaz, Magyarországon akkor még nem volt helikopter. Hajnalban azzal riasztottak bennünket, hogy oroszok vannak a laktanya előtt. Óriási dörrenés hallatszott, ami megállás nélkül folytatódott. Szétlőtték a bejáratot és a nagy bástyarendszert, amit most is meg lehet nézni. Két óra alatt le is rombolták az épület sarkait, és belőttek az udvarnak arra a részére, ami látszott, és folytatták. A harckocsikat lőtték. Úgy fél hét körül abbahagyták, közben kezdett kivilágosodni. Jöttek a hírközlők, hogy tegyük le a fegyvert, mert különben befejezik azt, amit elkezdtek.

A barátommal mi ketten kitörtünk, és ki is jutottunk. Úgy sikerült az egész, hogy a sötétben a kihalt udvaron kóvályogva nem tudtunk nyugodni. Mindenki az épületek pincéibe és nem tudom hová rohangu, észrevettük, hogy hátrafelé, Budaörs irányában nagyon magas kőfal van. Mi ketten egymásnak bakot

Katonatársak, a kép jobb szélén Fonyódi Géza

tartva felmásztunk, és láttuk, hogy arra senki sincs. Ezt közöltük a harckocsik között levő tisztekkel, lényeg az, hogy ki tudtunk szabadítani 3-4 harckocsit, és ledöntöttük a kerítést. Ki is vittük a kocsikat abban a reményben, hogy majd csinálunk valamit. Erre nem került sor, mert kiderült, hogy a harckocsik nagy részében csak a vezető ült. Nem volt sem lövegkezelő, sem parancsnok, sem töltőkezelő. Nem voltak használhatóak. Amikor meghallottuk, hogy tegyük le a fegyvert, mert különben befejezik a támadást, akkor a vezetők kiugráltak a kocsikból, és berohantak a résen. A barátommal pont akkor mentünk oda a réshez, hogy itt mi nem maradunk. Igen ám, de akkor a deszantokkal megszállták a domboldalt. Háromszoros csatárláncban kezdtek a rés felé jönni. Szerencsénkre a réstől balra volt egy mély árok, belülről benőve bokrokkal. Halálsápadtan kirohantunk a résen és fejest ugrottunk az árokba. Nesztelenül elkezdtünk az ellenkező irányba kúszni. Mikor legalább 100 métert kúsztunk, akkor még 10 percig csendben maradtunk, leszegett fejjel. Utána óvatosan kidugtuk a fejünket és az ágak között láttuk, hogy kívül vagyunk. A csatárlánc már özönlött a réshez. Úgy számolom, hogy

a mai M1-M7-es úton át, Gazdagréten, a Kisgellért-hegyen keresztül jutottunk haza a XVIII. kerületbe. Az út négy órába került. Amikor lejutottunk a Tabán lankáira, gondoltuk, hogy átmegyünk az Alagúton. Odasettenkedtünk a végéhez, de furcsa érzés lett rajtunk úrrá. Ahogy végig néztünk rajta, azt gondoltuk, nem létezik, hogy egy ilyen fontos útszakaszon nem történik semmi. Ezért nem mentünk be, hanem visszafordultunk. Elindultunk a Szabadság híd felé. A híd előtt már kiértünk a partra, nem volt ott senki. A hídfőnél állt egy férfi, de a hídon nem mozgott senki. Zörejek hallatszottak a Dimitrov és a Kálvin téren. Ott állt egy férfi a Gellért Szálló végénél, kiderült, hogy egy jugoszláv újságíró volt, rossz magyarsággal beszélt velünk. Ő mondta, hogy jó, hogy nem mentünk át az Alagúton. Borzasztó érzés volt a hídon egyedül keresztülmenni. Teljesen nem lehetett átlátni, mert ködös volt. Ott azután mindenféle utcákba, terekbe tértünk be. Az Astoriánál mentünk át a Kiskörúton. Elindultunk a Rákóczi úton. Mindenfelé iszonyú romhalmaz, kószáló emberek, katonaság sehol. A Corvin mozi előtt, a Népszínház utcán, a Mátyás téren át, kijutottunk a Fűvészkerthez. Mindezt gyalog. A Fűvészkertnél nem mertünk tovább menni, mert ahogy kinéztünk a volt Alfa mozi sarkánál, láttuk, hogy az Üllői úton – orral befelé – ott álltak sűrű sorban a harckocsik és páncélautók. Egy harckocsi, négy páncélautó, egy harckocsi, négy páncélautó. Látszottak a sisakok, hogy a páncélautók tele vannak katonával. Úgy gondoltuk, átmászunk a Ludovika háromméteres kerítésén és valahogy eljutunk Lőrincre. Már el is kezdtünk mindenféle romokat, téglát kerülgetve átmászni, amikor valaki az egyik emeleti ablakból kiszólt: *„Fiúk, ne csináljanak hülyeséget, a kert hemzseg az orosz harckocsiktól!”*

Egy gyári telephely előtt, ahol az óriási kapura egy legalább háromméteres rúdra szerelték a nemzeti zászlót, állt egy kis IFA Framo autó. Benne egy fiatalemberrel, akinek ún. „dióverő” puskája volt a vezetőülésben keresztben. Megismerkedtünk vele. Elindult volna valahová a Rákosokra, de nem mert. Mi meg a XVIII. kerületbe igyekeztünk eljutni. Összeálltunk. Vállalta, hogy elvisz bennünket. A zászlót leszereltük a kapuról, rábüttyöltük a Framóra, és elindultunk kifelé. A Fonónál elbúcsúztunk egymástól, és mindenki ment haza.

A téglagyár mellett, a Thököly úton haladtunk hazafelé a barátommal együtt. Érdekes módon, ahogy be-

fordultunk a Vasvári Pál és a Kossuth Lajos utca sarkán, az egész családom és minden rokonom kint állt a kapu előtt, mert ágyúdörgés hallatszott a város felől. Legnagyobb meglepetésükre megjelent két olyan alak, akikre nem gondolhattak. Nagy ovációval fogadtak bennünket, a barátom elbúcsúzott, hazament, én pedig megkezdtem otthon azt a boldog időt, ami ugyan sötét volt a lövöldözések, rombolások miatt, de legalább nem voltam katona.

A Fröhling pék¹ hősies módon üzemelt. Mindig nagyon sokan álltak ott sorban. Ebben édesanyám ügyeskedett, de a tömeg miatt sűrűn ott álltam mellettük és beszélgettünk. Érdekes jeleneteknek voltunk tanúi. Ferihegyet elfoglalták a szovjetek, és onnan indultak különféle felderítő repülésekre. Még II–28-as bombázó is elhúzott felettünk, 300 méteren, vagy még annál alacsonyabban is. Volt, aki ilyenkor lehasalt, volt, aki röhögött. Szerintem azok, akik hasaltak, idősebbek voltak, és féltek a bombázások miatt. A fiatalok meg azért nevettek, mert felmérték, hogy nem azért repülnek ott, hogy az embereket bántsák, arra nem is volt idejük, mert villámgyorsan eltűntek, nem is tudtak volna bántani senkit.

Szemben a pékséggel, a Balassa utca és az Üllői út sarkán egy 85 mm-es légvédelmi ágyú volt leállítva. Le volt rögzítve, mögötte a téglagyár fala és fiatal, szerintem hozzá nem értő emberek kezelték.

Ezek a fiúk, ha lánctalpcsörgés hallatszott, beugráltak a téglakerítés mögé. Amint a harckocsi elment és nem bántotta a löveget, akkor visszaugráltak, belenéztek a csőbe, megvárták, míg megjelent a harckocsi, gyorsan belelöktek egy golyót, ráhúzták a zárat és elsütötték. Hát, ez általában nem jól sikerült. Így találták el a Petőfi utca sarkán lévő patikát, ami levágott végű épület lévén, pont derékszögben állt a Balassa utcai sarokkal szemben. Mire tűzkész állapotba került a löveg, elment a harckocsi, és helyette a gránát szétlőtte a patikát. A löveggel szemben volt a pékség.

A szétlövését is volt szerencsém látni, egy szovjet harckocsi tette. Régen a posta a Kossuth Lajos utca és a Vasvári Pál utca sarkán volt. Az ajtaja az Üllői út felé nyílt. Onnan hallottuk, hogy jön egy harckocsi. Azt is, hogy a fiúk megint beugráltak a téglakerítés mögé. Fölbukkant a harckocsi Vecsés felől, befarolt a Vasvári Pál utcába és közvetlen közelről célzás nélkül

¹ Ez nem a Béke téren túli Fröhling-pékség, hanem a másik, a Fővárosi Sütőipari Vállalat 1802. számú üzemegysége a Vasvári Pál utca sarkán.

Sérült lakóház a téglagyár és az Üllői út között

szétlőtte az ott álló löveget. Azután továbbment Pest felé. Mégiscsak kióvakodtunk. Soha nem felejttem el a jelenetet, a tank ment Pest felé, és lóbálódzott a lövege jobbra-balra. A lövegtől lefelé, a jobb oldalon, az Üllői úton az egyik házba belelőtt egyet, de az már repeszgránát volt, mert a löveget robbanó gránáttal lőtte szét. Egy-egy lövést leadott jobbra-balra, aztán ment Pest felé.

Ez mind a Szekeres Tomi halála után történt. Amikor én hazajöttem, a Tomi szegény már halott volt.² Az üzletük és lakásuk is az Üllői úton volt, befelé menet a bal oldalon, a Vasvári és a Városház utca között kb. félúton. Valaki azt mondta, hogy vízért indult, mert a Városház utca sarkán volt egy vízcsap.

Négyen voltunk barátok, nagyon szerettük egymást, köztük volt Lévai Sándor. Lehet a testvéri szót is használni. November 4-ig semmiben nem vettem részt, csak hallomásom volt az eseményekről. Tudtommal benne volt a kerületi ellenállási mozgalomban. Ennyit tudok róla, részleteket nem. Érdekes dolog, hogy nagyon gyakran viszontlátom őt az egyetemisták tüntetési felvételein, feleségemmel együtt meggyőződésünk, ő az, aki a koszorút vagy a zászlót viszi elől. Úgy

tudom, azután vidéken bújtatták, de végeredményben megúsza. Valószínűleg annak köszönhetően, hogy sürgősebb ügyük is volt az ezzel foglalkozó belügyi alkalmazottaknak.

Egyszer civilben kimentem a Petőfi utca és Üllői út sarkára. Ott volt egy olyan beálló, mint amilyen mostanában a buszmegállóban van. Nézegettem jobbra-balra, történik-e valami. Lánccsörgést hallottam, és behúzódtam ebbe a beállóba. A jármű ment tovább, az Üllői úton befelé. A zaj miatt nem hallottam, hogy közben a Kossuth Lajos utcában a Petőfi utcán keresztül több harckocsi keresztezte a két utcát, és ment a Kossuth Lajos utcán befelé. Elindultam hazafelé futva, majd befordultam a sarkon, és földbe gyökerezett a lábam. Ott állt az utcán nyolc orosz harckocsi, az utolsó is beljebb a saroknál, ezért nem láttam. Kiszálltak az emberek és beszédbe elegyedtek az egyik utcai lakótársunkkal, Csordás bácsival. Orosz hadifogoly volt, tudott velük beszélni. Én nagyon megijedtem, de nem törődtek velem. Hazamentem, ezek meg a beszélgetés után visszaszálltak a kocsikba és elmentek befelé.

(Lejegyezte Torma Imre 2006-ban.)

² A 19 éves Szekeres Tamás október 26-án halt meg.

TRAGÉDIA A BÉKE TÉR MELLETTI FRÖHLING-PÉKSÉGNÉL

Az áldozat *Horváth Éva visszaemlékezése¹*

Soha nem fog sikerülni elfelejtenem a velem és édesapámmal megesett szörnyűségeket. 1956. november 8-án történt, 16 éves koromban. A Béke tér utáni Fröhling péknél álltunk sorba kenyérért. Pest felől szovjet tankok jöttek, és az egyik tüzet nyitott az Üllői úton, Vecsés irányába. Az ágyúlövedék eltalált egy villanyoszlopot. A repeszek és faszilánkok a sorban állók közé repültek. Engem és édesapámat, Horváth Lajost is eltalálták. Az emberek az Üllői úti bejáraton próbáltak beszaladni a pékhez, így mi is. Éreztem, hogy a jobb lábammal valami nagyon nincs rendben, egy Feri nevű fiatalember elszorította sebemet, hogy csökkentse a vérzést. A tankok közben odaértek, és látván a futó embereket, géppuskatüzet nyitottak rájuk. A repeszek és a géppuskatűz hatására 15-en azonnal, a kórházba szállított sebesültekkel együtt összesen 21-en haltak meg.²

Az én repesztalálatom nem ért csontot, azonban leszakította az Achilles-inamat, és a vádlim jelentős részét. Elvittek a Kassa utcai Általános Iskolában kialakított elsősegélynyújtó helyre, ahonnan egy fiatal srác egy kézsérült fiatalemberrel együtt bevitt bennünket a Szent István kórházba. Egy másik srác vöröskeresztes zászlót lobogtatva állt a dzsip lépcsőjén. A Határ útnál szovjet katonák állították meg a kocsit, de látva a vérző embereket, továbbengedtek bennünket. A kórházban 2,5 liternyi vérátömlesztést kaptam. Odahozták édesapámat is,

¹ Megjelent: Pestszentlőrinci–Pestszentimrei Polgár. 2003. december 8. o., lejegyezte Várhalmi László.

² November 8-án 20 ember vesztette életét a kerületben. Közülük 16 biztosan a Fröhling-pékség előtt sorban álló fegyvertelen civil volt. Az anyakönyvben nem mindig szerepel a haláleset pontos helyszíne. Akiknél ez hiányzik, azokról a jelenleg ismert adatok birtokában nem mindig lehet megállapítani, hogy a pékségnél vagy máshol haltak-e meg. Horváth Lajos nevét nem a kerületi anyakönyvbe jegyezték be, és a dátum is eltérő az ismert okok miatt.

öt időközben megoperálták az akkor még Steinmetz kapitány utcában lévő SZTK-ban. Az operációt egy fiatal orvos(tanhallgató?) végezte, de a szilánkok által szétszaggatott epehólyag és máj, valamint a bennmaradt rengeteg apró szilánk együttesen vérmérgezést váltottak ki nála, így november 14-én szörnyű szenvedések között, morfiumozva, a magyar Himnusz egész épületben hallható éneklése közepette meghalt. Engem Dr. Peer Gyula operált, aki kijelentette: „*Addig nem nyugszom, amíg ez a kislány táncolni nem tud*” – s arany kezével nagyszerű munkát végzett. Sebesülésem következtében 24 műtéten estem át, jobb lábam ma is nagyon rossz. Férjhezmenetelem után fiúnk született, fiam 32 éves, már nyugdíjas vagyok. Ma is keresem azt a Ferenc nevű fiatalembert, aki segítségével sokat tett az életem megmentéséért.

A kisegítő *Tóth Ferenc visszaemlékezése³*

A Dél-pesti Sütőipari Vállalatnál volt a munkahelyem 1956-ban. Október 23-án még dolgoztam Kispesten, de másnap már nem tudtam bemenni, mert nem jártak a villamosok. Még a rend nem is állt helyre, még a nép fel sem ocsúdott, már a szovjet csapatok visszajöttek. Amikor ez történt, teherautók szállították az embereket, aki pedig nem tudott felszállni, gyalog ment befelé a városba. Voltak napok, amikor a közlekedés még gyalogosan is veszélyes volt.

Mivel valamit segíteni akartam, elmentem a volt Fröhling-pékségbe, és megcsináltam az adminisztrációt. Az akkori üzemvezető, Engel László megkért, hogy menjek a kapuhoz, és 3-4 embert engedjek be, ha szólnak. A Vecsési utca felőli kapunál eresztettem be az embereket. Sajnos, a sor a pékséget megkerülve az Üllői úton is folytatódott.

Már osztottuk a kenyereket, amikor az Üllői úti laktanyában ismeretlen személyek löni kezdtek.

³ A visszaemlékezés szerkesztett változata megjelent: Pestszentlőrinc krónikája. Szerk. dr. TÉGLÁS Tivadar. Bp., 1996. 233–246. o.

Közben egy lövés a TÜKER sarkánál lévő kis házat, egy másik a Háromszék utca 17. szám alatti ház eresztét találta el. Ettől jó néhányan megijedtek és hazamentek. A laktanyából továbbra is hallatszottak a lövések, amelyek most más irányba tartottak. Nem sokkal ezután Pest felől, mintegy válaszként, ágyúszó dördült, s hallani lehetett, amint a lövedék elhúzott felettünk. Ezután már drámai gyorsasággal peregtek az események.

Még 1-2 ágyúgolyó süvített felettünk, majd egy becsapódott a benzinkút előtt. Közvetlenül utána a pékség előtti villanypóznát találta derékba egy lövedék. A szétsziccelő repeszek a sorban állók közé vágódtak. Azokat érték, akik az Üllői út felőli részen álltak. Rengetegen megsérültek, s az eseménynek sok halálos áldozata is lett. Aki tudott, elszaladt, de egypáran összefogtunk, és a kiskapun keresztül a sebesülteket behoztuk az utcáról, s egy üres telekre vittük. Akit tudtunk, gyors elsősegélyben részesítettünk. Köztük volt egy szomszédunk is

a lányával. Horváth Lajos volt az illető, aki 4-8 nap után belehalt sérüléseibe. Lányának, Évának az alsó lábszáráról szakította le a húst a repesz. Az erősen vérző lábát a combnál nadrágszíjjal szorítottam el. Orvosért szaladtam. A Vecsési utcában futottam, amikor 2-3 tank érkezett. Sűrűn géppuskáztak, hogy mindenkit elriasszanak. Nem is mertem akkor átmenni az Üllői út másik felére, ahol Wiedemann doktor úr lakott. Tovább futottam, és kerítéseken átugorva jutottam ki az Üllői útra, amikor már elmentek a tankok.

A doktor úrnak elmondtam, mi történt, és a segítségét kértem. Nem messze, a Háromszék utcában lakott egy másik orvos, dr. Szegő Loránd. Őt is felkerestem. A feleségével együtt jött segíteni. Hazaszaladtam a szüleimet megnyugtatni, hogy élek. Mire visszamentem a pékséghez, már elszállították a sebesülteket. Akik meghaltak, és nem tudták megállapítani, hogy kicsoda, azokat ideiglenesen a Kassa utcai iskolába vitték.

A SZAKRENDELŐ

A szakrendelő nővére *Doufrain Piroska visszaemlékezése¹*

Október 23-a úgy kezdődött, mint sok más nap. Hétkor elindultam az SZTK-ba, ahol fogorvos asszisztens voltam. A sarkon az önkiszolgáló falát sok ember megnézte, majd gyorsan odább állt. Én is elolvastam a tenyérnyi fehér cédulát. Az első pont így szólt: A szovjet csapatok azonnal vonuljanak ki! Így kezdődött. A délutános orvosok már látták a felvonulókat. Kirobbant a felkelés. [...] A kiskatonák az egyik ágyút a Piros iskola udvarán állították fel. A gránátok ott zúgtak felettünk; a repertet lőtték. A másik ágyú a házam előtt, a Balassa utca sarkán állt. Ezt az oroszok még aznap kilőtték. [...] Három tank lassú menetben ment végig az Üllői úton. A lajosmizsei sorompó előtt hatalmas kőbarikád volt. Villamos nem ment, villany nem volt. Ahogy kiléptem a kertkapun, ott volt egy nyitott lőszerláda, majdnem beleléptem. Egy suhanc cigány térdelt mellette, és derékövébe páncéllöklöket tűzött. „*Eredj innét, nem akarok a levegőbe repülni*” – mondtam. Még nem lőttek. Egy magyar tiszt megállította az első tankot, felkapaszkodott és összeölelkezett az oroszral. A járdán az emberek kiabáltak: „*Pfúj, áruló, gazember!*” Másnap a Vöröskereszt iroda feletti ablakból egy legény puskával lelőtt egy tankon álló szovjet katonát. Erre elszabadult a pokol. A tankok dübörögtek, a tetőn a géppuskából mindent lőttek, bele a fűszerüzletbe, az Árendásy² gyógyszertárba, kolleganóm lakásába. Szekeres borbély fia kilépett az üzletből, agyonlőtték. A Fröhling pék állandóan süttött, a kint várakozó tömegbe egész sorozatot lőttek. 27-en megsebesültek.

Az SZTK-ba csak a közelben lakó orvosok és nővérek tudtak bemenni. Az igazgató Pesten rekedt, helyette az egyik tisztviselő intézkedett: a fűtés tilos. Az orosz lő a kéményekre is. A téglagyáriak behúzódtak a kemencékhez és fűtöttek. Még aznap átlőtték a hatal-

mas kéményt. Hogy az SZTK-t megóvják, dupla lepedőre vörös zászlóból vöröskeresztet varrtak. Ezt a II. emeleten, a fogászat ablakára akasztották. A másikat a háztetőn rögzítették, hogy a repülő ne bombázzanak. A fogászaton öten voltunk: egy ottrekedt fogorvos, három asszisztensnő s az egyiknek a fia. Reggel héttől este 9-10-ig dolgoztunk, mert a harcok között is eljöttek azok, akiknek a foga fájt.

A fogtechnika is dolgozott. Ott palackos gáz volt. Így ki tudtuk főzni a fecskendőket és a műszereket. Villany nem volt. Otthon összeszedtünk minden gyertyát, mécses, még a tavalyi kis karácsonyfagyertyákat is. Ketten kétoldalt a fogászati széktől álltunk, kezünkben a gyengén égő karácsonyi gyertyával, s így adta a doktor az injekciót és húzta a fogat. Legnagyobb gond a sebesültekkel volt. Az SZTK nem kórház! Öten végigjártuk az osztályokat, s ahol sezlón volt, azokat felvittük a II. emeleti kultúrterembe. Ez lett a kórterem. A pék előtt összelőtt 27 sebesültet itt helyeztük el. Nem volt takaró, mosdó, ágytál, kacsab. Nem tudtam nézni, hogy a sebesült betegek lázasan vacognak. „*Átmegyek a gyárba, a tűzoltó rak-tárba és hozok pokrócokat*” – mondtam. „*Ne menj!*” – kérleltek. „*Agyonlőnek!*” Elindultam fehér köpenyben – jó célpont! Imádkoztam, és baj nélkül elértem a szertárt, szerencsére nyitva volt. A lőrci tűzoltó- és mentőtestületet édesapám, a téglagyár igazgatója alapította. Kértem, becsszóra adjanak 30 pokrócot, sok a sebesültünk. Ismertek, két munkás leemelt egy hordágyat, megrakták pokrócokkal. „*Majd elhúzom*” – mondtam, de a két munkás elhozta. Az SZTK-ban, az ablakban álltak a nővérek. „*Jön, hoz egy sebesültet!*” – kiabálták.

Elém szaladtak. Látták a takarókat, azt nézték sebesültnék. Vittük a pokrócokat, betakartuk a betegeket. Három sezlont a kis idegosztályba toltunk szorosan egymás mellé. Hazamenni nem tudtunk. Itt aludtunk öten, maradt nekünk is három pokrócunk. Ruhástól feküdtünk le, a falnál a fogorvos, mellette a nővér fia, majd hárman asszisztensnők. Alig aludtunk el, dübörögtek a tankok. Felkeltünk, az emberi természet a vécére irányított. Bementünk a kórterembe is

¹ Megjelent a Városházban 1990 decemberében.

² A Petőfi utca és az Üllői út sarkán

A kerületi szakrendelő a Steinmetz kapitány (ma Ráday Gedeon) utcában

lavórokkal, más nem volt. Én még nem láttam ruhátlan férfit. Most meg kellett néznem, míg tartottam a lavórt. Adtunk vizet, teát a sebesülteknek, s újra lefeküdtünk.

Amit a mentősök végeztek, az a hősiességnek, a bátorságnak iskolapéldája volt. Vitték a sebesültet a Kőhídon, a Gyömrői úton végig, át az Üllői úton, az Ecseri úton a kórházig. Életveszélyes vállalkozás volt. Az oroszok közelebb jöttek. Elfoglalták a kaszárnyát, a katonakórházat. A betegeket kiszórták, s a kórházi személyzettel jött ki, ahogy tudott az SZTK-ba. Ágyakat hoztak. Az alagsori folyosón kétoldalt állították fel. A környező üzemek, gazdaságok, mikor megtudták, hogy az SZTK-ban az orvosok, nővérek reggeltől estig dolgoznak, igyekeztek segíteni. Egy hentes küldött húst, ebből a fogtechnikán jó gulyást főztünk. Hoztak 50 vadnyulat, teherkocsi krumplit, zöldséget. A pék küldött időnként 50 vekni kenyeret. Nosza, haza a családnak is lehetett vinni. Hárman mentünk. A fiúk örökdő csapata kézzel-lábbal, kis zászlókkal integgett: „Fedezéke! Jönnék a tankok!” Azt a futást! Csak a bokrokat értük el. Lehasaltunk, nem vettek észre.

A Balassa utcában már védtek a házak. Így jött el halottak napja. Otthonról hoztam szép díszgyertyát, nemzeti színű szalagot és gyászfeketét is.

A szomszéd rendelőben az asztalra ragasztottam a díszgyertyát, a két szalagot összefontam koszorúnak, s a gyertya köré tettem. Meggyújtottam s imádkoztam a küzdőkért, az elesettekért. Más osztályról is jöttek csendes áhítatra. Berontott a kommunista főnövér s kiabált: „Miért csináltad? Ugye a felkelőkért égetsz gyertyát?”

„Mit gondolsz? Azoknak az oroszoknak, akik itt esznek, van anyja, felesége, gyereke, akik siratják! De a magyarnak is! Halottak Napja van” – mondtam.

A doktor mentővel, majd gyalog bement Pestre. Láta a harcokat, a járdák szélén a friss sírokat. Újságot is hozott. Még most is emlékszem egy versre:

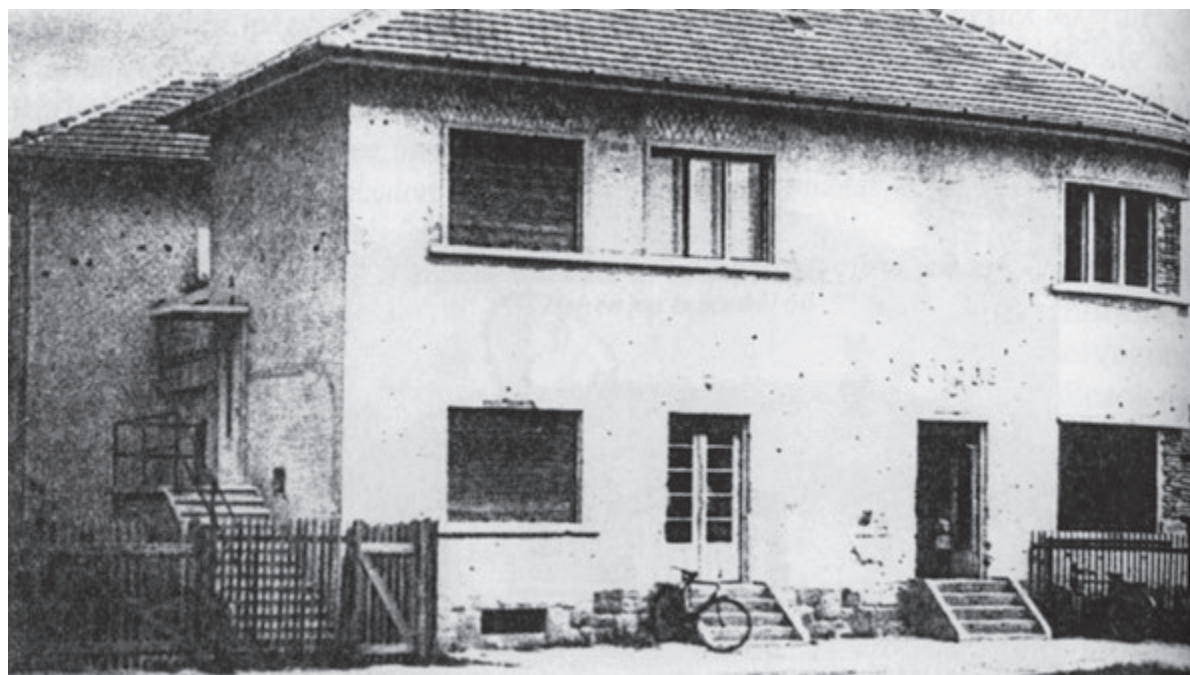
*„Sötét szemét szemérmesen lehunyta,
Szíve fölött kinyílt egy piros virág.
Így feküdt az utca porában.
A hős magyar diák.”*

A betegkísérő ***Raáb Rezsőné visszaemlékezése***

1956-ban 17 éves tanuló voltam. Szüleimmel a pest-szentlőrinci Selmecbánya utca 48. szám alatt laktam. Akkor még a Markó utcai textilipari szakiskolába jártam. A szüleim örökbe fogadtak egy négyéves kislányt. Már folytak a harcok, amikor a fiú elesett, és eltörte a kezét. Orvoshoz kellett vinni őt. Az Üllői úton akkor már kijárási tilalom volt, így este a mellékutcákon át vittük be a Steinmetz kapitány úti SZTK rendelőbe.

Az SZTK alagsorában azokat a sebesülteket láttuk, akik a Fröhling pék előtt sebesültek meg. Feküdtek az alagsorban, ki csak egy pléden, ki hordágyon. Ott volt berendezve egy ideiglenes műtő, ahol az orvosok dolgoztak. Fent az emeleten a harcok miatt nem lehetett dolgozni. Ott láttam, hogy micsoda önfeláldozó munkát végzett az a hét orvos és nővér. Nem volt megállásuk. Én csak egyik-másik orvost ismertem. Sokáig vártunk, mert érthetően a sebesültekkel foglalkoztak előbb. Egész éjjel ott voltunk, közben az Üllői út felől folyt a lövöldözés. A fiút végül ellátták, és utána szerencsésen hazavittük.

(Lejegyezte Torma Imre 2006-ban.)

A Fröhling-pékség

A PESTLŐRINCI ÁLLOMÁS FORGALMISTÁJA

Kardos Kázmér visszaemlékezése

Tényleges katonai szolgálatomból 1955. november elején szereltem le és – az akkori rendelkezéseknek megfelelően – szolgálattételre jelentkeztem Dorog állomáson, ahol forgalmi tisztként teljesítettem szolgálatot. Állandó lakóhelyem Vecsésen volt, és közelgő házasságkötésem miatt nem akartam a nap nagy részét utazással tölteni. Ezért kértem a lakóhelyemhez közelebbi szolgálati helyre való áthelyezésemet. Kérésemnek nehezen akartak eleget tenni, vezetői állást ajánlottak fel dunántúli településeken (pl. Oroszlányban állomásfőnök-helyettes), de mivel minden rokonom és a baráti köröm is Pest megyében volt, ezért elfogadtam áthelyezésemet forgalmistának Pestszentlőrinc (akkor Pestlőrinc) állomásra.

1956. október 23-án éjszakára kellett mennem szolgálatba. Minden éjszakai szolgálat előtt aludtam néhány órát, ekkor is, ezért nem hallgattam munkába indulás előtt rádiót, nem tudtam semmiről. A szolgálat átvétele után hallottuk a vonalon lévő budapesti állomásoktól, hogy a városban zavargások vannak. Később jöttek a hírek: a Hősök terén álló Sztálin-szobor ledöntéséről, a Magyar Rádió épülete elleni támadásról, más lövöldözésekről. Éjfélig a vasúti forgalomban nem volt zavar. Éjfélről reggel 4 óráig nem volt személyforgalom az állomáson. Erre az időszakra a málházónak (poggyászkiszáradást végző állomási dolgozó) be kellett zárnia a várótermeket. Hajnali 3 óra környékén az Üllői út irányából előbb szórványos, később gyakoribb egyes és sorozatlövéseket lehetett hallani. Ekkor úgy döntöttem, hogy szólok az állomásfőnöknek, Német Árpádnak, aki a felvételi épületben lakott. Nem akart hinni a fülének. Azonnal felkelt és kijött a forgalmi irodába, próbált tájékozódni.

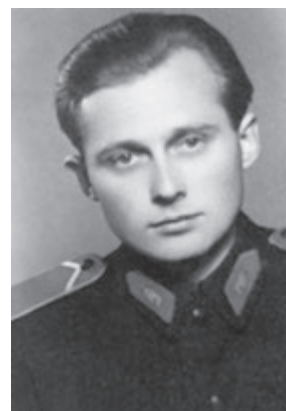
A teherforgalom ez idő alatt zavartalan volt. Négy órakor egy személyszállító vonatnak kellett volna indulni a Nyugati pályaudvarról, de értesítést kaptam, hogy a Ferdinánd hídon (akkor Élmunkás híd) fegyveres felkelők vannak, és nem engedik elindulni a vonatot. Az állomáson ekkor már több utas várakozott. Várták a híreket, lesz-e vonat Kiskunfélegyházára, mikor jön a 722-es (ez volt a vonat száma). Később a felkelők engedélyezték a vonat elindítását. A városba menő

vonatokkal is voltak problémák. Nem minden vonat tudott várakozás nélkül továbbmenni, mert a Nyugati csak időszakosan engedték be a vonatokat. A később érkező szerelvényeket fel kellett tartóztatni, ezért feltorlódtak. Az ácsorgó vonatokról rengetegen szálltak le, közöttük édesapám is, aki az Északi Járműjavítóban

dolgozott. Az állomáson hatalmas tömeg gyűlt össze. A Maszolaj, az Útépítő és a Lőrinci Fonó dolgozói is próbáltak informálódni.

Az állomással szemben levő Fonó épületének tetején volt egy hatalmas vörös csillag 3 lábú vasszerkezeten. Akrobatákat megszégyenítő bátorsággal több fiatal felmászott, és nagy ováció közepette sikerült ledönteniük onnan a csillagot. Az beesett a gyár udvarába. A vörös csillag iránti ellenszenv mondatra némelyik utassal, hogy vegyem le a fejemről a vörös sapkát (a forgalmi szolgálattevők szolgálati jelvényét) mert azon is volt vörös csillagos szárnyaskerék. Alig lehetett meggyőzni őket, hogy ez nemzetközileg egységes jelzése a vonatokat menesztő dolgozóknak.

Közben, az éjszaka folyamán szovjet katonai alakulatok közeledtek a főváros felé a 4-es főúton. Amikor a Vecsés határában levő Steinmetz- emlékműhöz érkeztek, az út kétfelé ágazott (az Üllői út és a Gyömrői út felé). Nem tudták, hogy merre menjenek. Parancsnokuk bement a sorompókezelőhöz, ahonnan felhívott és követelte, hogy kapcsoljam neki az orosz parancsnokságot. Ez a telefon azonban csak a két állomás közötti engedélykérésre és a vonatok indulását jelző harangjelzésre volt alkalmas, azt nem lehetett semmi más telefonvonallal összekapcsolni, éppen a félreértések elkerülése érdekében. Az én korosztályom volt az utolsó, akiknek még nem volt

Kardos Kázmér

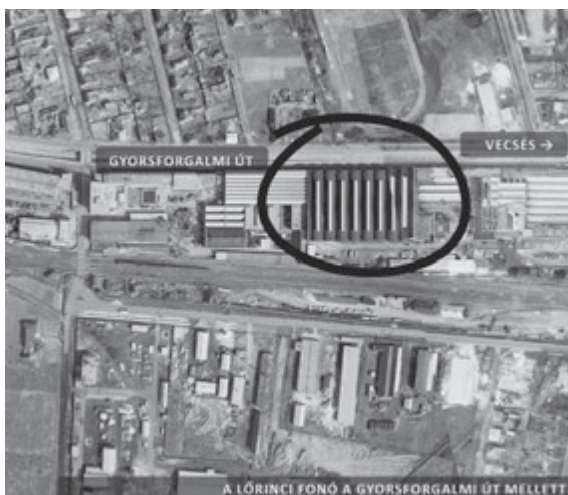
Pestlőrinc vasútállomás

kötelező az orosz nyelv tanulása az iskolában, és így nehézséget okozott számomra a helyzet megmagyarázása. Szerencsémre a málházóm Albertirsára való tót származású volt. Ő, Gér Márton tudott szlovákul, és nagy nehezen – jó néhány percnyi vitatkozás után – sikerült megértetnie a helyzetet. Máig sem tudom, hogy miként sikerült a parancsnoknak eldönteni, vajon merre induljon.

Ezen a reggelen még megérkezett a váltótársam Ceglédről. Következő szolgálatomra csak 25-én reggel kellett mennem, akkor még többé-kevésbé volt vonatközlekedés. A nappali órákban még el tudott utazni, aki nagyon akart, mert akadozva ugyan, de volt néhány személyvonat. A teherforgalom is kezdett csöddöt mondani, a rendező pályaudvarok megteltek, és fel kellett oszlatni a célállomás előtt a vonatokat. A nem romlandó árukkal nem is volt baj, azonban a pestszentlőrinci állomáson – egyebek között – öszszegyűlt mintegy 140, élőállattal rakott vagon. Nem tudtunk sem enni-, sem innivalót adni nekik. Nem maradhattak itt. Az állomás tolatószemélyzetével hozzákapcsoltuk ezeket a vagonokat egy 424-es sorozatú gőzmozdonyhoz (akkor a legkorszerűbb magyar

gyártmányú vontatójármű volt, jóvátételbe is sokat vittek belőle a Szovjetunióba). Majd menetirányítói közreműködéssel lebeszéltük a vonalon lévő állomásokkal, hogy csak akkor fogjuk elindítani, amikor a jelzők Rákospalotáig szabadra lesznek állítva (az ottani vágóhíd fogadta a vágásra szánt állatokat). Mert ha ezt az irdatlan hosszú vonatot valahol megállították volna, akkor szétszakad, noha súlyra nem volt túl nehéz, de a megengedett 150 tengelynél jóval több, mintegy 280 tengely (kb. 1400 méter hosszú) volt. Nagy aggodalommal kísértük végig az útját telefonon, de a mozdonyvezető ügyességének és a jó szervezésnek köszönhetően szerencsésen megérkezett a szerelvénnyel a rendeltetési helyére.

25-én este nem volt, aki leváltson, és az állomásfőnök kérésére reggelig maradtam. Akkor már teljesen leállt a közlekedés, sokan jöttek gyalog a városból, szerettek volna hazajutni. A várótermek általában zárva voltak éjszakára, de most sokan egészen Lőrincig gyalogoltak, abban reménykedve, hogy itt, a város szélén van valamilyen közlekedés. Szóltam a málházónak, hogy ne csukja be a várótermeket. Sokan a padokon aludtak, pihentek. A várakozó utasok

(köztük gyermekes szülők is voltak) könyörögtek, hogy találjunk valamilyen lehetőséget a hazautazásukra. Az állomáson volt rendszeresítve egy 326-os sorozatú tolatómozdony, amely az ipartelepekre (többek között a téglagyárba is) érkező vagonokat állította be ki- és megrakáshoz. Az állomás kocsimestere, Liskó Lajos, vecsési volt (akárcsak én és még ketten), a mozdonyvezető Üllőn lakott. Megbeszéltük, hogy az állomáson álló üres vagonokból kiválasztunk hármat, és a mozdonyhoz tartozó paklikocsival együtt elmegyünk, elvisszük az összegyűlt, várakozó utasokat Üllőig. Mi Vecsésen leszállunk, a mozdonyvezető a többiekkel elviszi Üllőig, ott kioltja a mozdonyban a tüzet, leengedi belőle a vizet (nehogy szétfagyjanak a csövek). Ha majd helyreáll a rend és a forgalom, így újra üzembe lehet majd helyezni. Összeállítottuk a szerelvényt, a fedett paklikocsiban voltak a nők és a gyermekek, a nyitott tehervagonokban a férfiak, mintegy 80-100 személy. Az állomásfőnököt megkérdeztem, hogy kinek írjam át a szolgálatot, erre azt mondta, hogy írjam be a naplóba, hogy „a szolgálatot befejeztem”. Így tettem, majd felszálltam a mozdonyra, a mozdonyvezető és a fűtő mellé. Nagyon figyeltünk, mert nem tudtuk, hogy mi a helyzet, nem robbantották-e fel valahol a síneket, mert már 16 órája nem volt rajta közlekedés. Piszkosul figyeltünk, nem mentünk gyorsan. Amikor a bevágásból kibukkantunk a Kőhíd után, megláttuk a töltésen kiépített géppuskafészkét. Mondtam a mozdonyvezetőnek, hogy menjünk szép nyugodtan, senki ne tegyen félreérthető mozdulatot. A géppuskát kezelő

katona ránk irányította a fegyvert, de hál' istennek nem történt semmi. Többen leszálltunk Vecsésen, a vonat továbbment Üllőig. Mint később megtudtam, az utasok könyörgésére a mozdonyvezető elvitte őket Monorig, majd onnan jött vissza Üllőre. Később, amikor a forgalom beindult, már nem ő hozta vissza Pestszentlőrincbe a mozdonyt. Elhagyta az országot és Kanadába került.

Azután már nem tudtam bejárni szolgálatba, nem volt közlekedés. Úgy tűnt, hogy november 4-én ismét munkába állhatok, de az éjszaka folyamán hallottuk a 4-es út felől a láncfalas járművek dübörgését, ami nagyon baljós előjelnek bizonyult. A vecsési állomáson az állomásfőnök azt mondta nekem, hogy egyes vonatok ugyan Vecsésig közlekednek, de innen nem mennek tovább. Vegyem fel nála a szolgálatot. Csak azok a vonatok közlekedhettek, melyeket az állomáson levő orosz parancsnok engedélyezett. Autóbusz-közlekedés sem volt, ezért a feleségem sem tudott munkába járni. Ő volt Üllőn a boltvezető. De egy alkalommal Üllőről átjött egy rendőr és közölte velünk, hogy ha nem nyitjuk ki a boltot, akkor a mi felelősségünkre kinyitják és kiadják az ott levő élelmiszert. Erre úgy döntöttünk, hogy kerékpárral átme gyünk. A bevételt nem lehetett postára adni, mert az sem működött, ezért azt naponta magunkkal vittük Vecsésre, és a padlásfeljáró alá ástuk el. (Amikor már fel lehetett adni, kiderült, hogy több mint 200 ezer forintot őrizgettünk, ez akkor sokévi fizetésünknek felelt meg.)

Egyik alkalommal délután kerékpároztunk hazafelé a kihalt 4-es úton, amikor a Vecsés és Üllő között levő kiserdőből fegyverropogás hallatszott. A feleségem 6 hónapos terhes volt. Szerencsére egyikünket sem találták el (lehet, hogy csak ijesztésnek szánták a sorozatot). Másnap a feleségem ismét kinyitotta a boltot, de onnan már lovas kocsival hozták haza, mert megindult nála a szülés. Kórházról szó sem lehetett, a vecsési szülésznő vezette le a szülést, de a baba nem élt. Ezután én jártam át egyedül Üllőre úgy, hogy éjszaka az állomáson dolgoztam, nappal a boltban.

Vecsési szolgálatom alatt feltűnt, hogy Cegléd felől jön egy vonat, ami megáll a már említett kiserdőnél, a mozdony bejön Vecsésre, majd visszamegy Üllőre, és onnan kimegy az erdőnél hagyott kocsikért. Nem tudtuk mire vélni ezt a dolgot. Az egyik nap, a kora esti órákban bejött egy orosz katona a forgalmi irodába. Az állomásparancsnok magából kikelve elkezdett

ordítózni vele. Kíváncsi lettem, hogy mi bősztette így fel. Kinéztem az állomás mögötti területre és láttam, hogy egy nyitott platós teherautón vasdrótokkal hátrakötözött kezű fiatalok vannak. Akkor döbbsentem rá, hogy ezeket várja a kiserdónél levő szerelvény. Az állomások automata kapcsolású telefonjait a központokban sükketté tették, így csak helyi vonatkozású beszélgetéseket lehetett folytatni. De volt egy úgynevezett „áruirányító vonal”, amelyben benne volt egy-egy rendelkezési szakasz (pl. Budapest–Szolnok) valamennyi állomása. Ezt a szolnoki telefonosok átkötötték a debreceni szakaszba, így tudtam beszélni a debreceni forgalmistával, akinek bemondtam a kiserdőtől induló vonat számát. Később úgy hallottam, hogy valahol Debrecen környékén megállították ezt a szerelvényt és kiszabadították a fiatalokat. Azok szegények – általában kiskabátban – igen vékonyan öltözöttek voltak az akkor már meglehetősen hűvös időjáráshoz.

November második felében megindult, ha mérsékelten is, a forgalom. Újra be tudtam járni a pestszentlőrinci állomásra. Az éjszakai órákban nem nagyon közlekedett vonat, kivéve a szovjetek ellenőrző me-
nete, ami egy 424-es mozdonyból és előtte is, mögötte is két-két nyitott kocsira felrakott fegyverekből és a kezelőszemélyzetből állt. A menet Ferencváros állomásra indult és Szemeretelepig közlekedett, majd onnan visszatért Ferencvárosba. Ezt a menetet valamelyik vasutas elkeresztelte „indián menet”-nek. Egyik alkalommal az éjszakai órákban megérkezett ez az „indián menet”, de a megszokottól eltérően nem haladt át az állomáson, hanem megállt. Bejött a forgalmi irodába egy fiatal főhadnagy, és nagy nehezen értésemre adta, hogy szeretnének elmenni Kőbánya-Kispest állomásra, de nem a fővonalon, hanem az úgynevezett vontatóvágányon. Reméltem, hogy jól értettem, de sehogy sem tudtam elmagyarázni neki, hogy azon a vágányon hetek óta nem közlekedett semmi, és kérdéses, milyen állapotban vannak a sínek. Félttem, hogy ha valami baj éri őket, akkor engem fognak felelősségre vonni, méghozzá rövid úton. (Gondolom érthető, mire gondolok.) Próbáltam arra bírni, hogy egy embert küldjön a menet előtt gyalog, aki megvizsgálja a vágányok állapotát. Nem bol-

dogultam vele (én legalább is azt gondoltam), és szóltam a szlovákul beszélő málházónak, hogy próbálja elmagyarázni neki a problémát. Ekkor nagy megdöbbsenésemmel megszólalt magyarul, hogy érti, miről van szó, nyugodjak meg. Kiderült, hogy kárpátaljai magyar gyerek, aki Kijevben az egyik gimnázium francia szakos tanára volt. Ezután jó barátságba lettünk, és minden éjszakai szolgálatomban hoztak valamilyen ajándékot, zsírt, cukrot, cigarettát, alig győztem hazahordani.

A forgalom nagyon nehezen állt vissza a rendes kerékvágásba, nem közlekedett minden személyvonat. A szerelvények nagyon zsúfoltak voltak, a kocsik lépcsőjén is utaztak mindig néhányan. Az egyik délutánon, az I. őrhelyen szolgálatot teljesítő váltókezelő szólt, hogy a Kőhíd környékén lesodródott egy utas, a fején megsérült. Kiküldtem egy tehervágány-gépkocsit, hogy hozza be a sérültet. Közben hívtam a mentőket és szóltam az állomásfőnöknek is. A sérült (aki egy kissé ittas volt) tiltakozott a mentővel való elszállítás ellen, de a főnök, miután felvette a jegyzőkönyvet, ragaszkodott ehhez. Több hónappal később – akkor már Kőbánya-teher állomáson dolgoztam – felhívtak telefonon a rendőrségtől, hogy másnap menjek be az Andrássy út (akkor Magyar Ifjúság útja) 62.-be, egy halálos baleset ügyében. Egész éjjel alig aludtam valamit, mert akkoriban nem volt valami megnyugtató, ha abba a nem túl jó hírű épületbe kellett menni. Beérkezésem után tudtam meg, hogy az, aki nem érezte magát súlyos sérültnek, a kórházba szállítás után meghalt, olyan súlyos volt az állapota. „De miért kell ezért engem kihallgatni?” – Gondoltam magamban. Erre a rendőrtiszt megkérdezte, hogy nem érzem-e bűnösnek magam ennek az embernek a haláláért, mert ha én nem indítom el a vonatot addig, amíg mindenki be nem száll a kocsikba, akkor ez az ember még most is élne. Ez a rendőr akkoriban ritkán utazhatott vonaton, mert igen elcsodálkozott azon, hogy legalább 250-en utaztak a lépcsőkön, mert nem fértek fel máshová, és ha én nem indítom el a vonatot, ott vertek volna agyon az állomáson.

(Lejegyezte Heilauf Zsuzsanna 2006-ban.)

ÉLELMISZERBESZERZÉS A FORRADALOM ALATT

Pestimrei történetek

„Az amúgy is gyenge peremkerületi ellátás mellett a felvásárlás rövid időn belül igen súlyos helyzetet teremtett. A Közért készlet fogyott, a TSzCs burgonyáját éjjel lopták. Egyébként is állandóan érezni lehetett, hogy élelem ellátásban Pestimre periferián volt, de most szinte minden juttatást Lőrinc foglalt le. Nem volt só, paprika, akadozott a kenyérellátás, az asszony tömeg követelt és fenyegetett. Sokszor órákat álltak sorban az emberek, s nem egyszer dolguk végezetlenül kellett hazatérniük.”¹

Török Ernától tudjuk, hogy október 25-én a felnőtt lakosság körében elterjedt a forint bukásának híre. Erre azután kitört a felvásárlási láz. Azok, akiknek volt egy kis megtakarított pénzük, most ezt sóba, cukorba, lisztbe, burgonyába, zsírba fektették be.

A lakosság jelentős része viszont napról napra élt. Ebben az időben a legtöbb munkahelyen kéthetente volt fizetés, így azok, akik a forradalom kitörésének idején kapták volna meg járandóságukat, kritikushelyzetbe kerültek.

Tóth Józsefné szerint több közértben is a személyi igazolvány felmutatásával, az eltartottak száma alapján „felírássra” kaptak a családok alapvető élelmiszereket, illetve a tisztálkodáshoz szükséges szappant. Fizetniük majd aztán kellett, hogy hozzájuttattak fizetésükhöz. Mindezt megerősítette visszaemlékezésében Kasza Ferenc is a Tálós-féle közért nevének konkrét említésével.

Néhai Tálós Jánosné unokája, Orosz Györgyné elmondta, hogy a Jenő, majd később Ady Endre utcában működő Tálós-közért a legnehezebb időszakban is nyitva állt a vevők előtt. Bár létezett hivatalos nyitvatartás, azt a szükséglet szenvedőknek soha nem kellett betartaniuk. A boltot 1956-ban Tálós Jánosné és veje, Juhász Károly vezette. A meglévő árukészletből sikeresen oldották meg a forradalom alatt a vevőkör ellátását. Bár a vevők közül sokan nem tudtak fizetni, ez egyetlen esetben sem volt akadálya a kiszolgáltatásnak.

Tálós Jánosné boltvezető

Juhász Károly boltvezető

Ebben az időszakban a közúti szállítás veszélyessége miatt a fuvarosok nem vállaltak munkát, ezért Juhász Károly maga ment el minden nap a tehenészetbe, hogy a kisgyermekes családok hozzájussanak a tejhez. A munkanap végeztével, a boltot vezető asszony és veje a másnapi zökkenőmentes kiszolgálás érdekében éjszakába nyúlóan tasakolták félkilós zacskókba a lisztet, sót, cukrot.

Pestimre lakosságának ellátását tovább nehezítette, hogy a vasúti közlekedés szünetelése miatt az agglomerációs övezet őstermelői nem tudtak termékeikkel eljutni a településre, s ezért a piac hetekig nem működött. N. S. pestimrei teherautó-sofőr visszaemlékezésében elmondta, arra kérték, segítsen az udvarukban álló teherautóval az élelmiszer beszerzésében. Ettől kezdve kenyeret, krumplit hordott Pestimre lakosainak ellátására. Pantocsik János, a Pestimrei Forradalmi Bizottság tagja volt az, aki a települési ellátást koordinálta. Feladatát képezte a kenyérellátás, illetve a közértek áruszállításának szervezése, az ehhez szükséges szállítóeszközök biztosítása.²

Az élelmiszer-ellátás mellett születtek tervek pénzügyi segítségnyújtás megszervezésére is. Csapó Sándor, a pestimrei nemzetőrség vezetőjének helyettese 1957. augusztus 12-én, negyedik kihallgatása során ezzel kapcsolatban a következőket vallotta:

1 ÁBTL 3.1.9. V-142003. 31–36. f.

2 ÁBTL 3.1.9. V-142003. 401–402. f. Pantocsik János tanúkihallgatási jkv.

A Tálos-közért Pestimrén, az Ady utcában

„Rátkai r.szkv. közölte velem, hogy a Közértől szedett össze 43.000 forintot, melyet a dolgozók között akart szétosztani. Ezen alkalommal valaki szólt Rátkainak, hogy a pénzt ne ossza szét, hanem akinek nincs pénze, a személyazonossági igazolvány felmutatása ellenében fognak adni a közértekben 100 Ft hitelben. Majd estefelé a honv. járőr a rendőrség épülete elé érkezett, Rátkai táskájába számolta a 43.000 forintot, és a járőrrel eltávozott. Később kb. 1-2 nap múlva a ker. rendőrkapitányságtól keresték a pénzt, melynek hol-létéről nem tudtam semmit. Közöltem, hogy Rátkai vitte magával valahova.”³

Rátkai erről így vallott: „Október 28-án Dr. Berényi pestimrei lakos, az egészségügyi min. dolgozója javaslatára a közért pénztárból mindenkinek 100 Ft-ot akartak adni segélyként. Az őrsöt ekkor már 1000-1500 fő vette körül. Halogató taktikával hagytam, hogy a pénzt behozzák, de kiosztani nem hagytam. A kerületi kapitányság kérésemre fegyveres segítséget küldeni nem tudott. Eközben a tömeg egyre türelmetlenebb lett, és a pénz is mind több lett. Végül 43.100 Ft volt a táskámban. Az őrsöt a megrohamozás veszélye fenyegette és ekkor a Beloianisz lakatya parancsnokságától kértem telefonon segítséget. Egy szakasz géppisztolyos tört utat az őrshez, és biztosították, hogy az őrsöt el tudjam hagyni a pénzzel együtt. A Beloianisz lakatanyában Milinczki Imre főhadnagy vette át a pénzt.”⁴

(Lejegyezte Karip Gyula 2006-ban.)

A kereskedőtanuló Borbély Erzsébet vissza- emlékezése¹

Másodikos kereskedőtanuló voltam 1956-ban a XVIII. kerületi Közértnél. Az Állami telep ún. 2-es kapujánál voltam gyakorlati oktatáson. Amikor kitört a forradalom, épp az iskolából jöttünk hazafelé, és nem tudtuk még, hogy mi ez a csoportosulás. Nekem mint tanulónak, egy héten 3-4-szer a Közértben kellett dolgoznom gyakorlaton. A Vöröshadsereg útja és a Vasvári utca sarkán lévő pékségben kellett kenyeret árulnom.² Egyik nap hosszú sor állt a pékség előtt, amikor Pest felől jött egy tank, amire ellenállók lőttek a Piros iskolából. Szegény, sorban álló emberek azt sem tudták, merre szaladjanak. A pékség vezetői nem engedték be őket az üzletbe. Nagyon féltettem őket. Akkor történt, hogy az egyik Vöröshadsereg úti családi házat szétlőtte a tank, s amikor a házat építő szerencsétlen lakó feljött a pincéből, a látványba beleőszült. Én, mikor a tank elment, újból árultam a kenyeret. A pénzt egy dobozban, lehajolva, félve a lövésektől vittem át a Közértbe.

A félelmet, a rettegést soha nem tudom elfelejteni. A munka végeztével (az Állami telepről) ugyancsak lehajolgatva végig a Rákóczi úton³ mentem haza a Bókay utcába, félve a fejem fölött röpködő töltényektől. Egészen addig kellett dolgozni járnunk, amíg egy éjszaka az éhező emberek ki nem rabolták az üzletet.

(Lejegyezte Torma Imre 2006-ban.)

³ ÁBTL 3.1.9. V-142003. 284–285. f. Csapó Sándor 4. kihallgatási jkv.

⁴ HL Budapesti Katonai Bíróság 2253/1956 Tanúkihallgatási jegyzőkönyv 5. f.

¹ Csuport Imréné szül. Borbély Erzsébet

² Ez a másik, nem a Béke téren túli Fröhling-pékség. A Fővárosi Sütőipari Vállalat 1802. számú üzemegysége a Vasvári Pál utca sarkán.

³ Ma Margó Tivadar utca

A KÖZÉPISKOLAI TANÁR Ifj. Mányoki Sándorné visszaemlékezése

Az Állami telepen születtem 1926-ban, később beköltöztünk Budapestre. 1952-ben férjhez mentem ifjabb Mányoki Sándor lőrinci református lelkészhez. 1953-tól tanítottam a pestlőrinci közgazdasági technikumban¹, egészen 1984-ig. 1953-ban, a férjem halála után feljelentés érkezett a kerületi pártbizottságba és az iskolába is: „Hogy lehet az, hogy aki közgazdasági tudományokkal foglalkozik, az egyházi szerepet vállal?” Behívatott az igazgató, a Tasnádi, nem mondta meg a feljelentő nevét. Ma sem tudom, kiből lehetett ennyi gyűlölet. Nagyon meglepődött, azt hitte, hogy tagadom. „Kartársnő, maga nagyon becsületes, egyet ígérhetek, magának semmi baja nem lehet, meg fogjuk védeni” – mondta, persze jutalmat nem kaphattam. három hét múlva szólt, hogy földrajzszakos bemutatóórát kell tartanom. Tasnádi jó pedagógus volt, látta, hogy csak így tudok kimászni szörnyű helyzetemből. Így össze kellett magam szedni, a feladatra koncentrálni. A nappalin és a levelezőn is taníthattam, utóbbi volt a másodállásom. Özvegyasszonyként kellett a pénz.

A forradalom az iskolában ért bennünket. Az Iparművészeti Múzeumnál, a Kinizsi utcában laktunk. Délben mindig hazamentem a villamossal. A Mária Terézia laktanya mellett állt meg, a Corvin köznél. Átszaladtam a Körúton, levittem a gyereket játszani. Délután felültem a villamosra és nyargaltam vissza. A villanytelepig vagy az Ady Endre út végéig utazhattam, húsz perc alatt kiértem az iskolába. Már délben, amikor hazafelé mentem, láttam az Üllői úton csoportokat vonulni. Este bemondták a hangosbemondón, hogy kritikus a helyzet. „Kollegák, engedjék haza a hallgatókat”, hogy mindenki épségben hazaelérjen. Mindenki izgatott volt, és hazaindultunk. Földrajz-történelem szakos kollégám, Dobra Ágoston (Guszt), akinek a helyére került a nappali tagozaton, átment a belvárosba, a Vas utcai közgazdasági gimnáziumba tanítani. Az esti óráit továbbra is megtartotta nálunk, együtt mentünk haza. Ő a Mester

Dobra Ágoston

Mányoki Sándorné

utca elején lakott. Sok diákunk utazott a villamoson. Amikor leszálltunk a laktanyánál, távoli gépfegyverropogás hallatszott. Elmentünk a múzeum sarkáig. Mondtam a Gusztinak, hogy arra lőnek a Mária utca, a Rádió felől, menjünk, nézzük meg. „Magának kisgyereke van, azonnal menjen haza! Mi jut eszébe!” – válaszolta. „Én odamegyek, mert a nappali tagozatos diákjaim biztos ott vannak. Már délelőtt rettentően fel voltak ajzva. Meg kell nézmem, ezek az örültek nehogy valami marhaságot csináljanak!” Így búcsúztunk el, utoljára én láttam élve.

Guszt nem jelentkezett, nem ment haza 23-a után, s nem volt semmi nyoma. Úr Lajos kollégám találta meg a bonctani intézetben, koponyalövést kapott és elvérzett. Ha időben megtalálják, meg lehetett volna menteni. Tanártársai temették el a rákoskeresztúri temetőben. Minden évben kimentünk hozzá mindszentek tájékán, Szirmai Ferencce, az igazgatóhelyetessel. Gondoztuk a sírt, mert nem volt családja², és a vele együtt lakó unokaöccse disszidált, eltűnt. A tanítványok is látogatták, sokszor találtunk virágot. Ma az iskolában márvány emléktábla őrzi nevét.

Egy diák neve is felkerült az emléktáblára. Először úgy tudtuk, hogy Lőrincen, a sorompónál, a barikád építéskor halt meg. Hallottuk, hogy a gimnazisták

¹ Ma a Budapesti Gazdasági Szakképzési Centrum Pest-szentlőrinci Közgazdasági és Informatikai Szakgimnáziuma (Hengersor utca 34.), röviden a „Rudas”

² Feleségét és lányait 1945-ben egy szovjet katona lőtte agyon.

közül többen is ott voltak. Deák Mária osztályfőnöknek később a fiú édesanyja elmondta, hogy Babolcsay László a Corvin közben halt meg.

Egyszer összebeszéltünk, még a kijárási tilalom ideje alatt, hogy kimegyünk megnézni, mi a helyzet. A telefon működött, annyit tudtunk, hogy megvan az iskola, de mi azt akartuk tudni, mi van a kollégákkal. Az igazgató és családja az épületben lakott. Kis Paulin férjével, Kis Istvánnal, Miskolczy Margit kollégámmal a laktanyánál találkoztunk, az Üllői úton. Nem volt közlekedés, elindultunk gyalog. Emlékszem, leállt egy teherautó és a sofőr megkérdezte, hogy hova megyünk. Mi intettünk, hogy kifelé, mondta, hogy egy darabig elvisz bennünket. Aztán megint gyalogoltunk, megint megállt egy teherautó, fölvettem, így jutottunk ki az iskoláig.

Tasnádiék épségben megvoltak, de hátra költöztek. András fiúk 3 évesek voltak. Tasnádi azt mondta, hogy nem hagyja el az épületet, mert megfenyegették: ha kimegy az utcára, megölik, az Üllői úton felhúzzák az első fára. Egy tanárnak sok ellensége lehet, és ő nagyon szigorú, de igazságos volt. Gyerekek, akik nehezen viselték a rendszabályok betartását, és megtalálták őt. Könyörögtünk, hogy el ne hagyja a házat, ki ne menjen. Így jöttünk vissza, de össze kellett szednünk

magunkat, hogy sötétedés előtt hazaérjünk mind a hárman. A sorompónál jöttünk át. A barikád csak romféle volt, a sorompót fellökték.

Majd megindult az élet, elkezdtünk dolgozni. Kemény István tanárkollégánk 1956 őszétől magyart tanított a gimnáziumi osztályoknak. A Petőfi-körbe járt. Egyszer csak letartóztatták.

Radnóti Iván és az öccse, Péter is tanítványunk volt. Iván szerelme, Tóth Teca hozzám járt. Az események után megjelent a papája, Radnóti János, akit ismertem a református templomból. Nyomoztak a harcolók után, és valaki a vallatás során elköpte, hogy a Radnóti gyerekek fegyvereket rejtegetnek. Ezért a nyomozók felásták a kertet, és meg is találták a fegyvereket. A papa nem tudott semmiről, a segítségünket kérte, mert a gyerekeket letartóztatták. Nem sokat tudtunk segíteni, de a nyomozóknak az igazgató elmondta, hogy remek gyerekek, jó tanulók, becsületesek.

Radnóti Iván négy évet leült. Hogy milyen ember volt a Tasnádi igazgató? Felvette az Ivánt a levelező tagozatra, hogy befejezhesse a tanulmányait.

(Lejegyezte Heilauf Zsuzsanna 2006-ban.)

A Hengersor utcai középiskola

A TANÍTÓNÓ

Szöllősy Antalné visszaemlékezése

Az 1956/57-es tanévben Pestszentimrén, az Ady Endre utcai Általános Iskolában tanítottam, ahol már a második évemet kezdtem. Az előző iskolai év vége felé vidékről egy túlkoros fiúcska érkezett osztályomba. Bazsik Istvánnak hívták. Szőke, kicsi, göndör hajú, kék szemű gyermek volt, tanulótársainál fejlettebb testalkatú, mivel két évvel idősebb volt náluk. Tanulásban, szorgalomban nem tűnt ki, sőt több tantárgynál komoly lemaradásai voltak. De az osztály hamar befogadta, és úgy látszott, ő is szeret köztünk lenni. Az 1956-os forradalmi események alatt csendesen üldögéltünk mi pedagógusok a tanári szobában – mert tanítás nem volt, de be kellett járni –, amikor szóltak, hogy egy gyermek keres. Kimentem a folyosóra, Bazsik Pityu állt előttem. Azt hittem azért jött, mert vissza akarnak menni vidékre, ahonnan jöttek. „Tanító néni – kezdte –, nincs tanítás? Akkor jó, mert minden nap a srácokkal bejárunk Kispestre.” Csodálkozva néztem rá. Anélkül, hogy kérdeztem volna, elmesélte (mert akkor ez nekem mesének tűnt), hogy a lajosmizsei vasút mellett megy gyalog Kispestre minden nap, és ott a sorompó környékén a többiekkel együtt elbújnak. Az esti szürkületben az ott állomásozó tankok kipufogójába krumplit, rongyot dugnak.

„Benzines üveget is dugtunk már bele” – dicsekedett. Ő még nem tudta, hogy ez a Molotov-koktél. Ekkor elképedtem, és meg is ijedtem. Próbáltam ésszerűen a lelkére beszélni, hogy ez nagyon veszélyes. De ahogy az ártatlan kék szemeivel rám nézett, egyszerűen a csodálat lett úrrá bennem. Elmondása szerint napokig jártak oda, arra a sarokra, amíg a tankok el nem takarodtak onnan.

Amikor a tanítás megkezdődött, Pityu nem jött iskolába. Féltem arra gondolni, hogy mi történhetett vele. Osztálytársai, tanítványaim azonban tudták, és nagy hangon közölték: „Pityu eldisszidált, nem tudjuk hová ment!”

A tanév végén levelet kaptam Belgiumból. Pityu írt, igaz, tele helyesírási hibával: „*Boldog vagyok, mert jó helyem van.*” Óriási kő esett le a szívemről. Levélnek kevesen örültek úgy, mint én akkor. Rögtön válaszoltam neki. Emlékszem, figyelmeztettem a helyesírási hibákra, és kértem, ne felejtse el a magyar nyelvet és a magyar hazáját. Pityuval még egyszer váltottunk levelet, aztán a történelmi idők elsodortak egymástól bennünket.

(Lejegyezte Karip Gyula 2006-ban.)

Épül a barikád a lajosmizsei átjárónál (Várhelyi László felvétele)

A TEXTILGYÁRI FOTÓS

Torma Endre visszaemlékezése

Torma Endre

1956-ban a Kossuth Lajos utcában lak-tunk. A Kispesti Textil-gyárban dolgoztam, ahol textiltechnikusként újítási előadó voltam.

A forradalom kirobbanásakor az ott lakó Sebestyén Károly gyári sofőr és néhány ember kövekkel elbarikádolták a főbejárat előtti részt. Közéjük

raktak üres hegesztőpalackokat, így megakadályozták az autóval való bejutást. A gyárba csak a szovjet csapatok tudtak bejönni.

A munkástanács hamar felállt, október végén már önálló irodájuk volt. Megválasztották a vezetőjüket, egy Babos nevű szövőművezetőt. Tagja volt nagybátyánk is, Soltész Ödön, aki több mint három évet töltött Recskén, és az akkori automata szövő vezetőjeként dolgozott. Közismert ember volt, akire hallgattak, de ő semmilyen politikai tevékenységet nem akart vállalni.

Az iparvasúti átjáró (Torma Endre felvétele)

Később természetesen a szovjetek átvették az üzemet, előbb-utóbb kialakult a rend, és elkezdett dolgozni az üzem.

Nagyon szerettem már fiatalkoromban is fényképezni, így a forradalom kirobbanása után közvetlenül azon gondolkodtam, hogy valamit meg kellene örököteni abból, ami itt, a környékünkön történik.

A hallottak alapján két helyszínt terveztem megnézni, az Üllői úton levő lőrinci iparvasúti és a lajosmizsei vasúti kereszteződést, utóbbit a kispesti vasútállomásnál. Egy öreg, kopott táskába rejtettem el a fényképezőgépet, de nem mertem túl közel menni, mert mindenki gyalog közlekedett, és nem lehetett tudni, ki és hogyan fogja fel az én fényképezésemet. A lajosmizsei vasútnál készült fényképen látszik, hogy a kereszteződést kőhalmokkal próbálták telerakni, hogy megakadályozzák, vagy nehezítsék a tankok főváros felé menő útját. Elég hamar elpuccoltak egy nyomtávot, és ugyanez történt az Iparvasútnál is.

Viszonylag messziről fotóztam, és azt is láttam, amikor egy vagon is rá akartak tolni a sínekre. Az Üllői úton kőbarikádok voltak. A Vasvári Pál utca és az Üllői út sarkán volt a Fröhling-pékség¹, volt egy ágyú a másik oldalon.

Akkor már nem folyt lövöldözés. A villamost talán novemberben tudták elindítani. Azután megindult az élet: élelmiszerre volt szükség, és a munkahelyükre mentek az emberek.

A forradalom áldozatait november elején temették el a lőrinci temetőben. Én is ott voltam a Szekeres nevű Üllői úti fodrász fiának a temetésén. Lévai Sanyi nevű osztálytársa búcsúztatta. Amikor felszámolták a forradalmi egységeket és a szovjetek bevonultak Budapestre, ő eltűnt. Valahová vidékre ment, jóval később került elő.

(Lejegyezte Torma Imre 2006-ban.)

¹ Ez nem a Béke téren túli Fröhling-pékség, hanem a másik, a Fővárosi Sütőipari Vállalat 1802. számú üzemegysége a Vasvári Pál utca sarkán.

A KATOLIKUS PAP

Varjú Imre atya¹ visszaemlékezése

1956. június 17-én szenteltek pappá Vácon, a székesegyházban, tehát gyakorlatilag egyidős vagyok a forradalommal. Minket frissen szentelteket nyárra hazaengedtek, de ősszel visszatértem a hittudományi akadémiára, mert meg kellett írnom a disszertációt. Nem küldtek ki valahova, mint a többiek, hanem kaptam egy év tanulmányi szabadságot. Egyhetes lelki gyakorlattal kezdődik a tanév a szemináriumban, és az pont '56 októberére esett. Ezért mi semmiről sem tudtunk. Egy hét csönd, csak az előljárók beszélhetnek. Hallottuk, hogy az egyetemi templom mellett lövöldöznek, de úgy gondoltuk, biztos gyakorlatoznak a katonák.

November 4-én, vasárnap, reggel hét órakor misézni akartam az egyetemi templomban. Igen ám, de láttam az ablakból, hogy valakit, aki a Kecskeméti utcán át akart kelni, az úttest közepén lelőnek. Fogtam magam, lementem, már halott volt. Akkor láttam, hogy a Kálvin téren tankok állnak. Megtámadtak bennünket. Na, fogtam az oltári szentséget, ballonkabátot vettem és elmentem a Bakáts téri kórházba. Egész héten a betegekkel, sebesültekkel maradtam.

A Kálvin téren az orosz katonák mindenre lőttek, ami mozgott. Ott mentem a tanktól öt méterre, papi

ruhában. Rájuk néztem, kísérték a golyószórával, de mehettem tovább a Bakáts térre. Délután a betegeket levittük a pincébe. 80 koraszülöttet is, inkubátorostul. Egy pincehelyiséget fűtöttek nekik. Mindegyiküket megkereszteltem. Volt aki később kereste a keresztlevelet. Egész héten lent folyt minden, hordták a sebesülteket, halottakat, mindenkit, az orvosok sem tudtak hazamenni. A Bakáts téren akkora golyózápor volt, hogy ha megjelent egy mentőautó, szétlőtték, nem volt mese. Ennek ellenére volt, amikor mégiscsak hoztak be sebesülteket a kórházba. A súlyos sérültekkel beszélgettem. Volt egy fiú, le kellett vágni a lábát, hozzá még többször bementem később is. Lőtték a kórházat, azt gondoltuk, hogy itt halunk meg. Az orvosok közben műtöttek, az érzéstelenítő elfogyott. Csak a szülészeti osztály volt az egyetlen, ahol még egy kis tejet meg kenyeret adtak az anyáknak. Két nap és két éjjel egy percet sem aludtam. Kedden már szédelegtem az álomosságtól, akkor ruhástul lefeküdtem egy kórházi ágyra, és mondtam az ápolónőnek, hogy majd ébresszen fel, ha súlyos sebesült jön, ha pap kell. Valaki átlógott a nővérekhez egyik éjszaka, amikor nem lőttek, és nem vették észre. Hozott misekönyvet, ezután már miséztem a kórházban.

Bent a szemináriumban azt sem tudták rólam, hogy élek vagy halok. Csak pénteken mentem haza. Négyen voltunk kint kórházakban, én a Bakátsban, más a Szent Lászlóban, a Péterffyben. Előadást tartottunk a kórházi tapasztalatainkról, én egy órán át beszéltem. Szerettük volna, ha vidéken is tudják, mi minden történt Pesten, így a tapasztalatainkból csináltunk egy majd harmincoldalas anyagot. Feltörtük az irodát, a szöveget sokszorosítottuk a stencilgépen (ez akkoriban tilos volt) és szétküldtük az országba, a plébániákra. Ezért kaptam négy év börtönt.

Amikor leverték a forradalmat, már decemberben föléledt az ÁVO meg a Kádár, és próbálták összegyűjteni az „ellenforradalmárokat”. A mi brosránk már a papoknál volt, akik mutogatták ennek-annak. Engem májusban találtak meg először, Pécelen. Egy nagy fekete Volgával jöttek, letartóztattak és bevitték

¹ Varjú Imre 1978–2003 között a pestszentlőrinci főplébánia plébánosa volt.

Vizsgálati anyaga: ÁBTL 3.1.9. V-142296 + 6 kötet. Első fokon a Budapesti Fővárosi Bíróság Népbíróági Tanácsa (Budapest, 1958.01.10.) a VII. r. Varjú Imre vádlottat a népi demokratikus társadalmi rend megdöntésére irányuló szervezkedésben való kezdeményezés és vezetés büntette miatt 4 évi börtönbüntetésre, 2 évi politikai jogvesztésre és 2000 Ft vagyonekobzásra ítélte. Ítélet száma: Nb.VII.4016/1957-26. Másodfokon a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága (Budapest, 1958.11.03.) zárt fellebbviteli tárgyaláson VII. r. vádlott cselekményét a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel büntetnének minősítette, de az elsőfokú ítéletben kiszabott büntetést nem változtatta meg. Az ítélet száma: Nbf.IV.5149/1958-52. Varjú Imre 1959-ben kegyelemmel szabadult.

Budapesti utca a harcok után (Kiss György István felvétele)

a Gyorskocsi utcába. Három hónapig tartott a vizsgálati fogság, két-háromnaponta kihallgattak. A kihallgató fenyegetőzött, de gyakorlatilag semmi más nem volt. Leírtam azt, amit a brosúrában is. Begyűjtötték négyünket, valamint azokat is mind, akik stencilezték és postázták, de ezt sokáig nem tudtam. Valamikor ősszel volt a főtárgyalás.

Első fokon négy évet kaptam. A Markóból először a Kozma utcába vittek, ott magánzárkába kerültem. Tél volt, minden hajnalban kivégzések. Mindent hallottam. Utána kerültem Vácrá, Vácról meg Márianosztrára. A csendőr, a rendőr, a pap, a katonatiszt mind Márianosztrára került, itt tartották az osztályidegeneket. Márianosztrán már csomagot is kaphattunk. Akik szabadultak, felkeresték a péceli plébánost. Megmondták neki, hogy mazsolát küldjenek be, kovásztalan kenyeret, süteményt, amiben nincs kovász és egy miseszöveget. Muszlinkendőre legépelték a miseszöveget és bevarrták a törölköző hajtókájába. Úgy szépen be tudott jönni minden. Betettünk öt szem mazsolát a pohárba, az megszívta magát, és bor lett belőle. Öt cseppből misebort tudtunk csinálni. Kemény időszak volt, de legalább papokkal voltam együtt. Két évvel

később, '59 május 10-én általános amnesztiával szabadultam.

A megtorlások egyike volt, hogy nem helyezhetett a püspök városba, csak tanyára, így lekerültem a Kiskunságba. A Kiskunmajsa-közi tanyákon voltam hitoktató. Rendszeresen figyeltek, nem is misézhettem a templomban. A tanyai iskolában miséztem minden nap. Aztán később, amikor Bánk József lett a váci püspök, azt mondta, hogy most el fog hozni Pestre. Ehhez az Állami Egyházügyi Hivatal engedélye kellett. Azt mondták, hogy káplán lehetek Pesten, de csak egy békepap mellett. Újpesten voltam három évig. Később őt elhelyezték Soroksárra, és akkor engem is odahelyeztek. Ezután Borsosberénybe kerültem. Nagyon jó volt a palócok között. Egy emberben, aki a plébánia mellett lakott, annyi becsület volt, hogy szólt: „Atya vigyázzon, mert énnékem, magáról jelentenem kell, mindig jelenteni kell.”

Amikor Borsosberényben letelt a 10 év, szólt az érsek: „Figyelj, téged fel fognak Pestre hozni, épp üresedés van Pestszentlőrincen.” Ez 38 évvel ezelőtt történt, így kerültem ide, a kerületbe.

(Lejegyezte id. Dr. Lomnici Zoltán 2016-ban.)

GROHMANN OTTÓ VERSEI¹

Grohmann Ottó (Géza Grohmann Ottó, 1908–1978) asztalosnak 1941-ben jelent meg verseskötete *Dalol a gép* címmel a Pátria kiadásában. Az 1950-es években a kispesti traktorgyárban dolgozott. Az alábbi két versét a forradalom és a Fröhling-pékségnél történt tragédia ihlette. A véres kenyér címűt többször elszavalta a Béke téri cukrászdában (ma ezen a téren állnak az '56-os kopjafák), ezért a rendőrség rendszeresen zaklatta. 1990 után a vers országos napilapban is megjelent. A '90-es évek elején lánya olvasta fel az egyik Béke téri ünnepségen.

A véres kenyér

*„Egy üres telken ásott Őszirózsás, szomorú
sírokra gondoltam”*

Kenyeret esznek a gyermekek,
Még friss és az illata ritka csoda,
Csak két napja, hogy nem volt kenyér,
S úgy esznek, mint akik nem ettek soha.

Nem tudják, hogy nem messze innen,
Még gőzlik piroslón az ártatlan vér,
Csak azért, hogy apró szájaknak,
Legyen otthon friss, puha, meleg kenyér.

Ötszázan álltak a pék előtt,
Majd a Béke térnél dübörgött egy tank,
A félezer sortálló magyarba
Beleágyúzott a csillagos bitang!

¹ A verseket megőrizték és közreadták gyermekei. A kötet szerkesztői azért kezdték keresni a két költeményt (kinyomtatva osztogatták egy kerületi '56-os megemlékezésen, az 1990-es években), mert egy emigrációba kényszerült egykori forradalmár a Tomory Lajos Múzeum munkatársaihoz fordult segítségért. 2016-ban, egy németországi '56-os megemlékezésen kívánta felolvasni az egyik verset. Köszönjük Giron Évának, hogy segített beazonosítani a szerzőt, és neki köszönhető az is, hogy a családtól megkaptuk a műveket.

Azóta, ha kenyeret látok,
Bosszúért üvölt a szívem, az eszem!
Ezt a sikongó jajkiáltást
A történelem asztalára teszem.

Vádolok minden hasztalan szót,
Mely békéről zajong álszent szájakon,
Addig, amíg tankok tipornak,
Vörös csillaggal, a magyar tájakon!

S ti, lányaim, s te is, fiam
Azt tedd, amit néked dalol most apád;
Hogy az unokák se feledjék:
- Gyűlöld a gyilkosok véres csillagát -

Pestszentlőrinc, 1956. november 04.

A menekülőkhöz

„Itt élned, halnod kell”

Merre mentek szerte e világon,
Kifutottjai szomorú népemnek?
Ha menekülnék, én azt tartanám
Életemben a legnagyobb vétkemnek.

Hol van még föld, idegen ég alatt,
Melyben gyökeret ver a magyar lélek?
Mi talpraálltunk, s kihevertük
Rohamát a Khánok fürgetegének.

Néhány téli hónap elől mentek,
Mely után tavasz jön, szabad és magyar,
Akkor is, ha ezer szovjet ágyú
Most néhányunkat a halálba zavar?

Segesvárnál azért halt a költő,
Hogy szertefussunk, rá száz néhány évre,
S mit megtanult a világ becsülni
Mi ne legyünk méltók a magyar névre?

Értsétek meg, tankok árnyékában
Inkább sorvadok egy darab kenyéren,
Mintsem messze a Tisza partjától
Alamizsnáért nyújtsam a tenyerem!

Mit ad nekünk a kőszívű világ?
Csodálatot, imát és lassú halált!
Mindazt amit ezer esztendőn át
Az árva magyar eddig is megtalált.

Azt akarjátok, hogy otthonunkban
Hol először tanultuk a magyar szót,
Az elhagyott falak visszhangozzák
Az annyira gyűlölt „sztojt”; és „harasót”?

Én maradok, s ha leroskad egyszer
Megőszült fejem és büszke homlokom,
Helyettetek is, kik elmentetek
A véres magyar rögöt megcsókolom.

Odakiáltom a diktátornak:
- Lehet erőszak, milliónyi gránát,-
Tankok lánctalpa nem tapossa el
E maréknyi nép szent, szabadságvágáját!

Merre mentek szerte e világon
Meddig kell másoknak kinyújtott karunk?
Maradjatok, s ez az álszent világ
Ha nem tudta most tudja meg, hogy
vagyunk!

Bp., 1956. november 29.

Somogyi László a lőrinci harcok áldozatainak temetésén

DOKUMENTUMOK

FORRÁSOK

1.

Dr. Berczy Károly 13 pontja¹

1956. október 30.

Dr. Berczy Károly, a XVIII. kerületi és a pestszentimrei forradalmi bizottság tagja 1956. október 30-án, az imrei őr s írógépén állította össze 13 pontos listáját, amelyet aznap háromszor is felolvasott a tömegnek. Először Pestimrén, a megrongált szovjet katonai emlékműnél, amikor a kerületi nagygyűlésre toborozták az embereket. Majd a két forradalmi bizottságot választó nagygyűlésen: előbb a Lőrinci Kossuth téren, ahol a kerületi bizottságot, utána Imrén a Magyar Hősök emlékművénel, ahol az imrei forradalmi bizottságot hozták létre.

Orvos vagyok, nem politikus és nincs semmiféle politikai ambícióm, de a nehéz időkben kötelességem kijelenteni:

1. *Pestszentimre lakossága nemzeti érzésű és éberen figyeli az eseményeket.*
2. *A felkelők 16 pontját magáénak teszi, de részeredményekkel nem elégszik meg.*
3. *Követeljük az orosz csapatok kivonását azonnal az ország területéről, minden terrorcselekmény nélkül.*
4. *Követeljük széles nemzeti alapra helyezését az állami vezetésnek. Több párt alakítását.*
5. *Vezető, egyetlen pártnak a Kommunista pártot nem ismerjük el.*
6. *A közigazgatás vezetését a minisztériumok intézik pártokon felül.*
7. *A 16 pont teljes érvényesüléséig csak nemzeti színű zászló használható, a kettős keresztes cí-*

mert nem engedjük, hogy a Kommunista Párt kisajátítsa.

8. *A polgárőrség tagja csak katona viselt ember legyen.*
9. *A nemzetőrség (az áthúzott rendőrség szó fölé kézzel írva) és a polgárőrség tagjait politikailag nem kompromittált és büntetlen előéletű férfiakból kell összeállítani.*
10. *A volt Párt emberek és államvédelmi tagok, többen az utcán sétálnak, izgatják jelenlétükkel a tömegeket, követeljük felügyeletbe vételüket.*
11. *Személyi biztonságukat magatartásuk miatt biztosítani nem tudjuk. Ezen személyek telefonjai kikapcsolandók és lakásuk átvizsgálandók fegyverrejtegetés gyanúja miatt.*
12. *A katonaság közé átvált orosz katonák [a szöveg nem folytatódik]*
13. *Zavaró adó állomások megszüntetése.*

2.

A Lőrinci Újság, a forradalom helyi lapja

1956. november 3.

„Mi egy független, szabad jogállam nagykorú polgárai vagyunk...” írta ifj. Mervel Ferenc a 4 oldalas kiadvány vezércikkében. Önállósága idején Pestszentlőrincen többféle rendszeresen megjelenő helyi újság szolgáltatta a híreket. De a helyi lapkiadás eltűnt a nyomdák államosításával, a diktatúrával. A fővárosba betagozódott kerületnek már nem lehetett önálló hangja, politikai jellegű lapja. Az 1956-os forradalom alatt megjelenő újság sokakhoz eljutott. A kiadót, a forradalmi bizottság vezetőjét, dr. Balogh Györgyöt ezért az egyetlen lapszámért is meghurcolták.²

¹ Az eredeti dokumentum a Dr. Széky Endre Pestszentimre Történeti Társaság – Pándy Árpád Pestszentimre Gyűjtemény tulajdona. Először közli: PÁNDY Tamás: „100 éves falu a Városban” – Pestszentimre. Bp., 1998. 59. o.

² A lapról és szerkesztőiről lásd HEILAUF: A XVIII. kerület 1956-ban, GRÜNVALD: Dr. Balogh György és Kislexikon

LŐRINCI ÚJSÁG

A KERÜLETI FORRADALMI BIZOTTSÁG LAPJA

GONDOLATOK

az egypárt-rendszer megszüntetésekor

A Nép önjerejéből, következetes és szívós harc, sok élet árán szétverte az egy párt uralmának egészszégtelen rendszerét. Az ideiglenes kormány — mert csak annak, és a rend helyreállításának szükségessége miatt ismerjük el — bejelentette, hogy az elkövetkezendő szabad választásokon több párt fog résztvenni.

Még nem ismerjük a magyarországi pártcsoporthoz tartozó helyzetét. Nem tudjuk, hogy a Kisgazda, Paraszt, Szociáldemokrata és Kommunista pártokon kívül alakul-e más politikai egyesülés. Ezért pillanatnyilag csak a négy párt helyzetéről kívánunk szólni.

Vegyük legelőször a kommunistákat. E párt az elmúlt időszak alatt elkövette azt a hibát, hogy minden, a nép egésze által elért eredményt magának sajátította ki, terrorista eszközökkel egyeduralkodni kezdett, hozzá nem értő, illetve tudatos rosszindulatú, a nemzet érdekeit semmibe sem vevő gazdaságpolitikával az országot nyomorba juttatta. A széles tömegek bizalmát e párt már nem bírja. Az elkövetkező választásokon — ha azok valóban tiszták lesznek, s erre nagyon kell vigyázni — csélye jelentéktelen.

A többi három párt helyzete azonosnak tekinthető. Mindegyiknek (a Parasztpártnak kevésbé) nagy számban táborra volt, felső vezetői azonban azt az ügyet, amiért tulajdonképpen választották őket, cserbenhagyták. Felsőbb vezetőik (azoknak egy részéről beszélünk, akik legutóbb ismét sürgősen a politikai porondra léptek) saját egyéni pozícióik megtartását remélve kiszolgáltatták tagságukat a rákosista rendszernek. Vezetőik más része pedig külföldre menekült.

Felmerül a kérdés: milyen valószínű táborok vannak jelenlegi körülmények között a pártoknak? S ha vannak követők, megelégednek-e a most ismét fellépő, s azelőtt nem va-

Tíz nap múlt el

az első lövések óta. Tíz nap, mely a világtörténelemben került.

Nem beszélünk áldozatokról, hiszen a kis haza ma egyetlen ökölbészorított tenyér. Vidéki parasztok szekereznek élelmet a gyilkos géppuska-tűzben, asszonyok és lányaink küsznek a sebesültekért, a hős apák és fiak pedig, akik pusztá kézzel, de pár órája még fegyverrel is „megállj”-t mondtak a rántórő tankoknak, most csöndesen, sokan átkötött karral, bepólyált fejjel, de mindannyian komoran, s összeszorított szájjal — állnak.

Allnak az utcák sarkán, a gyárak előtt, és a Forradalmi Bizottságban. Ki puskával, ki éberséggel, tehát mindannyian: fegyveresen. A nép vagyonát és biztonságát őrzik. — Nem a nép elől!

A kórházak folyosói is megteltek a sebesültekkel. Sok száz a halottunk. Mi is gyászolunk. Temetünk — de tisztességgel akarunk temetni: temetni holtakat szokás, s amíg mártírjaink örök emléket tépnek a szívünkben, örökre meg kell jegyeznünk valamit; valamit, amit már nem feledhet magyar: a magyarságunkat!

Nem, mi nem akarunk háborút! S elítéljük azokat, akik ezt akarnak. Mi szabad, független, boldog, demokratikus Magyarországot akarunk, s mindent megteszünk — mindent! —, hogy kiharcolt eredményeinket senki, soha ne orozhassa el. Magyarságot, magyar értelmet, magyar életet akarunk!

A moszkvai rádió, a Szovjet lapjai és vezetői ma is fosztogatókról, fasiszta gyilkosokról, felbérelt ügynökökről és hazaárulókról szavalnak! Moszkva „zendülést” akar elfojtani nálunk! „Zendülést!”, amely — mint mondja — „meglazíthatja a magyar—szovjet kapcsolatot!” A Szovjetunió megtorlást üvölt a „baráti segítségnyújtás” jegyében. Csehszlovákia, Románia, Németország, Bulgária szinte még semmit sem tudnak rólunk, hiszen az utolsó szót náluk még a „Pravda” mondja ki, amely bennünket lázadó csöcseléknek titulál!

Nem, Magyarország nem sovinizmust, háborús lázat, nem puskaport — hanem békét akar! „Békét, csupán a Szabadság felszentelt kezéből!” — ahogyan Petőfi mondta.

Tisztelt Nemzeti Kormány!

Testvérek és barátok vagyunk. Egy más testvérei és barátai, mindaddig, míg a szent haza érdekeit szolgáljuk.

De nem akarunk, nem lehetünk és nem leszünk barátai olyan szovjet kormányzatnak, amely mártírjaink százain bizonyította be, hogy ma ugyanolyan ellensége volt szabadságharcunknak, mint a cárizmus 1848-ban.

Békét akarunk. — Jogos békét, hiszen megkívánja ezt tőlünk demokratikus államrendünk megépítése is. Elfogadjuk és támogatjuk a békés egymásmellett-élés öt alapelvét, s ezt alkalmazzuk minden országgal szemben, amely — legalább a jövőben — betartja ennek követelményeit.

De magyar—szovjet „barátságról” — ezzel a kormányzattal, ezekkel a szovjet büntető-ezredekkel — többé szó ne essék!

„Madarat tolláról, embert barátjáról...” — tartja a mondás. Mi egy független, szabad jogállam nagykorú polgárai vagyunk; eléggé emberek ahhoz, hogy megválogassuk barátainkat!

ifj. Mervel Ferenc

Ára 40 fillér

lami erős gerinccel rendelkező vezetőikkel?

Emlékszünk arra az időre, amikor a kiszagda-, paraszt- és szociáldemokrata pártok a képviselői mandátumok örösi többségét kezükben tartva különféle kétes értékű és választói által nem támogatott koalíciókba mentek bele, s az ország vezetését kuengedték kezükből. A mostani események, s a nemzetnek a Szovjetunióval folytatott politika vonalán mutatott egysége vajon megváltoztatja-e a pártok gyakorlati politikáját?

Hogy a már meglevő és esetleg megalakuló pártok vezetői valóban választói akaratát képviseljék, programukat a gyakorlatban is megvalósítsák; erre kell ügyelni. Igen, most kap értelmet igazán a kádermunka.

Most azonban a nép káderez. A Népnek kell arra vigyáznia, hogy a Rákosi-rendszeri fanatizmusból, vagy

kis piszkos egyéni érdekből kiszolgáló elemek, volt népnéző és broszúra-szajkáló funkcionáriusok ne tudják a jelenlegi, még kissé kaotikus politikai helyzetben (a munkától való ösztönös undorból, vagy politikai céllal) a megalakuló új demokratikus szervezetekbe becsémpészni magukat. Ha erre nem vigyázunk, elveszítjük azt a harcot, melyet hőseink, melyet népünk fegyverrel megnyert.

Higgadtak, okosnak, körültekintőnek, de határozottnak kell lennünk. Ezentúl az indulatok és a fegyver már nem harcra, hanem eredményeink védelmére szolgál. S most új, de felelmetes fegyvert vessünk be: az Ész fegyverét. Ésszel választott gerinces és okos magyarok lehetnek továbbiakban biztosítékai halottaink örökségének: a SZABADSÁGNAK.

Márton János

Harc közben

Harc közben a nép már intézkedett. Most az Ideiglenes Nemzeti Bizottság intézkedését kérjük, hozzon határozatot arra, hogy a Vörös Hadsereg útja elnevezést az „Ifjú Mártírok útja” név váltsa fel hivatalosan is. Ezzel is kifejezzük örök kegyeletünket azoknak, akik életüket adták azért, amiben ők sohasem lehetnek boldogok.

Felhívjuk dolgozótársaink figyelmét arra, hogy folytassák politikai életünknek a rákosista elemektől való megtisztítását. Gondolkozzunk!

Mit tettek a nép érdekében, tagságuk érdekében az üzemi és központi függetlenített szakszervezeti funkcionáriusok? Alalmazást adtak, de lényeges kérdésekben Fejőlintó Jánosok, éltaposók, broszúra-prédikátorok voltak.

Megfontolt, értelmes, igazi harcok munkásembereket az élre! Sem jobb, sem bal, sem egyéb oldali karrieristák nem kellenek. A szakszervezet tagjainak akaratát képviselje, de becsülettel!

Gyorsfényképek

Hat-hét év körüli kisfiú. Kezében kő. Megy a szovjet páncélos felé. Emeli a kezét, repül a kő, koppan a tank oldalán. A mongolképz katona megfenyegeti. A kis srác eliszkol, de néhány pillanat múlva ismét dob. És amikor a katona kezét a gépfegyverre teszi, szétrántja kopott kabátját, nagyot kiált: Ide löjjetek!

Ezt a népet akarják legyőzni?!

A két vasúti sorompó környékét járom. A házak tetején nincs cserép, sok ház oldalán a tanklövedék által ütött seb éktelenkedik, szétrombolt villamosvezetékek, szétlőtt vasúti kocsik.

Igen, itt járt a vörös hadsereg!

Barátom édesanyja jön kislírt szemekkel hozzám egyik reggel. Fia este nem ment haza. Vajon hol lehet?

Nem tudom megmondani. Összeszorul a szívem. Elcsúszt volna?

Megyek ismerőseimhez, érdeklődöm: Nem láttátok?

Nem!

Másnap az utcán szembejön velem az elveszettnek hitt fiú.

— Hol jártál? — csapok le rá.

— Debrecenben. Élelmet hoztunk az egyik kórháznak.

„A Haza mindennek előtti!”

Szűkebb baráti körben hallgatjuk a rádióadásokat, beszélgetünk.

„E percben érkezett jelentés arról, hogy a szovjet csapatok Záhonytól megkezdték kivonulásukat az ország területéről.”

— Hány ember örül ebben a pillanatban mondja egyikünk — de leintik.

— És hányan gyászolnak! Örülni még ráérünk!

Pócs: György

Lépj közénk!

Függeni csak saját akaratunktól akarunk!

Mindenki mellénk, aki magyar!

Fegyverünk: ma a puska, holnap a munka!

Állameszménk: független állampolgárok összessége!

Lobogjon a MI októberi forradalmunk lángja tovább!

Ifjú vértanúink örököseinek tekintjük magunkat!

Semmilyen ...izmust, csak magyarságot akarunk!

Nem hagyjuk elakadni vértanúink eredményeit!

Akik 1948-ban kiejtették kezükből szabadságunkat, azok nem adhatják vissza!

Magyar Forradalmi Ifjúsági Párt
Budapest VI. Izabella utca 62.

Külföldi hír

Az angol Munkáspárt végrehajtó bizottsága — jelenti a BBC csütörtöki ülésén határozatot hozott, amelyben megelégedésének ad kifejezést afölött, hogy Kelet-Európa országai a nemzeti függetlenség és a demokratikus intézmények helyreállításának útjára léptek. Elismeréssel emlékezik meg a kelet-európai népeknek az elnyomás elleni küzdelemben tanúsított kitartásáról és azon reményének ad kifejezést, hogy a magyarországi Szociáldemokrata Párt újjászervezésével a politikai szabadság korszaka kezdődik meg Kelet-Európában. (MTI)

Az újonnan alakult Lőrinci Nemzeti Forradalmi Bizottság első ülésének jegyzőkönyve

Felvételeit 1956. október 30-án a XVIII. kerületi Ideiglenes Forradalmi Nemzeti Bizottság alakuló ülésén annak előrebocsátása mellett, hogy a bizottság tagjait közfelkiáltással egyhangúan a város lakói választották meg. A bizottság elnökévé dr. Balogh Györgyöt, helyettesévé ifj. Száver Nándort, titkárává Kiss Ernőt, állandó bizottsági tagokul pedig az elnökség tagjain kívül Szalai Sándort, Lévai Sándort, Horváth Balázst és Hideg Józsefet választották.

Az üzemek Forradalmi Munkástanácsa a bizottságba delegálta Csutor Gézt, mint a Lőrinci Hengermű dolgozóját, Horváth Sándort, mint a Lőrinci Fém KTSZ dolgozóját és Serfőző Mihályt, mint a Szalag és Csapkegyár dolgozóját.

A bizottság határozatilag kimondja, hogy a Lőrinci Hengermű dolgozóinak felhívásában foglaltakat teljes egészében magáévá teszi és ezen határozatát a felhívásra rávezeti.

A bizottság tagjait igazolvánnyal látja el és bélyegzőt készítet. A bélyegző szövege a XVIII. ker. Ideiglenes Nemzeti Bizottság lesz. Kimondja a bizottság, hogy az összes rendelkezésre álló eszközök felhasználásával gondoskodik a város lakosságának közelítéséről, vagyon és személyi biztonságáról.

A harcok következtében hajléktalanokká váltak elhelyezése céljából sürgősen megállapítja, melyek az e célra igénybevehető helyiségek. Ezeket a helyiségeket elsősorban a harcok következtében hajléktalanokká váltak elhelyezésére használja fel és az igénybevehető megmaradt helyiségeket a pártok részére adja át. Minden párt e célra csak egy helyiséget kaphat.

Határozatilag kimondja a bizottság, hogy a harcok alatt hősi halált haltakat a város halottainak tekinti, s azokat díszsírhelyen a város költségével ünnepélyes formák között helyezik örök nyugalomra.

Az újonnan megalakult ideiglenes pestiszentlőrinci Forradalmi Bizottság tagjai:

1. Dr. Balogh György, ügyvéd, Üllői út 207.
2. Bognár László, gk. vezető, Korpona u. 28.
3. Csöndes János, főmérnök, Bokányi u. 41.
4. Csutor Géza, forrasztár, Baross u. 16.
5. Gál László, pedagógus, Állami t. 109/3.
6. Gergely Imre, lakatos, Széchenyi u. 126/a.
7. Dr. Huray György, orvos, Bem u. 1.
8. Hideg József, autószerelő, Korpona u. 28.
9. Horváth Balázs, gy. munkás, Tátra u. 15.
10. Hamar Géza, kisiparos, Madárász u. 17.
11. Horváth Sándor, szöv. dolgozó, Állami t. 220/3.
12. Kiss Ernő, szövetk. alk., Bokányi D. u. 28.
13. Lévai Sándor, műgyém. hallg., Batthyányi u. 118.
14. Ludányi Lajos, kisiparos, Marx u. 42.
15. Molnár Károly, géplakatos, Üllői út 163.
16. Papp Sándor, alezred., Ságváry u. 10.
17. Pócs Lajos, ref. lelk., Tátrafüred tér.
18. Radics János, kisiparos, Üllői út 73.
19. Sokoray Károly, ev. lelkész, Ságváry u. 34.
20. Somogyi László, kat. plébános, Állami t. 119/9.
21. Serfőző Mihályné, csipkeverő, Tinódy u. 34.
22. Ifj. Szayer Nándor, műgy. hallgató, Állami t. 35/27.
23. Szalay Dezső, kisgazda, Szemere major.
24. Szalay József, asztalos, Hársfa u. 11/.
25. Szalai Sándor, energetikus, Kemény Zs. u. 4.
26. Vidács György, szállító m., Bethlen G. u. 13.

HAZAFIAK!

Budapest VI. ker. Izabella utca 62—64. szám alatt megalakult a **MAGYAR FORRADALMI IFJÚSÁGI PÁRT.**

Ezt a pártot a barikádok hősi ifjúsága hozta létre. Tömörüljön minden hazáját forrón szerető magyar sorainkba.
Budapest, 1956. november 1.

Magyar Forradalmi Ifjúsági Párt
Ideiglenes Vezetősége

Élelmezés

Nem statisztikának szánom ezt a cikket, bár a címe után talán sokan gondolják annak. Nem vagyok közellátási biztos sem, aki mint „rangdós”, kialakult híreket közölhetne a lakosság élelmezése felől.

Néhány színes pontról szeretnék csak beszámolni, olyanokról, amelyeket nálunk, a kerületünkben látam, s amelyek megragadják az újságíró szemét.

Tudjuk jól, hogy a harc, mely utcáról utcára hullámvolt a fővárosunkban, megbéníthatta volna az élelmiszerellátást.

Mégis jött az élelmiszer. Sokszor gyalogos emberek álltak a lovak he-

lyébe, sokszor a vállukon cipelték a krumpliszákokat. De volt élelmiszer. Elmaradt az eddig „jól kifizetődő” szovjet export, s ami békeidőben még sohasem történt meg, a húszékebe sertésoldalak rakódó munkás föltette a kérdést:

— Kell még?! Mert van...

S a lőrinci piacon feltűnt két vécési parasztszekér. Almát és körtét hoztak. Nem kértek érte semmit. Nekünk hozták. A kocsikról már hiányzott a tábla, nevüket se tudjuk. — Névtelenül is, utólagosan is őszintén köszönjük!

Bösz Jenő

A MAGYAR FORRADALMI IFJÚSÁGI PÁRT PROGRAMJA

1. Az ország végleges és teljes függetlensége, semlegessége.
2. Nem kívánunk osztályharcot.
3. Olyan gazdasági és politikai rendszert akarunk kialakítani, amely megszünteti a holnap bizonytalanságából fakadó nyomasztó érzést és egyben megszünteti az ország gazdasági bizonytalanságát. Létebiztonságot teremt.
4. Kívánjuk a teljes politikai, gazdasági — sajtó- és vallásszabadságot.
5. A munkásság jogaiért harcolunk oly formában, hogy teljes birtokosa legyen a gyárnak, és a gyár termelési értékének emelkedésével emelkedjen az élet nívója.
6. A parasztságnak megvédjük a forradalomban visszaszerzett jogait. Elősegítjük gazdasági megerősödését.
7. Családfőeknek olyan keresetet kívánunk biztosítani, amelyből családja gondtalan eltartása mellett kulturális és egyéb igényeit is ki tudja elégíteni.
8. Támogatjuk a magyar kisiparosok, kiskereskedők magánkezelését.
9. Lakáskérdés sürgős megoldására rövidesen konkrét javaslatokat fogunk hozni.
10. Új iskolapolitika kialakítását akarjuk és azt, hogy a magyar értelmiség kapja meg az őt megillető helyet a társadalomban.
11. Minden eszközzel megvédjük a forradalom vívmányait és meg fogjuk teremteni a legszorosabb nemzeti egységet és összefogást.

Gyertek közénk!

Magyar Forradalmi Ifjúsági Párt
Ideiglenes Vezetősége

Pesti szemmel

Sokáig tartott fogva bennünket az aknás drótsóvény. Egészen a legutóbbi időkig. De fogvatartott elzárkózó szellemi politikánk is minden olyan gondolatot, amely nemzeti teinkéntünk múltban jól megvetett alapjaira lett volna hivatott új téglákat rakni.

De most már messzire kalandoztunk az igazi témától, amely sokkal kisebb, minthogy beilleszthető a bevezetés keretei közé.

Csupán arról van szó, hogy a Rákosi—Gerő vezette „új Magyarország” a „szabadság” látszatának fölkelésére kezdett nyugati véleményeket közölni rólunk.

A vélemények persze — mindenről inkább szólnak, mint a mi igazi életünkről. Leszűkítették például — a magyar utca-tisztaság, sőt: az udvariasságig.

Sokkal nagyobb dolgokat túrtunk, hogysem ezért megöröültünk volna.

De az „udvariasság”-hoz még lenne egy-két szavam.

Az emlékezetes kedő estén hatalmas tömeg hullámozott a Bródy Sándor utcában. Zajgott és nyomult előre. Mellettem egy fiatal nőnek véletlenül a lábára léptek.

Egy lódenes fiatalember volt. Bocsnátot kért:

— Kérem, bocsássa meg!...

— Nincs mit... kérem... — parult el a hölgy.

Az utca végén géppuskák kattogtak, és rögtönzött hordályakon hozták vissza az embereket. Sokukról még azt sem tudták, halott-e, vagy sebesült...

Íme, hát az udvariasságunkkal már nem lehet baj!...

És a lövések moraja közben, egy durva mozdulattal, hogy fel ne tűnjék — egy kőnyet morzsoltam szét a pilláimon.

Pandula Lajos

KERÜLET HÍREI

Október 30-án este újjászerveződött a Független Kisgazda Párt helyi szervezete. Az alakuló gyűlésre Tildy Zoltán államminiszter felszólítása alapján került sor.

A volt MOHOSZ és a DISZ-szervezetek épületében, amely 1940-ig a Kiskereskedők Egyesületének tulajdonában volt, újra a kiskereskedők helyi központját helyezik el.

Nem hivatalos forrásból származó értesülés szerint a Forradalmi Bizottság gyűlése 1956. okt. 30-án küldöttséget indított a Tüzértiltási Iskolába, hogy az ott tartózkodó, fogvatartott forradalmárokat kiszabadítsa.

A Lőrinci Forradalmi Nemzeti Bizottság alakuló gyűlésén az alábbi pontokkal egészítette ki a kispesti ifjúság által követelt 16 pontot:

17. A kormány azonnal helyezze vissza tisztségébe Mindszenty katolikus hercegprímást.

18. A rendőrség új alakulataiban ne kapjanak helyet a volt ÁVH tagjai.

19. A forradalom mártírjainak családjait a nemzeti kormány megfelelő ellátásban részesítse — amennyiben azok rászorulnak. (A fenti pontok egy részét a kormány nyilatkozata szerint már elfogadta. — A szerk.)

FELHÍVJUK A KERÜLET ÚJONNAN MEGALKULT SZERVEZETEIT ÉS A RENDŐRSÉGET, S A TÖBBI FONTOSABB SZERVEKET, HOGY KÖZÉRDEKŰ KÖZLEMÉNYEIKEL FORDULJANAK LAPUNKHOZ, MELY A TÖLE TELHETŐ MINDEN TÁMOGATÁST MEGAD RÉSZÜKRE. A SZERKESZTŐSÉG CÍME: BP., XVIII., IFJÚ MÁRTIROK ÚTJA (VOLT ÜLLŐI ÚT) 146.

Kérjük KÖKÉNY LÁSZLÓ gyármunkást, hogy azonnal jelenjen meg írásaival szerkesztőségünkben.

Legfrissebb jelentésünk szerint újabb szovjet csapategységek lépték át a magyar határt.

Az egységek útjukban megszállják az állomásokat és a repülőtereket. Dunántúlról kelet-nyugati irányban indultak tovább.

Pártok, szervezetek, figyelem!

A Nemzeti Forradalmi Bizottság csupán egy helyiséget ad működési területül! Legelső problémánk a hajléktalanok elhelyezése.

LORINCI ÚJSÁG

Szerkesztő a kerület

Forradalmi Ifjúsági Pártja

Főszerkesztő: Bösz Jenő

Felelős szerkesztő: Ifj. Mervel Ferenc
Szerkesztőség: Bp., XVIII., Ifjú Mártírok útja (volt Üllői út) 146.

Egyetemi Nyomda — Felelős: Janka Gy.

3. Csendes terror – Pufajkás napló³

1956. december 15. – 1957. március 14.

A fegyverek elhallgattak, a szovjet túlerővel szemben kilátástalan volt az ellenállás. 1956 decemberét írtuk ekkor. Ezrek és ezrek menekültek nyugat felé. Ma sem tudjuk, hányan hagyták el vagonokban Záhony-nál az országot. A Kádár-kormány bevezette a rögtön-bíráskodás és az internálás intézményét, szigorította a kijárási tilalmat. Szavának a szovjet haderő támogatását élvező, pufajkába és tiszti egyenruhába öltözött karhatalmi egységek szereztek érvényt. Egy század Pestszentlőrinc-re is jutott belőlük. A Honvédelmi Minisztériumban – mind a mai napig levéltári anyagnak minősülő – belső tájékoztatót szerkesztettek számukra, amely naplószerűen örökíti meg tetteiket. Ebből adjuk közre most azt, ami kerületünkre vonatkozik. A szöveg persze a karhatalom szája íze szerint fogalmaz, mégis kisüt belőle 1956 vége, 1957 eleje rendőrállamiságának mindenhatósága.

A tájékoztató kiadását március 15-ével megszüntették, a napló így félbeszakadt. A karhatalom egységei májusig azonban folytatták tevékenységüket, 1957. április 21. alkalmából az Elnöki Tanács határozatban rögzítette a testület iránti köszönetét és elismerését „a szocializmus vívmányai védelmében tanúsított hősie és önfeláldozó magatartásáért”. Ekkor már sokan leszereltek vagy más fegyveres testületben folytatták pályafutásukat. Helyüket az akkorra már minden szempontból megbízható rendőrség és honvédség vette át. No, és ne feledkezzünk meg a szovjet csapatokról és a munkásőrségről sem.

1956. december 15-18. A XVIII. és XX. kerületben a hangulat nyugodt, rendzavarás nem volt. Ellenséges rölapok nem jelentek meg, lövöldözés és fegyverhasználatra nem került sor.

1956. december 18-20. A karhatalmista századhoz december 18-án a lakosság részéről több bejelentés érkezett. A század karhatalmistái megállapították, hogy a bejelentések közül igen sok alaptalannak bizonyult. Diószegi Lajos főhadgy, karhatalmista tiszt betöltött géppisztolyát nem tartotta megfelelően

biztosított állapotban, és így a gépkocsiról való le szállás közben fegyvere elsült és mellbe lőtte saját magát. Kórházba szállították, állapota nem életveszélyes...

1956. december 20-22. December 21-én 23.40-kor a Cséry-telep, 23.45 órakor a Béke tér irányából több géppisztolylövést hallottak. A Cséry-telepen esetenként rendszeresen vannak kisebb lövöldözések, ezért a karhatalom a rendőrséggel karöltve átfésülte az egész terepet. A karhatalmisták december 21-én éjjel elfogták az FB 788 és az ID 288 forgalmi rendszámú tehergépkocsikat, amelyek jogtalanul közlekedtek és borral voltak megrakodva.

1956. december 23-27. A kerületben általában rend és nyugalom uralkodik. A karhatalmisták tervszerű járőrözéssel, a rendőrséggel karöltve szilárdan biztosítják a kerület békéjét. Igazoltatják az éjszaka közlekedő gépjárműveket és a tilalmat megszegőket előállítják a parancsnokságra.

1956. december 29. - 1957. január 3. December utolsó napjaiban a XVIII. kerületben teljes rend és nyugalom uralkodott. A karhatalmista század a rendőrséggel karöltve sűrű járőrözéssel biztosította a kerület rendjét és nyugalomát.

1957. január 3-6. január 2-án a XVIII. kerületi karhatalmista század tisztjei a dolgozók bejelentése alapján őrizetbe vették Losó Zoltán honvéd egyént, aki mint tsz. szakaszvezető a dunaharaszti tüzér alakulat állományába tartozott. Nevezett pestszentlőrinci lakos 1956. október 23-a óta szökésben volt és csak december 31-én tért haza pestszentlőrinci lakására. Kihallgatása során beismerő vallomást tett. Elmondta, hogy annak az ellenforradalmi csoportnak volt a gépkocsi-vezetője, amely Papp ezds. bajtársat meggyilkolta. Losó az ellenforradalom leverése után Ausztriába szökött, ahonnan most tért vissza. A karhatalmisták Losó Zoltán szakaszvezetőt átadták az illetékeseknek. A karhatalmisták több polgári személytől érkezett bejelentés alapján a rendőrség nyomozó közegeivel együtt január első napjaiban házkutatásokat tartottak. A házkutatások során különböző honvédségi anyagokat szedtek össze, amelyeket beszállítottak az ezredparancsnokságra.

³ Közreadja és a bevezetőt írta Feitl István.

1957. január 8-12. A karhatalmisták az egyik italbolt pincéjében az ottani boltvezető bejelentése alapján 8 db kézigránátot találtak a tüzelő között elrejtve. A rendőrség a nyomozást megindította. Január 8-án éjjel Rákoshegy és Kőbánya közötti részen rövidebb-hosszabb sorozatból álló lövöldözés volt hallható. A helyszíntre kirendelt járőr a lövöldözőket már nem tudta elfogni.

1957. január 24-30. A karhatalmisták január 26-án biztosították a Lőrinci Fonóban egy nagyarányú táncmulatság rendjét. A résztvevők hangulata a szolgálatot teljesítő karhatalmistákkal szemben rendkívül barátságos volt. A hajnali órákban a karhatalmisták a mulatságon egy fegyverrejtegetőt tartóztattak le, aki ittas állapotban pisztolyát elővéve lövöldözni kezdett. Nevezett rendőrnagyozónak adta ki magát. A fegyverrejtegetőt beszállították a Gyűjtőfogházba. A karhatalmisták alapos tervet készítettek a kerület-

ben levő különböző helyeken eldugott fegyverek összegyűjtésére. A szovjet parancsnokság a fegyverek összegyűjtéséhez egy aknakutató szakaszt biztosít a karhatalmistáknak.

1957. január 30 - február 2. A karhatalmisták január 28-ára virradó éjjel igazoltatás során elfogtak egy háborús bűnöst. Az elfogott személyt átadták a Budapesti Főkapitányság illetékes osztályának.

1957. február 19-25. A XVIII. kerületben október 23-a óta február 15-én tartotta a kerületi tanács első teljes ülését. A tanácsi beszámolóban és az egyes hozzászólásokban is elismeréssel nyilatkoztak a karhatalmisták munkájáról. Több hozzászóló javasolta, hogy a tanács végrehajtó bizottsága és minden egyes tanács tag tartsa fontos kötelességének a karhatalom népszerűsítését és e téren végezzen felvilágosító munkát a lakosság körében. A tanácsülés ezt a

1957. január 8-12. A karhatalmisták az egyik italbolt pincéjében az ottani boltvezető bejelentése alapján 8 db kézigránátot találtak a tüzelő között elrejtve. A rendőrség a nyomozást megindította. Január 8-án éjjel Rákoshegy és Kőbánya közötti részen rövidebb-hosszabb sorozatból álló lövöldözés volt hallható. A helyszíntre kirendelt járőr a lövöldözőket már nem tudta elfogni.

1957. január 24-30. A karhatalmisták január 26-án biztosították a Lőrinci Fonóban egy nagyarányú táncmulatság rendjét. A résztvevők hangulata a szolgálatot teljesítő karhatalmistákkal szemben rendkívül barátságos volt. A hajnali órákban a karhatalmisták a mulatságon egy fegyverrejtegetőt tartóztattak le, aki ittas állapotban pisztolyát elővéve lövöldözni kezdett. Nevezett rendőrnagyozónak adta ki magát. A fegyverrejtegetőt beszállították a Gyűjtőfogházba. A karhatalmisták alapos tervet készítettek a kerület-

ben levő különböző helyeken eldugott fegyverek összegyűjtésére. A szovjet parancsnokság a fegyverek összegyűjtéséhez egy aknakutató szakaszt biztosít a karhatalmistáknak.

1957. január 30 - február 2. A karhatalmisták január 28-ára virradó éjjel igazoltatás során elfogtak egy háborús bűnöst. Az elfogott személyt átadták a Budapesti Főkapitányság illetékes osztályának.

1957. február 19-25. A XVIII. kerületben október 23-a óta február 15-én tartotta a kerületi tanács első teljes ülését. A tanácsi beszámolóban és az egyes hozzászólásokban is elismeréssel nyilatkoztak a karhatalmisták munkájáról. Több hozzászóló javasolta, hogy a tanács végrehajtó bizottsága és minden egyes tanács tag tartsa fontos kötelességének a karhatalom népszerűsítését és e téren végezzen felvilágosító munkát a lakosság körében. A tanácsülés ezt a

Felismerési jegyzőkönyv

Felvette 1957. év. Budapest 23. Budapest 1957. város (kerület)

Létrejött: Budapest 1957. helyszínen.

1. A tanács elnöke: Melián István

2. Szekrény hely. év. nap: Melián István 1957. 1. 8.

3. Anyja neve: Melián Katalin

4. Pontos lakcíme: Budapest 1957. János ut. 1. sz. 1. sz.

5. Állampolgársága: Magyar

6. Nemzetisége: Magyar

7. Iskolai végzettsége: 6. osztály

8. Foglalkozása, szakmai képzettsége: 1957. 1. 8. 1957. 1. 8.

9. Szociális száma: 1957. 1. 8.

10. Családi állapota: 1957. 1. 8.

11. Személyazonossági irat: 1957. 1. 8.

12. Pártfiliális: MSZMP

13. Pártfiliális a múltban: 1957. 1. 8.

14. Volt-e katoná, részt vett-e a háborúban, volt-e 1934. évi katonai szolgálat. 1957. 1. 8.

15. Utolsó rendfokozata, kitüntetései: 1957. 1. 8.

16. Volt-e már bűnös: 1957. 1. 8.

17. Felismerési jegyzőkönyv helyesen tartalmazza, az a valóságnak megfelel, amit előadás után aláírással igazolok.

Felvette: 1957. 1. 8.

Nyilvánítási szám: 1957. 1. 8.

Készítette: 1957. 1. 8.

Gépelte: 1957. 1. 8.

Készült: 1957. 1. 8.

Gyugyi József rabosítási fotója

javaslatot egyhangúlag elfogadta és határozatilag rögzítette. Február 16-án, szombaton a XVIII. kerületi karhatalmista század képviselői értekezleten vettek részt, ahol a kerület valamennyi iskolájának igazgatójával megtárgyalták a tanulóiifjúság helyzetét és problémáit. Az értekezlet igen jó volt és a megbeszélés eredményeképpen megjavítják a helyzetet a kerület iskoláiban.

1957. február 25-28. A karhatalmisták újból alaposan átvizsgálták a kerületet abból a szempontból, hogy hol található még uszító felirat. A még itt-ott fellelhető régebben felírt párt- és kormányellenes jelszavakat a karhatalmisták házfelügyelőkkel, illetve a háztulajdonosokkal eltávolíttatják. Ezzel kapcsolatban értekezletet tartottak az utcamegízottakkal, és felhívták a figyelmüket, hogy amennyiben újabb

festett ellenséges jelszavakat észlelnek, azonnal értesítsék a karhatalmat.

1957. március 4-8. Március első napjaiban a XVIII. kerületi karhatalmisták a rendőrséggel karöltve folytatott razzián két illegális pálinkafőzdet leplezték le és szüntették meg. Március 3-ára virradó éjjel a karhatalom a kerület egyes helyein a házak falán az alábbi uszító jelmondatokat találta: Mindszenthyt a kormány élére. Az uszító jelmondatok készítőinek felderítése és leleplezése folyamatban van. A megalkult munkásőrség március 3-án tartotta első éles lövészetét. A lövészetet a 2. forradalmi ezred karhatalmista tisztjei szervezték meg és vezették le. A karhatalmisták március 5-én felderítői adatok alapján letartóztatták és a kerületi rendőrkapitányságra előállították Gera László és Szabó Miklós pestlőrinci lakosokat, akik fegyveresen vettek részt különböző ellenforradalmi akciókban.

1957. március 8-14. A XVIII. kerületi karhatalmisták meglátogatták a kerület összes jelentősebb üzemeit és az iskolákat. Az iskolákban beszélgetést folytattak a pedagógusokkal, akik úgy nyilatkoztak, hogy a tanulók nem vesznek részt semmiféle provokatív megmozdulásban. Az üzeme látogatások során a karhatalmisták azt tapasztalták, hogy egyes dolgozók, főleg akik vidékről járnak be vonattal, március 15-re szabadságot kértek azzal az indokkal, hogy nem lesz közlekedés. A karhatalom március 9-én több olyan személyt vett őrizetbe, akik fegyveresen ellenforradalmi akciókban vettek részt. Ügyükben a nyomozást a rendőri szervek folytatják.

4. Pálinkás Antalné levele Kádár Jánoshoz (részlet)⁴

1957. február 10.

Pálinkás (Pallavicini) Antal kerületi kötődése

Az 1956-os forradalmat követő megtorlás egyik emblemikus alakja Pálinkás (Pallavicini) Antal, akit nem tettei, hanem elsősorban származása és a II. világháború előtti katonai pályafutása miatt ítélték halálra. Ő kísérte a magyar katolikus egyházfőt, Mindszenty József bíborost, hercegprímást kiszabadítása után Budapestre.

Pallavicini már – Pálinkás néven – 1953-ban kötött házasságot második feleségével, egy pestszentlőrinci villamoskalauz lányával, akitől Borbála nevű lánya született.⁵ A forradalom alatt katonatisztként Rétságon volt az állomáshelye, ám hamar egyértelművé vált számára, hogy tökéletes célpontja lesz a számonkérésnek és a megtorlásnak. 1957 januárjában leszerelt, és családjával az apósáékhoz költözött a XVIII. kerületbe, a Szemeretelepére, a Léva utcába.

1957. február 6-án tartóztatták le. Felesége így emlékezett a házkutatásra: „...*lőrinci lakásunk előtt – ahová Rétságról költöztünk – autó állt meg, és a kerítésen Márk András főhadnagy meg az emberei ugráltak át. A férjem nem volt otthon, dolgozott. A házkutatás során elvitték az újságokat és Antal katonai holmijait.*”⁶

A kétségbeesett asszony, bízva férje ártatlanságában, 1957. február 10-én levélben kért segítséget Kádár Jánostól:

Miniszterelnök Elvtárs!

[...]

Pálinkás Antalné vagyok, annak a Pálinkás Antalnak a felesége, akit a Mindszenty kiszabadításával kapcsolatban elítélnek országszerte az újságok. [...]

Férjem ez év január 4.-ig, mint hivatásos katona a rétsági honvédségnél teljesített szolgálatot, ahonnan saját kérésére szerelték le. [...]

Mint polgári ember dolgozott a mohács-utcai szállítási vállalatnál 1957. február 6.-ig, amikor is ismeretlen katonai személyek munkahelyéről elvitték, s azóta semmit nem tudok hollétéről, bár minden tőlem telhetőt elkövettem felkutatására.

Kádár elvtárs!

Én nagyon jól tudom, hogy Önnek, ennél az ügynél sokkal fontosabb problémái vannak az államvezetés nagy feladatában, azért mégis arra kérem, hallgassa meg egy, az élettársáért aggódó és gyermeke édesapját féltő asszony kérését: segítsen rajtunk! Hiszen Önt is ártatlanul hurcolták meg, ítélték el, börtönözték be évek hosszú sorára!

[...]

Bízom abban, hogy kérésemnek helyt ad, s nagyfokú elfoglaltságában időt szakít egy szerencsétlen asszony kérésének.

Budapest, 1957. február 10.

/Pálinkás Antalné

Bp. XVIII. ker. Léva u.-32. sz/

⁴ ÁBTL 3.1.9. V – 147842 /359. A levélből csak részleteket közlünk. Közreadja Kis-Kapin Róbert, a bevezetőt írta Pápai Tamás László.

⁵ TYEKVICSKA Árpád: A bíboros és a katona. Mindszenty József és Pálinkás-Pallavicini Antal a forradalomban. Századvég Kiadó és 1956-os Intézet. Budapest, 1994. 25. o.

⁶ TYEKVICSKA Árpád: A bíboros és a katona 97-98. old.

*A lajosmizsei átjárónál
(Várhelyi László felvétele)*

FÜGGELÉK

1956 KRONOLÓGIÁJA

	Országos – Budapest	XVIII. kerület Pestlőrinc	XVIII. kerület Pestimre
október 23. kedd	<ul style="list-style-type: none"> – Felvonulás, majd tüntetés Budapesten – Kivágják a zászlókból a címert, megszületik a lyukas zászló – Nagy Imre beszéde a Parlamentnél este 9-kor – A Rádió ostroma – a Sztálin-szobor ledöntése 	<ul style="list-style-type: none"> – Éjszaka a rendőröket összevonják az őrsökről a kerületi kapitányságra 	<ul style="list-style-type: none"> – Az imrei rendőröket is a Lőrincen lévő kerületi kapitányságra rendelik
október 24. szerda	<ul style="list-style-type: none"> – Éjfélről hajnalig szovjet csapatok bevonulása Budapestre – Nagy Imre miniszterelnöki kinevezése – Statárium és kijárási tilalom – Leáll a munka az üzemekben – A fővárosban felkelőcsoportok alakulnak 	<ul style="list-style-type: none"> – Hajnalban kisebb csoport fegyvert követel a rendőrkapitányság előtt – A felkelők elfoglalják a Nagyenyed utcai rendőrőrsöt – Leáll a villamasközlekedés, akadózik a vonatközlekedés – Barikád épül a lajosmizsei vonal Vöröshadsereg (ma Üllői) úti kereszteződésében – A Halomi úti Beloianniszt laktanyát megtámadja egy csoport – A nap folyamán kisebb-nagyobb csoportok több alkalommal fegyvereket követelnek a kerületi rendőrkapitányságnál – A pártbizottság védelmi tervet dolgoz ki, önkéntes pártmunkásokat fegyvereznek fel a rendőrkapitányságtól és a laktanyából kapott fegyverekkel 	<ul style="list-style-type: none"> – Éjjel a felkelők elfoglalják a rendőrőrsöt, reggel fegyvereket osztanak ki – A lajosmizsei vasútvonalon teljesen leáll a vonatközlekedés – Sokan vannak az utcákon

	Országos – Budapest	XVIII. kerület Pestlőrinc	XVIII. kerület Pestimre
október 25. csütörtök	<ul style="list-style-type: none"> – Szünetel a tanítás – A nappali kijárási tilalom feloldása – A budapesti pártbizottság munkába szólítja a fővárosiakat – Vértürdő a Parlament előtt – Tömeg az utcákon – Utcai harcok és sztrájk az egész országban 	<ul style="list-style-type: none"> – Kora reggel egyes szakaszokon helyreáll a vonatközlekedés, sokan indulnak dolgozni vagy vásárolni a fővárosba – Barikád épül az Üllői úton, az iparvasúti átvágásnál – A két barikádot (lajosmizsei és iparvasúti átvágó) a következő napokban a szovjet csapatok többször szétbontják, a felkelők újjáépítik – Vörös csillagok és zászlók eltávolítása (pl. téglagyár) – A Kossuth téri szovjet emlékművet megrongálják – Tüntetés a kerületi pártház előtt, ostrom, az épületet a forradalmárok elfoglalják – Este 10 körül a Stromfeld laktanyát kb. 100 fős, fegyvertelen tömeg támadja meg, amelyet a katonák megfutamítanak (sérült nincs) 	<ul style="list-style-type: none"> – Felvásárlási láz tör ki, akadózik az ellátás – Többen kővel dobálják meg a Vöröshadsereg útján (ma Nagykőrösi út) elhaladó tankokat, azok visszalőnek, néhányan könnyebben megsérülnek
október 26. péntek	<ul style="list-style-type: none"> – 10 és 15 óra között feloldják a kijárási tilalmat – Súlyos harcok, sortüzek – Országszerte munkástanácsok és forradalmi bizottságok alakulnak 	<ul style="list-style-type: none"> – Több halálos áldozat az Üllői úton – Az iparvasúti átvágásnál álló barikád védelmében Bognár János lelövi egy szovjet harckocsi parancsnokát, társával együtt helyben kivégzik – Vig László, a kerületi tanács elnöke elmenekül – A korábbi tanácselnök, Lakatos Gyula vezetésével megkezdődik egy új irányító szervezet, az Ideiglenes Nemzeti Bizottság létrehozása – Egyezmény a rendőrség és a felkelők között, a Nemzetőrség megalakulása – Teljesen leáll a vonatforgalom 	<ul style="list-style-type: none"> – A kerületi rendőrkapitány Rátkai Jánost bízza meg az imrei őrs vezetésével – Kasza Miklós és Csapó Sándor megalakítja az épületben az imrei nemzetőrcsapatot – A nemzetőrök és a rendőrök/a Beloianisz laktanya katonái közösen járőröznek

	Országos – Budapest	XVIII. kerület Pestlőrinc	XVIII. kerület Pestimre
október 27. szombat	<ul style="list-style-type: none"> – Sortüzek, harcok – Több városban megkezdődik a nemzetőrség szervezése 	<ul style="list-style-type: none"> – A rendőrségen 3 tagú bizottság alakul, felvesznek 50 főt a nemzetőrségbe, fegyverekkel és igazolványokkal látják el őket – Visszaállítják a rendőrőrsöket, kettős irányítással – A Vöröshadsereg úti (ma Üllői út) Stromfeld Aurél laktanyából ettől a naptól kezdve jelentős mennyiségű hadi felszerelés kerül a forradalmárokhoz – Balogh Györgyöt bevonják a bizottsági munkába 	<ul style="list-style-type: none"> – A pestimrei nemzetőrség vezetői felveszik a kapcsolatot a Beloiannis laktanya vezetőivel és egyezményt kötnek. A jegyzőkönyvet (együttműködés a lakosság védelmében, járőr küldése stb.) a Pestimrei Függetlenségi Népfront Bizottság nevében írják alá – Barikád építése a nagyállomásnál (a barikádra kerül a szovjet emlékmű oszlopa is)
október 28. vasárnap	<ul style="list-style-type: none"> – Tűzszünet kihirdetése – Forradalmi katonatanácsok alakulnak a laktanyákban 	<ul style="list-style-type: none"> – Küldöttségek (munkástanácsok, kisiparosok) járnak a tanácsházán – A lajosmizsei átjárónál lévő barikád szétbontása (talán 29-én) 	<ul style="list-style-type: none"> – A nemzetőrség vezetőjének kérésére összeül egy lehetséges imrei vezetőtestület az ellátás és a közbiztonság megszervezésére – A nemzetőrök nyomására a pestimrei őrs rendőrpáncsnokát visszahívják a lőrinci kapitányságra
október 29. hétfő	<ul style="list-style-type: none"> – Este megindul a szovjet csapatok kivonulása Budapestről 	<ul style="list-style-type: none"> – Elkészül a kerületi Ideiglenes Forradalmi Nemzeti Bizottság mindkét listája 	

	Országos – Budapest	XVIII. kerület Pestlőrinc	XVIII. kerület Pestimre
október 30. kedd	<ul style="list-style-type: none"> – Közlemény: a felkelők jelentkezhetnek az új karhatalomba – Nagy Imre elismeri a forradalmi bizottságokat a demokratikus önkormányzatiság alapjának – Több pártház ostroma és elfoglalása – Újjáalakulnak a pártok – A politikai foglyok kiszabadítása 	<ul style="list-style-type: none"> – Délelőtt 11 órakor nagygyűlés a Kossuth téren, az Ideiglenes Forradalmi Nemzeti Bizottság tagjainak megválasztása, az elnök dr. Balogh György – A bizottság első ülése a tanácsházán (még imrei tagok nélkül) 	<ul style="list-style-type: none"> – Reggel dr. Berczy Károly megalkotja a pestszentimriei 13 pontját – Az imriei is részt vesznek a kerületi nagygyűlésen – Délután 5 órakor nagygyűlést tartanak a Magyar Hősök emlékművénél, itt választják meg a 9 tagú imrei Ideiglenes Forradalmi Nemzeti Bizottságot
október 31. szerda	<ul style="list-style-type: none"> – Felfüggesztik a kijárási tilalmat – Egységes parancsnokság alá vonják <ul style="list-style-type: none"> - a honvédséget - a rendőrséget - a határőrséget - a nemzetőrséget 	<ul style="list-style-type: none"> – A szovjet csapatok kivonulása – A kerületi tanács forradalmi bizottságának megalakulása – Kezdenek újjászerveződni a pártok – A Bors utcai nemzetőregység megalakulása – Tutsch-féle nemzetőregység megalakulása a Baross utcában 	<ul style="list-style-type: none"> – Pestimre nemzetőrparancsnoka, Kasza Miklós átteszi székhelyét Lőrincre, az Üllői úti Stromfeld Aurél laktanyába
november 1. csütörtök	<ul style="list-style-type: none"> – Szovjet csapatok özönlenek Magyarország területére – A repülőterek körülrzása 	<ul style="list-style-type: none"> – A Ferihegyi repülőtér blokád alá vonják a szovjet csapatok – Dr. Berczy Károly a forradalmi bizottság nevében egyeztetést tart a munkástanácsok tagjaival a tanácsházán – A Pestszenlőrinci és Pestszentimrei Pedagógusok Ideiglenes Forradalmi Bizottságának megalakulása – A Kisgazdapárt lőrinci szervezete bejelenti helyigényét a rendőrkapitányságon 	<ul style="list-style-type: none"> – Koszorúzási ünnepség a Magyar Hősök Emlékművénél – A Kisgazdapárt imrei szervezetének alakuló ülése (mindkettőt Szóts Mihály szervezi)

	Országos – Budapest	XVIII. kerület Pestlőrinc	XVIII. kerület Pestimre
november 2. péntek	<ul style="list-style-type: none"> – Közlemény: hétfőn kezdődhet a tanítás – Elkezdik helyreállítani a villamosvonalakat 	<ul style="list-style-type: none"> – A Lőrinci harcok áldozatainak ünnepélyes temetése a Lőrinci temetőben a forradalmi bizottság szervezésében 	
november 3. szombat	<ul style="list-style-type: none"> – Vidéki nagyvárosok külső kerületeinek szovjet megszállása – Csapatmozgások országszerte 	<ul style="list-style-type: none"> – Megjelenik a Lőrinci Újság – Berczy Károly a bizottság képviselőjében beszédet mond a Lőrinci Fonóban, és részt vesz az SZTK dolgozóival folytatott egyeztetésen – A kerületi Ideiglenes Forradalmi Nemzeti Bizottság ülése, amelyen csatlakoznak a Lőrinci Hengermű követeléseire, dr. Berczy Károly lemond tagságáról – Megalakul a kisiparosok ipartestülete a tanácsházán – Szántó Farkas Béla parancsra a Stromfeld Aurél laktanyába megy. A laktanyában készülnek a szovjet támadásra, több löveget állítanak tüzelőállásba. Két löveget Szántóra bíznak a Vecsés és Lőrinc határán álló Steinmetz-szobor környékén – Kasza Miklós a Stromfeld laktanya egyik tisztjével a repülőtérre megy, ahol szembesülnek a szovjet túlerővel 	

	Országos – Budapest	XVIII. kerület Pestlőrinc	XVIII. kerület Pestimre
november 4. vasárnap	<ul style="list-style-type: none"> – Hajnalban szovjet támadás Budapest ellen – Harc a fővárosban és az ország több pontján – Szolnokon megalakul a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány Kádár János vezetésével – A Nagy Imre-kormány tagjai a jugoszláv követségre menekülnek 	<ul style="list-style-type: none"> – Szovjet támadás, rengeteg tank az utcákon – A rendőrkapitányságot elhagyják a rendőrök, a nemzetőrség vezetője Molnár Károly lesz – A katonákat visszarendelik a kivontatott lövegektől a laktanyákba – Az Üllői úti Stromfeld Aurél laktanyát elhagyják a magyar katonák – Fegyveres összecsapások több helyszínen – Szántó Farkas Béla irányítja a Béke téri fegyvereseket 	<ul style="list-style-type: none"> – A szovjetek a volt községházáról (rendőrőrs) elviszik a fegyvereket és a lőszereket
november 5. hétfő	<ul style="list-style-type: none"> – A szovjetek a Magyar Néphadsereg valamennyi alakulatát lefegyverzik – Budapesten több ponton folytatódik az ellenállás, többek között a Corvin köz is tartja magát 	<ul style="list-style-type: none"> – Tűzharc több helyszínen az Üllői út mentén (Béke tér, régi lőrinci temető) – Folyik a két laktanya kifosztása 	
november 6. kedd	<ul style="list-style-type: none"> – Kijárási tilalom elrendelése 	<ul style="list-style-type: none"> – Szántó Farkas Béla áthelyezi a tüzelőállást a régi temetőtől az iparvasúti átjáróhoz, és gyalogsági védelmére golyószórót állít a Dalmady Győző és Bokányi Dezső utcai sarokra (talán nov. 7.) – Tűzharc a Piros iskolánál (egyes források szerint nov. 8.) 	
november 7. szerda	<ul style="list-style-type: none"> – A Kádár-kormány leteszi az esküt a Parlamentben – Visszaállítják a forradalom előtti államigazgatást – A forradalmi bizottságokat megfosztják intézkedési joguktól 	<ul style="list-style-type: none"> – Tűzharc a régi lőrinci temetőnél (Üllői út), az ágyúk átvontatása az iparvasúti átjáróhoz 	

	Országos – Budapest	XVIII. kerület Pestlőrinc	XVIII. kerület Pestimre
november 8. csütörtök	– Több helyszínen megszűnik az ellenállás	<ul style="list-style-type: none"> – Az iparvasúti átjárónál megállítanak és kilőnek egy szovjet tehergépkocsit, két szovjet katonát elfognak és a Bokányi Dezső utcai Általános Iskolába szállítják őket – A Béke tér közelében működő Fröhling-pékségnél sorban állók mellett lövedék csapódik be, legalább 16-an a helyszínen meghalnak, egy sérült a kórházbaállítás után veszti életét – Baross utcai székhelyén a Tutsch-csoportot lefegyverzi egy szovjet alakulat – Harcok a téglagyárnál, a Kossuth tér környékén – Szántó Farkas Béla kilátástalannak ítélve a küzdelmet, hazaküldi embereit 	
november 9. péntek	– A szovjetek általános támadást indítanak Csepel elfoglalására	<ul style="list-style-type: none"> – dr. Balogh György átadja a vezetést a visszatérő tanácsitkárnak – A szovjet csapatok elfoglalják a Beloianisz laktanyát 	
november 10. szombat	– Megkezdzi működését az első karhatalmi tiszti ezred (pufajkások)		
november 11. vasárnap	<ul style="list-style-type: none"> – Kádár levertnek nyilvánítja a felkelést – Csepel elfoglalása, Budapesten befejeződik a szervezett fegyveres ellenállás 		
november 14. szerda		– Vig László felkéri Balogh Györgyöt és Szóts Mihályt, hogy vegyenek részt a vöröskeresztes akcióbizottság munkájában	

	Országos – Budapest	XVIII. kerület Pestlőrinc	XVIII. kerület Pestimre
december 11. kedd	– Kétnapos országos sztrájk		
december 12. szerda		– A Béke téren a villamasközlekedés megbénítására összegyűlt tömeg feloszlata	– A nagyállomáson a szerelvényt hárman nem engedik tovább, lekapcsolják a mozdonyt
	– Megkezdődik a forradalmárok bebörtönzése és kivégzése		

(Összeállította Heilauf Zsuzsanna)

A FEGYVERES HARCOK XVIII. KERÜLETI HELYSZÍNEI

A PESTIMREI KISÁLLOMÁS MELLETTI BARIKÁD

Október 27-28-án az állomástól Pest irányában 100 méterre a pestimreiek felborítottak és a síneken keresztbe fordítottak egy vagonot. Ezt a szovjet tankok szétlőtték, így tették szabaddá a vasúti pályát.

A SZÁLFA UTCA ÉS A CSÉRY-TELEP ÁLTAL HATÁROLT TÉRSÉG

A forradalmárok legalább egy 85 mm-es löveget tüzelőállásba helyeztek itt, és a Nagykőrösi úton Gyál irányából érkező szovjet harckocsikat lőtték.

PESTIMRE VASÚTÁLLOMÁS MELLETTI BARIKÁD²

Október 27-én a Nagykőrösi utat a nagyállomástól 100-150 méterre pestimreiek egy csoportja két méter magas barikáddal zárta le, hogy megállásra kényszerítsék a Gyál felől érkező szovjet harckocsikat. A Marx Károly (ma Nemes) utca – Nagykőrösi út kereszteződésében álló szovjet hősi emlékmű ledöntött obeliszkjét a barikád tetejére helyezték. A barikád Pest felőli oldalán tüzelőállásba állítottak két, a Stromfeld Aurél laktanyából hozott 85 mm-es légvédelmi löveget. Ezekből lövést nem adott le a kezelőszemélyzet, mert amikor a szovjet harckocsik szétlőtték a barikádot, mindenki elfutott. A barikád építéséhez az állomás melletti Tüker tüzelőanyag-telepéről szereztek a faanyagot, és felhasználták az állomás vágányainak felújításához előkészített sínszálakat is.

BALASSI MOZI (VÖRÖSHADSEREG ÚTJA, MA A NAGYKÖRÖSI ÚT ÉS A DÓZSA GYÖRGY ÚT SARKÁN)

A barikád lerombolása után a szovjet harckocsik végigjárták a Marx Károly (ma Nemes) utcát. Amikor visszatérőben ráfordultak a Nagykőrösi útra, a sarkon

álló mozi emeleti ablakából puskával rájuk lőttek. Ezt géppisztolysorozattal viszonzták.

(A mozit a 1990-es években bezárták és üzleteket nyitottak az épületben. Ma az utcafronton egy bankfiók működik.)

49-ES, PESTIMREI RENDŐRŐRS

Épülete a Címer utca – Nemes utca sarkán állt. Itt, a volt községháza épületében alakult meg a pestimrei nemzetőrség. Az őrs írógépén írták a forradalmi bizottság 13 pontját. Innen vitte el 1956. november 4-én a szovjet hadsereg a forradalmárok fegyver- és lőszerkészletét, majd ezután a folyamatosan beszo- gáltatott kézfegyvereket.

(A saroképületet 2005 őszén lebontották. A telek nagy része ma az Orbán Kálmán Szakrendelő épülete előtti parkosított terület.)

AZ 55. HONI LÉGVÉDELMI TŰZÉRHADOSZTÁLY 135. HONI LÉGVÉDELMI TŰZÉREZREDÉNEK PESTIMREI TÜZELŐÁLLÁSA

Az „Almáskert” Kapocs és Kisfaludy utca mögötti, Gyál felé eső részén lévő tüzelőállásba nyolc 85 mm-es légvédelmi löveget telepítettek. November 4-én több lövést leadtak innen az Üllői út irányába, a bevonuló szovjet hadsereg egységeire.

BELOIANNISZ LAKTANYA (HALOMI ÚT 61–63., A HALOMI ÉS A KIRÁLYHÁGÓ UTCA SARKÁN)

A magyar laktanyát a forradalmárok október 24-én, a délelőtti órákban támadták meg. Fegyverek és szállítóeszközök kiadását követelték. Minthogy ez nem történt meg, a kaput betörték, illetve átmásztak a kerítésen, majd kézfegyvereket és egy teherautót vittek magukkal. Utóbbi még aznap visszavitte a sofőr. Október 26-án a tiszti járőr a laktanya közelében több foglyot ejtett, akiket 29-én, az amnesztia meghirdetése után elengedtek. Ugyancsak 26-án a pestimrei nemzetőrség vezetői és a laktanya parancsnoksága egyezményt kötött a közös járőrozésről. November 4-én a magyar katonák többsége elhagyta a laktanyát, ahová november 5-én fegyveres civilek vonul-

¹ További adatok, információk a Tanulmányok és a Visszaemlékezések fejezetben.

² Lásd még PÁNDY: 100 éves falu – Pestszentimre. Bp., 1998. 57–61. o.; valamint PÁNDY Tamás – dr. TÉGLÁS Tivadar – dr. TÉGLÁS Tivadarné: Helytörténeti Olvasókönyv. Bp., 1998. 279–283. o.

tak be és feltörték a raktárakat. Ekkor már csak 1-2 tiszt tartózkodott itt. A Szent Imre-kertvárosból több család ládaszám készített Molotov-koktélokot a forradalmároknak a laktanyában talált palackokból, benzínből. Kanócnak való rongyot otthonról hoztak.³

Az objektumot november 9-én szovjet csapatok lőtték, a parancsnoki épület is több találatot kapott. Az esti órákban foglalták el.

(A laktanyát a szovjet csapatok használták több mint harminc éven keresztül. A Halomi úti oldalon három négyemeletes tiszti lakóházat építettek az 1980-as években. Ezek lakásait a szovjet csapatok kivonulása után kerületi igénylők szerezték meg.

Az elmúlt húsz évben több egykori katonai épületet lebontottak a Királyhágó utcai oldalon. Ezen a részen emelték a Királyhágó lakóparkot. A Kappel Emília utcában még áll négy régi laktanyaépület, ezek közül hármat már lakó- illetve irodaépületté alakítottak. Az egykori laktanya területén időközben több utcát nyitottak.)

VECSÉS ÉS A XVIII. KERÜLET KÖZÖTTI MEZŐGAZDASÁGI TERÜLET

Több visszaemlékező szerint az ideiglenes kivonulás idején, október végétől nagyszámú szovjet egység állomásozott itt. A civil lakosságot átengedték, fegyveres konfliktusba senkivel sem kerültek.

A STEINMETZ-EMLÉKMŰ KÖRNYÉKE

Az emlékmű a rendszerváltásig a főváros és Vecsés határán állt, az Üllői út és a vasút kereszteződésénél, a 4-es főúton. A forradalom idején szoboralakjait ledöntötték. November 3-án az Üllői úti Stromfeld laktanyából ide rendelték ki a Szántó Farkas Béla vezette egységet két ágyúval, löszerezrel, a laktanya védelmére. Másnap, amikor a katonák elhagyták a laktanyát, Szántó visszavitette a löszert és maga is haza indult.⁴

STROMFELD AURÉL LAKTANYA

(VÖRÖSHADSereg ÚTJA 501., MA ÜLLŐI ÚT 807.)⁵

Itt működött az 55. honi légvédelmi tüzérhadosztály 73. és 135. ezredének parancsnoksága. Október 25-

én, 20 óra körül a laktanyát 100 fős, fegyvertelen tömeg támadta meg. A kerítést megbontva hatoltak be az udvarra, a parancsnoki épület felé vették az irányt és fegyvert követeltek. Két szakasz közrevette és kivonulásra kényszerítette őket, ám 22 és 23 óra között már fegyverekkel felszerelve tértek vissza. Be akartak hatolni a laktanyába, de az ügyeletes tiszttel folytatott megbeszélés közben Vecsés irányából egy szovjet páncélos érkezett, mire szétszaladtak. Később egy másik csoporttal egyesülve a korábban szétvágott kerítés nyílásán át behatoltak a laktanya területére. Az őrseg és a két szakasz a levegőbe lőtt, majd a tisztek kézigránátot dobtak a tömeg felé, válaszul a behatolók közül néhányan tüzet nyitottak. A lövöldözés közben a civilek végül kimenekültek a laktanyából. Sebesült nem volt.

Október 27-28-ától ebből a laktanyából jelentősebb mennyiségű katonai felszerelés került a kerületi forradalmárok kezére. Kasza Miklós, Pestimre első nemzetőrparancsnoka innen vitt el két közepes (85 mm-es) légvédelmi ágyút, teljes felszereléssel, kezelőszemélyzettel együtt a nagyállomásnál létesített barikádhhoz. Október végén pedig a laktanyába tette át székhelyét. A kihallgatási jegyzőkönyvek tanúsága szerint innen származott az a kétdömpernyi fegyver, amit Pestimrén osztottak szét. A laktanyából szerelték fel a pestlőrinci nemzetőrséget is.

November 4-én, délelőtti határidővel a szovjetek a laktanyák elhagyására szólították fel a magyar csapatokat. 8-9 óra körül a katonák többsége elindult haza. Ezután, amíg a szovjetek véglegesen be nem rendezkedtek, minden mozgíthatót elhordott a lakosság.

(A szovjet csapatok kivonulása után az épületek többségét lebontották. Ma a terület egy része Vecséshez tartozik, 2016-ban a kerületi rész beépítetlen.)

BÉKE TÉR⁶

November 4-én kora reggel vegyes, helyi lakosokból, hazafelé induló katonákból és nemzetőrökből álló csoport gyűlt össze a téren. Négy löveget hoztak ki a laktanyából. Egy 85 mm-es ágyút a közért elé állítottak, egy másikat pedig az Üllői út és a Nagybánya utca sarkára (ahol az 50-es villamos vonalának végén az ütközőbak található) Farkas Lóránt⁷ szerint Pest felé néző csőállással. További két gépágyú egyike

³ Boronkay Géza visszemlékezése (TLM adattára)

⁴ A szobor történetéről további információkat ad:

HEILAUF: A XVIII. kerület 1956-ban

⁵ Részletes összefoglalót ad PLIVELIC Iván: Az én forradalmam. <http://www.nemenyi.net/konyvtar> (2007).

⁶ Az Üllői úti helyszínekről ad részletes összefoglalót FEITL: 1956 Mikrotörténetek 190–214. o.

⁷ Lásd a Visszaemlékezések fejezetet

csak rövid ideig maradt a téren. (A Nagybánya utcában, a Kassa utcai iskola táján, az úttest közepén is állt egy ideig egy légvédelmi gépágyú.)⁸

A lövegek egy részét katonák kezelték, de a téren voltak fegyveres és fegyvertelen civilek is. A laktanyát elhagyó Szántó Farkas Béla tüzér főhadnagy november 4-én délután egy nagyobb fegyveres csoport vezetője lett. A jelenlegi ismereteink alapján ő magyarázta el az ágyúk kezelését is a civileknek. November 4-én kézifegyverekkel és a gépágyúval lőttek (utóbbival repülőgépekre). 5-én reggel használták a nagyobb fegyvereket, kisebb tűzharc alakult ki, majd harckocsiból időzített gránáttal belőtték őket, a két ágyú megsemmisült. Ekkor Szántó néhány emberrel a régi lőrinci temetőig vonult vissza.

Csürke Károly szerint a Guszlován István vezette forradalmárcsoport a Szabadság (később Liget) mozi épületét⁹ szállásként használva még egészen november 9-10-ig harcolt. Ekkor a csoport a harc kilátástalansága miatt és a lakosság kérésére feloszlott. A mozi szálláshelyként való használatát más források is megemlítik, bár korábbra teszik.¹⁰

⁸ FARKAS Lóránt visszaemlékezése (TLM adattára)

⁹ Ma a részben átalakított épületben szerelvényáruházz működik.

¹⁰ Korabeli forrás nem erősíti meg, de egy visszaemlékező, Müller Ferenc hadnagy azt állítja, hogy november 8-án reggel – nem sokkal azután, hogy ő a Halomi úti laktanyába érkezett – egy őrzető kereste meg. Arra kérte, menjen ki a Béke térre, mert ott két 85 mm-es löveg

A „FRÖHLING-PÉKSÉG” A BÉKE TÉREN TÚL

Az épület a Vöröshadsereg útja 472. szám alatt állt, az Üllői út – Rába utca – Vecsési út háromszögében, a benzinkút közelében (Üllői út 738.). 1956. november 8-án itt történt a forradalom legvéresebb kerületi tragédiája. Ezen a napon kinyitott az Üllői úton a Béke tértől néhány száz méterre található pékség. A még 1948-ban államosított, de a régi tulajdonosáról¹¹ „Fröhling-pékségnek” nevezett sütődében már hajnal óta dolgoztak. Biztonsági okokból nem az Üllői út felőli bejáratot nyitották ki, hanem a Vecsési utcai oldalon található. Tóth Ferenc¹² önkéntes kisebb csoportokban engedte be a vásárlókat. A várakozó 200-300 ember hosszú, a Rába utcán az Üllői útra kanyarodó sorban állt. Tizenegy óra körül lövedékek

parancsnok nélkül van. Müller hadnagy az őrzetővel együtt a Béke térre ment, ahol a tér két átellenes pontján a lövegeket letalpalva találta. A lövegek kezelőszemélyzete a helyszínen volt. Mivel műszeres célzásra nem volt lehetőség, az irányzást „csövön keresztül” végezték. A lövések több alkalommal célt tévesztettek. Nemsokára értesítést kaptak, hogy bemérték őket, és azonnal el kell hagyniuk a helyszínt. Később civilek próbáltak meg az Üllői úton érkező harckocsikra lövéseket leadni – sikertelenül. Müller Ferenc szerint az egyik lövedék a Fröhling-pékséget találta el. Ennek ellentmond, hogy az anyakönyvi bejegyzések szerint az áldozatok halálát „szovjet harckocsi ágyúlövése” okozta.

¹¹ A Fővárosi Sütőipari Vállalat 1804. számú üzemegysége, előző tulajdonosa Fröhling József volt

¹² Lásd a Visszaemlékezések fejezetet

A Bokányi Dezső utcai (ma Bókay Árpád) Általános Iskola

süvítették el a sorban állók feje felett. Az egyik lövedék a tömegtől mintegy hatvan méterre, a benzinkúthoz csapódott be, a másik a sorban állók mellett a villanypóznát találta el, és ott robbant fel. A repeszgránát borzasztó pusztítást végzett. A halálos áldozatok száma a helyszínen minimum 16 volt¹³. Sokan súlyosan megsérültek, köztük Horváth Lajos is, aki néhány nappal később, a kórházban hunyt el. (Az épületet lebontották.)

41-ES RENDŐRŐRS

A 41-es számú rendőrőrs épülete a Nagyenyed utca 4–6. szám alatt, a Szent Imre-kertváros szélén állt. Október 23-tól az őrs rendőreit a kapitányságon vonták össze, ezért az épület őrizetlenül maradt. Tomory Lajos¹⁴ szerint már október 24-én fegyveres fiatalok

foglalták el. Az egyezmény megkötése után a rendőrség és a nemzetőrség közösen használta. Úgy tudjuk, helyettes parancsnoka Krizsán Rezső volt, ebbe a csoportba tartozott Csürke Károly is. Innen ellenőrizték a Szarvascsárda tértől a város határa felé eső területet. A járőröző nemzetőrökhöz katonák is csatlakoztak a laktanyából. November 4. után civil fegyveresek harcoltak a környéken (így a Nagyenyed utca és az Üllői út kereszteződésénél, az Uzsok tér közelében, a Vízakna utcánál) a szovjet csapatok ellen. (A telkeken ma lakóépületek állnak.)

DALMADY GYŐZŐ – BOKÁNYI DEZSŐ (MA WLASSICS GYULA) UTCA SAROK

November 6-án – az iparvasúti átjáróhoz vonatott ágyúk védelmére – golyószóróval tüzelőállást foglaltak el itt a Nagyenyed utcai őrs emberei. Erre Szántó Farkas Béla adott parancsot.

A LŐRINCI ÖREG TEMETŐ

1. A Béke tér felé eső sarok

November 5-én itt állt egy löveg, katonai kezelőszeméllyel.

2. A városközpont felé eső sarok

A november 5-én a város felé visszavonuló Szántó-féle csoport itt két, civilek felügyelte 85 mm-es ágyút talált. Mivel a fegyverekhez értő katonákkal érkezett, a civilek átengedték nekik azok kezelését. November 6-án idevontatták a Béke téren és/vagy a Nagybánya utcában használt gépágyút is.

Miután belőtték őket, november 6-án vagy 7-én átvittek két löveget az iparvasúti átjáróhoz. Terényi Ferenc szerint a nagy légvédelmi ágyút teherautóval húzták át a Pöstyén térre.

A temetőben kézfegyverekkel rendelkező civil forradalmárcsoport az ágyúk elvontatása után is részt vett a fegyveres ellenállásban.

(A temető nagy részét az 1980-as években felszámolták, csak az izraelita temetőrész maradt meg. Ma a Lőrinc Center bevásárlóközpont, benzinkút és parkoló van a helyén.)

IPARVASÚTI ÁTJÁRÓ AZ ÜLLŐI ÚTON, BARIKÁD

Csürke Károly szerint október 25-én a vasutasok kövel, szeméttel megrakott vagonokból álló szerelvényt toltak az átjáróba barikádnak, amit aztán a szovjet katonák szétakasztottak. Csürke Károly is segített a barikád helyreállításában, majd a torlaszt védő cso-

¹³ November 8-án 20 ember vesztette életét a kerületben. Közülük 16 biztosan a Fröhling-pékség előtt sorban álló fegyvertelen civil volt. Az anyakönyvben nem mindig szerepel a haláleset pontos helyszíne. Akiknél ez hiányzik, azokról a jelenleg ismert adatok birtokában nem mindig lehet megállapítani, hogy a pékségnél vagy máshol haltak-e meg. Horváth Lajos nevét nem a kerületi anyakönyvbe jegyezték be, és a dátum is eltérő, de róla van olyan forrásunk, amiből kiderül, hogy a pékségnél szerzett sérüléseibe halt bele.

¹⁴ A helytörténeti gyűjtemény alapítójának 1956-os naplóbejegyzése (TLM adattára)

port egy része a laktanyához ment fegyvert szerezni. Egy szemtanú szerint – a szétakasztást megakadályozandó – a vagonokat később a sínekre hegesztették. Október 26-án a barikád védelmében Bognár János egy szovjet harckocsi parancsnokát puskával lelőtte. Ezért őt és társát a szovjetek elfogták és egy közeli épületben kivégezték. Október 31-ére a barikádot felszámolták. November 6-án vagy 7-én az öreg temető sarkáról a forradalmárok két ágyút az Iparvasúthoz vontattak, a csoport vezetője Szántó Farkas Béla volt. November 8-án reggel az egyik közepes légvédelmi ágyúval kilőtték egy szovjet tehergépkocsit. Elfogták a menekülő szovjet katonákat (az üldözés közben egy véletlen civil is meghalt) és a Bokányi Dezső utcai (ma Bókay Árpád) Általános Iskolába kísérték őket. Szántó átadta a parancsnokságot Forró Andrásnak. Majd a csoport ismét tüzet nyitott az Üllői úton a város felé haladó szovjet harckocsikra, ám egyiket sem tudták kilőni. A szovjet harckocsik viszonozták a tüzet, Forró főhadnagy és mások súlyosan megsérültek. A csoport feloszlott.

KORPONA UTCA – ÉRSEKÚJVÁR UTCA SAROK (PÖSTYÉN TÉR)

A Lőrinci öreg temető sarkáról átszállított légvédelmi ágyút november 6. után a szemeretelepi állomás felől érkező két szovjet harckocsi kilőtte. Szemtanúk szerint kezelőszemélyzete a kilövéskor már nem volt.

BOKÁNYI DEZSŐ UTCAI (MA BÓKAY ÁRPÁD) ÁLTALÁNOS ISKOLA (WLAŠSICS GYULA UTCA 69.)

Nemzetőr csoport központja volt, itt tartották fogva a két szovjet katonát. November 8-án Szántó Farkas Béla – a felkelők kérésére – ide jött egyeztetni, koordinálni az összegyűlt fegyveresekhez, ekkor akadályozta meg a két fogoly kivégzését. A csoport egy részét a Garay utcához, a másik részét a téglagyárhoz irányította.

GARAY UTCA – ÜLLŐI ÚT SAROK, AZ ENGELS UTCAI (MA GULNER GYULA) ÁLTALÁNOS ISKOLÁVAL SZEMBEN

A Szántó vezette csoport tagjai tüzelőállást alakítottak ki, de november 8. körül – a harc kilátástalansága miatt – Szántó Farkas Béla hazaküldte az embereket.

PÉTERHALMI-ERDŐ

Novemberben a nemzetőrök (valószínűleg Bányai László és Bene András csoportja) az obszervatórium közelében, a műút melletti Halmi dűlőben, egy erdei bunkerben rejtettek el fegyvereket. Kicsit távolabb, a „Darugyár”¹⁵ melletti bunkerben a Tutsch-csoport fegyvereit helyezték el átmenetileg.¹⁶

MAJOR (MA A MARGÓ TIVADAR UTCA – KELE UTCA – CZIFFRA GYÖRGY UTCA KÖZÖTTI TERÜLETEN)

A műemlék kápolna környékén, az egykori majorságban egyes források szerint szovjet csapatok gyűltek össze a novemberi támadás előtt. A bolgárföldeken, a mai Szent Lőrinc-lakótelep területén egyetlen ház állt, lakói a Bókay-kert melletti pincébe menekültek a csapatátvonulások miatt.

ÁLLAMI TELEP

Visszaemlékezők szerint az Állami telepen is működött egy 4-5 fős nemzetőregység, valószínűleg őket beszélte le Somogyi László plébános arról, hogy a templomtoronyból lőjenek a megszálló csapatokra. A telepre nem hajtottak be harckocsik, csak gyalogos szovjet katonák járőröztek. Ma ezen a területen a Havana-lakótelep áll.

BALASSA BÁLINT UTCA – ÜLLŐI ÚT SAROK

A Vasvári Pál utca és az Üllői út sarkán működött a másik Fröhling-pékség¹⁷, ezzel szemben állítottak be a Balassa utcába egy löveget, többek véleménye szerint még október 26. körül. Gergely Péter és baráti köre, egyetemisták működtették. A szovjet csapatok kilőtték, de a kezelők már korábban átugrottak a téglagyár kerítésén.

LŐRINCI TÉGLAGYÁR (ÜLLŐI ÚT – THÖKÖLY ÚT – NEFELEJCS UTCA – HALADÁS UTCA NÉGYSZÖGE)

Faragó János vallomásából a következőket tudjuk: alakulatát a forradalom alatt Budapestre vezényelték. November 4-én kivonultak a laktanyából. Faragó a téglagyárhoz került az egyik löveggel. Egy másik perből úgy tudjuk, hogy november 8-án Bányai László felfegyverzett „corvinistákkal” itt támadásban

¹⁵ Épületgépgyártó és Javító Vállalat

¹⁶ Lásd KIS-KAPIN Róbert: XVIII. kerületi fegyverrejtegető fiatalok esete a forradalom után

¹⁷ A Fővárosi Sütőipari Vállalat 1802. számú üzemegysége, előző tulajdonosa Fröhling István volt

vett részt a kerületben tartózkodó és átvonuló szovjet csapatok ellen. Ez alkalommal húsz forradalmár nehéz géppuskákkal és egyéb fegyverekkel tüzelőállásban volt a téglagyár területén. Valószínűleg ez az a csoport, amely a Bokányi utcai Általános Iskolából indult el. A harc folytatásától a forradalmárok csak a környékbeli lakosság kérésére tekintettek el.

(A téglagyárat felszámolták, ma a terület nagy részén középületek – sportcsarnok, szakrendelő, könyvtár, piac, középiskolák – és emeletes társasházak állnak.)

A KERÜLETI MDP-SZÉKHÁZ

(VÖRÖSHADSEREG ÚTJA 131., MA ÜLLŐI ÚT 453.)

Október 25-én ostromolták meg és foglalták el. Ezután többen beköltöztek az épületbe. A forradalom alatti időszakot bemutatja Feitl István: A Pártház megtámadása című tanulmánya.

(Ma az épületben a területi KLIKK és NAV-kirendeltség működik.)

RENDŐRKAPITÁNYSÁG, 40. SZÁMÚ ŐRS

(SÁGVÁRI ENDRE, MA GYÖNGYVIRÁG UTCA 10.)

Október 24-én este 40-50 fős csoportosulás követelte a XVIII. kerületi rendőrkapitányság előtt a fegyverek kiadását. Mivel fegyvert nem kaptak, mintegy fél óra elteltével elvonultak a helyszínről. Október 26-tól itt működött a rendőrség és nemzetőrség közös parancsnoksága Papp Sándor alezredes vezetésével. November 4. után a rendőrök elhagyták az épületet, a parancsnokságot Molnár Károly vette át.

(Ma ez a zeneiskola egyik épülete.)

RÉGI PIAC TÉR

Kozma Sándor századost november 4-én délután megkereste egy utcamegbízott és arra kérte, győzze meg a forradalmárokat, hogy vigyék el a két löveget, amiket a teret szegélyező lakóházak mellé vontattak, nehogy baj legyen. Kozmának sikerült rávennie a kezelőket arra, hogy a Széchenyi utcába telepítsék át a fegyvereket. A katonák felajánlották, legyen a parancsnokuk, ő ezt nem vállalta.

(Ma üres telek van az egykori piac helyén.)

BAROSS UTCA 10.

Október 31-én Tutsch József kb. 45 fővel független nemzetőralegységet szervezett a házban (az MDP korábbi párthelyiségében). A létszám hamarosan elérte

a 130 főt. Fegyvereket a kapitányságról és a Beloianisz laktanyából kaptak.

(A rendszerváltás után az épület lett a kerületi SZDSZ székháza, ma üresen áll.)

PIROS ISKOLA (ÜLLŐI ÚT 380–382.)¹⁸

Novemberben egy csapat forradalmár és katona megpróbálta felvenni a harcot Tutsch József vezetésével a városba tartó szovjet csapatokkal.

Tutsch József november 6-án, más források szerint 8-án riadóztatta és kivezényelte csoportját az iskolához, ahol egy löveget is felállítottak. A tűzharcban az iskola találatot kapott, és a környező épületek közül is több lakhatatlanná vált. Egy szovjet katonát lelőttek, és több (egyes források szerint négy) magyar áldozata is volt a küzdelemnek. A tűzharc után a Tutsch-csoport tagjai visszatértek a Baross utca 10-es számú házba. A 20-25 főre fogyatkozott csoportot a szovjet hadsereg lefegyverezte, Tutsch Józsefet letartóztatták, de másnap elengedték.

LAJOSMIZSEI SOROMPÓ, BARIKÁD¹⁹

A barikádot először 24-én hajnalban építették fel. A sorompót leeresztették, hasábfákat, szenet raktak a korlátjához és vagonokat borítottak fel. Elsősorban a környező gyárak munkásai (Vörös Csillag Traktorgyár, Kistext), vasúti alkalmazottak vettek részt az akcióban. A faanyagot a vasút melletti Tüker tüzelőanyag-telepéről hozták ki ugyanúgy, mint Pestimréen. A torlasz hatásosnak bizonyult, több szovjet harckocsi is a lőrci oldalon rekedt. Másnap – az úttorlaszt szétlőve – átjutottak a barikádon. A barikád védői 25-én este már felfegyverkezve őrizték a torlaszt. Folyamatosan 10-15 fős fegyveres őrség volt itt, parancsnokuknak Molnár Károlyt választották. 26-án újjáépítették a barikádot, s bár a tankok ágyútűzzel ismét utat nyitottak maguknak, a déli órákban harmadszor is helyreállították. Újabb nagyobb tűzharc 27-én alakult ki. 28-29-én magyar katonai parancsra a barikádot szétbontották. Az őrség a pályaoárházban és a csipkegyárban állomásozott. A barikádépítésben és védelmében Tutsch József is részt vett. Kabelács Vilmos úgy emlékszik, hogy az egyik újjáépítés során

¹⁸ Az itt működő iskolának sohasem volt ez a hivatalos elnevezése, de a kerületben mindenki így nevezi az épületet.

¹⁹ Lásd FEITL István: Barikádtörténet ötvenhatból. In: Kiszesti Krónika 2007/1. 32–40. o.

személyesen ment be a kispesti állomásra, és az állomásfőnököt rávette, hogy tolasson ki egy vagon, amit a Kistextből kihozott teherautóval felborítottak.

LŐRINCI SZALAG- ÉS CSIPKEGYÁR (VÖRÖSHADSEREG ÚTJA 8–10.)

A barikádot védő őrség itt, a kapualjban húzódott meg októberben. Kabelács Vilmos szerint Molotov-koktéllal és kézfegyverekkel támadták a szovjet egységeket. November 6-án a kispesti Koroly T. György hadnagy fegyvert adott a harcra jelentkezőknek, és november 8-ig az egyik csoportja itt működött.

(A gyár megszűnt. Ma raktárak és üzletek vannak az épülettömbben.)

A BUDAPEST–CEGLÉD–SZOLNOK VASÚTVONAL LŐRINCI SZAKASZA

Október végén, november elején egy ideig csak a szovjet hadsereg ún. „indiánmenete” járt a síneken, Vecsés és a Ferencvárosi pályaudvar között. A szerelvény lapos kocsikból állt, elején egy géppuskával, melyből időnként eleresztettek egy-egy sorozatot.

Állandóan ingáztak, a vasút melletti területet ellenőrizték.²⁰

KŐHÍD (A GYÖMRŐI ÚT – RÁDAY GEDEON UTCA KERESZTJEZŐDÉSÉNÉL)

Néhányan egy tankról leszerelt géppuskával tűzharcba keveredtek a távíróoszlopokat javító szovjet katonákkal. A lövöldözés másnapján az állást, amely a Kőhíd északkeleti dombján volt, elfoglalták a szovjet csapatok. Kardos Kázmér vasutas október 26-án szovjet géppuskásokat látott ugyanitt.

A vasúti híd melletti szakaszon megtámadtak egy tankot, ami a gyorsforgalmi út feletti hídról lelógott, majd leesett az aluljáróba, eltorlaszolva a gyorsforgalmi utat. Kabelács Vilmos szerint Molotov-koktélok dobáltak rá, amitől kigyulladt.

MALÉV – FERIHEGYI KÖZFORGALMI REPÜLŐTÉR²¹

A nemzetőrök közül többen említik, hogy jártak a repülőtéren. Bányai László szerint október végén

²⁰ Lásd Kardos Kázmér visszaemlékezését

²¹ Ma a Budapest Liszt Ferenc Nemzetközi Repülőtér jóval nagyobb kiterjedésű. 1956-ban a mai I. terminál volt a repülőtér főépülete.

Segélyszállítmányok érkezése a Ferihegyi repülőtérre

egy kerületi rendőr–katona–nemzetőr küldöttséggel eljutottak a repülőtérre, a szovjet katonaság ezután elhagyta az objektumot. Sajtóhírek szerint november 1-jén újra körülvették, illetve lezárták a kifutópályákat. A magyar reptéri őrség még november 4-ig a helyén maradt. Más források arról számolnak be, hogy – november 3-án vagy 4-én – a már megszállt repülőtérre vitték a nemzetőrök képviselőjét, Kasza Miklóst, valamint a Stromfeld laktanya egy tisztjét, hogy megmutassák nekik elrettentésképpen az ott felsorakozott 300 szovjet tankot.

KATONAI RÉSZLEG AZ ERDÉSZ UTCÁBAN (MA CSÉVÉZŐ UTCA)

Az Erdész utca erdő felé eső északi végén, a régi Ulicska-tanyával szemben volt egy katonai részleg, mely Tary Imre szerint a repülőtér biztonságát szolgálhatta. Október végén – a parancsnokkal egyeztetve – Tary Imre ide adatta le a kamaszokkal tűzfegyvereiket. November elején a katonák elhagyták és aláaknázták az épületeket. A környékeliek mégis kihoztak egy rádióadót, melyen megpróbálták jelentést továbbítani az ellenséges csapatmozgásokról. El-

hordták a fegyvereket is. Ezek közül néhány gyerekek kezébe került.²² (Ma az épület lakóház.)

HATÁRERDŐ A PESTLŐRINCI BÉLATELEP ÉS A REPÜLŐTÉR KÖZÖTT

Október 31-én a szovjet tankok többsége az Üllői úton is kifelé tartott a városból. Több visszaemlékező szerint a szovjet csapatok csak a Steinmetz-szobor környékéig mentek. Ladányi Sándor és Kerecsényi Sándor vasutasok úgy emlékeznek, hogy innen a harckocsik egy része visszafordult a Gyömrői útra, ahol találkoztak a városból kifelé tartó csapatokkal. A Gyömrői útról lefordulva, a Bélatelep sarkánál, a Csévező utcán át a Városi-erdő felé haladtak. Ott felsorakoztak, és kényelmes készenlétben vártak a támadásra. Amikor az utcai kút közeléből támadás érte őket, viszonzásul szétlőtték egy közelben álló családi házat.

BORS UTCA (ERZSÉBETTELEP)

Egyes források szerint október 31-én a Bors utcában 35-40 fővel nemzetőralegység alakult, parancsnoka Garai János építésvezető lett.

(Összeállította Heilauf Zsuzsanna és Karip Gyula)

²² Lásd a Visszaemlékezések fejezetet

RÉGI-ÚJ UTCANEVEK

1956 óta több, e kötetben is szereplő utca, köztér neve megváltozott. Az eligazodáshoz szeretnénk segítséget nyújtani az alábbiakkal.

Az **Üllői út** esetében nemcsak az utca neve (Vöröshadsereg útja), hanem a házszámok is megváltoztak. 1956-ban még a kerület kispesti határától kezdődött a számozás.

A korabeli vallomásokban, a visszaemlékezésekben többször felbukkan a **Hősök tere** elnevezés, bár 1956-ban a XVIII. kerület, Pestlőrinc központi terének a hivatalos elnevezése **Kossuth Lajos tér** volt.

1956-ban a **Pestszentimre** központjában lévő **Hősök terének** még nem volt hivatalos neve.

1956	2016
Bokányi Dezső utca (Pestlőrinc)	Wlassics Gyula utca
Engels utca (Pestlőrinc)	Gulner Gyula utca
Erdész utca (Pestlőrinc)	Csévésző utca
Fürst Sándor utca (Pestlőrinc)	Kiss István utca
Kölcsey utca (Pestlőrinc)	Aranyeső utca
Marx utca (Pestimre)	Nemes utca (1964–1992 között Vörösfény utca)
Ságvári Endre utca (Pestlőrinc)	Gyöngyvirág utca
Sallai Imre utca (Pestlőrinc)	Cziffra György utca
Schönherz Zoltán utca (Pestlőrinc)	Teleki utca
Steinmetz kapitány utca (Pestlőrinc)	Ráday Gedeon utca
Vasút utca (Pestlőrinc)	Kártoló utca
Vecsési út (Pestimre)	Szálfá utca
Vöröshadsereg útja (Pestimre)*	Nagykőrösi út
Vöröshadsereg útja (Pestlőrinc)*	Üllői út

* Kétféle írásmód: Vörös Hadsereg/Vöröshadsereg. A kötetben Karip Gyula írása kivételével az utóbbit használtuk. A forrásokban megtartottuk az eredeti formát.

XVIII. KERÜLETI BEBÖRTÖNZÖTTEK ÉS HALÁLRAÍTÉLTEK

Már 1956 novemberében megkezdődtek a letartóztatások, az utolsó nagyobb perben (Tutsch-per) 1959. szeptember 22-én hoztak ítéletet.¹

Három halálos ítéletet hajtottak végre:

Molnár Károlyt 1958. július 5-én, Szántó Farkas Bélát 1958. december 29-én, Tutsch Józsefet 1959. szeptember 24-én végezték ki. További három halálraítélt (Bányai László, Hideg József és Kabelács Vilmos) külföldre szökött még a vizsgálat, illetve a per közben.

Meghurcolása idején Pálkás (Pallavicini) Antal is kerületi lakosnak számított, de tevékenysége Rétsághoz és a Mindszenty-ügyhöz (a bíboros Budapestre szállítása) köthető.

Id. Dr. Lomnici Zoltán

Néhány gondolat a névsorhoz

A Kádár János hatalomra kerülését követő hónapokban megindult a hajsz a forradalomban szerepet vállalók ellen. Országsszerte 26 ezer büntetőeljárást kezdeményeztek a hatóságok, és a bíróságok a párt utasításainak megfelelően súlyos ítéleteket hoztak. Több mint 400 forradalmárt és szabadságharcost halálra ítélték, és közülük 225 személyt kivégeztek.

A koncepciós eljárások során még az akkori jogszabályokat sem tartották tiszteletben, az ítéletekbe kreált tényállások kerültek, ezért a kutatók számára a dokumentumok alapján rendkívül nehéz az események rekonstruálása. A periratok egymásnak sokszor ellentmondó tényeket rögzítenek, és nem ügyeltek arra, hogy a nyilvánvaló valótlanságokat mellőzzék. A szabadságharcosok elleni perekben olyan bírák jártak el, akiknek szaktudása megkérdőjelezhető. Néhány hónapos tanfolyamot végeztek, amely nem

pótolhatta az egyetemi képzést és a szakmai gyakorlatot. A legfőbb elvárás a párthoz, és a kommunista hatalomhoz való hűség volt.

A forradalom leverése után a Legfelsőbb Bíróság akkori hivatásos állományának több mint fele önként távozott, feladva bírói hivatását. A legtöbben segéd-munkások lettek, vagy hozzátartozóik támogatására szorultak.²

A büntetőügyekben tehát a legsúlyosabb ítéleteket hozó személyek pártkáderek voltak. A korabeli dokumentumok azt igazolják, hogy a párt vezetősége élénk érdeklődéssel követte a büntetőeljárások menetét. Jogorvoslat esetén utasítást adtak a súlyosbításra, de olykor az enyhítésre is. A több mint 400 halálra ítélt élete tehát nemcsak a törvénytörő perekhez asszisztáló bírók, hanem a kommunista vezetők lelkén is szárad.

A koncepciós perek számos kerületi lakost érintettek, de sokakat úgy hurcoltak meg a hatóságok, hogy nem kerültek bíróság elé. A kerület számos polgárát többéves börtönbüntetésre ítélték, sokan az egészségükkel fizettek a szabadságharcban való részvételükért, illetve hazájuk elhagyására kényszerültek.

A történelmi dokumentumok alapján megállapítható, hogy Pestszentlőrinc és Pestszentimre lakosságának túlnyomó többsége a forradalom ügye mellé állt. A koncepciós eljárások alapján kivégeztek hősi halottak, akik a legdrágábbat, az életüket adták Magyarorszáért, és szűkebb pátriájukért.

Az Országgyűlés 2002 júniusában választott a Legfelsőbb Bíróság elnökévé, és noha 1956-ban csupán két esztendő voltam, főbíróként bocsánatot kértem a koncepciós perek érintettjeitől, és fejet hajtottam a törvénytelen ítéletek alapján ártatlanul kivégzett áldozatok emléke előtt. Ez a gesztus azoknak is szólt, akik kerületi lakosként vállalták a küzdelmet, és a bírósági megtorlás áldozataivá váltak.

¹ A perekről lásd GRÜNVALD Mária és FEITL István tanulmányait. A perekről általában és több perről bővebben ír FEITL István: 1956 Mikrotörténetek Pestszentlőrincről, Pestszentimrérről. Budapest 2011. 115–264. o.

² Megtiszteltetés számomra, hogy a Legfelsőbb Bíróság elnökeként felavathattam a Kúria előcsarnokában azt az emléktáblát, amelyen a hivatalukról erkölcsi okok miatt lemondó bírák neve szerepel.

Molnár Károly

Szántó Farkas Béla

Tuch József

BUDAPESTI KATONAI BÍRÓSÁG

B.W.163/1958 szám

Magyar Népköztársaság
Legfelsőbb Bírósága
Katonai Kollégium

B u d a p e s t

Katf.Kt.III.516/1958 számra:

Jelentem, hogy M o l n á r K á r o l y /:Hajmás, 1930 október 26, anyja Molnár Mária:/ polgári egyén elítélten a halálbüntetés a mai napon reggel 7 órakor végrehajtották.

Budapest, 1958 július 5.-én

/:Dr. Mátyás Miklós hb.örgy. /
a katonai bíróság elnöke

A XVIII. kerületi tetteik alapján bebörtönöztek és halálraítéltek²

Aradi Imre (1932) – Molnár-per, 1957-58

A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel és más bűntettek miatt 1957. november 30-án 2 év börtönbüntetésre ítélték.

Balogh Zoltán (1931) – Molnár-per, 1957-58

A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétel és más bűntettek miatt 1957. november 30-án 1 év 2 hónap börtönbüntetésre ítélték.

Bányai László (1925) – Molnár-per, 1957-58

A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló vezetői minőségben elkövetett és más bűntettek miatt 1957. november 30-án halálra ítélték.

Ekkor már külföldön volt, az ítéletet nem tudták végrehajtani.

Bene András (1931) – Tutsch-per, 1959

A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel és más bűntettek miatt 1959. május 7-én 12 év börtönbüntetésre ítélték.

Bognár János (1897) – Molnár-per, 1957-58

Bűnpártolás miatt 1957. november 30-án 3 hónap börtönre ítélték.

Bognár László (1928) – Molnár-per, 1957-58

A társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett bűntett miatt 1957. november 30-án 1 év börtönre ítélték.

Cs. Varga János

A Nemzeti Parasztpárt ócsai titkára. Lőszer- és fegyverrejtegetés miatt ítélték 10 év börtönre 1957. március 20-án.

Csapó Sándor (1930) – Balogh-per, 1958

A pestszentimrei nemzetőrség vezetője. Az ellene indított eljárást 1958. április 1-jén megszüntették.

Darvai László (1939)

A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel és társadalmi tulajdon sérelmére bűnszövetkezetben és felfegyverkezve elkövetett lopás miatt 1958. október 24-én 6 hónap börtönre ítélték. *Másodfokon az államellenes tevékenységet nem látták bizonyítottnak.*

Dobi Pál

Főhadnagy, a kerületi kapitányság közvédelmi alosztályának vezetője. 1957. júniusában leszerelték, majd 1958. június 13-án letartóztatták. Bűncselekményt nem sikerült rábizonyítani, ezért 1958. szeptember 15-én szabadlábra helyezték.

Dr. Balogh György (1904) – Balogh-per, 1958

1957. július 17-én letartóztatták, a népi demokratikus rendszer megdöntésére irányuló szervezkedés és izgatás vádjával perbe fogták, de az ítélethozatal előtt, **1958. február 7-én meghalt.**

Dr. Berczy Károly (1908) – Balogh-per, 1958

1957. április 1-től 1958. február 14-ig előzetes letartóztatásban volt. 1959. január 29-én megszüntették ellene az eljárást a Fővárosi Bíróságon. A vád a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel volt.

Dr. Szabó Tibor – Balogh-per, 1958

1957. július 17-én letartóztatták. Az ellene indított eljárást 1958. április 1-jén megszüntették.

Farkas József (1938) – Tutsch-per, 1959

A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel és más bűntettek miatt 1959. május 7-én 5 évre ítélték, majd a Legfelsőbb Bíróság ezt 1959. szeptember 22-én 3 év 9 hónapi börtönre mérsékelte.

Ferencz Mihályné (1935) – Tutsch-per, 1959

Leánykori neve **Cservényi Ilona**. A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel és más bűntettek miatt 1959. május 7-én 6 évre ítélték, majd ezt 1959. szeptember 22-én 2 év börtönbüntetésre mérsékeltek.

Forró András (1928) – Szántó-per, 1958

Főhadnagy. 1958. augusztus 19-én tartóztatták le, majd a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel és más bűntettek miatt 1958. október 31-én 2 év börtönbüntetésre ítélték.

Gergely Imre (1929) – Molnár-per, 1957-58

A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló vezetői minőségben elkövetett szervezkedés és más bűntettek miatt 1957. november 30-án életfogytiglani börtönre ítélték.

Ekkor már külföldön volt, az ítéletet nem tudták végrehajtani.

Györki Lajos (1932) – Molnár-per, 1957-58

Rendőrszakszervezet vezetője. 1957. március 8-tól előzetes letartóztatásban volt. A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétel és más bűntettek miatt 1958. február 11-én 2 év börtönbüntetésre ítélték.

Gyugyi József (1939)

Fegyverrejtegetés miatt 1957. augusztus 3-ától előzetes letartóztatásban volt. 1957. december 10-én 1 évi szabadságvesztésre ítélték. 1959. februárjában szabadult volna, azonban a büntetés ideje alatt tett népi demokratikus államrend elleni gyűlöletre izgató kijelentései miatt ismét perbe fogták, és 1959. április 15-én további 2 évre ítélték.

Hideg József (1926) – Molnár-per, 1957-58

A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló vezetői minőségben elkövetett szervezkedés és más bűntettek miatt 1958. június 30-án halálra ítélték.

Ekkor már külföldön volt, az ítéletet nem tudták végrehajtani.

Hideg Józsefné (1924) – Molnár-per, 1957-58

1957. január 10-től március 11-ig előzetes letartóztatásban volt. Bűnpártolás miatt 1957. november 30-án 4 hónap börtönre ítélték.

Horváth József (1908) – Molnár-per, 1957-58

Bűnpártolás miatt 1957. november 30-án 5 hónap börtönre ítélték.

Hunyadi Géza (1913)

A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel és egyéb bűntettek miatt 1958. október 24-én 8 hónap börtönre ítélték.

Másodfokon az államellenes tevékenységet nem látták bizonyítottnak.

id. Regián József (1910) – Tutsch-per, 1959

A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel bűntette miatt emeltek vádat ellene, de a bíróság felmentette.

ifj. Szőke Ince (1938) – Tutsch-per, 1959

1958. június 17-től előzetes letartóztatásban volt. A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel és más bűntettek miatt 1959. május 7-én 5 évre ítélték, majd ezt 1959. szeptember 22-én 3 év 8 hónap börtönre mérsékeltek.

Kabelács Vilmos (1930) – Molnár-per, 1957-58

A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való részvétel és más bűntettek miatt 1957. november 30-án halálra ítélték.

Ekkor már külföldön volt, az ítéletet nem tudták végrehajtani.

Kárpáti Antal (1919) – Molnár-per, 1957-58

A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétel és más bűntettek miatt 1957. november 30-án 1 év 4 hónap börtönbüntetésre ítélték.

Keresztesy Antal – Tutsch-per, 1959

A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel és más bűntettek miatt 1959. május 7-én 10 év börtönbüntetésre ítélték.

Kisbéri Sándor

32 éves pestszentimrei lakos, lőszer- és fegyverrejtegetés miatt a Budapesti Helyőrség Katonai Bírósága 1956. december 22-én 12 év börtönre ítélte.

Kohán Géza

17 éves műszerésztanuló, fegyverbirtoklásért 1957. március 20-án 10 évre ítélték.

Koncz József (1934) – Molnár-per, 1957-58

A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való részvétel és más bűntettek miatt 1957. november 30-án 1 év 6 hónap börtönbüntetésre ítélték.

Kozma Sándor (1930) – Szántó-per, 1958

Százados. 1958. március 29-től előzetes letartóztatásban volt, és államtitok megsértéséért 1958. október 31-én 1 év börtönre ítélték.

Krizsán Rezső (1931) – Szántó-per, 1958

Főhadnagy. 1958. március 29-től előzetes letartóztatásban volt. A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel és más bűntettek miatt 1958. október 31-én 3 év börtönbüntetésre ítélték.

L. Kiss Margit (1932) – Szántó-per, 1958

Telefonos a kerületi rendőrkapitányságon. 1958. július 17-től előzetes letartóztatásban volt, és a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel és más bűntettek miatt 1958. október 31-én életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. 1970. március 25-én kegyelemmel szabadult.

Ludányi Lajos (1924) – Balogh-per, 1958

1957. április 1-től szeptember 16-ig közbiztonsági őrizetben, majd december 4-ig előzetes letartóztatásban volt. A Fővárosi Bíróság 1958. április 1-jén államrend elleni izgatásért 8 hónap börtönre ítélte, de a Legfelsőbb Bíróság 1958. szeptember 29-én felmentette.

Majoros Gyula (1929) – Molnár-per, 1957-58

A társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett bűntett miatt 1957. november 30-án 8 hónap börtönre ítélték.

Molnár Károly (1930) – Molnár-per, 1957-58

1956. november 9-től előzetes letartóztatásban volt. A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló vezetői minőségben elkövetett szervezkedés és más bűntettek miatt 1957. november 30-án két – már külföldön lévő – társát halálra, őt életfogytig tartó börtönbüntetésre ítélték. 1958. június 30-án Molnárt végül halálra ítélték. **1958. július 5-én kivégezték.**

Ebben a perben összesen 4 halálos ítélet született, de ő az egyetlen, akit kivégeztek. A másik három elítélt külföldre menekült.

Molnár Zoltán

Gyógyszerész, 1957-ben internálták.

Nagy János (1933) – Tutsch-per, 1959

1958. június 17-től előzetes letartóztatásban volt, majd a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel és más bűntettek miatt 1959. május 7-én 15 év börtönbüntetésre ítélték.

Pataky Gábor (1939)

A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétel, robbanóanyag rejtegetése, valamint fegyver- és lőszerrejtegetés miatt 1958. február 3-án 4 év börtönre ítélték. Ezt másodfokon 2 év 6 hónapra mérsékelték.

Pataky Imre (1934)

Fegyver- és lőszerrejtegetés, valamint társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett sikkasztás 1958. február 3-án 1 év 6 hónap börtönre ítélték.

Pénzes József (1938)

1957. július 9-én a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés miatt 9 évre ítélték, majd 1957. szeptember 18-án büntetését 6 évre mérsékelték.

Rabács György

19 éves műszerésztanuló, fegyverbirtoklásáért 1957. március 20-án 10 évre ítélték.

Radnóti Iván János

16 éves tanuló, fegyverbirtoklásáért 1957. március 20-án 10 évre ítélték.

Rovenszky István (1931) – Molnár-per, 1957-58

A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétel és más bűntettek miatt 1958. február 11-én 1 év 10 hónap börtönbüntetésre ítélték.

Sebestyén Béla (1921) – Molnár-per, 1957-58

A társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett bűntett miatt 1957. november 30-án 6 hónap börtönre ítélték.

Szabó Gábor (1938)

A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel és társadalmi tulajdon sérelmére bűnszövetkezetben és felfegyverkezve elkövetett lopás miatt 1958. október 24-én 1 év börtönre ítélték. *Másodfokon az államellenes tevékenységet nem látták bizonyítottnak.*

Szalai Sándor (1910) – Molnár-per 1957-58

Bűnpártolás miatt 1957. november 30-án 6 hónap börtönre ítélték.

Szántó Farkas Béla (1929) – Szántó-per, 1958

Főhadnagy. 1958. augusztus 27-től előzetes letartóztatásban volt. A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel és más bűntettek miatt 1958. október 31-én halálra ítélték. **1958. december 29-én kivégezték.**

Szednák Jánosné (1933) – Molnár-per, 1957-58

1957. február 8-12. között, majd 1957. március 29-től előzetes letartóztatásban volt. A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való részvétel és más bűntettek miatt 1957. november 30-án 8 év börtönbüntetésre ítélték.

Szóts Mihály (1900) – Balogh-per, 1958

A Pestszentimrei Ideiglenes Forradalmi Bizottság tagja. Az ellene indított eljárást 1958. április 1-jén megszüntették.

Szücs Gyula (1939)

A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétel, robbanóanyag rejtegetése, valamint fegyver- és lőszerrejtegetés miatt 1958. február 3-án 8 év börtönre ítélték.

Teller Erzsébet (1912)

Részt vett a kerületi pártház megtámadásában, valamint az irat- és könyvégetésben. 1957. augusztus 23-án letartóztatták. 1957. december 5-én 15 év börtönre ítélték, másodfokon ezt 10 évre mérsékeltek. 1963. április 3-án kegyelemmel szabadult.

Terényi István (1929) – Molnár-per, 1957-58

Nemzetőr, gépkocsivezető. 1957. február 27-től előzetes letartóztatásban volt. A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való részvétel és más bűntettek miatt 1958. április 30-án 5 év börtönbüntetésre ítélték.

Törzsök János (1901) – Molnár-per, 1957-58

Bűnpártolás miatt 1957. november 30-án 6 hónap börtönre ítélték.

Tutsch József (1929) – Tutsch-per, 1959

1956 decembere és 1957. áprilisa között, majd 1958. március 28-tól előzetes letartóztatásban volt. A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel és más bűntettek miatt 1959. május 7-én halálra ítélték. **1959. szeptember 24-én kivégezték.**

Velicskó József (1933)

A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel és társadalmi tulajdon sérelmére bűnszövetkezetben és felfegyverkezve elkövetett lopás miatt 1958. október 24-én 1 év 8 hónap börtönre ítélték.

Másodfokon az államellenes tevékenységet nem látták bizonyítottnak.

Kerületi lakos volt pere és elítéltetése idején:

Pálinkás (Pallavicini) Antal (1922)

1957. február 6-án letartóztatták. A vád ellene „Mindszenty törvénytelen kiszabadítása és ellenforradalmi rölapok aláírása” volt. 1957. szeptember 16-án, első fokon életfogytiglanra ítélték. Másodfokon 1957. november 11-én halálra ítélték. **1957. december 10-én kivégezték.**

(Feitl István összeállítását kiegészítette Heilauf Zsuzsanna és Pápai Tamás László)

Dr. Balogh György temetése

Áldozatok koporsói

Romos kórház Budapesten

A FEGYVERES HARCOKBAN ELHUNYTAI

A kerületben elhunytak, valamint a budapesti kórházakban XVIII. kerületi lakóhellyel feltüntetett áldozatok névsora. Az adatokat forráshűen adjuk közre, de nem a teljes adatsort: az anyakönyvekből a nevet, a születési évet, a foglalkozást, a halál időpontját és helyszínét (ha a rovat ki volt töltve). A lakcímet és a halál okát kegyeleti és személyiségi okokból nem közöljük. A kutatást a közeli kórházak miatt néhány pesti kerületre is kiterjesztettük. Így közzéteszük azok nevét is, akik lehet, hogy a kerületben szerzett sérülésbe, de a kórházba szállítás után haltak meg, ezért ott anyakönyvezték őket. További kutatást igényel egy teljes, országos névsor összeállítása.

A budapesti kerületi halotti anyakönyvekben talált áldozatok:

XVIII. kerület

Berger Istvánné Folkovits Erzsébet (1904) elárúsító
– 1956. nov. 8.

Berki Tivadar (1918) géptisztító
– Reviczky u. sarok, 1956. nov. 9.

Bognár János (1923) marós – 1956. okt. 26.

Borbás István (1911) segédmunkás
– Üllői út 472., 1956. nov. 8.

Bóth Sándor (1920) – Lakatos u., 1956. nov. 7.

Brunner György (1933) autó- és motorszerelő
– Üllői út 472., 1956. nov. 8.

Duga László (1935)
– Üllői úti temető előtt, 1956. okt. 26.

Erdei Zoltánné Moharos Anna (1906) gyári munkás
– 1956. okt. 26.

Erdélyi Richárd (1879) éjjeliőr – 1956. nov. 8.

Eszterhás Róbert (1930) ht. hadnagy
– Bartók B. u. 60., 1956. nov. 7.

Farkas Ferenc Tamás (1935) tényleges katonai idejét szolgáló honvéd – 1956. nov. 8.

Gigor János (1900) segédmunkás
– Üllői út 472., 1956. nov. 8.

Gohér János (1882) – Üllői út 472., 1956. nov. 8.

Gonda János (1897) – 1956. nov. 8.

Gyöngyösi Ede (1937) növendék, Kossuth Tiszti Iskola Budapest – Üllői út 472., 1956. nov. 8.

Kanalas Ilona (1928) fonodai kisegítő
– Üllői út 472., 1956. nov. 8.

Karácsonyi Sándor (1926) villanyszerelő
– Kossuth tér, 1956. nov. 4.

Karácsony Vilmos (1937) segédmunkás
– Rendelőintézet, 1956. nov. 6.

Kavajec János (1929) segédmunkás
– Üllői út 247., 1956. okt. 26.

Kolarovszki János (1937) asztalos
– Üllői út 472., 1956. nov. 8.

Kovács András (1910) cipészsegéd
– Béke tér, 1956. nov. 6.

Lukács József (1913) kőműves – 1956. nov. 8.

Mészáros Jánosné Virág Julianna (1905)
– 1956. okt. 24.

Orosházi István (1935) tényleges katonai idejét szolgáló honvéd – 1956. nov. 12.

Palatinus András (1930) hivatásos katona, technikus, 14. sz. Fegyverszertár Tápiószecső
– Üllői út 70–80., 1956. okt. 31.

Spirka Gábor (1935) tényleges katonai idejét szolgáló honvéd – SZTK segélyhely, 1956. nov. 8.

Styaszny Béla (1935) tényleges katonai idejét szolgáló honvéd
– Ferihegyi repülőtér, 1956. nov. 4.

Szabados József (1931) – 1956. nov. 8.

Szabó Ignác (1894) nyugdíjas, BSZKRT-tisztviselő
– 1956. nov. 8.

Szakál Gyula (1913) szobafestő és mázoló
– Üllői út 472., 1956. nov. 8.

Szalai Bálint (1899) postaügyi ellenőr – 1956. nov. 8.

Szekeres Tamás István (1936) ipari tanuló
– 1956. okt. 26.

Szultos József (1907) lakatos
– Üllői út 367., 1956. nov. 6.

Tar László (1935) tényleges katonai idejét szolgáló honvéd – Ferihegyi repülőtér, 1956. nov. 4.

Tetz János (1875) – 1956. nov. 8.

Tóth Imre (1938) segéd munkás

– Gyömrői út 79–83., 1956. okt. 26.

Tóth János (1908) MÁV mozdonyvezető

– Üllői út 472., 1956. nov. 8.

Veres Teréz (1943) – Üllői út 472., 1956. nov. 8.

Wunderlich István (1935) tényleges katonai idejét szolgáló honvéd, lövegkezelő – 1956. nov. 4.

Más kerületekben elhunyt,

XVIII. kerületi lakóhelyű áldozatok:

XIX. kerület

Tarapcsik Jánosné Peer Éva (1933) statisztikus

– Jahn F. u. 64., 1956. okt. 30

VIII. kerület

Babolcsai László¹ (1939) tanuló

– Práter u. 4., 1956. október 23.

Horváth Tibor László (1933) hőszigetelő

– Üllői út 48., 1956. nov. 5.

Gábor György (1937) technikus

– Szentkirályi u. 27., 1956. okt. 24.

Wenz József (1934) segéd munkás

– Nap és Kisfaludy u. sarok, 1956. nov. 7.

Fekete Imre Géza (1941) ipari tanuló

– Trefort u. 3., 1956. okt. 24.

IX. kerület

Kutor Jenő András (1926) szortírozó

– Nagyvárad tér, 1956. okt. 24.

Horváth Lajos (1910) műszerész

– Nagyvárad tér, 1956. nov. 14.

X. kerület

Mészáros András (1940) géplakatos-tanuló

– 1956. okt. 25.

Varga István (1929) hivatásos honvédtiszt

– 1956. okt. 24.

VII. kerület

Szabó János (1938) traktorvezető

– Péterffy Sándor u. 12., 1956. okt. 24.

Víg Sándor (1939) vasesztergályos

– Péterffy Sándor u. 12., 1956. okt. 24.

V. kerület

Dobra Ágoston² (1912) középiskolai tanár

– Molotov tér, 1956. okt. 25.

A Népszabadság ünnepi számában

(1956–1989 1989. jún. 10. szombat 18-19.o.)

megjelent névsorban szerepelnek:

Eperjesi Ottó 20 éves esztergályos

Fehérvári István 45 éves köszörűs

Major Katalin 19 éves ápolónő

Nyemcsák László 51 éves épületasztalos

Szűcs András 45 éves

Takács Mihály 21 éves szerszámkészítő

Tóth László József 17 éves tanuló

Vértesi László 38 éves

A pestszentimrei római katolikus plébánia

halotti anyakönyvében szerepelnek:

Angyalföldi Mihály 28 éves gyári munkás

– 1956 okt. 24.

Fehérvári István 44 éves – 1956. okt. 24.

Moharos D. Mária 50 éves – 1956. okt. 26.

¹ Nem kerületi lakos. Azért adjuk közre a nevét, mert egy kerületi intézmény, a Hengersor utcában működő középiskola diákja volt.

² Nem kerületi lakos. Azért adjuk közre a nevét, mert egy kerületi intézmény, a Hengersor utcában működő középiskola tanára volt.

KISLEXIKON¹

Bányai László – A Kispesti Textilgyár karbantartó esztergályosa, a kerületi nemzetőrség egyik vezetője. Ausztráliába emigrált, ott írta meg visszaemlékezéseit.

Bene András – A kőbányai Radiátorgyár lakatos, kerületi nemzetőr.

Bősz Jenő – *„Tehát úgy alakultak életem körülményei, hogy végső sorban Pestlőrincet nevezhetem anyámnak. Itt »pofoztak meg«, ha arra volt szükség, s bajaimból is itt emeltek fel”* – írta önéletrajzában. 1936-ban született. Eleinte nevelőszülőknél, majd állami kollégiumokban nevelkedett. A Steinmetz Miklós Gimnázium diákja, a Pestszentlőrinc című irodalmi lap és a Lőrinci Újság szerkesztője. A forradalom után, 1957-ben érettségizett. Már 1953-tól dolgozni kényszerült, 1968-ban szerzett diplomát a Gyógypedagógiai Főiskolán. 1963-tól tanított a kerületben. Sok éven át volt a Kassa Utcai Általános Iskola tanára. Közel 100 pedagógiai tárgyú cikke jelent meg napilapokban és szaklapokban. Versekert írt, első verse 1955-ben jelent meg az Új hangban. 1993-ban, alig 57 évesen hunyt el.

Csapó Sándor – 1930-ban született. 1948 és 1955 között Dombóváron volt katona, majd a Ganz Vagon- és Gépgyárban lett lakatossegéd. A pest-imrei nemzetőrség egyik megalakítója, parancsnokhelyettese, majd parancsnoka. Ő kötötte meg – Kasza megbízásából – az együttműködési egyezményt a Beloianniszt laktanyában. Élelmiszerért ment a rendőrkapitányságra (a nemzetőrök ellátmánya), ellenőrizte a járőröket. November 1-jén Kasza leváltotta. Novemberben átadta a szovjet csapatoknak a rendőrőrsön lévő fegyvereket. Majd elvállalta a polgárőrség parancsnokságát. Rendőri felügyelet mellett egészen december 10-éig járőröztek. 1957. szeptember 9-én nyomozás indult ellene, internálták.

Csurke Károly – A Malomszerelő Vállalatnál volt lakatos csoportvezető, nemzetőr, a Béke téri csoport

tagja. Külföldre távozott, majd hazatért, ezután elítélték. Ma a Magyar Politikai Foglyok Szövetsége XVIII. kerületi szervezetének elnöke.

Dr. Balogh György – Ügyvéd, a XVIII. kerületi Ideiglenes Forradalmi Nemzeti Bizottság elnöke. (lásd Grünvald Mária tanulmánya)

Dr. Berczy Károly – 1908. augusztus 8-án született Budapesten, 1934-ben szerzett orvosi diplomát. A kispesti szülőotthonban, majd vidéki településeken dolgozott. 1945-ben került Pestszentimrére. Körzeti orvosként dolgozott. Ellátta az októberi szovjet támadás sérültjeit, de a beteg kommunista vezetőt is. Az imrei nemzetőrség vezetői több kérdésben kikérték tanácsait, véleményét. A 13 pont megszövegezője. Az október 30-i pestimrei gyűlésen választották be a forradalmi bizottságba. November 3-ai lemondásáig aktív tagja volt a XVIII. kerületi Ideiglenes Forradalmi Nemzeti Bizottságnak. Nemcsak az üléseken vett részt, de több megbeszélést tartott, beszédet mondott mint képviselő. Imrén elsősorban orvosként dolgozott, ezért ott konkrét feladatot nem vállalt. Vele és több imrei vezetővel tárgyalt november 4-én a szovjet katonai vezetés, jelen volt a rendőrség épületében felhalmozott kézfegyverek átadásán is. A forradalmi események után folytatta a betegellátást. 1957. március 14-én éjjel letartóztatták. A 11 hónapos letartóztatás, a vizsgálati fogság megviselte, egészsége megromlott. Áthelyezték Kőbányára. 1960-ban visszakérült megszokott körzetébe, ahol egészen 1968-as nyugdíjba vonulásáig tevékenykedett. 1979-ben elköltözött Pestimrére. 1987. március 10-én hunyt el Budapesten.

Dr. Szabó Tibor – Jogász, a XVIII. kerületi Tanács Forradalmi Bizottságának vezetője.

Fonyódi János – Pestszentimrén úttörővezető, a kerületi DISZ Bizottságban propagandista volt, a párház egyik védője.

Gergelics Imre – A nemzetőrség egyik vezetője, a párház ostromának résztvevője. Október 26-tól Papp Sándor rendőrkapitány helyettese. A XVIII.

¹ Dőlt betűvel a forradalom alatti tetteik miatt elítélték

kerületi Ideiglenes Forradalmi Nemzeti Bizottság tagjává választották. Külföldre menekült.

Gusztaván István – a Béke téri civilek parancsnoka november 4. után, ma Ausztráliában él.

Hideg József – 1926-ban született Dorogon. Részt vett a pártház ostromában, a kerületi nemzetőrség Molnár Károly vezette csoportjának tagja. A gépkocsik elosztása volt a feladata. Október végétől részt vett az ÁVH-s tisztek felkutatásában és letartóztatásában. November 8-án harcolt a bevonuló szovjetek ellen. November 9-én gépkocsin, felfegyverkezve menekültek, de Taksony határában szovjet katonák letartóztatták, Kárpátaljára, majd Tökölre vitték őket.

Janza Ferenc – A kerületi MDP elsőtitkára.

Kabelács Vilmos – 26 éves rakodómunkás, a pártház ostromának vezetője, ő törte be teherautójával a kaput. A Nemzetőrség tagja. Letartóztatása előtt külföldre menekült.

Kasza Ferenc – A pestimrei fiú a forradalom kitörésekor éppen a VIII. kerületben lakott, mert innen hamarabb bejutott a jogi egyetemre, mint a szülői házból. A Magyar Rádió épületének ostromakor az első sebesülteket még hordágyon szállították bátyjával, ezt követően a lakóhelyükön, egy állami garázból elvitték az ott parkoló mentőautót, és a következő 12 napban ezzel szállították Dél-Pestről a harcok sérültjeit kórházakba, elsősegélyhelyekre. Tevékenységüket akkor szüntették be, amikor a szovjet csapatok november 4. után már válogatás nélkül lőttek minden járműre. A forradalom leverését követően több forradalmárt segítettek át a határon, majd ő maga is emigrált. 10 év elteltével tért haza Kolumbiából.

Kasza Miklós – Kasza Ferenc testvére. A vasútállomás melletti Tüzép-telep dolgozója. Csapó Sándorral megalakították a pestimrei nemzetőrséget, melynek parancsnoka volt november elejéig. A Pestszentimrei Forradalmi Bizottság tagja. Emigrált.

L. Kiss Margit – A rendőrség 26 éves telefonos kisaszszonya. November 4. után ott volt a szovjet csapatok ellen a harcot felvevő kerületi forradalmárokkal az Iparvasútnál, és részt vett két szovjet katona elfogásában.

Lakatos Gyula – Nyugdíjas, korábban a kerületi tanács elnöke. Az új kerületi irányító szervezet létrehozásának kezdeményezője. Október 26. és 30. között a XVIII. kerület egyik irányítója.

Lévai Sándor – 1935-ben Pestszentlőrincen született, a Steinmetz Miklós Gimnáziumban érettségizett 1953-ban, majd az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem építőművész szakának hallgatója lett. Részt vett az egyetemisták felvonulásán, és jelen volt a Rádió ostrománál is. A XVIII. kerületi Ideiglenes Forradalmi Nemzeti Bizottság és a nemzetőrség tagja, ez utóbbi minőségében november 4-ig részt vett a járőrözésben. Bujkálni kényszerült, de végül 1960-ban megszerezhetette egyetemi oklevelét.

Ludányi Lajos – 1924-ben született Szentesen. Villanyszerelő, dolgozott Sztálinváros építésén is. 1955-től kisiparos. A XVIII. kerületi Ideiglenes Forradalmi Nemzeti Bizottságának tagja, az Ipartestület létrehozásának kezdeményezője. Feladata volt az élelmiszerek szétszortása. November elején, már a bizottság munkájából „kikapcsolódva” az orvosok ellátását biztosította teherautóval, illetve betegeket szállított.

Ifj. Mervel Ferenc – Vecsésen született 1936-ban, a Steinmetz Miklós Gimnáziumban érettségizett, majd az ELTE Bölcsészettudományi Karának hallgatója lett, irodalmat és skandinavisztikát tanult. József Attila Irodalmi Kör egyik megalakítója és „Pestszentlőrinc” című lapjának felelős szerkesztője. A forradalom alatt megjelenő Lőrinci Újság egyik készítője, a szám vezércikkének szerzője. A forradalom leverése után Svédországba ment, tanulmányait a Stockholmi Egyetemen fejezte be. 1969-től a Stockholmi Népfőiskolán tanított. Haláláig az Ághegy című emigráns irodalmi folyóirat munkatársa volt.

Molnár Károly – 1930. október 26-án született Hajmáson. A Vörös Csillag Traktorgyárban dolgozott géplakatosként. Több alkalommal összetűzésbe került a törvénnyel, először 1950-ben, amikor izgatás miatt négy hónapi börtönre ítélték. 1956. október 24-én bekapcsolódott a lajosmizsei átjárónál a szovjet tankok bevonulását akadályozó barikád építésébe. Részt vett a kerületi pártház ostromában, ahol fegyvert szerzett magának. Ezt követően visszament a vasútnál lévő barikádhoz, ahol az ottani fegyveresek parancsnokává választották. Megszervezte a védelmet, és az éjszakát is ott töltötte. 26-án részt vett a kerületi rendőrkapitányságon a nemzetőrség szervezésében. A rendőrkapitány egyik helyettesévé választották. Október végétől egyik szervezője és résztvevője volt

az ÁVH-s tisztek felkutatásának és letartóztatásának. November 4-én a fegyveres ellenállás mellett foglalt állást és átvette a kapitányság vezetését. November 6-án Király Béla parancsára vállalta a további kitartást csoportjával. November 8-án összezsúrtak a bevonuló szovjet erőkkel. Ezt követően szétszóródtak. November 9-én tisztázatlan körülmények között agyonlőtte egyik forradalmár társát, ezért szándékos emberölés bűntette miatt is vizsgálat folyt ellene. Még aznap a csoport felfegyverkezett tagjai gépkocsin elmenekültek, de Taksony határában szovjet katonák letartóztatták, majd Tökölre vitték őket.

Müller Ferenc – Légvédelmi tüzér hadnagy, az 55. hadosztály-parancsnokság testnevelő tisztje. A Beloianisz laktanyában teljesített szolgálatot. Rajával október 24-én járőröztek a laktanya környékén. Novemberben járt a Béke téri ütegeknél. A tiszti nyilatkozat aláírását megtagadta, majd leszerelt. 1991-ben rehabilitálták, 1996-ban őrnaggyá léptették elő.

Müller Károly – 1894-ben született, 1940-től pest-szentimrei lakos. 1945-től a helyi Szociáldemokrata Párt titkára. 1950–53 között Recskre internálták. 1956-ban elvállalta az elnöki pozíciót a Pest-szentimrei Forradalmi Bizottságban, egy kerületi bizottsági ülésen megjelent, de azután nem vett részt a bizottságok munkájában.

Pálinkás (Pallavicini) Antal – Őrnagy, 1922-ben született. A Mindszenty József hercegprímást Budapestre kísérő konvoj vezetője.

Pantocsik János – Lakatos, a nemzetőrség és a Pest-szentimrei Forradalmi Bizottság tagja, a két településrész közötti összekötő. Feladata volt Pestimre ellátásának szervezése, majd megbízták, hogy toborozzon tagokat a kerületi nemzetőrségbe. Bekapcsolódott a vöröskeresztes bizottság munkájába is.

Papp Sándor – Alezredes, a XVIII. kerület rendőrkapitánya. Tagja a kerületi tanács végrehajtó bizottságának, az MDP-nek és az MSZMP-nek. Nagy szerepe volt abban, hogy a kerületi pártház ostroma viszonylag békésen zajlott le. Együttműködött a felkelőkkel, részt vett a nemzetőrség megszervezésében és irányításában. Ez október 25-én, a rendőrkapitányság épületében alakult meg. A pártház ostroma után a rendőrség vezető beosztású tisztjei, illetve a felkelők képviselői: Gergelics

Imre, Kabelács Vilmos és Molnár Károly közötti tárgyalás eredményeként Papp Sándor hitet tett a forradalom követeléseivel, ugyanakkor a rendőrség és a fegyveresek első számú kötelességének a rend és a biztonság fenntartását nevezte meg. Ennek alapján létrejött – talán az országban legerősebb – egy valóban forradalmian új rendfenntartó szervezet. A parancsnoki kar átalakult, minden rendőri vezető mellé helyettesként egy felkelő került. Papp helyettese Gergelics Imre lett. Október 26-án már szervezték a közös járőrözést. Visszaállították a rendőrőrsöket, ugyancsak kettős irányítást hoztak létre. Október 30-án Papp Sándort a XVIII. kerületi Ideiglenes Forradalmi Nemzeti Bizottság tagjává választották. Amikor novemberben, a szovjet támadás után ismét felvette hivatalát, maga mellett tartotta a felkelők egy részét, majd nem volt hajlandó eljárni velük szemben és lehetőséget biztosított menekülésükre. 1957 végén nyugdíjazták.

Pestszentimrei Forradalmi Bizottság – Tagjai: Müller Károly elnök, Szóts Mihály elnökhelyettes, dr. Berczy Károly, Kasza István, Csapó Sándor, Pantocsik János, Aranyosi József, Faragó János, Szenyita Gábor.

Plivelic Iván – 1956-ban ezredirnok a lőrinci Stromfeld Aurél laktanyában. Részt vett több napon át az Üllői úti harcokban. A Béke téren, a régi lőrinci temetőnél és a lajosmizsei átjárónál harcolt a szovjet megszállók ellen. Olaszországba emigrált.

Rátkai János – A pestimrei 49. sz. rendőrőrs megbízott parancsnoka, szakaszvezető.

Szántó Farkas Béla – Főhadnagy. 1929-ben született, a Kossuth Tüzér Tiszti Iskolán tanult. Már túl volt az osztályparancsnoki tanfolyamon és éppen szabadságon volt feleségével, amikor kitört a forradalom. November 3-án a Gábor Áron Tüzér Tiszti Iskolába ment, ahol nemzetőr-igazolványt kapott, és az ottani parancsnok kiküldte egykori alakulatához Pestszentlőrincre, a Stromfeld Aurél laktanyába. A laktanyában éppen a szovjet támadás elleni védekezésre készültek gyalogsági erőkkel és nehéz tüzérfegyverekkel. 6-8 löveget állítottak tüzelőállásba, amelyből a Steinmetz-szobor környékén kettőt rábíztak. November 4-én délután parancs érkezett, melyben megtiltották a csapatoknak az ellenállást. Estefelé Szántó Farkas Béla a löszereket visszavitette a laktanyába, a katonákat haza-

küldte. Maga is elindult, de a Béke téren fegyverekkel találkozott, akik két löveget állítottak fel – távolabb egy légvédelmi gépágyú is állt. Szántó elmagyarázta a kezelésüket, majd a forradalmárok kérésére ott maradt és vállalta a parancsnokságot. A kis egység és a Király-féle parancsnokság felvette egymással a kapcsolatot. Katonák is csatlakoztak a csapathoz. November 5-én reggel egy szovjet harckocsira tüzet nyitottak, de nem találták el. A légvédelmi ágyú is megszólalt. Később gyalogsági támadást kaptak, aztán a két lövegre mért erős tűzcsapás miatt Szántó elrendelte a tüzelőállás elhagyását. Ezután Szántó Farkas Béla átvette az irányítást a régi lőrcinci temető sarkán (ma Üllői út – Cziffra György utca sarka) lévő két ágyúnál. November 6-án a Nagybánya utcából ide vontatott gépágyúval repülőgépre és helikopterre tüzeltek (eredménytelenül). November 7-én tűzharcba keveredtek a Béke tér felőli domb mögül támadó harckocsikkal, amelyek visszavonultak. Szántó, számítva az üteg bemérésére, néhány száz méterrel visszavonta az egységet az Iparvasúthoz. Ekkor már többen kérték, hogy vegye át a terület katonai parancsnokságát, de erre nem érezte magát felkészültnek, nem hagyta el az üteget. November 8-án az üteg megállított és kilőtt egy szovjet tehergépkocsit. Szántó ezt követően átadta a parancsnokságot *Forró Andrásnak* és egy küldöttség kérésére átment a Bokányi Dezső utcai Általános Iskolába (ma Bókay Árpád Általános Iskola) megszervezni az ottani fegyvereseket. Az aznap elfogott két szovjet katona kivégzését megakadályozta, és az iskola pincéjébe záratta őket. Az egység egy részét a téglagyár területére irányította. Egy csapattal tüzelőállást foglaltak el a Garai utcában, de a harc kilátástalanságára tekintettel végül mindenkit hazaküldött. Nem volt hajlandó felesküdni a Kádár-kormányra, és nem írta alá 1956. november 10-én a tiszti nyilatkozatot, ezért nem maradhatott tovább katona. Bányász-ként helyezkedett el. 1957 márciusában belépett az MSZMP-be. 1958. június 17-én letartóztatták.

Ifj. Száyer (Szájer) Nándor – 1935-ben született Petrozsényben. A Steinmetz Miklós Gimnáziumban érettségizett 1953-ban, majd az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem mérnökhallgatója lett. Részt vett a XVIII. kerületi Ideiglenes Forradalmi Nemzeti Bizottság szervezésében és elnökhelyet-

tese lett. A forradalom leverése után emigrált, az Egyesült Államokban élt, statikusként dolgozott.

Szekeres Tamás – A szovjet támadás egyik vétklen áldozata, ünnepélyes temetéséről a Nemzeti Bizottság gondoskodott november 2-án. A temetésről filmfelvétel is készült.

Szenyita Gábor – A pestimrei rendőrség őrmestere. A Pestszentimrei Forradalmi Bizottság tagja.

Szóts László – Szóts Mihály fia, 1935-ben született Homokmégyen. Pestszentimrén a Wekerle (ma Szélső) utcai iskolaépületben tanult. 1954-ben felvették a Veszprémi Vegyipari Egyetemre. Október 23-án részt vett az egyetemisták felvonulásán. Majd a forradalom leveréséig Imrén tevékenykedett, tagja volt a fegyveres őrzáratoknak. Szervezte a kerületi Ifjúsági Forradalmi Bizottságot, illetve a Kisgazdapárt imrei ifjúsági szervezetét, melynek alakuló ülése november 4-én lett volna. Segített édesapjának a Kisgazdapárt újraszervezésében, és a kegyeleti koszorúzásban. Nagyobb mennyiségű lőszert hozott a két kerületi laktanyából, de az ellenállás értelmetlensége miatt végül lemondtak a fegyveres harcról. November közepétől részt vett a vöröskeresztes akciókban, az élelmiszerszállításban. 1957 márciusában Dániába távozott, ahol ragasztógyárat alapított.

Szóts Mihály – 1900-ban született a Hunyad megyei Petrozsényben. 1920-ban a család Magyarországra menekült, Szóts Mihály a Műegyetem vegyész szakára járt. Már a harmincas években a kisgazdapárt tagja lett. 1929-től megszakításokkal, 1939-től már folyamatosan Pestszentimrén élt. 1945-ben újjászervezte a pestszentimrei Kisgazdapártot, melynek elnöke lett. 1949-ig több vezető tisztséget is betöltött: a nemzeti bizottság tagja, alelnöke, a községi képviselőtestület tagja, országgyűlési pótképviselő stb. 1953-tól Inotán dolgozott, innen tért haza október 29-én, és azonnal bekapcsolódott a helyi irányításba. A Pestszentimrei Forradalmi Bizottság szervezője, alelnöke, a helyi tevékenység irányítója. Azonnal megkezdte az imrei Kisgazdapárt újjászervezését, alakuló ülést is összehívva. A november elején, az I. világháborús emlékműnél tartott kegyeleti koszorúzás szervezője volt. A forradalom leverése után visszatért Inotára, ahonnan a XVIII. kerületi tanács vezetősége kikérte, hogy a helyi vöröskeresztes akcióbizottság munkájában részt vehessen. 1957. március 14-én

házkutatást tartottak nála, majd letartóztatták. 1957. december 4-én engedték szabadon, 1958. április 1-jén felmentették. Elbocsátották, Kőbányán tudott utcaseprőként elhelyezkedni, 1960-as nyugdíjazásáig fizikai munkát végzett. 1989 októberében halt meg Budapesten.

Tary Imre – A Lőrinci Fonó dekorációs osztályának dolgozója, az 1956-os események fotósa és krónikása. Ma Kanadában él.

Terényi Ferenc – A budapesti Parafakőgyár munkása. Csoportjával csatlakozott november elején a régi lőrinci temetőnél a szovjet támadók ellen harcoló forradalmárokhhoz. Emigrált, ma Kanadában él.

Torma Endre – 1956-ban a Kispesti Textilgyárban textiltechnikus, újtási előadó, végigfotózta az Üllői úti barikádokat.

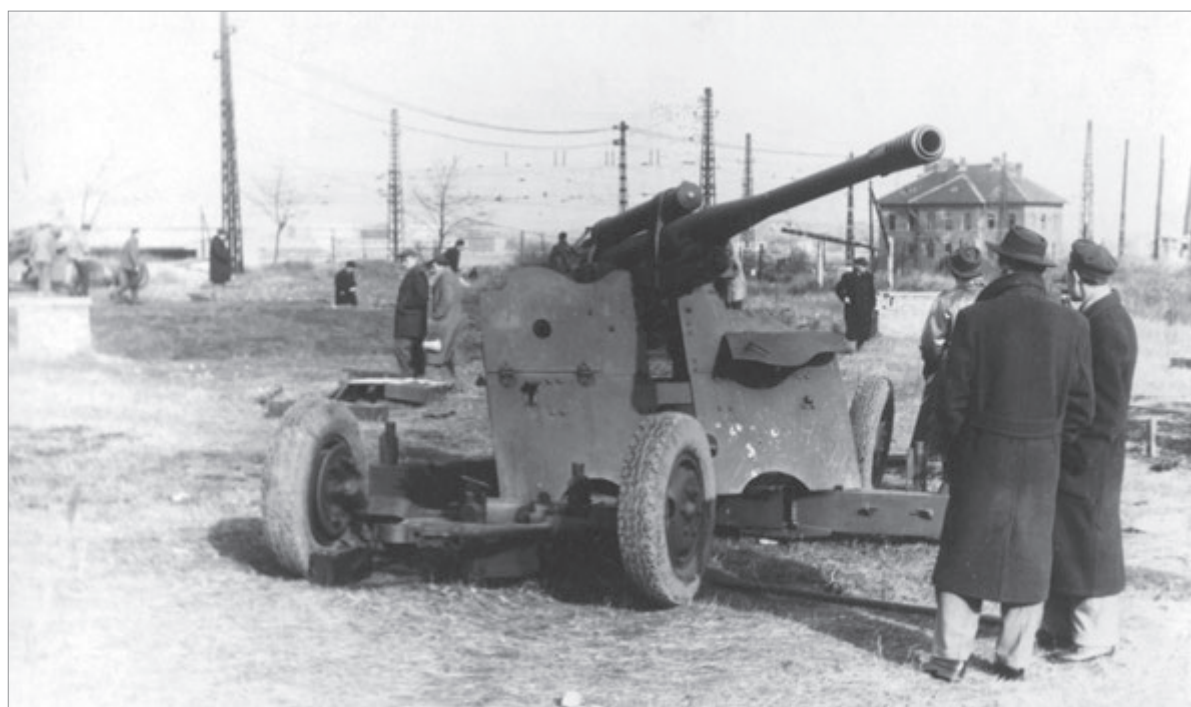
Tutsch József – 1929. február 6-án Soroksárpéterin, a későbbi Pestszentimrén született. Pestszentlőrincen járt iskolába. 1951-ben kizárták az MDP-ből. Több szakmát elsajátított, volt szerelő, lakatos, katonaként gépkocsivezetői jogosítványt szerzett. 1956-ban a Vörös Csillag Traktorgyárban dolgozott. Október 24-én az egyik szervezője volt a lajosmizsei átjáróban felállított barikád építésének. Beszért az oda érkező harcokcsiegység parancsnokával, és megtévesztve őt más útvonalra irányította a tankokat. Később részt vett a fegyveres ellenállásban, a barikád szétlövése után a helyreállításában. Október 29-én először Kispesztent jelentkezett nemzetőrnek, de átirányították Pestszentlőrincbe, ahol október 31-én állt szolgálatba. A kispesti traktorgyárból származó dömperrel élelmiszert szállított a nemzetőrségnek. Lőrincen egy független fegyveres csoportot szervezett. Székhelyük a körzeti MDP Baross utca 10. sz. alatti párthelyisége volt. Megalakuláskor 45-en, később kb. 130-an voltak. Tutsch embereit jól felszerelte, gondoskodott ellátásukról. Járőrszolgálatot adtak. November 8-án más csoportokkal együtt részt vettek a Piros iskolánál az egyik legjelentősebb kerületi összecsapásban, melyben elesett egy szovjet

katonája is. Ez volt az egyik legsúlyosabb vád Tutsch ellen. A szovjet egységek a Baross utca 10-ben tartóztatták le, de másnap elengedték. A 20-25 főre fogyatkozott, lefegyverzett csoport november 10-én elhatározta, hogy a Dunántúlra megy harcolni, ám oda nem jutottak el, így visszatértek és illegálisba vonultak. Tutsch ezt követően egy legális szervezet, a Forradalmi Ifjúsági Szövetség szervezésébe kezdett, ehhez a kerületi tanácstól helyiséget is szerzett. Részt vett a traktorgyár munkástanácsának tevékenységében, sztrájk szervezésében is. 1956. decemberében letartóztatták, de 1957 áprilisában a rendőri szervekkel való együttműködés ígérete miatt kiengedték. Erre azonban csak névleg volt hajlandó. 1957-ben elbocsátották a traktorgyárból, 1958 februárjáig különböző munkahelyeken dolgozott. 1958. március 29-én újra letartóztatták.

Vig László – A XVIII. kerületi Tanács végrehajtó bizottságának elnöke a forradalom előtt és után.

XVIII. kerületi Ideiglenes Forradalmi Nemzeti Bizottság – Tagjai: Dr. Balogh György elnök, ifj. Száyer Nándor, Gál László, Gergelics Imre, Sokoray Károly, Somogyi László, Papp Sándor, Molnár Károly, Pócs Lajos, Ludányi Lajos, Hamar Géza, Hideg József, Lévai Sándor, Bognár László, Csöndes János, Csúport Géza, dr. Huray György, Horváth Balázs, Horváth Sándor, Kiss Ernő, Radics János, Serfőző Mihályné, Szalay Dezső, Szalay József, Szalai Sándor, Vidács György.

XVIII. kerületi rendőrök – Fejes Sándor, a kerületi kapitányság nyomozó hadnagya; Dobi Pál főhadnagy, a kerületi kapitányság közbiztonsági osztályának vezetője, Györki Lajos rendőr szakaszvezető, Rovenszky István rendőr, Balogh Zoltán rendőr tizedes Vágvölgyi Miklós rendőr százados, Spiegel Ferenc rendőr hadnagy, Rátkai János szakaszvezető, Boros rendőr főhadnagy, őrsparancsnok, Fazekas Sándor rendőr szakaszvezető, Tóth Pál nyomozó hadnagy, Szabó főhadnagy.

Honvédségi fegyver

A Lőrinci Szalag- és Csiskegyár épülete a lajostizsei átjárónál

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM

Iratok:

Budapest Főváros Levéltára (=BFL)

- BFL XXIII. 218. a. Budapest XVIII. Kerületi Tanács iratai (1950–1983). Tanácsülési jegyzőkönyvek; vb-ülések jegyzőkönyvei 23–24. kötet.
- BFL XXV. 4. a. A jogszolgáltatás területi szervei (1945–2003). Fővárosi Bíróság iratai (1951–2000). Büntetőperes iratok (1951–1987). 1307/1957., 5282/1957.
- BFL XXXV. 1. g. Pártarchívumi iratok (1948–1989). Magyar Szocialista Munkáspárt Budapesti Bizottságának iratai (1956–1989). Budapesti Bizottság archívumi iratai (1956–1989) 4. ő.
- BFL XXXV. 23. a. Pártarchívumi iratok (1948–1989). Magyar Szocialista Munkáspárt XVIII. kerületi Bizottságának iratai (1956–1989). Vezető testületek iratai 1957. 2. ő. e.
- BFL XXXV. 23. b. Pártarchívumi iratok (1948–1989). Magyar Szocialista Munkáspárt XVIII. kerületi Bizottságának iratai (1956–1989). Apparátusi iratok 1957. 9. ő. e.

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (=ÁBTL)

- ÁBTL 2.2.1. II/6. 4/437.
- ÁBTL 3.1.5. O-16653.
- ÁBTL 3.1.9. V-141804.
- ÁBTL 3.1.9. V-142003.
- ÁBTL 3.1.9. V-143219.
- ÁBTL 3.1.9. V-144224/1.
- ÁBTL 3.1.9. V-144224/2.
- ÁBTL 3.1.9. V-144224/3.
- ÁBTL 3.1.9. V-144440.
- ÁBTL 3.1.9. V-150381.
- ÁBTL 3.1.9. Vizsgálati napló III/1. Osztály I. sorozat III. kötet. 45., 50. és 54.

Hadtörténelmi Intézet Levéltára (=HL)

- HL MVKGY I. (1956.) 6/a. d 1. ő. e.
- HL MVKGY T. (1956.) 10. d. 3. ő. e.
- HL Katonai Bíróság XI. 22. 605/57.
- HL Katonai Bíróság XI. 27. 163/1988.

HL 2253/1956. 1. f.

HL MN különgyűjtemény-E-4./29 379–388.

Budapesti Katonai Bíróság 056/1958., Katf. 065/1958.

HL Budapesti Katonai Bíróság 073/1959. Silye Sámuel tizedes és társai.

HL Budapesti Katonai Bíróság 605/1957., 163/1958. Molnár-per

HL Budapesti Katonai Bíróság Katf. 065/1958.

HL Budapesti Katonai Bíróság 605/1957., 163/1958., Katf. 62/1958., 516/1958.

Politikatörténeti Intézet Levéltára (=PIL)

PIL 290. f. 110. ő. e.

Tomory Lajos Múzeum adattára (=TLM)

1956-os visszaemlékezések, kéziratok

Kiadványok, kéziratok:

1956 kézikönyve. Főszerkesztő: HEGEDŰS B. András, 1956-os Intézet. [Budapest], 1996.

Az 1956-os magyar forradalom. (Szerk.: LITVÁN György) Budapest, 1991.

Budapest teljes utcanévlexikona. Szerk.: RÁDAY Mihály, Sprinter Kiadó. [Budapest, 2003.]

Fővárosunk XVIII. kerülete. Szerk.: FEKETE Ferencné, Budapest Főváros XVIII. ker. Tanács Végrehajtó Bizottsága. [Budapest, 1985.]

Kerületünk húsz éve. Szerk.: DÖMÖTÖR László, XVIII. kerületi Tanács Végrehajtó Bizottsága. [Budapest, 1966.]

Pestlőrinc 50 éve. XVIII. kerületi Tanács Végrehajtó Bizottsága. Budapest, [1960.]

Pestszentlőrinc krónikája. Szerk.: Dr. TÉGLÁS Tivadar, Pestszentlőrinc–Pestszentimre Önkormányzata, Közművelődési és Sport Közalapítványa. Budapest, 1996.

BENKŐ Levente: Az 1956-os Forradalom és Szabadságharc története Pestszentlőrincen. 1993. kézirat

BOLLA Dezső: Csepel, 1956. Tények és dokumentumok. Csepel önkormányzata. Budapest, 2006.

FEITL István: 1956 Mikrotörténetek Pestszentlőrincről, Pestszentimrérről. Napvilág Kiadó. Budapest, 2011.

FEITL István: Nemzetőrség. In: Városkép ünnepi különszám. 2006. október

GOSZTONYI Péter: A magyar Golgota. A politikai megtorlások vázlatos története Magyarországon 1849-től 1963-ig, és egyéb korrajzi történetek. Százszorszép. Budapest, 1993.

HORVÁTH Miklós: 1956 hadikronikája. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2003.

IVÁN Dezső: A magyar katonai repülés története 1945–1956. HM Okt. és Tudományszervező főoszt. [Budapest], 1999.

KOPÁCSI Sándor: Életfogytiglan. Bibliotéka. [Budapest], 1989.

ORGOVÁNYI István: A társadalomra különösen veszélyes ellenséges elemek ellenőrzése 1959–1989. In: Betekintő, 2012/4. http://www.betekinto.hu/2012_4_orgovanyi (A letöltés ideje: 2016. november 7.)

PÁNDY Tamás: „100 éves falu a Városban” – Pestszentimre. Dr. Széky Endre Pestszentimre Történeti Társaság. Budapest, 1998.

PÁNDY Tamás – dr. TÉGLÁS Tivadar – dr. TÉGLÁS Tivadarné: Helytörténeti olvasókönyv Pestszentlőrinc–Pestszentimre iskolái számára. Budapest XVIII. Kerületi Pedagógiai Intézet és Helytörténeti Gyűjtemény. Budapest, 1998.

PLIVELIC, Ivan: La mia Rivoluzione da Budapest, 1956. All'Italia. Ferrara, 2006. Magyarul: Az én forradalmam. <http://www.nemenyi.net/konyvtar> (A letöltés ideje: 2007)

PÓTÓ János: Hősök emlékezete – a köztéri szobrok tükrében. Elhangzott a Történelemtanárok 16. Országos Konferenciáján. 2006. október 14-én. <http://www.tte.hu/toertenelemtanitas/toertenelemtanarok-orszagos-konferenciaja/6744-ho-sok-emlekezete-8211-a-kozteri-szobrok-tukreben>

SZEREDA, V. – SZTIKALIN, A.: Hiányzó lapok 1956 történetéből. Dokumentumok a volt SZKP KB levéltárából. Zenit Könyvkiadó. Budapest, 1993.

TAKÁCS Tibor: A belső reakció elleni elhárító osztály, 1956–1962. In: Betekintő, 2010/3. www.betekinto.hu/2010_3_takacs (A letöltés ideje: 2016. november 9.)

dr. TÉGLÁS Tivadarné: Forradalom és Szabadságharc Pestszentlőrincen 1956 őszén. In: Pestszentlőrinc krónikája. Szerk.: dr. TÉGLÁS Tivadar. Pestszentlőrinc–Pestszentimre Önkormányzata, Közművelődési és Sport Közalapítványa. Budapest, 1996.

TYEKVICSKA Árpád: A bíboros és a katona. Századvég Kiadó–56-os Intézet. Budapest, 1994.

VÁNDOR Károly: Légierő társbérletben avagy a szovjet légierő és légvédelem története Magyarországon és Ausztriában, 1944–1991. VPP Kiadó. [Budapest], 2009-2010.

VERES Mihály: Légvédelmi tűzerek és rakétások. A légvédelmi tűzér- és rakétacsapatok története 1948–2000 Magánkiadás. Veszprém, 2002.

SZAKOLCZAI Attila: Az 1956-os forradalom és szabadságharc. 1956-os Intézet. Budapest, 2001.

SZENES Iván: A kommunista párt újjászervezése Magyarországon 1956-1957. Kossuth Könyvkiadó. Budapest, 1976.

Helyi lapok:

Szabad Lőrinc, Peremváros, Városkép, Pestszentlőrinci–Pestszentimrei Polgár

Pesti Járőr, 1957. 14. szám

Online kronológiák:

<http://magyarkronologia.terrorhaza.hu/1956/november.html>

<http://magyarkronologia.terrorhaza.hu/1956/oktober.html>

<http://www.rev.hu/sulinet56/online/navigation/index.htm>

A kiadvány fotóit készítették:

Kiss György István, Szujkó Imre, Tary Imre, Torma Endre, Torma Imre, Tomory Lajos

További fotók és dokumentumok:

Tomory Lajos Múzeum, Kispesti Helytörténeti Gyűjtemény, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Földmérési és Távérzékelési Intézet (fentrol.hu), Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fotótára, Budapesti Történeti Múzeum – Kiscelli Múzeum, Dr. Széky Endre Pestszentimre Történeti Társaság – Pándy Árpád Pestszentimre Gyűjtemény, Budapest Főváros Levéltára, Dr. Balogh György családja, Airboyd

Somogyi László beszédet mond a Béke téri kopjafa avatásán

EMLÉKHELYEK

1956-OS EMLÉKMŰVEK A XVIII. KERÜLETBEN

Pestszentlőrincen a 1956-os forradalom három szimbolikus dátumának van emlékhelye. Október 23-áról – a forradalom kitörésének napjáról – a Béke téren; november 4-éről – a forradalom leverésének napjáról – a Hargita téren; június 16-áról – Nagy Imre kivégzésének és újratemetésének napjáról (Mártírok napja) – a lőrinci temetőben szervez az önkormányzat megemlékezést minden évben.

Az első hivatalos megemlékezést 1956 újra forradalommal nyilvánítása után tartották meg a kerületben. Az 1956-os áldozatok emlékére 1990-ben állították fel Koczogh András kopjafáját a Béke téren. 1990. november 11-én avatta a Pestszentlőrinci Polgár Egylet, Somogyi László plébános és Krassó György. A kopjafa a tér Királyhágó utca felé eső részén állt. Ettől kezdve itt voltak a kerületi október 23-i megemlékezések. A 40. évfordulón, 1996-ban a tér közepére helyezték, ekkor került a központi kopjafa mellé a másik két oszlop, 1956 hősei és mártírjai, illetve áldozatai névsorával.

1998. augusztus elején a kopjafákat ellopták, a tereket feldúlták. Frech' Ottó újrifaragta, megújította az emlékművet, hűen idézve az eredetét. A középső, legmagasabb kopjafa 2,5 m magas, a szatmárcsekei temető csónakos kopjafáit idézi. Mindháromnak eltérő a díszítése. Az emlékhely ekkor kapta a bazaltköves lábazatot.

2014-ben átépült, megújult a Béke tér, nagyobb lett a zöldfelület. Az emlékmű bazaltköves lábazatát megszüntették, a három kopjafát felújították. A kopjafák és a mögöttük található tiszafák nagyjából korábbi helyükön maradtak.

1998-ban Frech' Ottó kopjafáját állították fel a lőrinci temetőben, amely a június 16-i megemlékezések helyszíne lett.

1993-ban a Pestszentlőrinci Közgazdasági és Informatikai Szakközépiskola (ma a Budapesti Gazdasági Szakképzési Centrum Pestszentlőrinci Közgazdasági és Informatikai Szakgimnáziuma, röviden a „Rudas”, avagy a „Hengersor”) kezdeményezésére helyezték el az iskola egykori tanárának, Dobra Ágostonnak és

diákjának, Babolcsay Lászlónak az emléktábláját¹. Az emléktáblát az intézmény épületében 1993. október 22-én Demszky Gábor főpolgármester leplezte le. A lőrinci Forradalmi Bizottság emléktábláját a régi városházán 2004-ben, az imreit az Imre-ház falán 2006-ban avatták fel. Ettől kezdve október 23-án minden évben mindkettőt megkoszorúzzák.

2006-ban, az 50. évfordulóra az imrei mellett további két emléktábla is elkészült. A Gyöngyvirág utca 10. alatti épületre – itt működött annak idején a kerületi rendőrkapitányság – a Forradalmi Nemzetőrségre emlékeztető, a lőrinci temetőben pedig az ott eltemetett áldozatok névsorával márványtáblát helyeztek el.

2006-ban adta át először Mester László polgármester az önkormányzat által alapított 1956-os Emlékplaketteket a Rózsa Művelődési Házban. 2007-ben a Béke téri kopjafánál tartott ünnepség után erre a Kassa utcai iskolában került sor, ekkor mutatták be a „Kenyér és tank. 1956 pestszentlőrinci és pestszentimrei eseményei” című kiadványt is.

2012-ben újabb két emlékhellyel gazdagodott a kerület. A Fröhling-pékség közelében álló benzinkútra Pestszentlőrinc–Pestszentimre Önkormányzata és a MOL Nyrt. közösen helyezett el emléktáblát az 1956. november 8-án a pékségnél halálos sérülést szenvedett áldozatok névsorával és életkorával.

Ugyanebben az évben került a pestszentlőrinci Hargita térre az az 1956-os emlékmű, amely azonnal a november 4-i országos megemlékezések helyszínévé vált. F. Kovács Attila alkotásának – kis bazaltkockából álló nagy kocka – célja emléket állítani mindazoknak, akik az 1956-os forradalomban hősi halált haltak. A neveket és a hozzájuk tartozó dátumokat a kis kockakövekre vésték.

Az emlékművet Pestszentlőrinc–Pestszentimre Önkormányzata állította a Terror Háza Múzeummal együttműködve. 2012. november 4-én avatta fel Ughy Attila polgármester és Schmidt Mária, a Terror Háza Múzeum főigazgatója. Az avatás-

¹ Lásd ifj. Mányoki Sándorné visszaemlékezését.

kor 2294, a 2014-es évforduló idején 2540 név szerepelt az alkotáson (köztük 59 kerületi áldozaté, akik a kereszt sziluettjében kaptak helyet), a nevek alatt a születés és a halál évszámával. Tetején minden novemberben meggyújtják az emlékezés lángját.

1956-OS EMLÉKHELY

1182 Budapest, Béke tér (Ganzkertváros)
Koczogh András, 1990., Frech' Ottó, 1998., tölgyfa

Központi felirata: Pro Patria '56

A két szélső kopjafán a mártírok, hősök és áldozatok névsora van.

DOBRA ÁGOSTON ÉS BABOLCSAY LÁSZLÓ EMLÉKTÁBLÁJA

1184 Budapest, Hengersor u. 34. (Liptáktelep) Budapesti Gazdasági Szakképzési Centrum
Pestszentlőrinci Közgazdasági és Informatikai Szakgimnáziuma
Ismeretlen, 1993., márvány

MÁRTÍROK KOPJAFÁJA

1183 Budapest, Nefelejcs u. 101. (Miklóstelep),
Pestszentlőrinci Temető
Frech' Ottó, 1998., tölgyfa

Központi felirata: A harcokban elesettek emlékére. 1956.

A FORRADALMI BIZOTTSÁG EMLÉKTÁBLÁJA

1181 Budapest, Városház u. 16. (Bókaytelep) Régi Városháza – Batthyány utcai homlokzat
Záhorzik Nándor, 2004., márvány

Központi felirata: Az 1956. október 30-án demokratikusan megválasztott Pestszentlőrinci Ideiglenes Forradalmi Nemzeti Bizottság meghurcolások következtében elhunyt mártír elnökének és tagjainak tiszteletére.

Az emléktáblán szerepel a forradalmi nemzeti bizottság 26 tagjának neve és foglalkozása.

A FORRADALMI NEMZETŐRSÉG EMLÉKTÁBLÁJA

1183 Budapest, Gyöngyvirág u. 10. (Lónyaytelep),
Dohnányi Ernő Zeneiskola épülete
Árva Zolta, 2006., márvány, bronz

Központi felirata: Ebben a házban alakult meg 1956. október 26-án Pestszentlőrinc Nemzetőrsége, amely a rendőrséggel karöltve biztosította a rendfenntartást. A nemzetőrség részt vett 1956. november 4. után a nemzeti fegyveres ellenállásban.

Szárny alakú márvány emléktábla a Dohnányi Ernő Zeneiskola épületének falán, rajta bronzból készült lyukas zászló és Kossuth-címer.

A PESTSZENTIMREI IDEIGLENES FORRADALMI BIZOTTSÁG EMLÉKTÁBLÁJA

1188 Budapest, Nemes utca 16. (Pestszentimre),
Imre-ház – Hősök terei homlokzat
Ismeretlen, 2006., márvány

Központi felirata: Ezen a téren választotta meg Pestszentimre nagygyűlése 1956. október 30-án Pestszentimre Ideiglenes Forradalmi Bizottságát.

Márvány emléktábla, rajta bronzból készült lyukas zászló és Kossuth-címer, valamint a forradalmi bizottság nyolc tagjának a neve. 2011-től ez lett az október 23-i megemlékezések állandó pestszentimrei helyszíne. Az épület 2014-es felújítása miatt elhelyezése kissé módosult.

A PESTLŐRINCI TEMETŐBEN ELTEMETETT '56-OS ÁLDOZATOK EMLÉKTÁBLÁJA

1183 Budapest, Nefelejcs u. 101. (Miklóstelep),
Pestszentlőrinci Temető.
Ismeretlen, 2006., márvány

Központi felirata: Az 1956-os forradalom és szabadságharc itt nyugvó hősi halottai és áldozatai emlékére.

A fekete márványtáblára felvésték a temetőben nyugvó 28 '56-os áldozat nevét, korát, foglalkozását.

A FRÖHLING-PÉKSÉGNÉL ELESETT ÁLDOZATOK EMLÉKTÁBLÁJA

1185 Budapest, Üllői út 738. (Ganztelep), Benzinkút
– Vecsési úti oldalon

Ismeretlen, 2012., gránit

Központi felirata: 1956. november 8-án a megszálló szovjet csapatok ezen a helyen nyitottak tüzet a fegyvertelen lakosokra, akik az akkor itt álló „Fröhling-pékség”-nél vártak kenyérre. A támadáskor huszonegy pestszentlőrinci polgár veszítette életét.

HARGITA TÉRI '56-OS EMLÉKMŰ

1182 Budapest, Hargita tér (Szent Imre-kertváros)

F. Kovács Attila, 2012., bazalt

Központi felirata: 1956

A nagy kockán bemélyítve – kis kockákból kialakítva – az „1956” felirat, túloldalt pedig a téren, az emlékmű mögött álló Trianoni emlékkereszt sziluettje tűnik föl.

Megemlékezés az '56-os kockánál

VÉGSZÓ

Az 1956-os forradalom és szabadságharc a magyar történelem fejezeteinek egyik legfényesebb és legdicőbb korszaka, amikor „egy nép mondta, hogy elég volt”. Példát adtunk a világnak bátorságból, hazaszeretetből, helytállásból. És nem volt ez másként szűkebb pátriánkban, Pestszentlőrinc–Pestszentimrén sem. Sok kerületi lakos – munkás, egyetemista, középosztálybeli – emelte fel szavát, fogott fegyvert a szabadságért a zsarnokság ellen. Példák ők, akik követésre méltók, így illő, hogy őrizzük emléküket, hogy a jövő generációi is tudjanak hősiességükről, hogy az ’56-os láng örökké tudjon világítani és irányt mutatni ebben a zűrzavaros világban.

Köszönetemet szeretném kinyilvánítani a szerzőknek, szerkesztőknek és mindenkinek, aki részt vett ennek a tanulmánykötetnek az elkészítésében. Nemes célhoz járultak hozzá áldozatos munkájukkal.

*Galgóczy Zoltán
alpolgármester*

A Béke téri kopjafák 2016-ban

